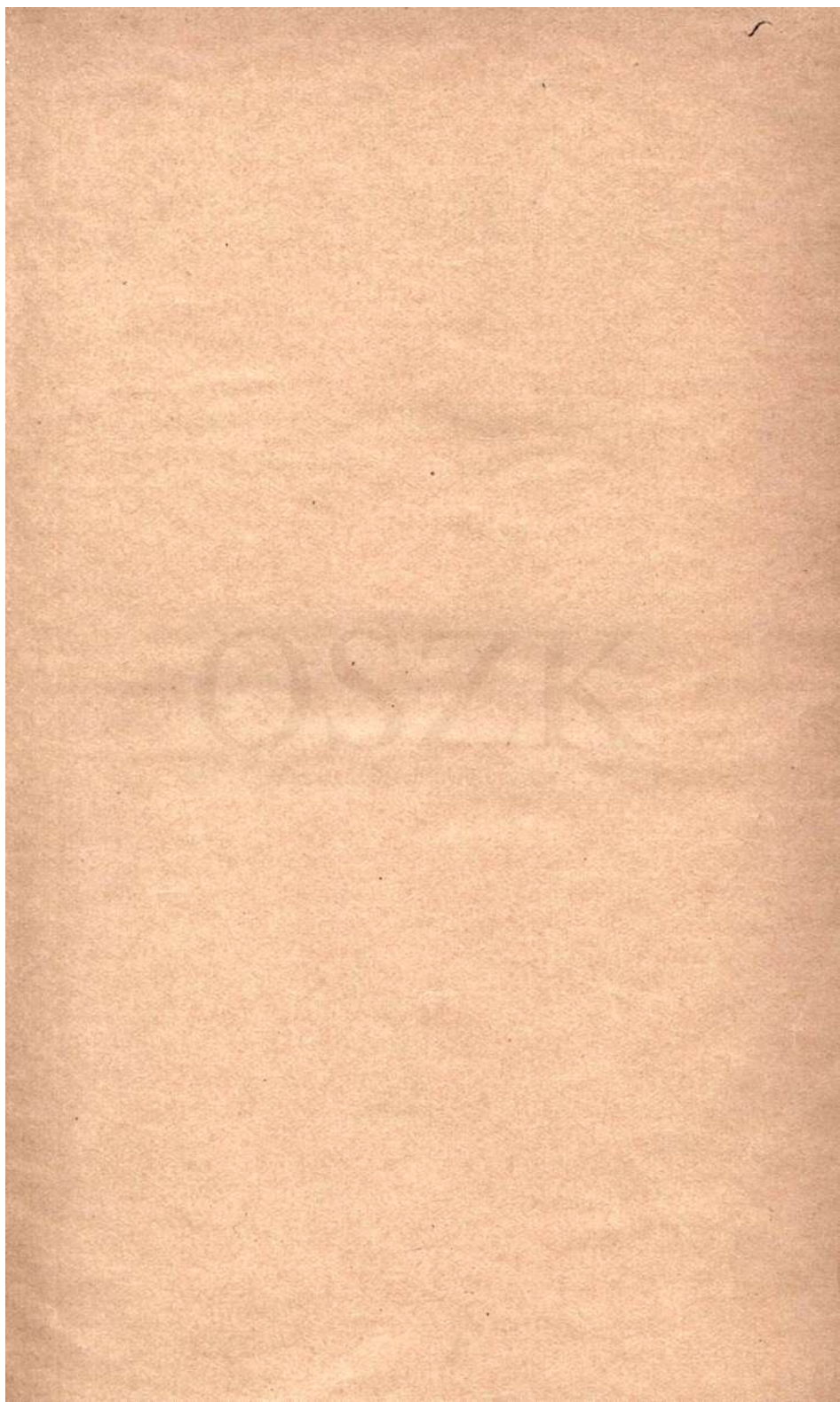

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

2878

26

NEONACIONALIZMUS

GRÓF KLEBELSBERG KUNO
ÖSSZEGYÜJTÖTT ÚJSÁGCIKKEI

MÁSODIK KIADÁS

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

BUDAPEST

AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T. KIADÁSA

OSZK

GRÓF KLEBELSBERG KUNO

NEONACIONALIZMUS

MÁSODIK KIADÁS

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.
KIADÁSA

OSZK

Országos Széchenyi Könyvtár

45539

M. N. MUZEUM KÖNYVTÁRA
I. Nyomt. Művészetek osztály
192 9 ev. 49 SZ.

13677. — Budapest, az Athenaeum r.-t. könyvnyomdája.

ELŐSZÓ.

A kultuszminiszter úr megkért, hogy a «Neonacionalizmus» című könyvéhez előszót írjak. A megtisztelő kérésének annál nagyobb örömmel teszek eleget, mert az általa kimondott szó annak a politikának alapgondolatait fejezi ki, amelyet magam is képviselek. Ez az alapgondolat: a gyökeréig változott viszonyok között élő magyarság nemzeti eszményeinek és gondolatvilágának az új körülményekhez való szabása és kijelölése azoknak a töretlen utaknak, amelyeken haladva az ország újjáépítése megtörténhetik.

Ne gondolja azonban senki sem, hogy ez az elgondolás egyet jelent a múlt értékeinek és hagyományainak megtagadásával. Semmi sem áll tőlünk távolabb, mert bár egy új, egy cselekvőbb és alkotni jobban tudó nemzedéket óhajtunk e hazában látni, de olyat, melynek gondolkodása egészen a magyar történelem talajában gyökerezik. Nem a mindenáron való újjítás láza fűti tehát, hanem az a felismerés, hogy a magyar nemzet érzelem- és gondolat-

világának, vele együtt a politikai vezetésnek alkalmazkodnia kell a változott kül- és belpolitikai helyzethez. A neonacionalizmus nem egyéb, mint ez a kifejlődésben levő új magyar nemzetnevelő ideológia.

Az eszmény a legkülönbözőbb utakon közeleltendő meg. A szerzőt vérmérsékletének és munkakörének megfelelőleg elsősorban a kulturális eszközök érdeklik. Úgy látja, hogy a nemzet nevelésére hatalmas feladat vár. Egyrészt a jövő nemzedék gondolkodását, vérmérsékletét, jellemét kell a nagy cél szolgálatába állítani, másrészt a mai nemzedék figyelmét kell ráirányozni a hibákra, amelyek kiküszöbölése nélkül nincs magyar feltámadás.

Minden népnek az az igazi fénykora, mikor a legnagyobb nemzeti erények egészen személytelenek, mert a nemzeti közösség minden tagjában egyenlő mértékben élnek és ezúton az egész nemzet energiáit képesek hatványozni.

A csonka országnak ilyen korszakra van szüksége, s a kultuszminiszter úr szép könyve azt a feladatot tűzte maga elé, hogy a magyar elmék megvilágosításával ránevelje erre a mai nemzedéket.

Budapest, 1928. évi június hó 13.

Gróf Bethlen István.

*Eszmények nélkül nem lehet élni ;
illuziókban nem szabad élni.*

Ötven hirlapi cikket és két beszédet bocsátok közre e könyvben, melynek azt a címet adtam, hogy «*Neonacionalizmus*», annak ellenére, hogy a kötet nemcsak azokat a cikkeimet tartalmazza, melyekben a neonacionalizmussal, mint fejtegetéseim fő tárgyával foglalkoztam. Az előző 12 hónapban megjelent más tárgyú cikkeimet is befoglaltam a könyvbe, mert valamennyiben meg-megcsillan a neonacionalista alapgondolat. A kultusztárca 1928-29. évi költségvetésének képviselőházi tárgyalása alkalmával tartott expozémben pedig lehetőleg teljes képét igyekeztem nyújtani a neonacionalizmus kultúrpolitikájának és pedagógiájának. A Magyar Történelmi Társulatban tartott elnöki megnyitó beszédemben meg elméletileg igyekeztem megalapozni a neonacionalizmus ideológiáját.

Mert mit értek én neonacionalizmus alatt?

A pozitív, az aktív, a produktív, a konstruktív emberek szolidaritását; a munkás, az alkotó emberek szent összefogását a rombadőlt haza újjáépítésének nagyszerű munkájában; öntudatos összefogást a kritika túltengéseivel, a hiperkritikával és általában a negatív emberekkel

szemben, mert ha a negatív emberek befolyása a közvéleményben felülkerekednék, ez végzetesen megállítaná a nemzetet a modern haladás útján. A neonacionalizmus a korábbi idők szónokló, ünneplő, civódó és kesergő hazaszeretetével szemben a munkás hazaszeretetet hangsúlyozza. Ép úgy szembeszáll a jogosulatlan önámítással, mint a nemzet önbizalmának kishitű lefokozásával; ép úgy szembeszáll a naív optimistákkal, mint a baljósokkal és a kétségbeesés apostolaival.

Ez az eszmény a legkülönbélebb utakon közelíthető meg. Jelenlegi működési körömben azonban és mint szakembert is elsősorban azok a *kulturális eszközök* érdekelnek, amelyek segítségével neonacionalista társadalmat nevelhetünk. E végből főleg két eszközhöz nyúltam.

Újévi körlevelemben, melyet Magyarország összes oktatóihoz intéztem, a munkás magyar embert állítottam oda főeszményként a mindenfokú magyar iskola elé. E téren csak közvetve hathatok az oktatószemélyzet, a magyar iskola útján.

De nem érhetjük be csak a *jövő nemzedék* gondolkodásának beállításával. Úgy éreztem, hogy a magyar kultuszminiszternek a *mai nemzedékhez* is szólnia kell, amely lehetőséget annyival szívesebben ragadtam meg, mert itt nem kell *közvetítőt*, nem kell tolmácsot igénybe vennem, hanem cikkeimmal *közvetlenül* fordulhatok a magyar nyilvánossághoz, a magyar társadalomhoz, a magyar közvéleményhez.

Az iskola útján közvetve, cikkeimmel közvetlenül igyekszem *a tudás erejével meghatározott munka* kultuszát szolgálni. E célból írtam ezt az 50 cikket, e célból mondtam el két beszédemet s e célból bocsátom azokat egyetlen kötetbe összefoglalva közre. Úgy gondolom, hogy ha olvasóm egyfolytában futja át a könyvet, jobban láthatja azokat az összefogó alap gondolatokat és vezérelveket, melyek kultúrpolitikámban és a neonacionalizmus elgondolásánál vezettek.

Az új országgyűlés megnyitására.

Megjelent a Pesti Napló
1927. január 30-i számában.

Az új országgyűlésnek egyik első ülésén majd rendre felállanak a miniszterek és beadják törvényjavaslataikat; részben olyanokat, melyeket a nemzetgyűlés már nem tárgyalhatott le. A kultusztárcánál *az országgyűlés tevékenysége nem lesz pusztá folytatása a nemzetgyűlés munkájának.*

A nemzetgyűlés tartama alatt egymást követő beszédeimben, hírlapi cikkeimben és törvényjavaslataim indokolásában fokozatosan kifejtettem programomat úgy, hogy a nemzetgyűlés végével, a választási mozgalmak során elmondott beszédeimet is hozzávéve, mindenki világosan láthatta kultúrprogramom rendszerét. Így az országgyűlésre *az elvileg már kifejtett rendszeres program egyes pontjainak lépésről-lépésre való megvalósítása vár.* Mert egyet őszintén meg kell vallanom: azok az *ellenvetések*, melyek részben az *ellenzék* részéről taktikai okokból, részben a Smith Jeremiás előtti *pénzügyi politika egyes képviselői* részéről elhangzottak, nemcsak hogy nem ingattak meg programom helyessége tekintetében, hanem ellenkezőleg megerősítettek abban az érzésemben, hogy korábbi végzetes tévedéseiket leküzdve és számolva a változott

idők szellemével, *vas következetességgel kell haladnom* azon az úton, amelyen idestova öt évvel ezelőtt megindultam.

E program megvalósításaképpen betérjesztem a *polgári iskolai javaslatomat*, amelyre kétszeresen szükség van olyan országban, ahol még nincs meg a nyolcévfolyamos, a *nyolcosztályos* mindennapi elemi népiskola, mint Ausztriában, Németországban stb. Hogyha legalább az ötezer lakosnál több lelket számláló községekben, amely kategóriába többnyire a *járési székhelyek* tartoznak, mindenütt meg tudjuk szervezni a polgári iskolát, akkor legalább ezeken a helyeken módot nyújtunk arra, hogy a magyar nép *négy elemi osztály után négy polgári osztályt* végezve, ugyanahhoz a műveltséghez jusson, amelyhez Ausztriában és Németországban mindenki eljut.

Igazán *komikus a tudatlanságnak az a mértéke, hogy egyesek még a polgári iskolánál is értelmi proletariátus nevelésétől félnek*. Az ilyen emberek nyilván azt óhajtanák, hogy a magyar nép általános kultúrszintjét a *kisdedővők* adják meg. De egyes pedagógusok is azt képzelték, hogy fogas kérdést adnak fel nekem, mikor megkérdezték, hogy *mit csináltak majd a polgári iskolával akkor, amikor már behozhatjuk a nyolcosztályú népiskolát?* Pedig mi sem egyszerűbb, mint ennek a «fogas» kérdésnek megoldása. A polgári iskola megmarad azok számára, akik *magasabb szakiskolába* igyekeznek és megmarad főleg a népesebb helyeken; a nyolcosztályú elemi iskola pedig *a kisebb helyek* tanulóit fogja befogadni.

Magáról *a népoktatásról most nem kell újabb javaslatot benyújtanom*, hiszen e részben az 1926. évi VII. tc. lerakta az alapokat és most teljes erővel folyik az építkezés. Becslésem szerint a már biztosí-

tott több mint *kétezer* népiskola-építkezési objektumon felül még legalább *háromezerháromszáz* objektum (tanterem és tanítói lakás) építésére lenne szükség, ami *harminchárommillió aranykoronát* igényel. Alig hiszem, hogy ebből az összegből *öt-hatmillió aranykoronánál* többet lehetne áthárítani a helyi hatóságokra és iskolafenntartókra: a városokra, a községekre és felekezetekre és így még legalább *huszonhét-huszonnyolcmillió aranykorona állami hozzájárulásra van szükség, hogy népiskolai hálózatunkat kiépítsük és a modern kor színvonalára emeljük.*

Báró Eötvös az általános tankötelezettséget 1868-ban hozta be, jövőre lesz ennek *hatvanéves évfordulója*, de jubileum tartására bizony *nincs meg az erkölcsi jogosultságunk, mert súlyos dolog, hogy ez az elsőrendű nemzeti szükségletet kifejező törvény megalkotása után hatvan évvel is részben még csak papíron van meg.* A jubilálási jogot csak egy esetben szerezhethjük meg magunknak: ha az 1927., 1928. és 1929. évi kezelés terhére oly összegeket fordítunk a népiskolák építésére, hogy *az általános beiskolázás* biztosítható legyen és későbbre csupán a kevésbé alkalmas iskolai épületek újjakkal való pótlása maradjon. Mert nagyon szomorú lenne, ha Eötvös törvénye hatvanadik évfordulójának megünnepléséhez hiányoznék az erkölcsi jogosultság! Milyen szégyen lenne, ha mulasztásaink miatt nem volna szabad jubilálnunk! *Milyen kegyetlen lenne, ha a nagy évfordulón nem örvendeni, hanem szégyenkezni kellene!*

Újra benyujtom *a külföldi intézetekről* szóló törvényjavaslatot, amire nem azért van szükség, hogy ilyen intézeteket létesíthessek, hiszen a magyar büdzséjog szerint új intézmények megszervezéséhez nem kell külön törvény, hanem elégséges a szükséges fedezetnek büdzsébe való állítása. Így jöttek létre a

bécsi és a berlini Collegium Hungaricumok és így jön most létre a római. A törvényre azért van szükség, hogy a kollégiumbeli helyek, meg a tudományos és művészeti ösztöndíjak adományozása intézményesen oly módon rendeztessék, hogy ezeknél a kérdéseknél minden protekció eleve kizárassék. Azt hiszem, hogy ezzel a törekvéssel mindenki egyetért.

Újból beadom *a természettudomány fejlesztéséről* szóló törvényjavaslatot is, amelynek az a főcélja, hogy *a jövő húsz évben* szükségessé váló természettudományi építkezések számára egységes terület biztosíttassék. Talán a legfájdalmasabb mulasztás, hogy Budapestet olyan rendszertelenül építettük meg, hogy a Rákóczi-út és nagykörutaink itt állanak *monumentális épületek nélkül*, egyik bérkaszárnya a másik mellett; természetkö homlokzatú középületeink pedig, mint például az új igazságügyminisztérium, *el vannak dugva oly szűk mellékutcákban, hogy a palotát csak a szembenlevő épület ablakaiból lehet áttekinteni.* Ha egy józan idegen látja a parlament körül tátongó üres telkeket és pár lépéssel tovább látja eldugva az igazságügyminisztériumi palotát, akkor megcsóválja a fejét és *meginog a bizalma abban, hogy mi magunk a saját dolgainkat célszerűen el tudjuk igazítani.*

A *műegyetem* telepe a Ferenc József-híd budai feljárójától délre egy nagy adottság, amellyel legalább *száz évre* számolnunk kell. Itt kell tehát folytatnunk az építkezéseket, ide kell vinni a budapesti tudományegyetem bölcsészeti karának teljesen elavult *természettudományi laboratóriumait*; itt kell majd felépíteni a Nemzeti Múzeum ásvány-, növény- és állattárai számára a *természettudományi múzeumot*; itt kell létesítenünk a *botanikus-kertet*, amely esetben bátran elmondhatnók, hogy egy magyar Dahlemet létesítettünk azzal

a különbséggel, hogy addig, amíg a dahlemi intézetek *tizennyolc kilométernyire* vannak a berlini központi egyetemtől, addig *a mi telepünk jóformán pár száz méternyire lesz a Belvárostól*. A műegyetemtől a vasúti összekötő hídig elterülő telket, mely állami kezelésben lévő alap tulajdona, gróf *Bethlen* István miniszterelnök, az ő nagy megértésével a kulturális ügyek iránt, már *oda is ígérte az említett nagy célra*; most a fővároson a sor, hogy tíz év alatt a *földtöltési munkákat* vállalja, mert teljes lehetetlenség az, hogy míg Debrecen és Szeged súlyos milliókkal járultak hozzá egyetemeik kiépítéséhez, Budapest ily nagy állami beruházásokhoz minden áldozat nélkül jusson. Ilyen egyoldalú politikát nem is lehetne képviselni egy parlamentben, különösen olyanban, amelynek kormánypártja túlnyomó részben a vidéki képviselők-ből tevődik össze. Ez *szembeszállás lenne a parlamentarizmus* alapgondolatával; szerencsére azonban *Sipőcz* polgármesternél annyi megértésre találtam, hogy bizton remélem a székesfőváros hozzájárulását, *nehogy a nagy természettudományi intézményeket Debrecenbe és Szegedre kelljen áttelepítenem*.

Egy új törvényjavaslattal is jövök az új országgyűlés elé és pedig az *ösztöndíj-javaslattal*, amelyben kerekén ezer, egyenként *ezerpengős ösztöndíjat létesítünk, hogy a páratlan megélhetési krízisben vergődő magyar középosztály kiváló gyermekeinek neveltetését biztosítsuk*. Két körülménynek tragikus találkozása a magyar középosztály helyzetét még súlyosabbá tette. Ez pedig az, hogy ugyanakkor semmisült meg az *állampapírok és záloglevelek* elértéktelenedése következtében egész ösztöndíjügyünk, amikor a *trianoni válság* folytán viszont a középosztály képtelenné vált gyermekeinek taníttatására. A magyar közalkalmazott azt a gondolatot valahogyan csak el tudta viselni, hogy saját maga nyomorog, de legalább gyermekei-

nek boldogulását szerette volna biztosítani. *Az eddigi fizetések mellett azonban olyan ember, aki nem lakik iskolaszékhelyen, arra még csak nem is gondolhat, hogy gyermekét további taníttatás végett idegen városba adja.* Ha ezt a helyzetet tétlenül nézném, akkor egyik fő felelősévé válnék a magyar középosztály katasztrófájának. Ezért jövök az ösztöndíj-javaslattal.

Előkészítem továbbá *jog- és államtudományi oktatás* reformját és a *közoktatási közigazgatás decentralizációját*, mert nekünk nem bűrókra van szükségünk, hanem iskolákra. A magyar kormányzat hiányainak egyik legfőbb okát abban látom, hogy *Budapesten óriási minisztériumok vannak, a közalkalmazottak százaival, ezekbe az óriási bűró-rezervoárrokba az akták százezrei az ország minden részéből összefolynak és itt feldolgozást többnyire olyan bürokraták kezében nyernek, akik szolgálatukat a minisztériumokban mint fogalmazó-gyakornokok kezdték meg, akik az országot csak a jelentések aktáiból ismerik és a rendeletek aktáival akarják kormányozni*; de sokszor fiatal fogalmazók változtatják meg tapasztalt alispánok és más középfokú hatóságok rendelkezéseit. *Ennek a lehetetlen állapotnak egyszer véget kell vetni.* Sokkal jobban szeretem a magyar bürokráciát, hiszen magam is ahhoz tartozom, semhogy megengedném, hogy legalább a saját körömben olyan állapot tartassék fenn, amely a rendszerben rejlő belső hiba következtében *a bürokráciát egyenesen arra predesztinálja, hogy a nemzet elégedetlenségének céltáblája legyen.* Közelebb akarom hozni a magyar bűrót az élethez, aminek egyetlen útja a decentralizáció. A miniszter központi szakbűrója kormányozzon és a nagy törvényalkotási, szervezési, pedagógiai kérdésekkel foglalkozzék, a középfokú hatóságok pedig a miniszter irányítása

mellett igazgassanak. Ez a hatáskörök természetes megosztása.

Jól tudom, hogy egyik-másik javaslatomért *nagy harcot kell majd vívnom*, de éppen a választási harcban láttam, hogy a nemzet kultúrpolitikámat helyesli és arról az oldaláról már ismernek, hogy a támadások nem szoktak megingatni véghezvitelében annak, amit az ország érdekében állónak tartok.

Magyarország a világ ítélőszéke előtt.

Megjelent a Pesti Napló
1927 febr. 20-i számában.

A parlament legközelebbi ülésén *három törvényjavaslatot* nyujtok be: egyet a *polgári iskolákról*, egyet a *közalkalmazottak gyermekeinek ösztöndíjáról*, a harmadik javaslat pedig a *külföldi magyar intézetekről* szól. Mind a három javaslatot az ország szempontjából *legelsőrendűnek* tartom és éppen erre való tekintettel nyujtom be mindjárt az országgyűlés elején ezeket a javaslatokat.

A polgári iskolai törvény végrehajtása teszi majd csak lehetővé Magyarország *kultúrgeográfiájának* tervszerű kiépítését. Nem elég, hogy a műveltségnek az országban csak egyes kimagasló gócpontjai legyenek, szükség van arra is, hogy a helyi viszonyoknak megfelelő kulturális iskolafajták az ország egész területét *egyenletesen* hálózzák be. A polgári iskola a legalkalmasabb iskolafajta arra, hogy a *járási székhelyeket* is művelődési központokká fejlessze ki. A *középiszkolák*, mint a gimnázium, reál-gimnázium és reáliskolák, inkább a törvényhatósági városokba és a megyei székhelyekbe valók, a járási székhelyeknek, öt-tízezer lélekkel bíró községeknek ellenben inkább a polgári iskolai típus felel meg. Ha ezt a gondolatot következetesen keresztülvisszük,

akkor *négyfajta, négyfokú közművelődési gócpont alakul Magyarországon: Budapest, az egész országot összefogó központ, az egyetemi városok, mint a magas kultúrának az ország területén tervszerűen szétszórott központjai; a törvényhatósági városok és megyei székhelyek, mint középiskolai városok és végül a járási székhelyek, ahol mindenütt polgári iskolák lesznek. A polgári iskolai tanári kar ezenfelül megerősítené a járási székhelyeknek egyébként is gyér intelligenciáját és egész kultúrpolitikai berendezésünkben a területi megosztás tekintetében is a tervszerűség szempontja következetesen megvalósul majd. A törvényjavaslathoz csatolt kultúrgeográfiai térképről mindenki meggyőződhetik, hogy ezen a téren mennyi a pótolni való hiány. A napról-napra nálam járó vidéki küldöttségek előadásából pedig világosabban látom, hogy a népességben megszapordott, lassanként városokká átalakuló falvak lakossága mennyire követeli a polgári iskolát, mint oly iskola-fajta, amely a kisgazdák, a kisiparosok és a kis-kereskedők igényeinek legjobban megfelel.*

Csudálatos ember volt Csengery Antal, Deák Ferencnek politikai vezérkari főnöke, aki 1868-ban a népiskolai törvény tárgyalásánál a polgári iskolára vonatkozó rendelkezéseket báró Eötvös József törvényjavaslatába pótlólag felvétette és aki a magyar társadalom akkori fejletlenségének idején is előre meglátta olyan iskolafajtaának a szükségességét, amely a *kisemberek* százazreinek igényeit elégíti ki, azokét, akik nem akarnak a középiskolán át főiskolákra menni. Nincs áldatlanabb helyzet, mint aminőben az olyan város van, amelynek van gimnáziuma és nincs polgári iskolája. Ott ugyanis a négy gimnáziumot még az olyan ember is kijáratja fiával, aki azt egészen kitaníttatni nem akarja, hanem az a szándéka, hogy 14 éves korától gazdaságában, vagy üzletében nevelí

tovább fiát. Az ilyen szerencsétlen gyermek négy évig kínlódik a latinnal a nélkül, hogy annak az életben a legcsekélyebb hasznát venné. Ekként nincs nevelésesebb vád, mintha valaki annak a vitatásával próbálkozik meg, hogy a polgári iskola *értelmi proletáriátust* nevel. Ennek, nézetem szerint, éppen az ellenkezője áll, mert a polgári iskola azoknak az iskolája, *akik nem akarnak értelmi proletárrá válni*, csak éppen hogy a népiskolánál valamivel magasabb műveltséggel akarnak érvényesülni a kereső életben.

Ez a szociálpolitikai gondolat még erősebben érvényesül a *közalkalmazottak gyermekeinek ösztöndíjáról* szóló törvényjavaslatomban. Ha igaz az, hogy egy csapásra nem lehet intelligenciát előteremteni, ha igaz az, hogy a középosztályt *bizonyos tradícióknak* kell áthatniok, melyek csak egymást követő generációk során fejlődhetnek ki, ha az állam bizonyos mértékig szociális igazságot van hivatva szolgáltatni és így a háborúban önhibáján kívül elgyengült középosztályt ridegen nem ejti el, akkor *a közalkalmazottak gyermekeinek neveltetéséről gondoskodnia kell*.

Nem tartozom azok sorába, akik önmagukat áltatni szeretik. Különösen vidéki útjaim alkalmával meggyőződtem arról, hogy az olyan tisztviselő, akinek hivatali székhelyén nincs középiskola, *nem tudja gyermekét tovább taníttatni*. Arra nagy erőfeszítéssel valahogy még képes, hogy otthon a gyermekének ellátást adjon, de arra nem képes, hogy más városba is kiadja gyermekét. Még inkább áll ez az egyetemekre való küldésnél. A hivatalnok-nyomor e legérezhetőbb pontján: a gyermeknevelésnél a magyar közalkalmazottaknak a segítségére kell jönnünk. Egy ilyen széleskörű ösztöndíj-akció, amelynek jótéményeiben már kezdetben is *ezernél több tanuló fog részesülni*, lényegesen hozzájárul majd véle-

ményem szerint a *szociális békéhez is*. A magyar hivatalnokság attól a pillanattól kezdve, ha saját gyermekeinek jövőjét biztosabbnak látja, kisebb aggodalommal nézi majd a nagyobb vagyonnal rendelkezők gyermekeinek kedvezőbb esélyeit is.

Ebben a javaslatban csak a belföldi ösztöndíjakról van szó.

Harmadik javaslatom a *külföldi ösztöndíjakkal és a külföldi magyar intézetekkel* foglalkozik. Eddig külföldi nyelveket igazán jóformán csak az arisztokrácia és a *haute finance* gyermekei tanulhattak meg. A külföldi ösztöndíjak és főleg a *magyar intézetek* nyitják meg majd az utat a művelt világba, a magyar középosztály legtehetségesebb gyermekeinek. *Itt van a külföldi magyar intézetek nagy szociálpolitikai jelentősége a magyar középosztály politikai szempontjából is*. De ezen túl talán még fontosabb a *nagy nemzeti szempont*. Mikor a régi Ausztria diplomáciája és a saját életteremtésünk mesterségesen elzárt bennünket a külföldtől, a legképtelenebb dolgokat elhittették rólunk Európában. Csak meg kell nézni a külföldi tankönyveket, micsoda naív vagy rosszakarattal koholt rémmeséket hitettek el rólunk.

A világháború előtti időben valóban könnyűvé tettük ellenfeleinknek azt, hogy a világ közvéleménye előtt teljesen elrágalmazzanak bennünket. Jóformán minden ellenállás nélkül tehették ezt, mert magunk ugyan alig tettünk valamit önvédelmünkre. Trianonban azután meg is adtuk az árát, mert mint valami Európába betolakodott vad néppel bántak el velünk.

Bécsben és Berlinben megvannak már a külföldi intézeteink, *Rómában* az idén szervezünk új intézetet és a jövőben valószínűleg *Párizsban* állítjuk fel az utolsót. Ha ekként Európa nagy művelődési gócpontjain, rendre megjelennek a magyar intézetek az élen egy-egy olyan vezetővel, mint amilyen

Gragger Róbert volt Berlinben vagy most *Gerevich* Tibor Rómában, akkor a magyar intézet, kapcsolatban állva az illető állam vezető szellemi tényezőivel, egyszerűen át fogja alakítani a nagyvilág értékeit a magyar nemzet belső értékéről.

Jól gondolják meg tehát azok, akik taktikai okokból ide-oda ingadoznak, ha ez utóbbi törvényjavaslatomhoz hozzászólnak. A nemzet létérdekeit pártpolitikai herce-hurcák vagy személyeskedő ellen-szenv kedvéért veszélyeztetni jó magyar embernek nem szabad.

A magyar gondolat a külföld előtt.

Megjelent a Pesti Napló
1927. március 6-i számában.

Talán semmi sem változott meg annyira, mint a *politika metódikája*. Ha a miniszter ma úgy begubóznék hivatalába, mint a 70-es vagy 80-as években, amikor ez még lehetséges volt és az íróasztal mellett hivatalos jelentésekből akarná megismerni az ország közállapotát és hivatalos utasításokkal, aktákkal akarná reszortját irányítani, vajmi hamar úgy néznének rá, mint egy más világrészből való idegenre. Ma a miniszternek *benne kell élnie a lüktető magyar élet kellős közepében*, fel kell venni lelkébe a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből jövő impulzusokat és állandó rábeszéléssel kell törekvései, tervei és reformjai számára a nemzeti társadalom helyeslését megnyernie. Ma a miniszternek nemcsak politikusnak, hanem bizonyos fokig *publicistának* is kell lennie, mert demokratikus időkben korántsem elég az, hogy valamely program vagy reform a nemzetnek javára szolgáljon, a sikerhez az is kell, hogy a nemzet belássa e kezdeményezések szükséges voltát. Hogy jó úton járok, azt nemcsak a külföldi államférfiak példájából látom, hanem abból is, hogy nálunk olyan méretű közéleti férfiak, mint gróf *Apponyi Albert*, *Berzeviczy Albert* és báró *Wlassics Gyula* állandóan

írnak a napisajtóba, hogy felfogásukat egy-egy aktuális kérdésben kifejtsék. Mennyivel inkább kötelessége ez az aktív miniszternek, akinek törekvései számára a megnemértés körülbelül annyi, mint a virágzó gyümölcsfának a késői fagy.

A *külföldi kollégiumokról* szóló törvényjavaslatom bizottsági tárgyalásánál és sajtóbeli fogadtatásánál éreztem először a maga teljességében azt a *fel-emelő érzést*, amely akkor fog el, ha az embert egészen *megérti a nemzete*. A politikusnak igazi örömet kétségtelenül csak az jelent, ha látja, hogy munkássága nyomán reális eredmények mutatkoznak. De emberek vagyunk mi is, nagyon is gyengék és az ember valahogy úgy van megszerkesztve, hogy *sóvárog a megértés után*. Kimondhatatlan örömmel töltött el tehát, amikor azt láttam, hogy *ez a javaslat igazi megértésre talált*. Mert az összes törvényjavaslatok közül, amelyeket eddig személyesen szerkesztettem és a parlamentben képviseltem, a tanyai iskolákról szóló törvény mellett a külföldi ösztöndíjakról szóló javaslat nekem a legkedvesebb és *e két javaslattól várom hazám részére a legnagyobb hasznot*.

Ha visszatekintünk a monarchia felbomlása előtti időkre, világosan látjuk, hogy a régi Ausztria diplomáciája jobb ügyhöz méltó buzgalommal igyekezett azon, hogy a külföld előtt még nemzeti létünket is mintegy homályba burkolja. Ezt a ködöt azonban át lehetett volna törni s ha lettek volna nagy számmal olyan embereink, akik nemcsak a politikában és a publicisztikában, hanem az irodalomban, tudományban és művészetben sikerrel képviselheték volna Európa előtt a magyar gondolatot, akkor nem történt volna nézetem szerint az, ami megtörtént Trianonban. Gróf *Apponyi* Albert, *Berzeviczy* Albert, *Lukács* György és még néhány magyar reprezenta-

tív ember rendkívül sokat tett e téren. *Lisztnek, Munkácsynak és Jókainak* köszönhetjük, hogy az európai kulturális köztudatba belekerültünk, de egyes kimagasló emberek erőfeszítése nem elég, *állandóan százaknak kellett volna dolgozniok*, hogy az ellenünk tervszerűen folyó aknamunkát ellensúlyozzuk. Mi azonban alig fejtettünk ki ellenállást és így könnyű volt bennünket Európa nagy fóruma előtt alaposan elrágalmazni. *Meg vagyok róla győződve, hogy a trianoni béke feltételei sem ütöttek volna ki reánk nézve olyan gyászosan, ha előbb a legkülönbözőbb nemzetek közvéleménye előtt nem sikerült volna a magyar ügyet és a magyar aspirációkat odiozus színben feltüntetni.*

Mióta a monarchia felbomlott és külpolitikai téren teljesen a saját lábunkon kell járnunk, még fontosabb lett reánk nézve a külföldi kultúrákba való bekapcsolódás. Olyan magyar ember, aki német, francia, angol, olasz könyveket olvas, ezrével van, de nagyon kevesen akadnak olyanok, akik ezeket a világnyelveket *folyékonyan beszélnek* és azokon tökéletesen fogalmazni tudnának. Már pedig a külföldön való hatás szempontjából nem passzív, hanem *aktív nyelvismeretre* van szükség.

Egy időben kormányzati bölcseségszámba ment, ha valaki a nemzet hiúságának hízelgő frázisokkal el tudta leplezni a kedvezőtlen valót. Én ezzel szemben azt hiszem, hogy felelős állásom kötelességemmé teszi, hogy ha a parlamentben vagy a sajtóban a nemzethez szólok, leplezetlen, könyörtelen őszinteséggel beszéljek. Középfokú iskoláink derék tanári karának egy része teljesen önhibáján kívül nem bírja és az eddigi rendszer mellett nem is bírhatja teljesen azokat a modern nyelveket, amelyeket az iskolában tanít. Innét van a *középiszkolai nyelvtanítás aránylag csekély eredménye*. Legelsőrendűbb szükséglet tehát,

hogy angol-, francia-, német- és olasz-szakos tanárainkat *az illető országokban képezzük ki*. Ezzel indult meg külföldi akciónk. Angol-, francia-, német- és olasz-szakos tanárjelölteinket kiküldöttem ez országok főiskoláiba, hogy mielőbb kellő számban álljanak modern filológusok rendelkezésre. Ez volt külföldi ösztöndíjakciónnak, hogy úgy mondjam, első üteme.

Markusovszky és *Tóth Lajos* fáradozásai folytán ma például az orvosi tudományokban annyira vagyunk, hogy alig maradunk mögötte bármely nagy állam orvosképzésének. Más főiskoláink is igen tiszteletreméltó eredményeket mutatnak fel. A kis nemzetek azonban a speciális tanszakoknak nem állíthatnak fel külön tanszékeket, laboratóriumokat és műhelyeket. Ez túlságosan költséges lenne. Ezeken a területeken be kell érnünk azzal, hogy egy-két tudóshajlamú fiatalabb embert küldünk ki a külföld legelsőbbrendűbb szakembereihez. Így igyekeztem az amerikai csillagvizsgálókba, a neubabelsbergi és a potsdami obszervatóriumokba magyar ifjakat továbbképzésre kiküldeni. Ugyanilyenek az *aviatikának*, a *biokémiának* és annyi más egészen speciális szaknak a követelményei, ahol kizárólag hazai eszközökkel a tudósképzést megoldani nem lehet. Most egy előre megállapított tervszerű program szerint azon vagyunk, hogy ne legyen a tudományoknak olyan számottevő elágazása, amelyben tizenöt-húsz év múlva a szükséges számú, külföldön képzett magyar szakember rendelkezésre ne állana.

Azután jöttek a *művészképzés* szempontjai. Nekem az az egyéni érzésem, hogy különösen az építészetben erősen *elkanyarodtunk a modernizmus felé*. Amint törvényjavaslatom indokolásában is kifejtettem, ez ellen államhatalmi eszközökkel fellépni hiú vállalkozás lenne. Az idén létesülő *római Collegium*

Hungaricummal, továbbá az előreláthatóan jövőre létesíthető *párizsi Collegium Hungaricummal* azonban azt akarom elérni, hogy *művészeink is bekapcsolódhassanak az európai művészeti élet nagy egészébe* és hogy szemlélve Rómának és Itáliának nagy művészeti alkotásait, lehiggadt és tisztult ízléssel térjenek haza. Öt-hat esztendő múlása elég lesz ahhoz, hogy anyagilag annyira erőre kapjunk, hogy *ismét monumentális feladatok megoldásához kezdhessünk*. Mily jó lesz akkor, ha a nagy feladatokhoz a nagyérdemű régiek mellett a külföldről visszatérő új művészgeneráció is rendelkezésünkre fog állani!

A *jogtudományokat* ma már csak államtudományi, főleg közgazdasági alapon lehet sikerrel űzni; a *tiszta jogi formalisztika* sokat veszített korábbi jelentőségéből. Közgazda pedig Magyarország szűk határai között teljesen nem is fejlődhetik ki, hiszen a mi csekély tőkeerővel bíró egész nemzetgazdaságunk *csak a világgazdaságnak függvénye* és így ha van tudományos szak, amelynek szukreszcenciáját külföldön kell nevelnünk, úgy a közgazdaság az. Arról is csak kevés szó esik, hogy a *magyar diplomácia* egészen fiatal intézmény, amely rendkívül nehezen kap a nemzetközi jogban, a közgazdaságban és a modern nyelvekben kellően képzett utánpótlást. Ezen a téren a tervszerű külföldi akció egyenesen életkérdés.

De mindezt a célt nem lehet elérni kézi ösztöndíjakkal? Kell, hogy ösztöndíjakciónk szerves kifejlesztéséhez mindenkor palotákat vásároljunk? Kell, hogy e palotákban elhelyezett Collegium Hungaricumok élére igazgatókat, prefektusokat nevezzünk ki? Nem növeli-e ez felesleges módon az akció költségeit?

Az én meggyőződéseim szerint ez intézmények nélkül a külföldi ösztöndíjakra költött pénz *számot-*

tevő része elvész. Ezt a tételt kívánnám még megmagyarázni.

Ösztöndíjasaink egy része *főiskolai hallgató*. Ha minden ellenőrzés nélkül bocsátjuk ki Berlinbe, Párizsba és más nagyvárosokba, ezer kísértésnek van kitéve, mely a 18—22 éves ifjút nagyon könnyen elvonhatja a főiskolai munkától. Talán azt, aki itthon erősebb családi ellenőrzés alatt állott, még inkább, mint azt, aki a középiskolában is mint kosztosdiák nőtt fel.

De eltekintve az ellenőrző felügyeletől, mily *elhagyottnak* érzi magát az a magyar ifjú, például ha megérkezik Párizsba, ahol az egyetemi rendszer a miénktől egészen eltérő. Más városokban is az oda kimenő magyar főiskolás sokszor nem is tudja, hogy kik ott a legelsőrendűbb professzorok és ha aziránt tájékozva is van, nem tud támogatás híján intézetébe, laboratóriumába, klinikájára vagy műtermébe bejutni. Ahol Collegium Hungaricum van, ott a vezető állandó összeköttetésben áll az illető város főiskoláival és a kijövő ösztöndíjast nemcsak *tanáccsal* látja el, hanem bemutatja, bevezeti az ottani professzoroknál. Megbecsülhetetlen értékű szolgálat! Az a munka, amit Bécsben *Károlyi* és *Lábán*, Berlinben *Gragger* és *Támedly*, Rómában *Gerevich* ezen a téren kifejtett és kifejt, méltó a legnagyobb elismerésre.

A Collegium Hungaricumok élére kurátorként *reprezentatív tudósokat* állítottunk és bizvást mondhatom, hogy *Gragger* professzor Berlinben és *Gerevich* professzor Rómában hasonlíthatatlanul többet tett, hogy a magyar művelődésnek és e révén a magyar névnek közbecsülést szerezzen, mint amit esetleg a *tiszta politika* eszközeivel tenni lehet. Ha a külföldi államok szemük előtt méltó elhelyezésben látják egy számottevő magyar tudós vezetése alatt a fiatal

kutatókból, művészekből és más ösztöndíjasokból alakuló magyar kollégiumot, ezzel bevisszük a magyar ügy és a magyar eszme tudatát az illető nemzetek közvéleményébe.

Én is jól látom, hogy *elszegényedett országnak vagyok a minisztere* és hogy a külföldi ösztöndíj-ügyünk fenntartása *igen komoly anyagi áldozatokat* igényel. És ennek tudatában mégis felelősségem mellett állítom, hogy *alig van pengő, amelyet előnyösebben használnánk fel, mint azokat a pengőket, amelyeket jól megválasztott külföldi ösztöndíjasainknak adunk.*

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szelekció vagy protekció.

Megjelent az Ujság
1927. márc. 6-i számában.

A kilencvenes években a berlini egyetem hallgatója voltam. Akkor javában folyt a vita a felett, hogy tudomány-e a szociológia. A német professzorok tekintélyesebb része úgy vélekedett, hogy az államtan és a közgazdaságtan keretébe mindaz belefér, amire angolok és franciák új külön tudományzakot akartak alapítani: a szociológiát. Én, természetesen nagy német professzoraim tekintélyének befolyása alatt állottam és azt vitattam, hogy bármely problémát, amelyről azt mondják, hogy speciálisan szociológiai kérdés, ki lehet méríteni az államtan vagy közgazdaságtan módszereivel. Beszélgetés közben egy szellemes hölgy odavetette, próbáljam meg ezt a szelekció és a protekció kettős problémájával. Meg is írtam esszaymet, melyről azután az illető dáma irodalmi szalónjában egybegyültek megállapították, hogy az se nem politikai, se nem közgazdasági, hanem kifejezetten szociológiai dolgozat. Erre a fiatalkori munkámra a napokban, íróasztalom rendezése közben ráakadtam és harminc év után örömmel láttam, hogy deresedő fővel és sok tapasztalattal megrakodva ma sem látom a kérdést másként, mint ahogyan azt régen, fiatalos lelkesedéssel megírtam.

Azt fejtegettem akkor, hogy a szelekciónak hihetetlen sok neme van: szelekciót gyakorol a polgárság, mikor képviselőt választ, szelekciót az államfő, mikor miniszterelnökét deszignálja és szelekciót a miniszterelnök, amikor kabinetjét megalakítja. Szelekciót végez a miniszter minden egyes kinevezésnél. Szelekciót végez a nézőközönség, amikor a színházban tapsol vagy fagyos marad. Szelektív a zsurnalisztika munkája, mikor a közélet embereit méltatja. Fontos szelekciót végez a kultuszminiszter, mikor az ösztöndíjakat adományozza.

A szelekciónak két nagy ellensége van, úgy mint az emberismeret hiánya és a protekció.

A külföldi intézetekről és ösztöndíjakról szóló törvényjavaslatom tárgyalásának előestéjén nem átalom őszintén kimondani: lehet, hogy az intézmények a leghasznosabb beruházásoknak fognak bizonyulni és kiszámíthatatlan előnyöket hoznak már 10—15 év múlva a magyar nemzetnek, de lehet az is, hogy haszontalanul kidobott nagy összegnek fognak bizonyulni abban az esetben, ha az ösztöndíjasok kiválasztásánál protekció és nem szelekció fog érvényesülni.

A külföldi intézetekkel és ösztöndíjakkal elérni remélt célokról már ismételten szoltam és azért itt csak azt akarom fejtegetni, milyen gátat akarok felállítani a protekció betörése ellen. Hogy valaki törvényjavaslatomnak erre vonatkozó paragrafusait méltányolni tudja, ahhoz ismernie kell a tudós-, művész-, és szakembernevelés folyását. A főiskolai tanítás súlypontja ma már nem a főkéllégiumokon van. Azelőtt — mondjuk Wagner Adolf neves közgazdász — heti négyórás főkéllégiumára négy világrészből járt az ifjúság. Ma a főiskolai pedagógia igazi műhelyei a szemináriumok, laboratóriumok, klinikák és az ateliék, ahol a tanár csekélyszámú válogatott, különösen tehetséges és különösen szorgalmas

ifjút vesz maga köré, akikkel azután a legszívesebben foglalkozik és bevezeti őket a tudományos kutatás módszereibe. Itt válik el, kiből van meg az isteni szikra. Az igazi tanárnak talán az a legnagyobb öröme, ha zavartalan továbbképzését biztosíthatja azon növendékeinek, akiknek a homlokára valami misztikus fény csodálatos világosságot vet. Itt kapcsolódik be törvényjavaslatom. Az ösztöndíj-tanács tagjai szemináriumos, laboratóriumos, klinikás, ateliés professzorok, akik maguk ragadják meg a kezdeményezést a gondviselés ama kiválasztottjainak érdekében, akiknek teljes kiérés végett külföldre kell menniök. Ez alapon kandidál a tanács és a minisztert csak a visszautasítás joga illeti meg; mert hiszen protekció a tanácsba is beszivároghat.

Igazi jog, igazi önkormányzat csak a bíróilag garantált jog. Éppen ezért a törvényjavaslat a panasz útját megnyitja a közigazgatási bírósághoz abban az esetben, ha a miniszter olyannak adna ösztöndíját, aki kandidálva nem volt. Ilyenkor a bíróság a miniszteri intézkedést megsemmisíti.

Ebben a szervezetben, ezekben a garanciákban látom a biztosítékát annak, hogy a protekció a külföldi intézeteket aláaknázni nem fogja. E garanciák nélkül mint felelős miniszter nem is merném nemzetemnek javasolni, hogy azokat a számottevő összegeket mostani súlyos pénzügyi helyzetünkben megadja, melyek a külföldi ösztöndíjakcióhoz nélkülözhetetlenül szükségesek.

Lapozgatom régi kis dolgozatomat a protekcióról és a szelekcióról; mikor ifjú fővel írtam, bizony nem sejtettem, hogy harminc év múlva ugyanezek a gondolatok fognak vezetni, helyesebben gyötörni, miniszterségem jelen legfontosabb törvényjavaslatának sorsáról elgondolkozva.

A hivatott vezér.

Megjelent a Pesti Napló
1927. április 17-i számában.

A legújabb kor országaiban az államhatalom erősen összpontosítva van, úgyhogy az összes lényeges dolgokat jóformán egy akarat, egy kéz intézi. Az állami erőnek és elhatározásnak ilyen koncentrációja mellett sorsdöntő jelentősége van annak, hogy *ki az az egyéniség*, akinek kezében ekkora hatalom összpontosul. Parlamentáris alkotmányunk világában ez az ember szükségképpen a miniszterelnök. A hatalom szálai ma *Bethlen* István kezében futnak össze, az ő egyénisége nyomja rá a maga bélyegét a magyar históriának arra az új időszakára, amely Trianon után indult, akkor még igen kétséges és bizonytalan jövődő felé.

Úgy érzem, nem lesz terméketlen szempont, ha a magyar história utolsó két századán áttekintünk, keresve a mindenkori vezér jelentőségét, képességét és egyéni sajátosságait.

Mohács után is, kezdve *Fráter* Györgyön, a nagy pálos bíbornokon, egész II. *Rákóczi* Ferencig, kiváló férfiak képviselték a magyar gondolatot. A szatmári békétől, 1711-től egészen 1795-ig, *József* nádor felléptéig nincs tehetséges politikai vezér. Voltak derék tábornokaink, mint Mária Terézia lovas

generálisai: *Hadik* és *Nádasdy*; volt közigazdászunk és mecénásunk, mint *Grassalkovich*; volt kultúrpolitikusunk, mint *Ürményi*; volt rokokómódra fényesen reprezentáló igazi főúrunk, mint *Esterházy Miklós*, de sem a nádorok, sem a kancellárok sorában nem találunk *egyetlen olyan kimagasló egyéniséget sem*, aki a magyar nemzet nagy érdekeit államférfiúi színvonalon tudta volna képviselni és akiben a nemzet köztudata aspirációinak letéteményesét látta volna.

Az 1711-től 1795-ig eltelt idő szignatúrája a *vezértelenség*. A XVIII. század egész folyamán érvényesült a magyar nemzet tömegereje. A török időkben az ország elnéptelenedett és elszegényedett. A XVIII. század folyamán lélekszámban és vagyoni téren ugyan gyarapodtunk, de nem támadt egy nagy politikai egyéniség sem, aki körül ezek a nemzeti erők kikristályosodtak és aki ezeket az erőket öntudatosan összefogta volna.

A vezértelenség e korszakának *József* nádor fellépése vet véget. Firenzéből jött közibénk, atyja II. *Lipót*, mielőtt császár és király lett, Toscana nagyhercege volt. A fiatal *József*, Bruneleschi halhatatlan alkotásában, a Palazzo Pittiben nőtt fel és a világ egyik legszebb kertjében, a Giardino di Boboliban nevelkedett. Innen ered a nádor híres kertészkedő szenvedélye; ide vezet vissza az alcsúti parknak és a Margitszigetnek eredete is. A Boboli és egész Firenze felett uralkodik a Forte di Belvedere, mely hegyről gyönyörű kilátás nyílik a Firenzt kettészelő Arno folyóra és az Arnón túl a város síkföldi részére. Midőn férfikorában a nádor kinézett a királyi vár ablakából, ahol székelte és lenézett a Dunára és át a Duna fölött a síkfekvésű Pestre, akkor felébredtek gyermekkori firenzei emlékei és egyik építészével, *Hilddel*, gyakran tanácskozott Pest

szépítéséről és szabályozásáról. Ezek a kis epizódok, de még inkább *Domanovszky* professzor nagy munkája, amely József nádor államiratait közrebocsátja, mind azt bizonyítják, hogy *József nádor több volt a magyar nemzetnek*, mint ahogy az ő szerepét a kiegyezés korában elhomályosították. 1795-ben lesz királyi helytartó, 1796-ban nádor és ettől az időtől fogva több mint félszázadon át 1847-ig vezette a magyar nemzetet a veszélytelen nyugodt haladás útján.

A XIX. század második negyedében melléje sorakozik *Széchenyi*. Ő megérezte, hogy a napoleoni világháború nagy győztese *Anglia* volt, ahol a politikai sikerek nyomában a közgazdasági élet hihetetlen erővel lüktetett és a műszaki tudás csodákat művelt. *Széchenyi* biztos szemmel kapcsolódik és kapcsolja be nemzetét az angol fejlődés világába, alkotja angol mintára részvénytársaságait és idehozza Clark-et, az angol technikust, a Lánchíd építéséhez.

A negyvenes években a felébredt közvélemény *Széchenyivel* szemben *Kossuth* Lajos pártjára áll, de *Kossuth* nagy vállalkozása, az 1848—49-iki szabadságharc, nem járt sikerrel. Ma már, midőn *Kossuth* neve és az 1848-as politika nem élő politikai jelszó, hanem történelem, a magyar históriában ki fog kristályosodni az a meggyőződés, hogy *Kossuth politikája a negyvenes években elhibázott koncepció volt*. Viszont nem lehet tagadni, hogy *Kossuth* Lajos hihetetlenül megnőtt az emigrációban, midőn nem nézte többé a provinciális politika szemszögéből az eseményeket, hanem bejárva Törökországtól az Egyesült-Államokig az egész művelt világot és áttekintve a világpolitikai helyzetet, a diadalában tobzódó régi Ausztriával szemben meg tudta nyerni a nagy nemzetek szimpátiáját a legyőzött magyar ügynek.

Magenta és Solferino, majd Königrätz megingatta az osztrák őrbirodalmat, de annyira nem győngítette le, hogy Kossuth emigrációs politikája bent Magyarországon győzedelmes lehetett volna. *Deákra* volt szükség, aki a lehetőségek mértékéig mérsékelte a nemzet vágyait és így az ő vezérése alatt köthette meg a nemzet Ferenc Józseffel a kiegyezést.

Deák halálával *megint a vezértelenség korába* lép a magyar nemzet. Voltak nagyszabású parlamenti debattoreink, mint az idősebb *Tisza*, *Szilágyi Dezso*, hogy csak az elhúnytakról szóljak, volt nagy közgazdászunk, mint *Wekerle*, de egyetlen nagy államférfiúi egyéniségben sem központosult a magyar nemzetnek összes bizalma és törekvése. Lehet, hogy Ferenc József hatalmas egyénisége mellett kormányparti pozícióban egy másik nagy egyéniség egészen ki sem bontakozhatott volna. Meggyőződésem azonban az, hogy *a kiegyezéstől az összeomlásig eltelt félszázados békében rejlő nagy alkotási lehetőségeket teljes mértékben azért nem tudták kihasználni, mert nem támadt olyan kimagasló államférfiú, aki a nemzet bizalmát magában egyesítve, annak összes vágyait, összes érdekeit és összes erőit nagy akcióra egybe tudta volna fogni.*

A kiegyezés korának végén a világháború kormányelnöki székben találta *Tisza* Istvánt, akiről a Történelmi Társulatban tartott emlékbeszédben azt mondtam, hogy ha lombikban vegyileg akarnók összeállítani mindazokat a szellemi és erkölcsi elemeket, melyeket egy háborús miniszterelnöknek magában egyesítenie kell, akkor erre a hivatásra így, mesterségesen sem állíthatnánk össze más egyéniséget, mint amilyen a *Tisza* Istváné volt. Sajnos, éppen akkor kellett állását elhagynia, mikor a háború legkritikusabb szakába lépett, mikor

emberfeletti energiájára a legnagyobb szükség lett volna.

Miután kormányzó urunk eltörte a kommunizmus gerincét, az országnak teljesen megváltozott helyzetében egészen új politikára volt szüksége, amelynél a korábbi idők sablonjaival dolgozni többé már nem lehetett. Az új helyzet *új embert* követelt: olyant, akit politikai multja a jövő állásfoglalásoknál nem feszélyezhet. Még mint *Tisza* István volt politikai államtitkárja, közvetlen tapasztalásból tudom, hogy *Tisza* István szívesen látta volna kabinetjében gróf Bethlen Istvánt, de akkor ő a megtisztelő meghívás elől kitért, mert bizonyára még ösztönszerűleg nem látta elérkezettnek az időt történelmi szerepének megkezdésére. Egy véres országroncsot vett át, amely ki volt szolgáltatva volt ellenségeink minden inzultusának, amellyel alig, vagy csak ultimátumos hangon álltak szóba, amelynek pénzügyei szét voltak zilálva, amelynek léte vagy nemléte még a semleges hatalmaknak is közömbös volt. Sajátságos az a politikában, hogy ha a dolgok balra fordulnak, akkor mindenki bűnbakot keres, ha ellenben kedvező irányba terelődnek, akkor azt igen sokan magától önként adódónak tekintik és feledik, mennyi államférfiúi munka kellett az eredmények eléréséhez. A valóság az, hogy *Bethlen* István államművészete a szerencsétlenségek mélységeiből oda emelte fel Magyarországot, hogy egy stabil kormányzat rendbehozta az állam pénzügyeit és visszaállította erőnk és jelentőségünk tudatát az európai köztudatba, úgyhogy Olaszországban olyan fogadtatásban részesült a magyar miniszterelnök, mint ahogy nagyhatalmak vezető politikusával bánnak.

Bethlen István tudott nehéz helyzetekben nyugodtan és higgadtan várni és tudott kedvező situációkban biztos elhatározással, villámgyorsan cselekedni.

Elasztikus, de hajlásaiban is kiérezzük az igazi férfi kemény gerincét. Sikerei nem véletlenségnek játéka, hanem legegyénibb tulajdonságaiból folynak, olyan tulajdonságokból, melyekre a magyar nemzetnek mai helyzetében különös szüksége van. Innen van az, hogy a magyar tömegek ösztönszerűen érzik, hogy a nemzet sorsa megint egyszer hivatott vezér kezébe van letéve.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A ceglédi nap.

Megjelent a Pesti Napló
1927. május 22-i számában.

A ceglédi nap nekem mély bepillantásokat és nagy tanulságokat hozott. Éppen ez az út még jobban meggyőzött arról, mily veszélyes, ha a miniszter a jelentések aktáiból akarja az országot megismerni és a rendeletek aktáival kormányozni. Mit láttam Cegléden a saját szememmel?

A város lakosságának száma közeledik a 40.000-hoz, nagy kommunitásról van tehát szó. És *középiskolához mégis csak a XIX. század utolsó évében jutott*, akkor is csak úgy, hogy egyik áldozatkész fia 100.000 forinttal járult hozzá az építési költségekhez. *A két polgári iskola épülete valaha tömlőc volt* s annyira a föld szintjére van rakva, hogy padló rothadnak. A tanyák még mindig elhagyatottságban, hiszen a tavaly épített kültelki osztályon kívül további 8 tanyai népiskolára van még szükség. «Ennek így kellett lenni, — mondotta nekem egy ceglédi polgár — mert *mindig ellenzéki város, Kossuth városa voltunk, az államtól hát nem kaptunk semmit*; csupán annyi történt, ami saját erőnk-től telt s így csak lassan fejlődhattunk; de a hazának nagy szolgálatot tettünk, mert ébren tartottuk a függetlenségi gondolatot.»

Ebben a gondolatsorban benne van a kiegyezés korának egész sommája, politikai tartalma. Az 1867-es kiegyezésnek kétféle barátja volt. Különösen a gazdasági élet emberei között voltak olyan hívei, akik fenntartották volna még abban az esetben is, ha csak az ő egyoldalú elhatározásuktól függött volna. A 67-es emberek túlnyomó többsége azonban korántsem úgy vélekedett, hogy Magyarország helyzete az osztrák-magyar monarchia keretében eszményi lett volna; de jól tudta, hogy az irányadó tényezők gondolkozása és az akkori erőviszonyok mellett *a legcsekélyebb kilátás sem volt arra, hogy helyzetünkön azon a téren változtathassunk* amint azt az 1904–6-iki úgynevezett nemzeti küzdelem tökéletes kudarca világosan meg is mutatta.

Ha legalább belpolitikai téren alkotni akartunk, rá kellett helyezkedni a 67-es alapra, máskülönben erőinket elfecséreltük volna kilátástalan, meddő alkotmányjogi küzdelmek izgalmaiban. A reálpolitikát azonosítva az opportunizmussal, a 67-eseknek ezt a nagyobbik csoportját úgy állították oda a nemzet elé, mintha egyéni haszonlesésből a hatalom birtokáért mondott volna le a nemzeti aspirációk egy részéről és nem azért, mert *a hatalommal való reménytelen konfliktusból mulhatatlanul kisarjadzó katasztrófáktól féltette a nemzetet* és mert a nemzet megerősödése, fejlődése érdekében az ellenzékieskedés helyett a pozitív munkát választotta.

A katasztrófális az volt, hogy a színmagyar vidék, különösen az Alföld ezt el is hitte. Igaz ugyan, hogy az öreg Tiszának tagadhatatlanul erőt adott, ha a túlkövetelő Bécsessel szemben a 48-as mumusra hivatkozhatott, de csak korlátolt mértékben, mert Bécsben a magas bürokráciában, a tábornoki karban és némely udvari körökben ott voltak *a régi össz-birodalom hívei, akik csak abban az esetben remélhették a dualizmus felrobbantását, ha Magyar-*

országban valami meggondolatlanság alkalmat adott volna a fegyveres beavatkozásra.

Az igazi baj azonban nem itt volt, hanem belpolitikai téren. *A kormányok a 48-as Alfölddel szemben kénytelenek voltak a nemzetiségi kerületekre, a nemzetiségi vidékekre támaszkodni*, aminek aztán meg volt az ára utakban és hidakban, vasutakban és közintézményekben. Innét van az, hogy amikor Trianon lehántotta rólunk a nemzetiségi vidékeket, *itt maradt a színmagyar Dunántúl és az Alföld — intézményektől üresen*. Ezért kellene ezrével az iskolák és sok száz kilométerével a közutak. De talán még annál is nagyobb baj volt, hogy a *színmagyar vidékek népe lelkiileg elszakadt a magyar kormányzattól*, helyeslésének lendítő kerekével nem hajtotta, hanem begubózva élt duzzogó zárkózott életet. A reálpolitikust nálunk nemcsak az opportunistával tévesztik össze, de a gyalogjáró lelkekkel is. Ezek többnyire a választási mozgalmaknak és a parlamenti életnek technikusai voltak, cinikus alakok, kiknek szemében elégséges volt a jól fungáló parlamenti gépezet és felejtették, mily rettenetes baj volt a kedélybeli szakadék egyfelől a kormányzat adott, kényszerű, de megváltoztathatatlan iránya, másfelől éppen a legnacionalistább magyar vidékek érzelmvilága között.

Ebbe a helyzetbe csapott be a hatalmas tény, hogy az osztrák-magyar monarchia a világháború végén, mint politikai egység, megsemmisült, alkotó elemeire bomlott szét. A 67 és a 48 ellentéte pártképző ereje egyszerre történelmi reminiscenciává lett. Valamikor régen, a XII. és XIII. században egész Olaszország két pártra szakadt, a pápáéra: a guelfekre, és a császáréra: a ghibellinekre és ezek a pártok úgy nekitüzesedtek és úgy beleélték magukat az ellentétekbe, hogy mikor a császárság már régen visszavonult az olasz belmozgalmaktól, mikor tehát a

viszály eredeti oka megszűnt, még mindig tovább felekeztek. Nekünk nem szabad ugyanabba a hibába esnünk és vasárnap nagy örömmel láttam, hogy az Alföld már korábban és utolsónak Cegléd is belátta, hogy *a 100 százalékos magyarság és ellenzékiesség ma már nem azonos fogalmak*, sőt ellenkezőleg ma a Bethlen István iránya képviseli a legtisztábban és a legöntudatosabban a nemzeti gondolatot. Ma nincs már semmi akadálya annak, hogy kormányzat és Alföld lelkiileg összeforrjon és politikailag összefogjon az ország újjáépítésének nagyszerű munkájában. És be kell látni azt is, hogy a modern Magyarország megalkotóinak: József nádornak és Ferenc Józsefnek, Széchenyinek, Kossuthnak, Deáknak és Tisza Istvánnak egyaránt bent van a helyük a magyar pantheonban, mert bár különböző utakon, de valamennyien Magyarország érdekeit szolgálták. Bármelyiknek érdemeit méltatjuk, ezzel ma már aktuális ellentéteket nem szíthatunk fel, hacsak nem akarunk az oktalanul utólag is civódók komikus helyzetébe kerülni.

Magyarság és ellenzékiesség ma már szétválóban van az alföldi magyarság gondolkozásában, de azért *az Alföld lelkéért még küzdenünk és dolgoznunk kell* a szavak és még inkább a tettek kapacitáló erejével. A korábbi elhanyagoltsággal szemben éreznie kell az alföldi népnek az államhatalom segítő kezét.

Egyes intézkedésekkel azonban a tömegek fantáziáját megragadni nem lehet. A pártprogramból egy darab gyönyörű magyar históriává lett 48 helyébe új, időszerű koncepciókat kell az Alföld népe elé állítani. Ma a nemzeti művelődési eszménynél nagyszerűbbet a kivihetők, a megvalósíthatók között hasztalan keresnénk. Ennek szolgálatában mentem Ceglédre és ha Budapesten egyesek igyekeztek félreérteni, busásan kárpótol, hogy *Cegléd népe megértett engem.*

A jövő sejtelmei.

Megjelent a Pesti Napló
1927. május 29-i számában.

A felsőház tegnapi ülésén egész szokatlan érzés fogott el. Teljesen más atmoszférában éreztem magam, mint aminőhöz a nemzetgyűlésben és a képviselőházban hozzászóltam. Míg ezekben a népies testületekben a választók tömegeiből elemi erővel előretörő vágyak és követelések nyilatkoznak meg, addig a felsőházban *a szakértelem*, hogy úgy mondjam *a mesterség részleteinek beható ismerete* jut szóhoz. A képviselőnek, még ha nincs is finom politikai érzéke, még ha nincs is megadva neki az, hogy önkéntelenül megérezze a tömegek sóvárgását, választóinak leveleiből, szemrehányásaiból mégis csak meglátja, hogy «mit követel a magyar nemzet».

A képviselőház így állandó és nagy kontaktusban van a nemzet kedélyhangulatával és azért ez a szerve folyvást sajog, vibrál, fermentál, ezer színben játszik és mégis *biztosan tájékoztat*. Mennyivel más a felsőház! Jelentékeny része úgy van összeválogatva, hogy valami különös foglalkozási ágat, valami különös érdekkört, valami különös szaktudást képviseljen; *az ember minden szavának mérlegelésére van ott specialista*. Azért hihetetlenül nehéz abban a körben a miniszter helyzete, mert nyelvének legkisebb bot-

lását is biztosan észreveszi valaki. Ennek tudata pedig nagy tartózkodásra, nagy elővigyázatra int, ami persze fékezőleg hat a szónoki lendületre. Az elhangzott elsőrangú szakszerű beszédek után egészen világosan láttam, hogy ezekben a majdnem ankét-szerű tanácskozásokban a miniszternek egészen más-kép kell majd beszélni, mint ahogy eddig hittem.

Nagyon sokan vannak a felsőházban régi politikusok. A két első nemzetgyűlésnek és részben a mostani országgyűlésnek is az a baja, hogy *a politikusoknak a forradalom előtti generációja csak nagyon csekély számban tudott mandátumhoz jutni. Jóformán nincs meg a múlt és a jelen parlamentáris élete között a kontinuitás.* Hát a felsőház ezen a bajon azután alaposan segített, mert ott meg úgy-szólván *az egész új generáció hiányzik.* És csodálatos, a régi emberek mégsem tudják a régi szellemet felidézni. Valójában egészen ahisztorikus felfogás lenne, ha valaki azt hinné, hogy elmúlt korokat és azoknak a szellemét vissza lehet hozni. Hiszen azok éppen azért múltak el, mert kiveszett belőlük az a csodálatos fluidum, amely eleven korok lüktetésének titkos érzelmi mozgatója. *Az elmúlt korok is olyanok, mint a halottak;* csak az Isten tudná azokat fel-támasztani.

A régi politikusok nagy és nemes önmérsék-letére, de bölcseségére és egészséges történelem-szemléletére is vall, hogy *ilyen kísérleteket eddig sem láttunk.* Tapasztalataikat hozzák a köz szolgálá-tára a nélkül, hogy felidéznék a régi és új ideoló-giák súrlódását és a politikai helyzet nehézségeit növelni akarnák.

De mi ez az új, ami egyelőre még formáért küzd? Hogyan fog lecsapódni a gomolygó köd? Hogyan fog kristályosodni a forrongó folyadék? Trianon-bánatunkban, az anyagi tönkremenésben, a

sok bajban megviselt idegzettel jóformán csak egy nagy fekete függönyt látunk magunk előtt, amely mögött és amelyen keresztül még csak sejthetjük az új alakzatok körvonalait. Pedig akármilyen gyászos, szégyenteljes körülmények között is, de függetlenek lettünk. Mint az erősen visszanyesett fában, nagy erővel ébred az élniakarás; egy új szellem küzd, hogy alakot nyerjen és a kultúra embereinek feladata az, hogy azt a nemzeti élet mélyéből ösztönösen kiérezzék, killessék. *Sohasem várt még a magyar íróra, a magyar költőre, a magyar művészre, a magyar tudósra és elsősorban a magyar publicistára nagyobb feladat, mint ma, amikor a nemzet keresi önmagát, keres új célokat és eszményeket.*

Ebből a felismerésből merítem azt a meggyőződést, hogy *a magyar nemzet, éppen művelődési téren, új korszak előtt áll.* S amint a reformkort a költők és az írók, a Bessenyeyek, a Kazinczyak és Kölcseyek készítették elő, ami nélkül Széchenyi fellépése el sem képzelhető, úgy most is egy nagy szellemi renaissancenak kell előkészíteni a nemzet politikai élete újabb fellendülésének korszakát.

Értelmi proletariátus.

Megjelent a Pesti Napló
1927. június 19-i számában.

Újabban egyre gyakrabban találkozunk olyan okoskodással, amelynek hangoztatása elég népszerű és amely éppen annyira megkapónak látszik, mint amennyire veszedelmes. Azt mondják, hogy nálunk sokkal többen mennek értelmi pályára, mint amennyinek eltartására Magyarország képes és ezt még inkább elősegíti az, hogy két menekült egyetemünket nem szüntettük be, hanem továbbra is fenntartottuk. Ez az okoskodás: a tévedések egész kévéje s kétségtelenül le kell számolni vele már egyszer.

Középosztályunkban egészen természetes törekvés, hogy gyermekeinek társadalmi színvonalát fenn akarja tartani. A legtöbb magyar középosztálybeli család már számolt azzal, hogy a mai generáció helyzete elég nehéz marad, minden reményét a gyermekeibe helyezi. *Az a felelős miniszter, aki még a gyermekben megnyilatkozó reményt is el akarná venni a középosztálytól, nagy bünt követne el a nemzet ellen.* A régi középosztály mellett itt vannak a vagyonosodó, a feltörő családok, ezek is taníttatni akarják gyermekeiket. Visszaszorításuk szintén nem csupán igazságtalan, hanem sikertelen kísérlet is lenne, hiszen a vagyonosabb ember könnyűszer-

rel küldi külföldre tanulni gyermekét. Ha komolyan vesszük azt a vádat, hogy túlnagy az értelmi középosztályunk, *akkor nincs más megoldás, mint a születések korlátozására irányuló manipulációkat megengedni, vagyis az egyiket propagálni. Erre mint vallásos ember kapható nem vagyok, még gondolatnak is iszonyatos felelős állásból bűnös machinációkra bízhatni.*

A kávéházi márványasztal politikusainak persze erre is megvan a maguk válasza: menjenek az értelmiség gyermekei kereső pályákra, legyenek földművesek, iparosok, kereskedők. Azt hiszem, hogy nálunk a gazdasági élet értelmi munkásokkal éppen annyira szaturálva van, mint bármely más foglalkozási ág. A B-listás közalkalmazottak közül rengeteg sok megpróbálta ezt az elhelyezkedést az üzleti világban, közülük azonban, sajnos, csak nagyon kevesen voltak azok, akiknek sikerült az elhelyezkedés. A kultuszárca építkezéseinél saját szememmel láttam, hogy tanult iparosok, kereskedőségek saját szakmájuk pangása következtében mint egyszerű napszámosok tengetik életüket.

Éppen úgy, amint bármilyen ipar kitanulása nem ad jogot arra, hogy az illető iparában alkalmazást, illetve elhelyezkedést nyerjen, épúgy a főiskolai diploma sem ad jogot semmiféle alkalmazásra. Erre az államnak figyelmeztetni kell mindenkit, de végtelen veszedelmes lenne, ha a tanulni akarók számának túlságos korlátozásában a földi gondviselés szerepét akarná játszani.

Menjünk csak ki egy-egy alföldi városba és tanulmányozzuk annak társadalmi összetételeit; megdöbbenéssel fogjuk akkor látni, hogy az összes népességhez viszonyítva mily csekély töredék az intelligencia. Ha ezt a számot mesterséges eszközökkel még jobban csökkentjük, akkor a demokratikus

választójog mellett a csekélyszámú intelligencia semmivé zsugorodik össze; a szavazásoknál quantité négligeable-é válik, befolyása feloldódik és semmivé lesz. Itt az optikai csalódást Budapest okozza, amely a nincstelen, a gyökértelen intelligenciának klasszikus gyűlhelye.

És amíg csodálatos módon azon siránkoznak, hogy túlsok a diplomás ember, addig a miniszternek egy-egy fontosabb állás betöltése a legnagyobb fejtörést okozza. Hát hogy lehet az, hogy ilyen óriási választék mellett a megüresedő helyekre mégis igen nehéz alkalmas embereket találni? Ez onnan van, hogy azok jó kétharmadrészének, akik diplomához jutnak, minimális a tudásuk. Visszaéléssel állunk itt szemben? Bűnösen, elnézően osztályoznak tanáraink? Korántsem, ők elég szigorúak, de megvan a középiskolának és az egyetemi vizsgákon az átcammogásnak a maga sajátos technikája. Bukás egy vagy két tárgyból júniusban, javítóvizsga szeptemberben. Bukás esetén ismétlés kétszer-háromszor, négyszer, magasabb engedéllyel még ötször is és végül átjutás könyörületből. Ezek az elégségesek és a gyenge közepesek óriási tömegeket tesznek ki, akiknek diplomája érdemi tudást nem takar, csak a minősítés látszatát kelti. Ha a tanulók számát még jobban lenyomnám, az a választási kör, amelyből az állam és a társadalom meríthet, még kisebb lenne és egy szép napon igazán arra ébredhetnének, hogy a megüresedett állásokat nem lehet alkalmas emberekkel betölteni.

Ha csak egy nagy egyetemet tartanánk, amely szükségképpen diplomagyár lenne, akkor ezzel a belsőleg tartalmatlan diplomák számát csak növelnők. Ez a rendszer teremtette meg a ma meglevő túltermelést. *Ha több főiskolánk van, csekély létszámmal, akkor megkövetelhetem a professzortól*

hogy hallgatójának belértékét személyesen ismerje és ahhoz képest osztályozza.

Ha a megszerzett diplomákból leütjük a bukdácsolók diplomáit és a gyöngye közepeseket, akkor nemcsak hogy nincs értelmi túltermelés, hanem néhány év múlva a szükségletekkel szemben hiány fog jelentkezni.

Az ország kétharmadrészének elvesztése átmenetileg szükségessé tette a numerus clausust. *Hangsúlyozom, hogy ettől a mesterséges eszköztől túlsokat várni nem szabad és én, aki vállalom a numerus clausus ideiglenes fenntartásának felelősségét és ódiúmat, óva intek mindenkit attól, hogy az értelmi proletariátus jelszavától magunkat elvakítani ne engedjük és alapjában maradjunk meg Széchenyi tanításának nagy igazságánál és alapján, aki a nemzetek erejét a kebelükben élő kiművelt emberfők számával mérte.* Persze sok jogászra nincs szükségünk, a jogi pályára lépés luxusát csak jó módban levő szülők gyermekei engedhetik meg maguknak, ezt felelős állásból tanácslom azoknak a magyar szülőknak, akiknek gyermekei most tesznek érettségit.

Előörs-nemzetek és elmaradt népek.

Megjelent a Pesti Napló
1927. július 3-i számában.

Leginkább azon vesszük észre az idők múlását, hogy lassanként *történelemmé* lesznek olyan események, amelyeket mi magunk már átéltünk. Mint fejlődő gyermek már nagyon figyeltem az európai eseményeket, abban az időben, amikor Franciaországban *Grévy, Ferry, Boulanger, Constant, Waldeck-Rousseau* intézték a francia politikát. A félmulttal szemben mindig igazságtalanok vagyunk; negyedszázadig ez államférfiak *halála után hallgatott róluk a krónika*, legfeljebb példaképpen hivatkoztak rövidéletű kabinetjeikre, melyek gyors egymásutánban váltották fel egymást. Ma már a történelemre tartoznak s a franciák csak most kezdik felismerni, hogy az 1870—71-iki veszített háború és az 1871-iki párizsi kommün után *ők voltak Franciaország újjáépítői*.

Akinek történelmileg iskolázott szeme van és aki érzékkel bír *a világhistória párhuzamosságai* iránt, azt megkapja a *hasonlatosság* a franciák 1871-iki és a mi 1919-iki helyzetünk között. Ott is, itt is a veszített nagy háborút kommunizmus követte és utána nagyarányú újjáépítés vált szükségessé. E rekonstrukciónak kimagasló alakja Jules *Ferry*,

aki világosan megérezte, hogy a francia nemzetnek vereségokozta szellemi depressziójában *nagy célokra és eszményekre* van szüksége, hogy önbizalmát visszanyerje. Talán az egy *Boulangere* kivételével minden felelős politikus tisztán látta, hogy *szövetségesek nélkül Franciaország Németországgal szemben revánsra nem gondolhat*. Akkor az orosz szövetség még távoli gondolat volt, az Angliával való antantról pedig még szó sem esett. Más téren kellett tehát az elérhető nagy célokat keresni és erre Jules *Ferry a gyarmatok szerzését* és nagy kulturális fellendülés rendszeres előmozdítását jelölte meg. *A III. köztársaság legnagyobb kultuszminisztere volt ő*, akinek nevéhez nagy reformok fűződnek. A Vogézek vidékén ma is áll a Ferryek családi háza és a saint-diéi temetőben egy hegytetőn nyugsznak e kiváló családnak tagjai, köztük a legutóbb elhalt Abel *Ferry*, aki mint külügyi államtitkár bevonult és a lövészárokban hősi halált halt.

A francia közélet vezető emberei pár nappal ezelőtt kivonultak Saint-Diébe, hogy *emléktáblával jelöljék meg a Ferry-nemzetség családi házát*. *Herriot* kultuszminiszteren kívül beszélt a francia szenátus és a képviselőház elnöke. A kamarai elnök beszédében a nemzeteket két csoportra osztotta: az *előrs-nemzetekre*, amelyek szellemi téren vezetnek és az *elmaradott nemzetekre*. Hogy Franciaország az élen van, abban nagy része volt Jules *Ferry* munkájának. Mi, akik a magyar nemzet kulturális felsőbbségéért küzdünk Európa keletén, azt akarjuk, hogy amint a múltban előrs voltunk a török barbarizmus elleni küzdelmekben, azonképpen ma szellemi téren is *megmaradjunk az előrs-nemzetek között*. Akik a *kultúrdefetizmus* hívei, azok beletörődnek abba, hogy a francia kamara elnökének megkülönböztetése szerint

lassanként az *elmaradt népek* közé soroljanak be bennünket. *Nagy erkölcsi értékekért, nemzeti javakért folyik a küzdelem.* József nádor és Széchenyi korában, azután *Ferenc József* és *Deák* Ferenc idejében a kiegyezés korában Kelet-Európában hatalmasan előtört a magyar nemzet. *Fenn akarjuk-e e négy magyar nemzedék munkájának ezt a megbecsülhetetlen gyümölcsét tartani, igen-e vagy nem? ez a sorsdöntő kérdés.*

Azt hiszem, jól tesszük, ha mi is azon az úton járunk, amelyen *Humboldt* Vilmos porosz kultuszminiszter járt Poroszország 1806-iki katasztrófája után és amelyet *Jules Ferry* francia kultuszminiszter követett Franciaország 1870—71-iki súlyos vereségei után. Ennek az útnak tanulsága az, hogy *erkölcsi és szellemi erőkkel kell meghatározni a nemzeteknek a veszett háborúk folyamán megcsökkent fizikai erejét.* Ez az én kultúrpolitikámnak a kvintesszenciája.

Mikor a felsőházban javában támadtak ezért a kultúrpolitikámról, éppen akkor olvastam az emlékbeszédeket a francia rekonstrukció kultuszminisztere felett. Ezek a francia beszédek is megerősítettek engem abban a meggyőződésemben, hogy *jó úton járok.*

Mi a valóság?

Megjelent a Pesti Napló
1927. július 10-i számában.

A napi politikában nem az számít, ami van és ami valóban történik, hanem amit az emberek hisznek és amit a nagyközönség gondol. A történelem persze utólag a tényeket nézi és a história nagy perspektíváiban rendkívül elhomályosodik az egykorúak nézete. De a história nagyon nagy restanciával dolgozó bíróság, ítéleteit csak évtizedek után hozza meg és jaj annak a politikusnak, aki az egykorúak kedvezőtlen vélekedésével szemben mindig csak a történelem ítélőszékéhez akarna apellálni. Minthogy ez így van, azért a politikai taktikának nagyon olcsó és alantjáró eszköze, hogy az ellenfélnek olyan fel fogást, olyan politikai irányt, olyan ténykedést impu tálnak, amely tőle távol áll, de könnyen sebezhető. És azután rajta-rajta, megtámadják elhibázott politikájáért. Ezt nálunk mostanában *politikai taktikának* tekintik, igazában azonban, enyhén szólva, a valóságának meg nem felelő állítás és unfair módja a politikai harcnak.

Vagy egy héttel ezelőtt is találkoztam azzal a rólam rendszeresen terjesztett valótlansággal, hogy a népművelést elhanyagolom és egyoldalúan csak a magas műveltséget támogatom. Ezzel szemben *mi a*

valóság? Kultúrpolitikai tevékenységemet a század elején a Julián-egyesület megszervezésével kezdtem, amely Szlavóniában, Horvátországban, Boszniában és Hercegovinában állított fel magyar népiskolákat és magyar népkönyvtárakat. 1913-ban gróf *Tisza* István miniszterelnök és *Jankovich* Béla kultuszminiszter, mint a népoktatás specialistáját hívott meg a kultuszminisztériumba adminisztratív államtitkárnak, reám bízva az egész népművelés irányítását. A korábban mutatkozott rendszertelenség megszüntetése végett kultúrstatistikai osztályt szerveztem a közoktatási minisztériumban, amelynek élére 1914-ben javaslatomra *Pogány* Frigyest hívták még a Központi Statisztikai Hivatalból.

A háború alatt azután *Pogány* Frigyessel kidolgoztuk Magyarország népiskolai hálózatának kiépítési programját, amely munkálat végrehajtása 1925-ig pihent, mikor először kaptam a nagy beruházási program keretében nyolc és félmillió aranykoronát népiskolák építésére. De a nagy tervszerű program fel volt állítva úgy, hogy mikor a magyar államnak végre volt pénze népiskolák építésére, akkor a részletes katonai térképen az utolsó faluig, az utolsó tanyáig, az utolsó majorig minden fel volt dolgozva és elő volt készítve és jóformán csak egy villamosgombot kellett megnyomni és megindulhatott a nagy munka. Mert óriási akcióról van szó, amelynek méreteit csak akkor tudjuk igazán értékelni, ha összehasonlítjuk a korábbi idők alkotásaival.

1867-től 1918-ig eltelt félszázadban, amelyet leghelyesebben a *kiegyezés vagy Ferenc József korának* nevezhetünk, állami és nem állami iskolák építésére, a legfőbb állami számszék által ellenőrzött kimutatás szerint 39,894.957 aranykorona fordítottatott Nagy-Magyarországon, míg kultusz-

miniszterségem öt esztendeje alatt 23,339.765 aranykoronát eszközöltem ki népiskolák építésére a maradék Magyarországon. Minthogy most egy felénél kisebb országról van szó és így ez a 23,339.765 aranykorona a régi Magyarország felénél kisebb területre oszlik meg, emelt fővel mondhatom, hogy miniszterségem öt esztendeje alatt, amely időből két inflációs év elveszett és cselekvésre voltaképpen csak három év jutott, többet fordítottam népiskolák létesítésére, mint a kiegyezés korának ötven éve alatt erre a célra juttattak.

Ezt nevezik a taktikusok a népoktatás elhanyagolásának? De szerencsére az ország népe előtt politikai ellenfeleimnek ezeket az üzelmeit még csak le sem kell lepleznem, mert kezdve Budapest elővárosain és a főváros körül fekvő helységeken, a vidéki városokon s a falvakon át egészen a tanyáig és a majorokig gombamódra épülnek és készülnek a néptanítói lakások és tantermek ezrei és a tények meggyőző erejével szemben hiába fickándozik a tendenciózus politikai ferdítés.

Örömmel jelentem be az ország olvasó népének, hogy ezekben a napokban 222.000 kötetet magában foglaló, 1500 népkönyvtár hagyja el a kultuszminisztériumot, amely könyvtárakat az iskolán kívüli népművelést irányító törvényhatósági népművelési bizottságok osztanak ki a városok, a falvak és tanyák között. A világháború kitörésekor volt a kultuszminisztériumnak 1133 népkönyvtára, 467.000 kötettel és a földművelési minisztériumnak 4048 népkönyvtára több mint 500.000 kötettel, úgyhogy együtt 5181 népkönyvtárnak kerekén egy millió könyve volt. Most egyetlen év alatt a kiegyezés korának félszázada alatt keletkezett népkönyvtáranyag 222 százalékát, vagyis 222.000 kötetet bocsátunk közre.

Soha nagyobb szükség nem volt erre az akcióra, mint ma. Az angolszász országokban a községek által fenntartott Public Library-k az utolsó hetvenöt év alatt valóságos nemzeti intézménnyé váltak, amelyek nélkül az az angol vagy az az amerikai ember a népművelés rendszerét és szervezetét el sem tudná képzelni. Nálunk a népkönyvtár iránt a múltban a községeknél, sajnos, csak kisebb érdeklődés mutatkozott és az ilyen gyűjteményeket vagy az állam, a közoktatásügyi, a földművelésügyi minisztérium, vagy az olvasókörök és kaszinók létesítették. E népkönyvtárak anyagát 1913 óta egyáltalában nem újították fel és így a közkézen forgó könyvek részben elrongyolódtak, részben elavultak. Egyik szegedi olvasókör könyvtárában csak a 80-as években kibocsátott lexikont találtam, amelyet jobb hiányában még ma is szívesen lapoznak. A jövő perspektívája nálunk is az, hogy a polgári községeket majd törvénnyel kell kötelezni a községi népkönyvtárak létesítésére és azoknak évenként legújabbban megjelent munkákkal való gyarapítására. Egyelőre azonban arról volt szó, hogy a szépirodalmunknak és népies szakirodalmunknak színét-javát kidobjuk a magyar olvasóközönség milliói közé.

Egy-egy igazán jó könyv olvasása még az elkényeztetett művelt embernek is élmény, a falusi vagy éppen a tanyai embernek már esemény, amelytől egész gondolkodása fermentálni kezd. Óriási szellemi vetésről van tehát szó, amely érzések, gondolatok és ismeretek milliárdjait plántálja be a magyar nemzet millióinak lelkébe. Minthogy ily nagy horderejű akcióról van szó, három szakbizottságra osztott komissió nyolc hónapi gondos munkával válogatta össze a könyveket. Mindenből csak a javát vettük és örül a magyar ember lelke, ha átfutva ezeket a népkönyvtári jegyzékeket, látjuk, hogy főleg szép-

irodalmunk milyen gazdag és hogy népies szakirodalomnak sem vagyunk egészen szükében, bár e téren még sok hiány pótlásáról kellett és kell majd gondoskodnunk.

Ha a szüret és az őszi munkák után erősen rövidülnek a napok, akkor a tanyákon és a falvakban újabb lendülettel megindul majd az olvasás és ennek nyomában megelevenedik, megtermékenyül a magyar tömegek lelkevilága, aminek a jelentőségét lebecsülhetik a gyalogjáró lelkek, a magukat praktikus embernek nevező rutiniék, de aminek termékenyítő erejében bennünket kultúrpolitikusokat a történelem tanulságai erősítenek meg.

A magyar nép tömegeinek megint lesz könyve, megint lesz olvashivalója.

Csernoch János bíbornok, hercegprímás.

Megjelent (a) a Pesti Napló 1927.
július 26-i és (b) a Nemzeti Ujság
1927. július 26-i számában.

a)

Az Úrnak kifürkészhetetlen végzése szerint Csernoch János bíboros, Magyarország hercegprímása, elhagyta nemzetét, elment *I. Ferenc József* és gróf *Tisza István* után és most odafönt van ama nagyjaink között, akik a kiegyezés korában a modern Magyarországot megalkották.

I. Ferenc József hatalmas fejedelmi egyénisége ugyancsak értett ahhoz, hogy király és alattvaló között tisztos távolságot tartson. Csernoch János ama csekélyszámú kiváltságosak közé tartozott, akiket *Istenben nyugvó nagy királyunk barátai közé sorozott*. Mert kivételes volt a helyzete Csernoch János bíborosnak I. Ferenc Józsefnél. Nemcsak minden számottevő egyházi ügyben hallgatta meg véleményét, hanem még politikai kérdésekben is élt tanácsával, nem deignált miniszterelnököt a nélkül, hogy a személyre nézve Csernoch János nézetéről ne tájékozódott volna.

Személyes tapasztalatból tudom, hogy mily szoros barátság fűzte össze gróf *Tisza Istvánnal*,

akinek istenfélelmét, mélységes vallásosságát nagyra becsülte. Csernoch János különösen nagy volt abban, hogy megkülönböztesse *a lényeket a jelentéktelen külsőségektől*. Innen volt az, hogy mélységes erős hite mellett is *türelmes* tudott lenni. Innen volt az, hogy nem forgácsolva el befolyását, akaratának a nagy kérdésekben *bámulatos átütő ereje* volt. A kormányznál ritkán emelt szót, de nem emlékszem egyetlenegy esetre sem, hogy valamely kormány *egyetlen kívánságának teljesítését megtagadta volna*, mert az udvarias forma mögött mindig érezni lehetett azt a vonalat, amelyet Csernoch János feltétlenül meg akart tartani és amely mögé nem vonult volna vissza soha. *Államférfi volt a szó magasabb értelmében*. Hogy Károlyi radikális forradalma és a kommunizmus nem tett maradandó kárt a magyar katolikus egyházban, azt az alsópapság lelkeszkedő munkája mellett elsősorban Csernoch János bölcseségének köszönheti.

A nagy orvosok meg tudják gátolni, hogy a betegségekhez komplikációk járuljanak. A nagy sebészek gátat vetnek annak, hogy az operációs seb ne inficiálódjék. *A nagy orvosoknak ez a képessége volt meg Csernoch bíborosban a kényes felekezeti kérdések kezelésénél*. Minden fertőző anyagot távol tudott tartani a politikai sebektől, soha politikai kérdés az ő mesteri keze nyomán el nem mérgesedett. Ebben volt Csernoch János primásságának providenciális jelentősége.

A világháború után itt állt a magyar nemzet elvérzetten, betegen. A beteg emberek és a beteg nemzetek egyaránt *ingerlékenyek* s a legcsekélyebb ingerre erősen reagálnak. És ez a mi lábadozó magyar nemzetünk felekezetiileg megoszlik. Micsoda katasztrófához vezetett volna, ha az ország első

papja nem a békének, hanem a felekezeti harcnak lett volna az apostola!

A béke embere, a nagy megértő, az agg hazafi, a magyar bíbornok, Magyarország hercegprímása, ott fekszik az esztergomi ravatalon és az egész nemzet felekezeti különbség nélkül könnyes szemmel állja körül a koporsót, amely Nagy-Magyarország hercegprímását rejti magában.

A földi életből közvetlenül lép át nemcsak az örökkévalóságba, hanem a *magyar Pantheonba*. Oda-fenn is tovább imádkozik értünk.

b)

Esztergomból vagy egy héttel ezelőtt azt a megható üzenetet kaptam, hogy az agg hercegprímás régi munkatársát még egyszer látni kívánja és mielőtt elindulna a nagy útra, búcsút óhajt tőle venni. Kiszítem betegágyához. Mindketten javulásról beszéltünk, de mindketten éreztük, hogy utólszor nézünk egymás szeméibe, amelyek a végén meg is teltek könnyel. A végén elhaló hangon szinte súgta: halála után mondjam meg, hogy Nagy-Magyarország hercegprímása a koporsóból azt üzeni a nagyvilág népeinek, nem igaz az, hogy a nemzetiségeket elnyomta az olyan ország, amely egy egyszerű tót fiút a hercegprímási székbe emelt. Teremtőjén kívül, akinek tiszta lelkét most visszaadta, a haza, ez a mi szétmarcangolt Magyarországnunk volt utolsó gondolata.

Ez a nemes hazafiság egyéniségének és prímási kormányzatának alapvonása és ez adja meg a kulcsot nagy elhatározásainak megmagyarázására. Hogy mély és eleven hite mellett is felekezetközi kérdésekben annyira türelmes akart és tudott lenni, annak is az a magyarázata, hogy a felekezeti meghasonlástól a

nemzet egységét és belső békeességét féltette. Bárminő nagy a mi fájdalmunk, melyet halála felett érzünk, mégis csak hálát adhatunk a Mindenhatónak, hogy a nagy nemzeti katasztrófa után, az újjáépítés éveiben még közöttünk hagyta Csernoch Jánost, mert egy más kornak a fia volt ő, Ferenc József korának egyik markáns egyénisége. Istenben nyugovó nagy királyunk hatalmas fejedelmi egyénisége nagy távolságot tartott államfő és alattvaló között. Csernoch János azonban ama csekélyszámú kiválasztottak közé tartozott, akiket Ferenc József barátai közé sorozott. Nemcsak az egyházi kérdésekben hallgatta meg, mint mindig, a magyar kardinálist, de miniszterelnököt sem deszignált soha a nélkül, hogy véleményét a kiszemelt politikus egyéniségéről meg ne hallgatta volna.

Egyénisége, kormányzata, egyházpolitikája döntő bizonyíték a mellett, hogy a halkán kimondott, mérsékelt szó egy nagy egyéniség ajkáról nagyobb erő, mint a heves ember hangos kiáltása. Csernoch János a kormányoknál ritkán emelt szót, de az alatt a tíz év alatt, hogy vezető állásban vagyok, nem emlékszem egyetlen esetre, hogy kívánsága ne teljesült volna.

A magyar történelemben nagy cezúra a világháborút követő összeomlás és sokszor fájdalommal látjuk, hogy a megelőző kornak nemzedéke nem tudja megérteni az új idők jelét. A bíbornok-hercegprímás ama csekélyszámú, kivételes egyéniségek közé tartozott, akik galambbősz fővel megértő szemmel nézték az új fejlődést és nem korholták, hanem buzdították és támogatták azokat a férfiakat, akik arra vállalkoztak, hogy egy véres országroncsból a magyar nemzet számára lakható hajlékot építsenek. Milyen csodálatos, hogy Ferenc József korának, a kiegyezés korának, egyik legkimagaslóbb képviselője

egyben az új kornak is egyik legnagyobb megértője volt! Egyház, nemzet és kormány egyenlő hódolattal állják körül az esztergomi ravatalt, amely a magyar nemzetnek egyik legjobb fiát rejti magában. Könnyel telik meg a szemünk, mert a XX. század egyik legnagyobb magyarja hagyott el bennünket, de Nagy-Magyarország hercegprímása az Úr trónusa előtt is könyörögni fog a megcsonkított hazáért és a szenvedő magyar nemzetért.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Történelmi optimizmus.

Megjelent a Pesti Napló
1927. aug. 14-i számában.

Bethlen római útja tüneményes sikerének, lord *Rothermere* sajtóakciójának, *Becker* porosz kultusz-miniszter tavalyi magyarországi látogatásának és *Fedele* olasz közoktatásügyi miniszter tervezett magyar útjának, ezeknek a fontos eseményeknek tulajdonképpen jelentőségükön kívül vannak még mellékhatásai is s ezeknek impressziója alatt könnyebben vehetjük fel *a harcot a pesszimizmus ellen*. Ami az egyes emberben az életkedv és az önbizalom, az a *közhangulat optimizmusa* a nemzeteknél. Ha a közvéleményen erőt vesz a pesszimizmus, a helyzet javítására irányuló minden erőfeszítés és különösen az alkotó munka rendkívül meg van nehezítve. Éppen azért az általános politikai tevékenység egyik főcéljának tartom, hogy *a magyar tömegekben bizakodó érzéseket tudjunk ébreszteni*. A trianoni békének egyik legkárosabb hatása az volt, hogy nyomán igen sokan úgy vélekedtek, hogy az ország mai megcsonkított helyzetében életképtelen, hogy gazdáink, a magyar munkásság és főleg a középosztály helyzetének javulására addig nem is gondolhatunk, amíg az ország területi épségének helyreállítása terén nagyobb lépés nem történik.

Pedig a dolog lényegében úgy áll, hogy a trianoni béke revíziójára gondolni sem lehetett volna abban az esetben, hogyha ez a maradék Magyarország tovább sorvadt és életképtelennek bizonyult volna. Bethlen Istvánnak providenciális jelentősége éppen abban rejlik, hogy abban az országromban, amelynek kormányzatát átvette, a magyar nemzet számára lakható hajlékot tudott emelni, ami minden további eredménynek nélkülözhetetlen előfeltétele volt.

Én a magam optimizmusát korántsem az utolsó esztendő örvendetes eseményeire és epizódjaira alapítom, hanem *történelmi optimizmusra*. A magyar történelmének elfogulatlan tanulmányozása a történelemből okulni tudó embert arról győzi meg, hogy alig van nemzet, amelyben nagyobb, igazán elpusztíthatatlannak mondható életerő lüktetne, mint éppen a magyarságban. Ennek igazolására éppen nagy nemzeti katasztrófáinkat kell analizálnunk. *Az utolsó 250 esztendő alatt nemzetünk négy legnagyobb politikai akcióját elhibázottan állította be* és mind a négy esetben azon európai konstelláció mellett foglaltunk állást, amely alul maradt.

A XVII. század 80-as éveiben IV. Mohamed szultán nagyvezére, Kara Musztafa az ozmán és a Habsburg-császárságok között hosszan folyó harcot végleges döntésre akarta vinni és Bécs elfoglalásával halálos csapást akart mérni a Habsburg-ház pozíciójára. Óriási sereggel jött Magyarországra és *Thököly Imre* úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a nagy mérkőzés a török fegyverek sikerével fog végződni és a háború első szakában a nemzet nagy részét a török pártba vonta. A döntés a török fegyverek hátrányára ütött ki és éppen a nemzeti gondolatot képviselő *Thököly a szerencsétlen oldalt választotta*.

A francia fegyverek XIII. és XIV. Lajos alatt tüneményes sikereket értek el. A spanyol örökös-

dési háborúban, a XVIII. század első tizedében XIV. Lajos Franciaország erejét még megtoldhatta szövetségeseivel, az egész spanyol birodalom hatalmával, amelynek örökösévé unokája V. Fülöp lett és más szövetségeseikkel, mint a bajor és kölni választókkal és a szavojai herceggel. A höchstádti csatáig minden jel arra mutatott, hogy a XVIII. század elejének ebben a világháborújában XIV. Lajos fog győzni. *II. Rákóczi Ferenc* a maga szabadságharcát a spanyol örökösödési háborúba kapcsolta be, sorsa a francia fegyverek sikerétől függött. És éppen ebben a háborúban torpant meg XIV. Lajos ereje. *Megint a legyőzött oldalon voltunk.*

Legutóbb szabadságharcunk alkalmával Ausztria a konzervatív gondolatot képviselte, amellyel szemben állt az 1848-iki liberális forradalom, amely általános európai mozgalom volt. A Franciaországban kikiáltott második köztársaság hamarosan tartóhatatlanná vált és amikor Carlo Albertót Radeczky Felső-Olaszországban megverte s Badenben és Poroszországban egyaránt összeomlott a forradalom, a mi akciónk is természetesen letört. *Kossuth* az európai helyzetet a párizsi februári eseményeknek benyomása alatt úgy ítélte meg, hogy a forradalom lesz a győztes. *Megint a legyőzött oldalon foglaltunk állást.*

Az 1866. és 71-iki katonai sikerek benyomása alatt a legtöbb ember Németországot szinte legyőzhetetlennek tartotta. Bár az osztrák katonai rendszernek összes gyengéit jól ismertük, mikor akaratunk ellenére s a magyar miniszterelnök ellenzése dacára belesodortak bennünket a világháborúba, saját erőnkön kívül Németország katonai hatalma volt egyedüli reménységünk. A világháború kockái azonban a központi hatalmak ellen estek. *Megint a legyőzött oldalon voltunk.*

Négy nagy politikai akciónak ekkora balsikere minden más nemzetet tönkretett volna. A magyarságnak igazi ereje mintha abban állna, hogy a legnagyobb katasztrófákat is ki tudja állni és utánuk belső megújódásra képes. Ezt a felfogást nevezem én *történelmi optimizmusnak*. És mert a nemzet rejtett megújító erőit minden téren munkában látom, ebből vonom le jelen helyzetünkre nézve optimizmusomat, amely nem kedélyhangulat, hanem történelmi szemlélet eredménye.

Mert a megújító erők munkában vannak. És a pesszimizmus ellen azért kell küzdenünk, hogy ez a nemzeti organizmusban dolgozó gyógyító erőket ne bénítsa. Hiszen a jó orvos is arra törekszik, hogy a lábadozó beteget kedvező hangulatban tartsa.

Megújódásról beszélek, mert annak ellenére, hogy a tradíciókat minden téren ápolni igyekszünk, mégsem szabad megfeledkeznünk arról, hogy *egészen új országgal és új nemzettel van dolgunk*. A legyőzött országok, Németország, még inkább Ausztria, de leginkább Törökország öntudatosan szakítottak a multtal, köztársasággá alakultak át és a mult egész ideológiáját igyekeznek átalakítani. Ennek az irányzatnak szolgálatába állítják kultúrpolitikájukat is. Ezzel szemben mi, magyarok, királyság maradtunk és öntudatosan és kifejezetten *igyekezünk a multból megmenteni annyit, amennyit csak lehet*. Legutóbb a felsőház beállítása is ezt a gondolatot szolgálja. Nem érintettük történelmi egyházaink pozícióját a közoktatás terén, sőt az egyház és állam kooperációjának elvi alapján állunk. De konzervatív politikánk ellenére is az új európai helyzet, az új nemzetközi gazdasági és szociális erők feltartóztathatatlannal hatnak és átalakították a magyar nemzetet, ami előtt szemet húnyni nem lehet.

Érdekes a történelemben figyelemmel kísérni az egymást követő nemzedékeknek ellentétét. Békés időkben is, zavartalan, csendes fejlődések korszakában felismerhető az ellentét a nagyapák, a fiúk és az unokák generációjának gondolkozása között; ahol azonban akkora cezúra esik, mint a veszített világháború, a forradalmak és Trianon, ott a generációk ellentéte sokkal nagyobb. Sokszor elborul a lelkem, ha látom, hogy az öregebb generáció menyire nem tudja megérteni és ennek következtében igazságosan megítélni a fiatalabb generáció munkáját. Pedig ezt az új országot azok építik, akiket a világháború kitörése életük negyvenes éveinek elején talált.

Minthogy az új idők új szelleme kulturális jelenség, ezért van a közművelődési politikának ma kétszeres jelentősége. Kultúrpolitikával egészen új közszellemet teremteni nem lehet, aki magát efféle illúzióknak adja oda, az erősen túlbecsüli az állami eszközök hatását a szellem birodalmában. De oktan kultúrpolitikával szembe lehet helyezkedni a kor feltartóztathatatlan uralkodó eszméivel, ami egyértelmű a nemzeti életerő megbénításával.

A teljesen új helyzetet az mutatja, hogy minden téren lépten-nyomon új problémák előtt állunk. Hogy csak egy példát mondjak, a *házhelyakció* Magyarország minden helységében új városrészeket, új községrészeket teremtett. Ha autón járok az országban, gyakran megállok és kérdezősködöm. A házhelyesek vagyonuk szétforgácsolódásától nem igen félnek, náluk nincs egyke, mindenhol tömérdek a gyermek, akik bizony a város vagy az ó-falu iskoláiba alig járhatnak be. A házhelyakció ekként nagy népiskolai szervezést tesz szükségessé, amelynek költségét legalább tízmillió pengőre becsülöm, mert a házhelyesekből helyi hozzájárulást kisajtolni alig lehet. És így van ez az egész vonalon.

Szerencse, hogy az újjáépítés műve olyan generációra hármlik, amely birtokában van *József* nádor és *Széchenyi* István reformkora és *Ferenc József* kora kulturális vívmányainak és így egy szellemileg szomszédainkhoz viszonyítva elég jól felkészült nemzetre vár a rekonstrukció feladata.

Külföldi kollégiummal, az idegenbe adott ösztöndíjakkal pedig azt a célt akarom szolgálni, hogy egy erősen nacionalisztikus intelligencia külföldi felkészültséggel vezethesse az alkotó munkát, amely a nemzetet szétmálasztó pesszimizmusnak legbiztosabb ellenszere.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Kultúr-demagógia és kultúr-defétizmus.

Megjelent a Pesti Napló
1927. szept. 4-i számában.

Nyári szabadságomat arra használtam fel, hogy átolvassam a különböző nemzetek parlamentjeinek kultúrpolitikai vitáit és azokat a cikkeket, amelyekkel a nagy világlapok az egyes népművelési eseményeket kommentálták. Megkapó, hogy jóformán mindenütt ugyanazokkal az irányzatokkal és ugyanazokkal a nehézségekkel találkozunk. A különbség csak az, hogy a bajok, amelyek a győztes országokban is megvannak, a legyőzött népeknél még fokozottabb mértékben jelentkeznek. Szinte általános világjelenség a *kultúr-demagógia*, amely a magas műveltség érdekében álló intézkedéseket szembeállítja a népművelés fejlesztésével, az előbbi pártfogolásának még a létjogosultságát is kétségbevonva. Ezzel szemben a felelősségük tudatában lévő kultuszminiszterek a két irány párhuzamosságáért küzdenek és a magas műveltséget s a népműveltséget egyaránt igyekeznek emelni. *Merném mondani, hogy világjelenség a kultuszminiszterek küzdelme a kultúr-demagógiával szemben. A kultúr-defétizmus* ellenben egy kisebb magyar kör specialitása, mert sem a külföldi parlamentek vitáiban, sem a külföldi sajtóban nem igen

találtam arra példát, hogy a nemzetek a közművelődési célokra felhasznált összegeket sokalták volna; ellenkezőleg, a hadügyi büdzsék tárgyalásánál rendszeren a katonai kiadások mérséklését és a kulturális kiadások emelését követelik. Nálunk minden jó magyar ember a nemzeti hadsereg céljaira szívesen áldozna, de ezt sajnos, nem engedi Trianon. Annál sajnálatosabb, hogy mégis akadnak kultúrdefetisták, akik kényszerű katonai leszerelésünk után *önkéntes kulturális leszerelést* sürgetnek.

Szerencsére, a magyar országgyűlés túlnyomó többsége és a nemzeti közvélemény át van itatva attól a meggyőződéstől, hogy ma, amikor kezünk annyi téren meg van kötve, a szellem régióiban ellenben korlátlanul cselekedhetünk, éppen a nagy kulturális erőfeszítéseknek van most itt az ideje. A népműveltséget és a magas kultúrát párhuzamosan igyekszünk fejleszteni és én éppen ebben látom a magyar kultúrpolitika lényegét. Tavaly az alföldi kultúrhét keretében kormányzó urunk a kecskeméti és szabölcsei tanyai iskolák felavatásával szimbolikusan sok száz ilyen *népiskola* zárókövét tette le és ugyanakkor láttunk hozzá *a szegedi klinikákhoz* és fejeztük be *a debreceni klinikai telepet*.

Az idén sem lesz máskép. A főváros környékén nemsokára 329 *népiskolai* objektumot adunk át rendeltetésének, Zala megye iskolátlan falvainak egész sorában pedig *új népiskolákat nyitunk meg* és ezzel párhuzamban — elkészül *a tihanyi biológiai intézet* és *a svábhegyi csillagvizsgáló*. Miként tavaly, úgy ez évben is tudatos kultúrpolitikánk eredményeképpen párhuzamosan készülnek el a népművelést szolgáló intézmények a magas kultúra intézeteivel.

Nézzük egy kicsit meg, mit hoz *a kultusztárca idei őszi aratása*, mert amíg gazdáink júniusban,

addig kultúránk a tanítási év elejével, szeptemberben arat.

A tanyai iskolák után *munkába vettük Budapest környéke népművelésének rendezését*. Bizony szerencse, hogy *Bárczy István* még a világháború előtt jó húsz évre előre gondoskodott megfelelő népiskolai épületekről és így magában Budapestben nincs baj. Annál nagyobb nehézségek mutatkoznak a főváros környékén, ahol az utolsó húsz évben kerekén háromszázezer ember gyűlt össze az elképzelhető legkedvezőtlenebb körülmények között. A népiskolák és óvodák bérhelyiségekben szorongtak és a lakások felszabadítása népiskoláink egész sorát hajléktalanná tette volna. Budapest környékén széleskörű akciót indítottunk tehát és kezdve *Újpesttől le Pest-erzsébetig és Budakalásztól le Budafokig és Tétényig, mindenütt az iskolapaloták hosszú sora épül*. A tanyai és a fővároskörnyéki iskolaépületek után harmadik ütemként akcióba kezdünk *a házhelyesek népiskolái érdekében*.

De e mellett itt volt Magyarország népoktatásügyének szegényfoltja, *az iskolátlan községek zalamegyei csoportja*, ahol *Zigány főszolgabíró*, aki a kultuszminisztérium iskolaépítési akcióját hihetetlen eréllyel karolta fel, most megéri azt az örömet, hogy járásában közreműködésével az új népiskolák egész sora nyílik meg. Mikor ezzel és a szétküldött népkönyvtárakkal öt évre előre megállapított terv szerint fejlesztjük népművelésünket, *ugyanekkor nem feledkezünk meg a magas műveltség pártolásáról sem*.

Szeptember 4-én ül össze Budapesten a *tizedik nemzetközi zoológiai kongresszus*, amelynek ötszáz tagja van. Az összes nagy nemzetek elküldik ide képviselőiket a földgömb minden tájékáról. Így jönnek hozzánk tudósok Ausztráliából és Dél-Afrikából is. Most abban a kedvező helyzetben leszünk, hogy

nemcsak magyaros vendégszeretetben részesíthetjük az élettani tudományok itt összeseregülő képviselőit, hanem szakmájukban *pozitív alkotásokat is mutatgatunk be nekik*. Jóakaró, de tájékozatlan hazafiak a külföldön mindig propagandát követelnek a kormánytól, miközben feledik, hogy nem lehet port hinteni a világ nemzeteinek szemébe s egyedül a tetteknek és alkotásoknak van kapacitáló erejük. Ha mi most megmutatjuk a hozzánk seregülő idegen szaktudósoknak, hogy gúzsba kötve is *tudomány-politikai téren mit tudunk alkotni*, ez a szemle hasonlíthatatlanul többet ér, mint bárminő szóbeli vagy írott propaganda. Közismert, hogy Nápolyban hatalmas tengervízi biológiai intézet működik, amelyet a német *Dohrn* alapított és amelyen a megboldogult *Apáthy* a magyar nevet becsülettel képviselte. Szakemberek mindig szükségét érezték annak, hogy a nápolyi tengeri intézet mellett Európának valamely nagy tavánál szintén létesüljön *édesvízi biológiai intézet* és e részben főleg a bódeni tó, *vagy a mi Balatonunk* jöhetett tekintetbe. Nemcsak a magyar biológiai tudomány, hanem a magyar név tekintélyének érdekében is megalkottuk hát a magyar balatoni biológiai intézetet, *amely a berendezés modernségével a nápolyit felülmúlja* és amelyet most bemutatunk az egész világ tudományosságának. Ez az a propaganda, amelyet ellenfeleink lármája nem tud megcáfolni és amelynek nagy a meggyőző ereje.

Sokan a biológiáról alig tudnak többet, mint hogy az az élet tudománya. Pedig jó azt tudni, hogy ma nemcsak minden belgyógyászati klinikán, hanem jóformán minden nagy kórház belgyógyászati osztályán is biológiai vizsgálatok folynak. Római utam alkalmával büszkeséggel hallgattam, hogy *Ascoli* római belgyógyászati professzor a legnagyobb elismerés hangján szólt *a budapesti Korányi-klinikán*

folyó biokémiai kutatásokról. Az utolsó ötven évben a gyakorlati orvosi szakok közül a sebészet tört elő, csodákat művelve az emberi élet megmentése terén. Most ellenben a Röntgen-sugarak és a biokémia révén a belgyógyászat indult hatalmas fejlődésnek, amely fejlődés éppen a biológiai kutatásokon alapszik. *Ezért lesz a tihanyi intézetnek a szorosan vett hidrobiológiai (édesvízi) osztályán kívül általános biológiai osztálya,* amelyen a szünidők folyamán Magyarország négy egyetemének orvosi és természettudományi intézetei folytathatják rendkívüli kedvező helyi körülmények között a tudományos munkát.

Kevés ország van széles e világon, ahol aránylag több lenne a tehetség, mint Magyarországon. De még kevesebb ország van, ahol a tehetségek teljes kifejlődésének annyi gátja lenne, mint éppen minálunk. Ezen öntudatos munkával kell változtatni. *A biológiai kutatások terén a helyzet már nagyon javult* és ezt büszkén mutathatjuk be a világ nagy nemzetei szakembereinek, akiket most szeptember első napjaiban nálunk vendégül látunk.

Budapest, Szeged és Debrecen, mint tudományos székvárosok.

Megjelent a Pesti Napló
1927. szept. 15-i számában.

Ha egyik-másik fogalom megjelölésére valamely nyelvben nincsen jó szó, az biztos jele annak, hogy annak a népnek a lelki világában ez a fogalom csak homályosan él. Minálunk bizony elég rossz szó az, hogy «*összmegoldás*», purista nyelvészeink fejcsóválva hallanák, különösen a kultuszminiszter szájából, akitől méltán várhatják, hogy jól beszéljen magyarul. De nem is hiába van rossz szavunk rá, talán semmire sem vagyunk kevésbé képesek, mint összmegoldásra. Minden kérdést, minden feladatot, minden problémát csak önmagában látunk és így izoláltan igyekszünk megoldani, aminek a vége az, hogy dolgaink nem illenek jól egymás mellé s különösen kevés a szép, harmónikus városkép.

A Várban a Vérmezőre néző gyönyörű sétaterén *több mint 700 tűzfalat számláltam meg*, a házak olyan szerencsétlenül vannak egymás mellé róva, hogy a főpárkány nem illik össze, a másik háznak kikandikál a tűzfala; ugyanezt látjuk, amint ezt a *Pesti Napló* megírta, az Országház-téren is.

A budapesti hibák vidéki városainkban még nagyobb mértékben vannak meg, ezeknek a váro-

soknak, egyes kivételektől eltekintve, *kimondhatatlanul sivár a képe*. Én azt hiszem, hogy a Budapestre sóvárgásnak részben az is oka, hogy vidéki városainknak képe, ami csak belső bajoknak tükre, nem elégíti ki az embereket. Tévedés az, hogy a bajok oka a szegénység. Hiszen nem egy vidéki városunkban aránylag *a legköltésesebb épületek azok, amelyek leginkább bántják az ember szemét*. A szakértelem és az ízlés hiánya a baj. A kultuszminisztériumnak egyik fontos feladata lenne, hogy esztétikai szempontokat vigyen bele vidéki városaink szabályozási tervébe és építkezési szabályrendeletébe. De a mi hatásköri bajaink mellett micsoda kálváriát kellene megjárni annak a kultuszminiszternek, aki erre vállalkoznék, mennyi *hatásköri torzsalkodásban* lenne része és célt mégis alig érne, mert minden ügy, mely több hatóság hatáskörének mesgýjén van, nálunk *egyenesen megoldhatatlanná válik*. Így hát beérem azzal, hogy ha a vidéki városokban egy-egy nagyobb objektumot építünk, a kultuszlárcának ilyen jelentékenyebb építkezésével legalább részleges városrendezést íparkodom kapcsolatba hozni. Így zártuk le most építészetiileg Székesfehérvárott egy leányiskola-palotával a hosszú budai utat, melynek betorkolása a megyetérbe kicsinyben *épolý siralmas volt, mint az Andrássy-útnak ferde benýlása a Váci-körútra*. Ezt a rendszert követem mindenütt, de így, sajnos, csak egyes utcákat vagy tereket hozhatunk rendbe, az egész város rendezésére azonban a kultuszminiszter befolyását nem terjesztheti ki.

Tiszteletreméltó kivétel *Szeged*, ahol a város főispánja, nagystíliú polgármestere, *Somogyi* Szilveszter, kitünő mérnöki hivatala, eszményi harmóniában működnek össze a kultuszminisztériummal, hogy *Tisza* Lajos nagy művét, Szeged pompás szabá-

lyozását tovább fejlesszük és így legalább Szegedből olyan várost csináljunk, amelyet *Budapest mellett bátran meg lehet mutatni a nyugat embereinek*. Mennyi támadással kellett küzdenie Tisza Lajosnak, midőn az árvíz után Szeged szabályozásához hozzálátott. Ő ismerte Haussmann nagyszerű városrendezését Párizsban, az újonnan hasított sokkilométeres avenueket, sugárutakat és ismerte a Bécs bástyáinak helyén vezetett Ringstrassekat, körutakat. Tisza Lajos mindezeket a városrendezési gondolatokat Szeged újjáépítésénél hihetetlen leleményességgel felhasználta és száz esztendőre előre vonta meg a kereteket. *Nem elismerés, csak gáncs, csak gúny volt osztályrésze*. Műveletlen emberek az arcába kacagtak és fitymálva, fölényesen mondták oda neki, hogy sugárútjai és körútjai mentén nem üzletek és kávéházak vannak, mint Párizsban és Bécsben, hanem a szegedi gazda széltükben szép csendesen ültetgeti paprika-palántáit.

A keretek most, több mint félszázad után, kezdenek betelni, de még ma is abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy bárminő építkezéshez kezdünk Szegeden, *mindenhez van szépformájú telek bőven*. Tisza Lajosnak ezt a nagy művét akarjuk hosszabb megszakítás után továbbfolytatni. Szeged hamarosan befejezi *fogadalmi templomát*, az Alföldnek az árvízből való menekülés emlékére épített legnagyobb istenházát. A szegedi dóm előtt rendezetlen, sivár tér terül el, ennek a térnek rendezésére most a kultuszminisztérium eszményi tervpályázatot hirdet «összmegoldásra». Pályázó mérnökeinkre és építészeinkre az a feladat vár, hogy egyik oldalon az egyetem orvosi elméleti intézeteinek számára, a másik oldalon a Temesvárról Szegedre áttelepült csanádi püspökség részére tervezzenek palotákat, melyeket talán bolognai módra, földszinti árkádokkal lehetne építeni.

Gondolni kell azonfelül a tér negyedik oldalának művészi lezárásával és a Boldogasszony-sugárútnak a dómterre való benyílásának megoldásával.

Látnivaló, hogy az építészeti problémák egész soráról van itt szó, amelyeket azonban nem engedünk külön-külön megoldani, hanem művészi összmegoldásra törekszünk.

Találok-e ilyen megértő munkatársakra Budapesten? Mert itt is elő kell készíteni a jövőt. A Trefort-kertben lassanként nagyon szűken lesznek a bölcsészeti kar természettudományi és az orvosi kar elméleti intézetei. A Műegyetem vegyészeti karán a zsúfoltság tarthatatlan. Hitelünk van az Eötvös Lóránt-féle geofizikai kutató intézet megépítésére, báró Korányi Sándor professzor pedig az experimentális terápia számára sürget kutató intézetet. Valamikor csak rákerül a sor minálunk is a természettudományi múzeum felépítésére. *A tágabb értelemben vett természettudományoknak ez intézeteit nem lehet az egész városban tervszerűtlenül szétszórni*, az egyetemi hallgatók és a szakemberek nem nyargalhatnak ide-oda a város különböző részeire, hiszen az előadási órák között mindössze 15 perces szünet van. Mindenhol a világon az az irányzat, hogy a tudományos épületeket csoportosítják. Nem is szólok Amerikáról, ahol az egyetemek egész összefüggő városok, nem szólok Oxfordról és Cambridgeről, de még a kontinentális Európában is minden ide tendál.

A franciák Párizsban külön «egyetemi város»-t létesítenek, ugyanezt csinálják az olaszok Milánóban, ugyanezt tették a németek Dahlemben.

A régi Ausztriáról mondták, hogy mindig lemaradt egy hadsereggel és egy gondolattal. Nagyon szomorú lenne, ha a függetlenné vált Magyarország is mindig elkésné az eszmék birodalmában.

Szerencsére Budapest szabályozása körül az utolsó negyven évben elkövetett alapvető hibák ellenére is *még van szabad terület, ahol a mi egyetemi városunkat húsz-harminc év alatt kiépíthetjük.* Budapest karakterét a Duna adja meg, *Budapest dunai város* és így legnagyobb építészeti alkotásainknak a jövőben is keresni kell a kapcsolatot a nagy folyammal, úgy amint az a parlament, az Akadémia, a királyi várpalota, a vámház és a Műegyetem beállításával történt. Nem hiába akarta Széchenyi István még a Nemzeti Színházat is kivinni a Duna partjára.

A Műegyetem mellett a Ferenc József-hídtól az összekötő vasúti hídig ott van a *lágymányosi pocsolya*, amelynek feltöltése egyébként is elkerülhetetlen. Ha meggondoljuk, hogy Budapest Belvárosa a Ferenc József-híd pesti hídfőjénél ér véget, szinte el sem akarjuk hinni, hogy innét alig egy puska-lövésnyire, a budai hídfőnél egy lép bűzölög, amely valósággal elválasztja a Ferencvárost Kelenföldtől. A tér részben az állam, részben a fővárosi pénzalap tulajdona, tehát a nagy alkotások réme, a kisajátítás nem kísért és mégis csodálatos módon a mocsár évtizedről-évtizedre ott bűzölög tovább, miközben sokkal kijebb eső városrészekben szédületesen felszöktek a telkek árai. Mi ennek a tragikomikus állapotoknak az oka? Nem kevesebb, mint *öt miniszterium* és azonkívül a *főváros* és a *közmunkatanács* is többé-kevésbé illetékes ebben a kérdésben, ami nálunk majdnem *egyértelmű a megoldhatatlansággal.*

Budapesten a lágymányosi pocsolya az utolsó nagy szabad tér, tehát vagy lesz ott egyetemi város, vagy külföldi példák után indulva számolnunk kell azzal az eshetőséggel, hogy *tudományos életünk súlypontját Szegedre és Debrecenbe kell áthelyeznünk.* Ez a két nagy alföldi város nemcsak telket adott

az egyetemi építkezésekhez, hanem *ötven százalék* járul hozzá magukhoz az építési költségekhez is.

Hányszor mondták gróf *Bethlen* István miniszterelnöknek, aki Debrecen város képviselője és nekem, aki Szegedet képviselem, az illető városok irányadó emberei, hogy Debrecennek és Szegednek az adón felül minden középületet külön-külön hozzájárulással kell megvásárolnia akkor, amikor Budapestnek mindent tálcán hoznak. Még a kis dunántúli falvaktól is meg kell követelnem, ha népiskola válik szükségessé, hogy telken felül még igás- és kézinapszámmal és készpénzzel járuljon hozzá az építési költségekhez. Csak éppen Budapestnek jusson ki minden állami intézet és építkezés ingyen? Ezt a rendszert az osztó igazságra való tekintettel *nem lehet tovább fenntartani!* Budapest megkaphatja egyetemi városát, de áldoznia kell éppen úgy, mint ahogy kezdve Szegeden és Debrecenen, az ország második és harmadik városán, le egészen a dunántúli kis faluig, minden közösség becsülettel kiveszi a maga részét az ország szellemi újjáépítésének nagy munkájából.

Párttörténelem és nacionalizmus.

Megjelent a Pesti Napló
1927. okt. 9-i számában.

Párttörténelem! Ez, bizony, sok magyar fülnek új szó, pedig Németországban most különös érdeklődést tanusítanak a históriának e legújabb ága iránt. *A nemzetek belpolitikai életének legnagyobb részét a pártok harca teszi ki*, a választásokon és a parlamentekben. E harcok mögött *világnézleti, felekezeti, gazdasági és osztálykérdések* állanak, amelyeknek ismerete nélkül az illető nemzet pszichéjét és belső struktúráját meg sem lehet érteni. Nálunk a nemzet nagy szubjektivitása mellett inkább az egyes vezető személyiségek állnak előtérben, a harc inkább *Deák*, a két *Tisza*, *Wekerle* és mások személyisége körül folyt, mint a konzervatív, liberális, radikális vagy szocialista politikai elvek körül. Innen van az, hogy sokkal könnyebb lenne *életrajzokban* megírni az 1867-től 1918-ig eltelt félszázadnak politikai történetét, mint a politikai eszmék harcát tárgyaló monográfiában. Innen van az, hogy a magyar történelmi tudományban még nincsen párttörténelmi írásunk, pedig például egy liberális publicistának milyen gyönyörű feladata lenne visszamenőleg keresni a liberális gondolat csíráit, kifejlődését az 1825-től

1848-ig eltelt reformkorban és győzelmét a kiegyezés korában.

Talán egyszer, ha majd az idő megengedi, kísérletet teszek magam is *a XIX. század magyar párttörténelmének megírására*. Ma ilyen irányú munkához szükséges idő híján a párttörténetnek csak egyes problémáiról gondolkozom el. Egyik ilyen kérdéstről szóltam Szentesen is, ahol kifejtettem, hogy az Alföldnek korábban éppen a legellenzékibb 48-as kerületei, városai miért választják a minisztereket díszpolgárrá és miért küldenek a Házba most kormánypárti képviselőket. *A magyar párttörténelemnek egyik eddig kevésbé megvitatott kérdését* akartam itt minden politikai mellékgondolattól mentesen magyaráztatni és a politikai gondolkozásban mutatkozó evolúciót fejtegetni.

Mióta Ausztriával únióba léptünk, a XVI. századtól kezdve 1918-ig, amikor teljesen szétváltunk, négyszáz éven át a magyar nacionalizmus fővágya *az Ausztriával való közösség felbontása volt*. E cél az egész világot megremegtető katasztrófa nélkül nem bizonyult elérhetőnek. Korábban nem lett volna opportunus erről beszélni, de ma már megvallhatjuk magunknak, hogy erre irányuló legkülönfélébb kísérleteink eredménytelenül végződtek. *Rákóczi Ferenc szabadságharcának Nagymajtény, Kossuth Lajosénak Világos lett a vége és aki az európai helyzetet, az erőviszonyokat, az osztrák-magyar hadsereg tisztikarának és különösen Ferenc Józsefnek gondolkodását ismerte, az előtt nyilvánvaló volt az is, hogy a szétválasztás az 1867-től 1916-ig eltelt időben keresztülvihetetlen volt.*

Nagy hiba lenne tehát, ha azokat az államférfiakat, akik az 1867-es alapra helyezkedtek, mint opportunistákat állítanók be, mert *nem szabad a magánszemélyt összetéveszteni az államférfival*. A saját

személyét a magánember, különösen ha nincs családja, bármikor kockáztathatja, az államférfi azonban nem magát, hanem a nemzet sorsát teszi kockára. *Ami lehet heroikus gesztus magánembernél, az végzetes lelkiismeretlenség a felelős államférfinál*, aki nem a maga sorsával, hanem az egész nemzetével játszik, öregek, asszonyok és gyermekek boldogságával. Vezető államférfiaink osztrák vonatkozásban, a nagy vonalakat tekintve, nem tehetek mást, mint amit tettek; különben örökös válságok és rázkódtatások felidézésével csak a nemzet erőinek nyugodt fejlődését akasztották volna meg. Mégis, a színmagyar vidékek tömegeivel, amelyek a politikai színjáték kulisszái mögé nem láttak be, könnyű volt elhitetni, hogy a 67-es politikusok nem teljes értékű nacionalisták, hogy ők a hatalom elnyeréséért vagy megtartásáért elalkudják a nemzet jogait. Csak midőn Tisza István első kabinetjének bukása után, baloldali, sőt 48-as parlamenti többség sem tudott az osztrák fronton semmi lényeges eredményt elérni, akkor kezdték az Alföldön is sejteni a valódi erőviszonyokat és az igazi helyzetet. A nacionalizmus azonban csak az állambölcseleknél és az elméleti államtan művelőinél észbeli kérdés, a tömegeknél ellenben *érzelmi kérdés*. Nagyon híven fejezte ki e részben az igazságot az, hogy a baloldali ember magát az elmúlt időben *48-as érzelműnek* nevezte. Az érzelem volt a hangsúly és ezek az érzelmek legutolsó szabadságharcunk kimagasló alakjaiban nyertek a tiszavidéki nép szemében megtestesítést. Ez volt a magyar nacionalizmus belső tartalma 1918-ig.

De ekkor, Ausztriától teljesen elszakadva, *a 400 éves osztrák kérdés egyszerre tárgyalanná vált*, 1848 sem lehetett többé a magyar nacionalizmus kristályosodási pontja. Régebben elég volt a kor-

mány valamely akciójára rásütni, hogy osztrák érdekeket szolgál és akkor könnyűszerrel fel lehetett korlácsolni a nemzeti felháborodást, amely az akkori ellenzék parlamentáris akcióinak megadta a széles, népies alapot. Mióta azonban elváltunk Ausztriától, ellenzéki pártjaink ilyen olcsó sikereket nem érhetnek el.

Az Alföld nacionalista színmagyar népe pedig egyszerre itt áll az általános politikában *nagy célok és program nélkül*. Vezérvárás vett rajta erőt, — valakit keresek, valakit várok... — mint a magyar nóta is mondja. A tiszavidéki nép csak óvatos passzivitásban volt és várt, de nagyon figyelt. Látta, mint törte el *Horthy* Miklós a kommunizmus gerincét, azét a kommunizmusét, melytől a magyar nacionalizmus undorodott. Látta, hogy gróf *Bethlen* István és munkatársai mint hártották el a pénzügyi katasztrófát és hogy politikai, pénzügyi és gazdasági konszolidációra támaszkodva mint sikerült gróf *Bethlen* Istvánnak a külföld elismerését kikényszeríteni. Látta, hogy amíg 1919-ben és 1920-ban mint quantité négligeable-lal bántak velünk, addig ma a külpolitikában barátságunkat keresik. Látta, hogy míg korábban minden közintézmény csak a nemzetiségi vidékeknek jutott, most az Alföldre koncentráljuk a pénzügyi erőt és most éppen az Alföldön épülnek a népiskolák, a klinikák, a kórházak és az utak, valamint a belvizeket lecsapoló csatornák. *A nemzeti rekonstrukció nagy művének eredményei leginkább az Alföldön láthatók* és a magyar nacionalizmus a nemzeti erőknél ez eredményekből összerakódó folytonos izmosodásától várja a haza sorsának jobbrafordulását.

Amint korábban a 48-as ideológiában, úgy most, ennek tárgyalanná válása után, az ország rekonstrukciójában és annak sikeréből táplálkozó nemzeti

reményekben inkarnálódik a magyar nacionalizmus. Ezeknek a pszichológiai és történelmi okoknak alapján mondtam Szentesen, hogy *ma a Bethlen-kabinet politikája képviseli leginkább a nemzeti gondolatot.* Innen van az, hogy a korábban ellenzéki tiszavidéki magyar nép ma a minisztereknek ad díszpolgári okleveleket és kormánypárti képviselőket küld a parlamentbe.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A katolikus nagygyűlés előtt.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1927. október 9-i számában.

A katolikus nagygyűlés ez évben kettős veszteség fájdalmával ül össze. Csernoch János bíboros hercegprímás elhúnytával elvesztettük a nagy vezetőt, aki az összeomlás és a botor forradalom, a tomboló radikalizmus és az őrjöngő kommunizmus halálos veszedelmei között állott a magyar katolikus egyház élén s midőn végre elérkezett az alkotó munka ideje, szervesen be tudta kapcsolni a katolikus erőt az ország újjáépítésének nagyszerű munkájába. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök halála pedig megfosztott bennünket a nagyszerű agitátortól, akinek ékes szava mindig megtalálta az utat a lelkekhez és aki bámulatos kultúrájának hatalmával rávezette a Krisztushoz vezető útra azt a magyar intelligenciát, amelyet a XIX. század második felének hitközönységéből csak titáni erőfeszítéssel lehetett kiemelni. A katolikus energiák megnövekedésének egyik jele, hogy e kettős veszteség súlya alatt sem csüggedünk, hanem a magyar katolicizmus erejének tudatában nyugodtan vezetjük tovább a magyar nemzetnek reábizott részét az erkölcsi fejlődésnek ama tradicionális útján, amelyre Szent István király terelte rá őseinket.

Valóban csüggedésre nincs is a legcsekélyebb ok sem, hiszen az ország 7,980.143 lakosából római katolikus 5,096.729, görög katolikus 175.247, így az összes katolikusok száma 5,271.976, ami a népességnek 66,1 százaléka. Az ilyen kétharmad-többség minden állam belső életében óriási hatalmat képvisel, amellyel mindenkinek számolnia kell és amellyel mindenki számol is. Ez azonban nem jelenti azt, hogy nem kell résen lennünk, de nagyon elhibázná a front beállítását az az egyházpolitikus, aki a más felekezettűekkel kezdene torzsalkodást, aki a felekezeti fronton akarna csetepatékat folytatni. A katolicizmus még a más oldalról jövő támadásokat is higgadtan nézheti, mert az öntudatosan erősnek éppen természetéhez tartozik, hogy nem izgul semminemű provokálásra.

A magyar nemzet halálos betegségből lábadozik. Örömmel látjuk, hogy ereje visszatért, arca új élettől pirul; de a rettenetes vér- és erővesztés leküzdve még koránt sincs. A nemzet még nem hagyta el egészen a betegszobát és mit csinálna az orvos az olyan családtaggal vagy látogatóval, aki izgalmat akarna bevinni a betegszobába? Nyilván kiutasítaná onnan. Ugyanígy a nemzetnek ma történeti egyházai iránt oly bőkezűen megnyilatkozó rokonszenve is megcsappanna, ha a hazafiaknak azt kellene látniok, hogy az egyházak az államnak reájuk bízott erőit egymás közt való meddő torzsalkodásra pazarolják el. A haza mindenkitől megkívánja hogy uralkodjék idegein és egyházainkkal szemben is főkikötése a nemzetnek, hogy a megindult nyugodt fejlődést viták felidézésével meg ne akasszák, az emberi életben elkerülhetetlen incidenseket beteges érzékenységéből fel ne fújják, ellenkezőleg: minden egyház, más egyházak vagy az állam beavatkozását be sem várva, maga hallgattassa el az agresszivitásnak saját táborában netán felszivító hangját.

Minden történeti egyház a maga dolgaival foglalkozzék.

Ha különösen a Duna—Tisza közét és a Tiszántúlt nézzük, mi katolikusok bámulatosan szaporodunk, a ház, az udvar tele van gyermekkel, de sajnos, ott a katolikus népesség — a szegénység. Az ilyen szegény nép van leginkább kitéve a szocializmus kísértéseinek. Amennyire bízhatunk számarányunkban, annyira nem szabad elbizakodnunk. Mert ne áltassuk magunkat, a szocializmus, ha nem is vezetőit, de zászlóaljait elsősorban a mi tömegeinkből rekrutálja. Minden erőnket meg kell tehát feszítenünk, hogy megmaradt tömegeinket magunknak megtartsuk, az elveszítetteteket pedig szívós munkával visszaszerezzük, úgy hogy akit katolikusnak kereszteltek, az ne csak az anyakönyv és a statisztikai kimutatások rovataiban, hanem lelke mélyén is katolikus legyen. A felekezeti fronton talán nyerhetnénk néhány száz embert, de mi ez azokhoz a tízezrekhez képest, akiket visszahódíthatunk a szocializmus dogmatikájától, amely az ateizmus dogmatikája.

És nézzük a protestáns tábor, nem tizedeli-e őket az egyke? Minden jó magyar embernek könnyes szemmel kell néznie a Dunántúl, az Ormánságban és a Sárközben, meg sajnos már a Duna—Tisza közén is azt a gyönyörű magyar népet, amely az egyke révén valósággal kiöli magát. Nemcsak protestáns szempontból, hanem magyar szempontból is valóságos katasztrófává nővi ki magát az egyke, amelynek igazi jelentőségét csak akkor fogjuk föl teljesen, ha figyelembe vesszük a szerbeknek és különösen a románoknak nagy szaporaságát. Mert nemcsak kulturális és gazdasági verseny folyik a nemzetek között, hanem ez a verseny a legbrutálisabban jut kifejezésre a lélekszám alakulása, a népszaporodás körül. A hazai protestantizmusra tehát

óriási nemzeti feladat vár, mindenáron megakasztani ezt a nemzetpusztító folyamatot. Azért mondtam Makón református honfitársaimnak, hogy ne eresszék át az egyikét a Tiszán.

Ha így minden egyháznak megvan a maga nagy baja, kérdem: nem lenne-e kicsinyeskedés, ha egymás dolgaival pepecselnénk, a helyett, hogy a magunk táborában saját nagy életkérdéseinket oldjuk meg és ezentúl összefogunk azokkal szemben, akik tagadják az Istent és a haza eszményét, a nemzeti gondolatot?

Cikkemben eddig arról beszéltem, hogy mit ne tegyünk, a nemzet azonban most nem negatívumokat, hanem pozitívumokat vár, azt várja tőlem, hogy rámutassak arra, mit kell tennünk. Az ilyen cselekvő, az ilyen pozitív, az ilyen termékeny, konstruktív irány vételére soha jobb alkalom nem volt, mint éppen most, midőn az egyetemes nemzeti politika is ugyanilyen irányban halad. Másképp nézett ki a dolog a kiegyezés korában, mert 1867-ben a vallási ügyek iránt kevésbé kedvező közhangulat volt egész Európában s így a kiegyezés után a magyar kormányzat is egyházi kérdésekben közönyös, hideg, időnként rideg volt. Ez magyarázza meg azt, hogy a katolicizmus különösen az egyházpolitikai törvények idejétől kezdve, fokozott bizalmatlansággal nézte a politikai élet folyását. A fordulat az összeomlás nyomában járt radikális és kommunista forradalmak tanulsága és visszahatásaképpen következett be, amidőn a magyar közvélemény újból visszatért arra a tradicionális históriai felfogásra, hogy történelmi egyházainkra a nemzet lelki egészsége szempontjából feltétlenül szükség van és hogy az ország újjáépítése csak akkor lesz szilárd, ha a fölépítményt a vallás és az erkölcs vasbetón-alapjaira fektetjük le. Ebben a megváltozott politikai atmo-

szférában történeti egyházaink könnyen alkothatnak. Ma nem államosítjuk többé az iskolákat, hanem hatalmas állami építési segélyekkel jövőnk támogatására azoknak az egyházközségeknek, amelyek a maguk iskoláit továbbfejleszteni és szaporítani akarják. Katolikus intézmények alapítására és ez intézmények fejlesztésére van szükségünk. Mert amiként mirigyek termelik ki a vörös véresejteket, a vér éltető elemét, azonképpen az intézmények fejlesztik ki és sugározzák szét a katolikus szellemet. Az országos, egyetemes újjáépítés, a nagy rekonstrukció intézmények létesítésének és kifejlesztésének jegyében folyik. Ebbe a munkába bele kell kapcsolódnia a magyar katolicizmusnak is.

Ha a kiegyezés korában, 1867-től 1918-ig a védekezés és az agitáció volt a jelszó, úgy most a konstrukció legyen az. Hatalmas példa áll ebben a tekintetben előttünk. A török kiverése után is a katolikus egyház intézményekkel igyekezett megtölteni a pusztulás folytán üressé vált országot. A XVII. és XVIII. századbeli nagy magyar katolikus organizátorok nyomában kell járnunk, azoknak kipróbált példáját kell követnünk, magyar katolikus intézményeket kell létesíteni és kifejleszteni.

Mint a magyar közművelődés felelős vezetője, a katolikus nagygyűlés előestéjén bizalommal nyujtom oda az organizáció és a reorganizáció nagy művéhez segítő kezemet.

Tartalmasabb közéletet!

Megjelent a Pesti Napló
1927. október 16-i számában.

A napokban egyik nagyműveltségű vidéki barátom, aki kifejezetten ellenzéki temperamentum, nemes Petur-báni típus, megkérdezett, hogy a frank-ügy óta miért nem fejtett ki a mai ellenzék olyan elemi erejű akciókat, mint amilyen a régi ellenzék véderővitája vagy az úgynevezett nemzeti küzdelem volt. Miben látom ennek az okát? Semmi esetre sem abban, válaszoltam, hogy a mai ellenzékben nem lenne *temperamentum* és *agilitás*, vagy nem lennének *tehetséges vezérei*. A jelenség oka sokkal mélyebben gyökerezik. Bel- és külpolitikai helyzetünk tökéletes megváltozása következtében a magyar ellenzékiesség egész koncepcióját kellene újra konstruálni, ami óriási feladat.

Mert a régi parlamenti technika eszközeivel ma már mit sem lehet kezdeni és egy új ellenzéki koncepciót kigondolni nem olyan könnyű dolog, mikor — kisebb-nagyobb hibáktól eltekintve, amelyek az emberi dolgoktól elválaszthatatlanok — meggyőződésem szerint *a kormány politikájának főiránya összhangban áll a nemzet nagy érdekeivel és életszükségleteivel.*

Hogy volt ez a múltban? Itt volt az ellenzékiesség nagy kincsesbányája: *szerencsétlen házasságunk*

a régi Ausztriával. Akkor a kormányoknak bizony különböző forrásokból eredő bécsi nyomásra nem egyszer kellett fájdalmas engedményeket tenni *a magyar érdekek rovására.* Milyen alaposan ki lehetett ezt zsákmányolni! Egyetlen nemzet sem törődik könnyen bele abba, hogy legfontosabb életérdekeit állandóan *idegen szempontok* bevonásával döntsék el. Az ez ellen irányuló ösztönszerű nemzeti tiltakozást fényesen ki lehetett használni és ki is használta 1867-től 1918-ig a régi ellenzék. A baj csak az volt, hogy az akkori erőviszonyok mellett *Ausztriával való helyzetünkön a mi javunkra változtatni módunkban nem volt* és így a belpolitika terén a nagy akciók kivétel nélkül *meddőek* maradtak. Innen van az, hogy a magyar parlamentarizmus története a kiegyezés korának ötven éve alatt, annak ellenére, hogy a vezető emberek egész sora tüneményes nagytehetség volt, mégis *terméketlen és sivár.* Annyi mindenesetre bizonyos, hogy amióta elváltunk Ausztriától, *a nemzeti alapon álló ellenzék elvesztette legveszedelmesebb fegyverét.*

Maradt a régi parlament technikájából két eszköz: az egyik az *incidensek* keresése és felfújása, felduzzasztása afférré; a másik: a *személyeskedés.* Boldogult *Prohászka Ottokártól* hallottam azt a találó kifejezést: a «buta véletlen». És csakugyan, még a legnagyobb gondosság mellett is előfordulnak igen *számtottevő hibák,* amelyeket könnyű felfújni parlamenti incidensekké. Csakhogy ezek az incidensek legfeljebb egy-egy reszortminiszternek kellemetlenek, de pár napnál tovább alig élnek, nagy ellenzéki akciót azonban rájuk építeni nem lehet. A személyeskedések pedig, különösen a vidék közvéleménye előtt, hihetetlenül *ellenszenvesek* és az ellenzék bukásának az 1926. évi választásokon egyik főoka az volt, hogy különösen a *frank-ügyben folyt*

személyeskedések valóságos haragot korbácsoltak fel az ellenzékkel szemben az ország közvéleményében.

Így az 1867-től 1918-ig eltelt parlamenti hadviselés arzenáljából *modern fegyvereket előszedni nem lehet*. Új ellenzéki koncepcióra van szükség, mert a pusztá ellenzékieskedést megértik az emberek a parlament folyosóján vagy a szerkesztőségekben, de az ilyen taktikának *országos visszhangja nincsen*. Már pedig igazi sikerrel csak olyan ellenzéki akció kecsegtet, amely mögé az ország számottevő része odaállott.

Nézetem szerint az ellenzék akciója csak akkor lehetne sikeres, ha *nagy politikai koncepciót állítana fel úgy külpolitikánk, mint belpolitikánk vitelére*, mely a *Bethlen*-kormány irányától lényegesen eltér és amelyről a nemzettel el lehetne hitetni, hogy az jobb és célravezetőbb a jelenlegi kormány és kormánypárt programjánál. A forradalmak előtt, még a régi országgyűlésen folyosói beszélgetésekben többször hallottam azt a fejtegetést, hogy elég, ha az ellenzék csak kritizál, elég, ha kimutatja a kormány programjának, politikájának, közigazgatásának hiányait, mert voltaképpen maga *programmot adni nem tartozik*. Szerencsére az ország közvéleménye, különösen a vidék, *nem olyan igénytelen az ellenzékkel szemben, mint amilyen elnéző akart lenni a régi ellenzék önmagával szemben*. Az ország közvéleménye megköveteli, hogy az ellenzék *a kormányzat minden terén* programmot állítson fel programmal szemben és pedig jobb programot, mint a kormányé. Az ország nem többé vagy kevésbbé ügyes parlamenti taktikát és technikát akar, még kevésbbé incidenseket és személyeskedéseket, legkevesbbé viharos üléseket és zajos jeleneteket, hanem *alaposan felépített, szerves programmot*, amely a nemzet vágyaiból, reményeiből, bajaiból, nélkülözéseiből

és életszükségleteiből van leszűrve. Ehhez nem elégesegek a temperamentum pusztá kitörései, szellemes közbeszólások és hatásos szónoki fordulatok. Ehhez minden téren *nagy szaktudás és szorgalmas munka* kell. A nemzet *nem személyeknek, hanem programoknak* harcát óhajtja.

Hogy a nemzetnek ezt a kívánságát teljesítsük, el kell mélyíteni egész közéletünket.

Sokszor valósággal megdöbbsent, *mily felületességgel, a tényállás nem-ismerésével és a megfelelő elméleti felkészültség mily hiányával tartanak manapság parlamenti beszédeket vagy írnak cikkeket.* Ez közéletünk sajnálatos *ellaposodásához* vezetett, amiért a sajtót egyoldalúan felelőssé tenni nem lehet. Mert ha megnézzük a nyugati nagy nemzetek vezető lapjait, jóformán minden számban azt látjuk, hogy a politikai, a gazdasági, az irodalmi vagy a művészi életben csaknem naponta van egy-egy olyan esemény, egy-egy olyan politikai beszéd, törvényjavaslat, közzétett statisztika, közgazdasági terv, megjelent új könyv, színházi premier, elkészült szobor vagy monumentális épület, amelyet kommentálnak, amellyel szemben helyeslően vagy helytelenítve *állást foglalnak.* Ha pedig maga az élet nem táplálja ilyennel a sajtót, akkor *bekövetkezik a közélet üressége.* A sajtót leginkább a *visszhanghoz* lehet hasonlítani. *A sajtó kommentálja a közéletet, de egymagában nem teremthet közéletet.*

Persze azért a sajtó nívója érdekében is lehetne és kellene is egyet-mást tenni. *Módot kell adni a hírlapíróinknak, hogy a külföldet járják,* mert különben hiányzik belőlük az események megítéléséhez a mérték. Berlinben az egyetemmel kapcsolatban a sajtótudománynak tanintézetet kreáltak. Én is hajlandó lennék a közgazdasági egyetemen egy-két tanszéket létesíteni, külön *a hírlapírók kiképzése és*

továbbképzése érdekében, a nélkül azonban, hogy eszembe jutna az, hogy a hírlapírást minősítéshez kössük.

És ha már a tanszéknél tartunk, pár szót ejtek *a magyar közélet és tudományosság viszonyáról is*. Mit sem tartanék kevésbé kívánatosnak, mint hogy *professzoraink kirándulásokat tegyenek a napi politika mezejére*. Az utóbbi idők egypár ilyen exkurziója a professzori politizálástól azt hiszem mindenkinek elvette a kedvét. Ez azonban nem jelenti azt, hogy tudósainknak, például statisztikusainknak, szóval államtudósainknak, ne kellene a napi- és pártpolitika fölé emelkedve *elméletileg és tárgyilagosan foglalkozniok a nemzeti élet legmodernebb jelenségeivel*, a mai nap gazdasági és társadalmi problémáival, amint ezt például a német közgazdászok teszik.

Két szóval: *tartalmasabb közéletet!* Ez is kulturális követelés, a magyar politikai kultúra követelése. A nemzet pozitívumokat, koncepciókat, tetteket, elhatározásokat, műveket akar és *nem izgalmakat*. Tápláló ételeket kíván és nem Cherry brandy-t vagy feketekávé-t, mely csak az idegeket korbácsolja fel.

Mit akarnak a katolikusok?

Megjelent a Budapesti Hírlap
1927. október 16-i számában.

A magyar nemzet egészen sajátságos helyzetben van. Lengyelország feldarabolása óta a XVIII. században, nincs rá példa, hogy valamely állam területének kétharmadrészét elvesztette, hogy a megmaradó egyharmadrészt is égbekiáltó békeszerződés a legsúlyosabb, a legigazságtalanabb terhekkel róttta meg. Ráadásul még radikális forradalom tombolt, majd kommunista zendülés dühöngött a tönkrement földön. A külföldön is a legtöbben azt hitték, menthetlenül veszve vagyunk, rövid és dicstelen vergődés, talán egy utolsó, kétségbeesett, örült, reménytelen erőfeszítés után kipusztulunk az önálló népek sorából. Nem így lett. A magyarság a katasztrófák nemzete, legnemesebb tulajdonságai éppen a nagy szerencsétlenségek után nyilatkoznak meg a legteljesebben. Ebben van a mi sajátos erőnk. Ez a megújhódási képességünk magyarázza meg, hogy reménytelennek látszó helyzetekből mindig újra és újra lábra tudunk állni.

De amilyen örvendetes, szinte csodálatos sorunk jobbrafordulása, annyira nem szabad magunkat elbízni. Ne áltassuk magunkat, még a betegszobában vagyunk s a legcsekélyebb hiba végzetes visszaeséshez vezethet.

Az igazi hazafinak ma nem jogokat kell követelnie, hanem kötelességeket teljesítenie. Ma kötelessége mindenkinek, hogy megteremtse, óvja azt a kedvező atmoszférát, amelyben a haza állapota tovább javulhat. A kiegyezés korában is, mikor még érintetlen volt a történeti nagy Magyarország és ötvenéves külső békét élveztünk, élükön Ferenc Józseffel, államférfiainkkal, főpapjainkkal, arra ügyeltek a hazafiak, hogy a felekezeti békét megőrizzék ebben az országban. Pedig akkor néha-néha még a belső meghasonlásnak luxusát is megengedhettük magunknak. De ma, amikor a lét vagy nemlét nagy kérdése elé vagyunk állítva, ma, mikor elég egyetlen elhibázott lépés, hogy ellenségeink gúnykacaja között belezuhanjunk a mélységbe, ma a felekezeti béke fenntartása és ápolása egyik legelső honfíru kötelesség. A nemzet létét, újjáéledését teszi kockára az, aki a nyolcmillió maradék magyar között felekezeti harcot szít. Úgy is fogunk vele bánni, mint a haza ellenségével.

A magánéletben, a családi életben valóságos szerencsétlenség a férhetetlen ember. A kaszinókban és klubokban is kerülik, az üzleti életben nem társulnak vele, a községházán, a városházán, az országházán is sok galibát csinál és ami így minden más téren rossz alaptermészetnek, gyöngye jellemnek vagy judicium hiányának a biztos jele, az éppen csak a felekezeti téren lenne elvhűség, nagyszerű intranzigencia vagy apostoli szellemnek jele?

Ezen a téren sincs az máskép. És ha különféle felekezeteknek tüzeskedő emberei hajbakapnának, a nemzet még arra sem tartaná érdemesnek a vitatkozót, hogy ráfigyeljen, melyiknek van igaza; a zenebona pusztja ténye valamennyi feleselő iránt undorral töltené el, sőt féltő, hogy ha a nemzeti társadalom békevágya mellett mind erősebbek lenné-

nek a hitviták, az ország rokonszenve elfordulna történelmi egyházainktól, amelyeknek vallásos és erkölcsös munkájára pedig sohasem volt nagyobb szükség, mint a féligmult idők szellemi mételye után.

Szerencsére, nyugodt lélekkel mondhatom, hogy a katolikus társadalom túlnyomó többsége, egészen elenyésző kivételt nem tekintve, semmit sem óhajt melegebben, mint felekezeti békét. Hiszen frissen él még közöttünk Csernoch Jánosnak nemcsak emlékezete, hanem szelleme is, amely a felekezeti béke szelleme volt. Minden önteltség, minden öndícséret nélkül elmondhatjuk, hogy nem volt nemzeti egyház egész Európában, amelynek felelős vezetőjét, főpapját annyira áthatotta volna a nemzeti egység gondolata és a felekezeti békesség parancsoló szükségének tudata, mint az elhúnyt nagy magyar kardinálisét. Ha végignézünk az esztergomi érsek hosszú során Asztriktól, aki Szent Istvánnak Rómából a koronát hozta, egészen Csernoch Jánosig, büszke bámulattal látjuk, hogy a nemzeti gondolatnak voltak ezek a nagy magyar papok képviselői. Innen van az, hogy belekerültek a magyar históriába.

A katolikus tábor óriási többsége békét akar, mert alkotni akar. Az alkotó ember ösztönösen érzi, hogy béke nélkül művei nem virulhatnak fel. Nekünk templomokra van szükségünk és iskolákra és óvókra és kolostorokra és kórházakra és menedékhelyekre és árvaházakra és internátusokra és menzákra és más szociális intézményekre. Mert enyhíteni akarjuk a léleknek és testnek nyomorát, a szenvedő nemzetnek, a vergődő nemzedéknek minden baját. Békeséget, hogy dolgozhassunk! A katolikus nagygyűlés napján is ez a katolikus hazafiaknak a kérése a többi felekezetekhez.

Tisza István.

Megjelent a 8 Órai Ujság
1927. november 1-i számában.

A világháború után sok érdekes könyv jelent meg, de ezeknek az érdekes könyveknek a sorában is a legérdekesebbek azok a kiadványok, amelyek az egyes külügyminisztériumoknak a világháborúra vonatkozó iratait, aktáit tartalmazzák. Jóformán minden állam, amely részt vett a nagy háborúban, szükségét érezte annak, hogy a külügyminisztereknek a nagykövetekhez intézett utasításait és a nagykövetek jelentéseit jól kiválogatva, közzétegyék, hogy ilyen tárgyilagosságnak látszó alapon védekezzenek az ellen a vád ellen, hogy a világháború kitöréséhez, vagy annak továbbterjedéséhez, elmérgesedéséhez a maguk részéről is hozzájárultak volna. De aki gondosan olvassa ezeket a célzatosan összeválogatott aktákat, az bizony azt a benyomást kapja, hogy a latinnal szólva, vétkeztek a falakon kívül és belül.

Mily felemelő, hogy ebben a zagyva hangzavarban a béke fenntartása mellett a magyar miniszterelnök emelt a leghatározottabban szót. Nagy erkölcsi és politikai örökséget hagyott Tisza István nemzetére. Ebben a hagyatékban azonban kétségtelenül legértékesebb az, hogy ellenezte a háborút, mert mind-

inkább groteszken fog festeni az emberiség pártatlan részének öntudatában az, hogy az állítólag igazságot osztó győzők éppen azt az országot csonkították meg leginkább, amelynek vezető államférfia ellenezte leghatározottabban a háborút.

A kiegyezés korának talán egyik legnagyobb hibája volt, hogy annak második felében nem vetetünk elég ügyet a világ közvéleményének kialakulására. Sokan vagyunk, akik nem tudunk egyetérteni a reform-kor Kossuthjával, aki megnehezítette Széchenyi alkotómunkáját, nem tudunk egyetérteni a forradalom Kossuthjával, aki nem számolt eléggé az európai összhelyzettel s így a túlerő nyomása alatt össze kellett roppannunk. Viszont nem szabad tagadni, hogy Kossuth és társai 1848 után megnöttek az emigrációban. A számkivetett Kossuth nem nézi többé valamely megyeház vagy az akkori pesti országház ablakából a világot, hanem bejárta Törökországot, Angliát, Amerikát, Franciaországot, Olaszországot, úgyszólván az egész művelt világot és iparkodik az elnyomott Magyarország számára a nagy nemzetek rokonszenvét megnyerni. Innen volt az, hogy az 50-es, 60-as és 70-es években a magyar névnek jó hangzása volt a külföldön. De azután a magyar közvélemény figyelme tulságosan belpolitikai helyzetünkre irányult és Európa közepén úgy éltünk, mintha a Csendes-óceánnak egy szigetén laktunk volna. Azután jött Scotus Viator és jöttek sokan, sokan, nemzetiségeink túlzói és külföldi rosszakaróink, akik rossz hírünket költötték odakünn és mint-hogy ellenállásra alig találtak, felszívódott az európai köztudatba az, hogy mi nemzetiségeinknek bőszenyomói vagyunk.

Mikor azután a világháború során a fegyverek döntése ellenségeink javára ütött ki, amikor Károlyi Mihály és Linder Béla még azokat a fegyvereket

is eldobáltatták, amelyek az ötévi nagy küzdelem után töretlenül kezünkben maradtak, akkor a tájékozatlan külföld úgy látta, hogy ki kell vennie az uralmunk alól azokat a nemzetiségeket, amelyekkel az ő hite szerint rosszul bántunk. Íme, az európai közvélemény hatalma még olyan esetben is, amikor nem fedi a tárgyi igazságot.

Mennyivel felemelőbb, hogy mi meríthetünk Tisza Istvánunk dús erkölcsi és politikai örökségéből és rámutathatunk arra, hogy íme, a magyar miniszterelnök, a felelős vezető, ellenezte a háború megindítását és mégis, hogy bántak ezzel a nemzettel.

Ennek a tudata kezd felszívódni a nagy népek gondolkodásába, aminek kiszámíthatatlanok a következményei, mert a nemzetközi közvélemény ereje nőttön nő. Csodálatos ez a nemzetközi közvélemény. Olyan, mint a légnyomás, nem lehet látni s aki nyomása alatt áll, mégis szorongó hangulatba kerül. Politikai ellenfeleinken ennek a szorongó hangulatnak számos jelét látjuk, amely növekvő nyugtalan-ságban és bizonytalankodásban nyer kifejezést.

Tisza politikai előrelátását csak lényének erkölcsi tartalma és szempontjainak nagyszerűsége mulja felül. Tisza ellenzi a világháborút és már az első hatalmas eseményekből tisztán kellett látniok a beavatottaknak, hogy igaza volt. A központi hatalmak stratégiája arra volt beállítva, hogy a németek Belgiumon átrohanva, gyors iramban legázolják a francia hadsereget, az osztrák-magyar monarchia pedig, egyetlen hatalmas ökölcsapással leteríti Szerbiát, még mielőtt a nagy orosz tömegek beavatkozhattak volna a tusába. És mi következett be? A németek megakadtak a Marnenál, nekünk pedig véres veszteségek után ki kellett vonulnunk Szerbiából. Az első nagy műveletek sikertelenül végződtek, aminek az igazi jelentőségét csak annak a katonai elvnek

a figyelembevételével lehet igazán méltányolni, hogy a békében már előre előkészített mozgósítás szervezésen összefügg az első operációkkal. Ezeknek a meg hiúsulása pedig azt jelenti, hogy nemcsak a mozgósítás, de az egész békebeli stratégiai előkészítés, évtizedek munkája, amelyhez még a stratégiai vasutak kiépítése is tartozik, pár hét alatt hiábavalóvá válik. Pedig Németország és az Osztrák-Magyar monarchia, mint régi katonai hatalmak, a túlerővel szemben éppen ennek a hosszú békebeli előkészülésnek az előnyében és hatalmában bíztak. Midőn ez a marnei és szerbiai balsikerek után nagyrészen semmivé vált, akkor csak a túlerő maradt meg, amivel szemben álltunk. Hazai Samu vezérezredes, egyike a világháború legtisztábban látó tudós katonáinak, a katasztrófát világosan felismerte és előttem mondotta Tiszának, hogy mennyire igaza volt, hogy a háborút zseniális intuícióból ellenezte. És itt jön Tisza erkölcsi nagysága. Minden gyenge jellem elkezdett volna okolódnizni, saját előrelátását hánytorgatni, felpanaszolni, hogy nem hallgattak tanácsára. Ő ellenben világosan látta, hogy mindennek a felhánytorgatása, abban a helyzetben, amelybe bele sodródtunk, már mitsem használt volna, ellenkezőleg, csüggedést oltott volna bele a lelkekbe. Az egész világon úgy állították be, mint veszedelmes háborús uszítót, őt, a béke emberét, aki Bécsben olyan magyarosan képviselte azt a gondolatot, hogy Magyarország, amelynek nincsenek fajrokonai határain túl, a háborúban semmit sem nyerhet, ellenben mindent veszíthet. Tisza viselte a háborús uszítónak az ódiu má t, amelyet hazai ellenfelei is igyekeztek növelni. Nem szólt, hallgatott. Csak a végén szólalt meg, akkor is azért, hogy nemzetéről elhárítva a háború megindításának az ódiu má t, az ország helyzetét könnyítse.

És a végén, amikor olyan sok nagyság kicsinyesen omlott össze és mindenki bátorságot, szívet veszve, szétfutott, akkor nagyszerűen helyt állt. Az ő hősi mártir-halálának köszönhetjük, hogy a régi Magyarország nem mult ki dicstelenül, hanem — legkiválóbb képviselőjének személyében — tragikus nagyszerűségben. Éppen úgy, miként 1848/1849-es szabadságharcunk szerencsétlen végét is magasztossá tette Batthyány Lajos, Perényi Zsigmond és az aradi tizenháromnak a vére.

Köteteket lehetne írni az ifjabbik Tisza nemzeti jelentőségéről, de a háború ellenzése és mártir-halála az a két nagyszerű mozzanat, amelyben a Tisza-i erkölcsiség legnemesebben cseng ki.

Nagyszeged és Nagydebrecen.

Megjelent a Pesti Napló
1927. nov. 13-i számában.

Mikor, a kiegyezés korában Ausztriához való viszonyunkban oly sok kérdés volt homályos, szinte veszedelmes volt az egész világos beszéd; valóságos politikai iskola fejlődött ki formulák és klauzulák kiesztergyóztatására, amelyek olyan *homályosan és ruganyosan voltak megszerkesztve*, hogy mindenki azt érthette alattuk, amit akart. Legkiválóbb politikusaink, mondjuk egy *Széll Kálmán*, sem tartotta méltatlannak magához, hogy olyan közvetítő formulát és klauzulát eszeljen ki, amely alatt Bécs is, meg az ellenzék is azt gondolhatta, amit akart. Ilyen homályos formulák nem egyszer *kabinetalakításnak* is alapjául szolgáltak. Így azután az igazi államférfi egyik lényeges tulajdonságának kezdtek tekinteni azt, hogy el tudja gondolatait leplezni. Az ilyen eljárás alkalomadtán hasznos lehet a diplomáciában, de rendkívül *aggályos a belpolitikában, ahol magyarok szólnak magyarokhoz*, ahol tehát az őszinteségnek fokozottabb mértékére van szükség.

Ettől a meggyőződéstől áthatva beszéltem egész őszintén és világosan úgy hivatalos leiratokban, mint pedig a *Pesti Napló* hasábjain is a Lágymányoson felállítandó természettudományi kutatóintézetek dolga-

ban. *Pesti Napló*beli cikkemben két tételt állítottam fel.

Az első az volt, hogy ha attól a kis dunántúli falutól is megkövetelem, hogy népiskolájának felépítéséhez ingyen telken, meg kézi és ígás napszámon felül *a készpénzkiadások harminc százalékaival* járuljon hozzá, ha a mezővárosok polgári iskolájuk építési költségeinek harmadrészét viselik, ha Szeged és Debrecen az egyetemi telep céljaira nemcsak telket ad, hanem az óriási költségeknek a felét is viselik, akkor *az osztóigazság nem engedi meg, hogy Budapest a magas kultúra intézményeihez, az állami színházakhoz, múzeumokhoz, főiskolákhoz stb. hozzájárulás nélkül juthasson.* Magyarország községei között nem lehet kétféle mértékkel mérni és nem fogadhatom el azt az ellenvetést, hogy ez a multban mindig így volt. Ma ugyanis az állam, pénzügyi meggyengülése folytán, nem tudja viselni és *nem is viselheti teljesen a költségeket* és ezért kénytelen az intézmények székhelyéül szolgáló községekre áthárítani a terhek egy részét. És ezért kérttem Budapest fővárosától is hozzájárulást látgymányosi terveim keresztülviteléhez.

A másik tétel, amelyből kiindultam, az volt, hogy napjainkban a világon mindenütt egyesítik a kulturális intézményeket, egységes tudományos telepeket, városrészeket, sőt városokat alkotnak. Rámutattam Berlin mellett *Dahlemre*, továbbá a most épülő *párizsi és milánói* tudományos városrészekre. Ezzel szemben mi itt Budapesten szerteszórtuk tudományos intézeteinket, építettünk rendszertelenül ott, ahol éppen üres vagy eladó telek kínálkozott. Miniszterségem alatt mindig arra törekedtem, hogy *a hiányzó pénzügyi erőt a munka szerves tervszerűségével pótoljam.* Egész világosan megmondtam tehát, hogy a természettudományok terén további

építkezésekbe csak akkor mehetek bele, ha *legalább ötven év tervszerű fejlődése* jólfekvő telken biztosítható. Magyarország legnagyobb természettudományi intézete, a Műegyetem, a Lágymányoson épült. A monumentális palota méretei óriásiak, oly adottsággal van tehát dolgunk, amellyel legalább egy évszázadra számolnunk kell. Az új természettudományi intézetek tehát csak *a Duna budai pontján*, a Ferenc József-híd és az Összekötő vasúti híd között helyezhetők el.

E két tételre való tekintettel kértem a Közmunkák Tanácsától a fővárosi pénzalap tulajdonát tevő telkek *átengedését* és a fővárostól pedig azt, hogy ezt a területet *tíz év alatt évi nyolcszázezer pengő hozzájárulással töltesse fel.*

Budapest székesfőváros közgyűlése ezzel szemben úgy határozott, hogy a feltöltési költségeket *nem vállalja*. A válasz világos és határozott. Engem tehát nem érhet az a vád, hogy az új létesítményeket elsősorban nem ajánlottam volna fel a fővárosnak. Minthogy azonban Magyarországnak figyelemmel kell lenni a világ tudománypolitikájának irányzatára és szüksége van a természettudományi intézetekre, *én nem állhatok meg munkámban*. Az intézményekre nem egyik vagy másik városnak, hanem *az egész nemzetnek van szüksége*. És mivel a fővárosi törvényhatósági bizottság elhárította magától az áldozatokat, azért most már *oda kell mennünk, ahol nagyobb megértésre találunk.*

Ezzel talán részben reparálhatjuk is a kiegyezés korának egyik legnagyobb hibáját, *a vidéki városok szisztematikus és tervszerű gyöngítését*. Majdnem odáig jutottunk, hogy az egész ország egy megyéből és egyetlen városból áll. Ezzel az állapottal szemben *igazságosabb várospolitikára* van szükség. Hiszen Poroszországnak és Olaszországnak is az az

ereje, hogy Berlin mellett ott van Köln és Frankfurt, Róma mellett Milánó, Turin és Nápoly, amelyek számottevő gazdasági és művelődési gócpontok.

Nálunk a dunai metropólis mellett nagyarányú fejlődés lehetőségei mutatkoznak a tiszai és tiszántúli metropólisban, Szegeden és Debrecenben.

Szeged az árvíz után óriási lendületet vett. Tisza Lajos az árvíz után oly mesterien szabályozta Szegedet, hogy *Magyarországnak legszebben rendezett városa*. Az árvíz után átmenetileg némi stagnálás állott be, sőt az ország második városát századunk tízes éveinek elején még az a vérig sértő mellőzés is érte, hogy *a két új egyetem közül egy sem jutott neki*. Most azután, amikor a Ferenc József-egyetemet Kolozsvárról, a csanádi püspökséget Temesvárról elűzték, egyszerre lett *egyetemi és püspöki város*. Nálunk a múltban nagy iskolavárosnak keresztelték el már az olyan helyeket is, ahol egy-két középfokú tanintézet van. Csak áltattuk magunkat! Igazi kultúrgócpont csak az, ahol egyetem is van. *Egyetemével Szeged belép a nagy kultúrvárosok sorába* és lassanként kialakulnak Nagyszeged körvonalai. Dorozsma, melynek határa elkülöníti, valóssággal szétfeszíti a felső és alsó tanyákat, lassanként összeépül Szegeddel. Tápé már szegedi kézen van. Tárgyalások indultak meg a deszki határ megszerzésére, Szőreg pedig felnyúlik Újszeged alá. A Tiszának és a Marosnak összefolyása táján ekként kereken százhatvanezer ember csoportosul egy nagy városi mag körül; szinte szemeink előtt alakul ki Nagyszeged, egy százhatvanezer lakosú konglomerátum, amely nagyon imponáló gazdasági erőt is jelent. A szegedi egyetemnek van külön természettudományi kara, amelynek kifejlesztése most, hogy Budapest a természettudományi építkezéseket elhárította magától, *aktuálissá válik*.

A másik, a tiszántúli nagy metropolis, *Debrecen*, szintén százezer lelket meghaladó város. Nagy erőt ad neki, hogy a *hazai protestantizmus nagyobbik része Debrecent vallja központjául*. Egyetem is úgy jött ott létre, hogy a református egyházkerület átadta az államnak három akadémiáját, a teológiáit, a bölcsészetit és a jogit, amihez az állam azután orvosi kart csatolt és az egész egyetemmé forrasztotta össze. E tősgyökeres város fejlődésének is hatalmas lökést adott az egyetem, melynek alapításakor olyan megállapodások jöttek létre, hogy az állam a bölcsészeti szellemtudományi kart *természettudományi tan-székek felállításával teszi teljessé*. Tehát Debrecenben is szükségessé válik a természettudományi intézetek építése.

Ezek az utakon és módokon elkerülhetjük azt is, hogy a vidéki ifjúság ezrével csődüljön fel Budapestre, ahol a nagyvárosi élet örömei között megszokik, elszakad szülőföldjétől, szülővárosától és idefönn *gyökértelen értelmi proletárrá válik*. Mert ne felejtjük el, *értelmi proletariátus csak Budapesten van* és ezzel szemben a vidék sok helyen, bizonybizon, értelmi vérszegénységben szenved.

Budapesttel szemben *jó és tiszta a lelkiismeretem. Tálcán hoztam egy európai megoldást*. A városnak teljes joga volt elfogadni vagy el nem fogadni. Határozata azonban *új fejlődés folyamát indította meg*. Az élet eleven árja hömpölyög végzetszerűen tovább. Fejlődésünk olyan irányt látszik venni, amely a nagy vidéki közművelődési gócpontok kifejlődésének kedvez.

Kibontakozóban vannak Nagyszeged és Nagybereceni körvonalai.

Palazzo Falconieri.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1927. november 13. számában.

Ha jó magyar ember a multakban a külföldet járta, mélységesen elszomorodott azon, hogy vagy egyáltalában nem ismertek, vagy pedig félreismertek bennünket. Sok oka volt ennek.

A régi Ausztria mindent elkövetett, hogy nemzetünk jelentőségének tudata a világ közvéleményébe be ne hatolhasson. Midőn 1849-ben a cári Oroszország utolsó szabadságharcunkat leverte és a régi Ausztriát a nagy lóra megint felültette, az akkori osztrák államférfiak a Magyarországon behozott katonai és rendőri önkényuralmat valamivel igazolni igyekeztek, mert mégis csak rosszul festett volna, ha egyszerűen beismerik azt a brutális valóságot, hogy idegen erővel leigázva egy másik nemzetet, azt hatalmi egoizmusból továbbra is elnyomva akarják tartani és ki akarják zsákmányolni. Az effélét a politikában meg szokták tenni, de nem szokták beismerni, hanem valami tetszetős ürügyet keresnek az igazi helyzet elleplezésére. Az ötvenes és hatvanas években tehát az osztrák hivatalos sajtópropaganda a külföldön azt a jelszót adta ki, hogy Ausztria nálunk nagy civilizatorikus munkát végez, hogy a Kárpátok medencéjében, a Duna és a Tisza part-

ján vad, műveletlen néptörzs lakik, amelynek bárbar ösztöneit meg kell fékezni, hogy az európai műveltséget akarata ellenére rá lehessen kényszeríteni. Úgy állítottak oda be minket, mint betolakodókat Közép-Európába, akik itt egy nagy darab földet lefoglalva tartunk a nélkül, hogy valami általános értékűt az emberiségnek nyújtani tudnánk s hogy az ilyen alsóbbrendű, selejtes néppel szemben a műveltebbnek, a felsőbbrendűnek egyenes kötelessége, hogy azt, ha kell kényszerrel is, európai szokások felvételére rászorítsa. A magyar embernek pedig iparkodtak olyan áltípusát megkonstruálni, aki lehetőleg keveset dolgozik, adót fizetni nem akar, paprikás ételeket eszik, vad táncokat jár, miközben szilajul kurjongat és komikus elvakultságában magát és fáját minden belső jogosultság nélkül nagyra tartja.

Bárminő valószínűtlennek látszik, mégis úgy van, hogy e konok, mondhatnám, gonosz következetességgel évtizedeken át űzött propaganda nem maradt eredménytelen. Annyival kevésbbé, mert a magunk részéről a sikeres védelmet megszervezni nem tudtuk. Már egész tanügyünk célszerűtlenül volt beállítva. Még azokból az időkből, amikor itt a latin volt a hivatalos, sőt részben a társalgási nyelv, középiskolai oktatásunk tengelyében a klasszikus nyelvek állottak, az élő nyelvek tanítását pedig elhanyagolták. Míg a csehek ezrével tudtak németül beszélő, a románok és lengyelek pedig franciául tudó embereket odaállítani nemzeti ügyük szolgálatába, addig nálunk ritkaságszámba ment az olyan ember, aki idegen nyelven szónoklatot elmondani vagy szebb levelet megfogalmazni képes lett volna. Alig voltak reprezentatív embereink, akik a magyar gondolatot a külfölddel szemben méltóképpen képviselhették volna. Egy-két ember e téren nagyon keveset tehetett.

Sokak tervszerű együttműködésére lett volna szükség, különösen attól az időtől kezdve, amikor volt nemzetiségeink túlzói megkezdték a külföld előtt Magyarország megrágalmazását és bizonyos szerencsétlen látszatok ügyes kihasználásával úgy igyekeztek bennünket beállítani, mint akik bolond sovinizmustól hajtva az ország területén lakó nemzetiségeket nyelvüktől, műveltségüktől és faji sajátosságaiktól megfosztani igyekezünk. Egyfelől a régi Ausztria és volt nemzetiségeink túlzóinak tervszerű akciója, másfelől a mi részünkről minden komolyabb védekezés hiánya okozta azt a jejes hangulatot, amelyet a külföldön olyan fájdalmasan tapasztaltunk. Mennyi abszurdumot, mennyi nyilvánvaló valótlan-ságot olvashatunk magunkról nemcsak a külföldi napisajtóban, hanem lexikonokban és tankönyvekben is!

Nyilvánvaló, hogy politikai helyzetünket a világban csak akkor javíthatjuk meg, ha a nagy nemzeteknek rólunk alkotott összetétele is megjavul. Innét van az, hogy igen sokan propaganda után kiáltanak, innét van az, hogy lelkes hazafiak azt kívánják a kormánytól, hogy különösen a külföldi sajtóban szervezzen propagandát a magyar igazság, a magyar érdekek védelmére. Csakhogy minden propagandának ujabban rossz a híre, a szervezett propaganda pusztá gyanúja már bizalmatlanságot vált ki. Ezért a szó közönséges értelmében vett propagandától nem sok jót várhatunk. Szerencsére mesterséges akciók porhintésére nincs is szükségünk. Olyan nagy ennek a nemzetnek belső értéke, hogy elégséges a magyarság valódi mivoltát a külfölddel is megismertetni és legott ezrével teremnek barátaink. Nem szeretném hát ezt a munkát sem kultúrpropagandának, sem kultúr-diplomáciának nevezni. Csak tárgyilagos ismertetése annak, hogy mit jelent a magyar művelődés.

Ennek a törekvésnek szolgálatában állanak a külföldi magyar kollégiumok, amelyeknek kettős a céljuk. Magukban foglalják a főiskoláinkat végzett ifjúság színét-javát, akik a külföld legjelesebb professzorainál tökéletesítik tudásukat és a világnemzetek nagy művelődési gócpontjaiban gyakorlatilag is elsajátítják az illető nemzet nyelvét. De e mellett minden Collegium Hungaricumnak van még egy tudományos osztálya, élén a magyar tudományosság egy-egy reprezentatív emberével, aki megszerzi a társadalmi és szellemi kapcsolatokat az illető kultúr-gócpont vezető államférfiaival. Így a magyar ügy nagy kárára korán elhunyt Gragger Róbertünk, a berlini Collegium Hungaricum igazgatója a porosz kultuszminiszter személyes barátságát bírta és a berlini egyetemnek egyik legnépszerűbb professzora volt, akit a kollégák nagyrabecsültek. Rómában Gerevich Tibor benső barátja Arduino Colasantinak, az olasz kultuszminisztérium nagynevű művészeti államtitkárának és kis intézetünk számára megnyerte Róma tudományos köreinek érdeklődését.

Gerevich most intézetével a kis Fraknói-villából átköltözik a Tiberis partjára, a hatalmas Palazzó Falconieribe, melyet az olasz és a magyar kormány egyesített erejével tudtunk megszerezni és nemcsak a magyar művelődésnek, hanem egyúttal a magyar-olasz szellemi közeledés gondolatának szolgálatába állítani.

Szeretettel kell a fejlődés e fázisában megemlékezni boldogult Fraknói Vilmos püspökről, aki előbbre látván kortársainál, korán észrevette a magyar-olasz szellemi kapcsolatok jövődjének fontosságát. Szobrát, emlékét és a tradíciókat, amelyeknek alapjait lerakta, magunkkal visszük az új palota nagytermébe.

Ezeknek az olasz-magyar szellemi kapcsolatoknak kimélyítésére járt nálunk a napokban Emilio Bodrero, az olasz közoktatásügyi minisztérium politikai államtitkára, kilátásba helyezve az olasz kormány legteljesebb támogatását a Falconieri-palota által jelképezett nagy ügy érdekében. És mily fel-emelő tudat, hogy a külföldi magyar kollégiumok mindenütt monumentális palotákban vannak elhelyezve, amelyeknek vagy ingyen, vagy igen jutányos áron jutottunk tulajdonába.

Bécsben a magyar gárda feloszlásával ingyen jutottunk a gárdapalota birtokába, amely Fischer von Erlachnak, a magas barokk nagy építésznek műalkotása a XVIII. század első feléből. Azokban a szobákban újíttották meg Bessenyey és testőr-társai a magyar irodalmat. Micsoda genius loci, micsoda történelmi emlékek töltik be a bécsi palota csarnokait és milyen inspiráló hatással van ez az ifjúságra!

Berlinben a fáradhatatlan Gragger, felhasználva a német pénzügyi válságot, meg tudta szerezni Berlin egyik legfinomabb palotáját, szemben az egyetemmel és tőszomszédságában a volt császári könyvtárnak és a nagy múzeumoknak, kertben, Berlin kellős közepén s ehhez most Becker kultuszminiszter egy második kertés palotát csatol, ahol a berlini magyar tanszéket és intézetét rendezteti be.

Rómában pedig Mussolini és Fedele kultuszminiszter személyes támogatásával sikerült megszerezni a gyönyörű Tiberis-parti palotát. A XVII. század negyvenes éveiben még javában dúlt a harmincéves háború, amikor Lelio Falconieri kardinális és fivére Orazio, a római magas barokk egyik legnagyobb mesterével, Francesco Borrominivel felépítette a Via Giulia és a folyó közötti családi palotáját. E palotában lakott Napoleon nagybátyja, Flèche kardinális, aki ott világhírű képtárát helyezte el

és ebből a palotából indult a konklávéba Gioachino Pecci bibornok, aki XIII. Leo néven a világtörténelem egyik legnagyobb pápája lett. Most ebbe a kulturális otthonba magyar építészek, festők, szobrászok, zenészek, történészek és más ösztöndíjasok vonulnak be.

Mert minden kollégiumnak megvan a maga sajátos színezete. A bécsi nemcsak az ottani levéltárakban folytat történelmi kutatásokat, hanem a bécsi egyetemen és más tanintézeteken főleg orvosokat, német-szakos középiskolai tanárokat és zenészeket nevel. Berlinben a természettudományok dominálnak, fizikusok, kémikusok és biológusok onnan a közeli Dahlem kutató intézeteibe járnak; s itt vannak még a lutheránus teológusok és közgazdászok is. Rómában a művészeken kívül olasz-szakos középiskolai tanárokat, katolikus papokat és jogászokat is akarunk képezni, akik majdan a politikai életben a magyar-olasz testvériség gondolatának képviselői lehetnek.

Amint az elmondottakból kitűnik, különféle az egyes külföldi magyar kollégiumok jellege, de egyben azután egyforma valamennyi, abban, hogy monumentális keretek között a bentélő magyar tehetségek erejük végső megfeszítésével szolgálják a magyar gondolatot és becsületet hoznak a magyar névre.

És ennek a szent munkának eredményeképp napról-napra nő a magyar művelődés értékeinek megbecsülése, fajunk nagy tulajdonainak elismerése és napról-napra tért hódít a trianoni igazságtalanság felismerése.

Miért írok cikket?

Megjelent a Pesti Napló
1927. november 27-i számában.

Még a világháború előtt felelős állásban szolgáltam és így vannak barátaim a régi rendszer irányadó emberei között is, akik az új helyzettel, az új szellemmel és a politika új módszereivel megbarátkozni nem tudtak és ezért visszavonultak a politikától. Egyik ilyen barátom szinte szemrehányóan kérdezte, hogy *aktív miniszter létemre miért nyúlok jóformán hetente a tollhoz, miért írok cikket*. A felvetett kérdésre egy kis történeti eszmefuttatással tudtam válaszolni.

A reformkornak majdnem valamennyi vezető politikusa tollforgató ember volt, kezdve a nagyon konzervatív Dessewffyn, Széchenyin át Kossuthig. A negyvenes évek politikai jellegét pedig egyenesen *az a hatalmas hírlapi tusakodás* adja meg, amelyet Széchenyi folytatott Kossuthtal. Éppen ma hagyta el a sajtót Széchenyi István összes munkáinak hatodik kötete, melyet a Magyar Történelmi Társulat adott ki. Ebben a hatodik kötetben dr. Viszota Gyula, a Széchenyi-kutatás specialistája, összegyűjtötte Széchenyi egész írói és hírlapírói vitáját Kossuth Lajossal. E kötet egybefoglalja a hírlapi cikkeket és brosrákat, amelyeket az egyszerű érdeklődő a

nagy könyvtárakban össze se tudna szedni. Viszotának is évek munkájába került az összegyűjtés. De így a kötetben békésen megférnek egymás mellett azok a cikkek, amelyek csupa vágást és visszavágást tartalmaznak, úgyhogy bízvást el lehet mondani: nem volt a magyar alkotmányosság történetében nagyobb és nagyszerűbb politikai harc, mint amelyet tollal a kezükben a negyvenes években ez a két magyar szellemóriás vívott egymással szemben. A különben oly visszavonult *Deák Ferenc is a Pesti Naplóban húsvéti cikkével egyengette a hatvanhetes kiegyezés útjait*. Utóbb, különösen a miniszterek, mindig ritkábban írtak vezércikkeket és legfeljebb interjúkat engednek meg maguknak. *Mi okozta ezt a változást? Ferenc József egyéni ízlése*. Ferenc József nagyon nagy úr volt, talán az utolsó igazi grandseigneur, aki a régi nagy stílust képviselte, amellyel együtt járt bizonyos idegenkedés a sajtóval szemben. Ő, aki egy ötvenmillió hatalom szuronyait állította kormányai mögé, kényesen vigyázott arra, hogy miniszterei méltóságuk tudatában legyenek, nagy tekintélyt tartsanak és *ő ezzel a tekintéllyel a sajtóban való rendszeres irogatást nem tartotta összeegyeztethetőnek*. Még miniszterelnökségi szolgálatom idejéből tudok egy esetről, amikor a király egyik miniszterelnökkel szemben egyik szakminiszterének sajtóbeli szereplését helytelenítőleg szóvátette. S akkor nagy volt Ferenc József ilyen melleleg odavetett megjegyzésének a hatása, pedig elhunyt nagy királyunk a formában rendkívül udvarias és mértéktartó volt. Nem csoda tehát, ha a francesco-jozefinisztikus kor miniszterei nem vágyódtak vezércikkíró pálmákra.

De azóta nagyot fordult a világ! A trianoni Magyarország miniszterei mögött nem áll ötvenmillió hatalom szuronyerdeje, sem az a presztízs, amelyet a nagyhatalmak miniszterei élveznek. *Az idők*

pedig sokkal demokratikusabbak lettek. Ma nem lehet irányokat és reformokat ráerőszakolni a nemzetre. Hasztalan csinálnánk intézményeket, ha üdvös és hasznos voltuk a közvélemény nem látná be, ha a nemzet azokat az intézményeket rokonszenvével és szeretetével nem avatná magáévá, sajátjáévá. Ezért járom az országot a rábamelléki végektől föl Nyíregyházáig, hirdetve mindenütt kultúrpolitikai törekvéseim sorsdöntő jelentőségét. *Ezért nyúlok gyakran tollhoz,* más és más érvekkel, más és más beállítással és különféle utakon törve mindig ugyanazon cél felé, azért, hogy a nemzeti köztudatba felszívódjék annak a nagy kulturális erőfeszítésnek a szüksége, amelynek érdekében nagy áldozatokat kell kérnem.

Ilyen akcióra nézetem szerint kétszeresen szükség van, éppen minálunk, hol a közérdeklődés majdnem csak az általános politikának egyes főkérdéseire szorítkozik. A kiegyezés korában majd minden érdeklődést Ausztriához való viszonyunk s annak egyes kiágazásai: a közös hadsereg, a kvóta, a tíz évről tíz évre kötött kiegyezések kapcsán a közös vámterület és a közös jegybank ügye kötötték le. Az egyes embernél is veszedelmes, ha érdeklődésének köre szűk, ha vesszőparipái vannak, melyeken állandóan nyargal. Ez a rögeszmék kifejlődésének rendes útja. Még veszedelmesebb azonban az érdeklődési körnek összeszűkülése a nemzeteknél, mert ez oda vezet, hogy a közügyek széles területének csak egyik vagy másik tábláját művelik meg, a többit pedig parlagon hagyják. Szabolcsban, Zalában, a kecskeméti tanyákon sem állhattak volna fenn a botrányos népoktatási viszonyok több mint félszázadon át, ha a nemzet érdeklődése a kiegyezés korában a népművelési viszonyokra is kiterjedt volna. Ideg orvosoktól hallottam, hogy bizonyos rögeszmék korántsem véletlenségből fejlődnek ki, hanem azt a szerencsétlen embert

bizonyos mostoha életviszonyok szorítják rá arra, hogy állandóan bizonyos bajaival foglalkozzék, ami azután monomániává csontosodik, rögződik meg.

Viszonyunk Ausztriával is annyi kisebb-nagyobb bajnak a kútforrása volt, hogy nem csoda, ha a nemzet úgyszólván állandóan ezzel a szerencsétlen viszonyal foglalkozott, bajakodott és hogy az, amit a magyar nemzet a «Bécs» szóval jelölt meg, valóságos politikai monomániává fajult. De mióta elváltunk Ausztriától, ennek minden oka megszűnt, a nemzet érdeklődése négyszázéves megkötöttség után felszabadult s a közéleti férfiaknak kötelessége, hogy mindent elkövessenek a végből, hogy a nemzet érdeklődése egyenletesen oszoljék meg saját nagy életérdekei között, hogy minden nagy kormányzati ágnek a nemzet figyelméből kijusson annyi, amennyit jelentősége megkíván. Ez a meggyőződés visz rá arra, hogy a kulturális kérdések fontosságára a nemzet figyelmét mindig újból és újból felhívni igyekszem.

A multakból kifolyólag *a hajlam politikai rögzeszmék kiforrására megvan. Félek, hogy a numerus clausus ügye is ilyen monomániává lehet.* A magyar zszurnalisztikának és publicisztikának egyik legneme-
sebb feladata, hogy magasabb értelmű nemzetnevelést végezve, a közérdeklődést kiterjessze a közművelődés, a közgazdaság, a szociálpolitika, a közegészségügy, a pénzügy összes aktuális problémáira.

Nekem elsősorban az a hivatásom, hogy a közfigyelem fényszóróját arra a tényre vetítsem, hogy *Eötvös József törvénye után 60 évvel a népiskolai törvény kellőképpen végrehajtva még nincs*, hogy még 15,000.000 pengőre lenne 1928-ban szükség, hogy az 1868-iki népiskolai törvény fennállásának 60-ik évfordulóját szabad legyen megülnünk. Különben nem szabad jubilálni és mily bánat, mily honfibu ez nálunk, a jubileumok és centenariumok korában!

Lágymányosi terveim és a politikai színekép.

Megjelent a Pesti Napló
1927. december 22. számában.

Gyermekkoromban különös örömet szerzett nekem *a nap* színeképe. Nagy gyönyörűséggel lestem, mint megy át a legfinomabb árnyalatokkal a piros a narancssárgába, a narancssárga a citromsárgába, a citromsárga zöldbe, a zöld kékbe és a kék az ibolyaszínbe. Nincsenek éles határvonalak, minden csupán átmenet. Akkor gyermekésszel nem gondoltam arra, hogy *ezek az átmenetek, ezek az észrevétlen átcsúszások mennyire érvényesülnek a politikában is*. Ma még vörös valami, lassan azután narancssárgává, majd citromsárgává válik és így tovább. Sok károlyistából meg vörösemerből lett fekete politikus és viszont.

Az én lágymányosi terveim is taktikából így mosódtak el.

Vegyük mindjárt a *telek* tulajdonának a kérdését. Egészen világosan megmondtam a *Pesti Napló*-ban írt cikkemben, hogy egyetemi építkezéseknél a vidéki városoktól *teljesen ingyen telket* követelek, azonkívül az építkezési költségek felét. Debrecen százharmincyolc holdat adott nagy erdejéből, Szeged pedig belvárosának mintegy *ötödrészét több mint*

kétmillió pengőért kisajátította és odaadta egyetemi célokra. Ezenfelül Debrecen városa például a most épülő ötmilliós központi épületből fizet éppen kétmillióöttszázezer pengőt, vagyis *ötven százalékot* vállalt magára a kiadásokból. Ugyanez a helyzet a most Szegeden épülő öt klinikai épületnél is. Budapesten sikerült a politikai spektrum finom átmeneteit felhasználva a köztudatba *beletaktikázni azt, hogy én a fővárostól telket követelek. Ez nem igaz.* A lágymányosi terület egy része *állami tulajdon*, amelyet a kultuszárca annakidején azért kötött le, hogy a Műegyetem számára terjeszkedési területet szerezzen. A telek másik része pedig az úgynevezett *fővárosi pénzalap* tulajdona, mely a Dunaszabályozás által a folyamtól elhódított terület. Én tehát nem kértem Budapesttől a főváros tulajdonában levő telket, *egészen másról van itt szó.* A főváros ezen az ő szempontjából idegen tulajdonban levő területre vonatkozóan városrendezési tervet készített, mely az egyetemi város koncepciója következtében *módosítást igényel.* Erről a módosításról van tulajdonképpen szó, nem pedig a főváros tulajdonában levő telek átengedéséről. Én csak részben az állam, részben a fővárosi pénzalap tulajdonát képező telek *feltöltését* kértem a fővárostól s egy ilyen természetű követeléstől nem állhat el semmi szín alatt egyetlen kultuszminiszter sem, nem is szólva arról, hogy Debrecen és Szeged és Magyarország egyéb apróbb kis városkái és községei is hozzájárulnak újonnan épülő iskolák költségeihez.

De más téren is érvényesül a politikai spektrum elmélete. Egészen eltolódott a politikai köztudatban az is, hogy *mit szándékoztam a Lágymányoson építeni.* Azt mondják, hogy kutató-intézeteket. Sajnos, kutató-intézet állana ott a legkevesebb és hogy belátható időn belül egy-két kutató-intézetnél többet

aligha létesíthetünk. *Sokkal égetőbb szükségletek ki-elégítéséről van szó.*

Itt van mindjárt a *műegyetem terjeszkedése*. Annakidején, amikor a műegyetem palotája épült. *kémiai fakultásnak* még híre sem volt s a műegyetemen egészben csak két vegytani tanszéket terveztek. Azóta egész külön kémiai fakultás létesült, de hat tanszék azokban a helyiségekben szorong, amelyek eredetileg két katedra számára épültek.

Azután itt vannak a *budapesti orvosi kar elméleti intézetei*. Számukra a nagy Trefort épített helyiségeket, de azóta a tanszékek megsokasodtak. Nem is szólva az anatómiáról, a patológiáról és a fízológjáról s nem szólva a bakteriológiai kutatások kiterjedéséről, újabban az egész belgyógyászat mindinkább *biológiai alapokra* helyezkedik, a biokémiának jelentősége nőttön nő és így az elméleti intézetek magának a terápiának válnak nélkülözhetetlen alapjává.

Itt vannak a *budapesti bölcsészeti kar természet-tudományi tanszékei*, amelyek ott szorongnak a múzeumkörúti épülecsoportban, a képzelhető leg-szerencsétlenebb elhelyezkedésben. Így *Ribár* professzor, a gyakorlati fizika tanára bemutatta nekem, hogy a precíziós műszerei valósággal boszorkánytáncot járnak a múzeumkörúti villamos- és kocsi-forgalomnak rezgéseit következtében.

Bizony szomorú az is, hogy *nincs természet-tudományi múzeumunk sem*, hanem a Nemzeti Múzeum rendkívüli gazdag ásványtára, növénytára és állattára négy különböző épületben van szétszórva, úgyhogy a magyar természetegység áttekintéséről szó sem lehet. Valaha csak eljutunk egy természet-tudományi múzeumhoz is, melyet a legcélszerűbben kisebb növénykertben lehetne elhelyezni.

Végül majd csak jut pénz egy-két *kutató intézetre* is; *geofizikaira*, hogy folytathassuk a kísérleteket Eötvös Loránt torziós ingájával és az *experimentális terápiai intézetre*, hogy elsődrendű orvosi kapacitásaink új gyógymódokkal kísérletezhessenek.

Nem arról van tehát szó, hogy egy-két kutató intézet számára akarjunk oly nagy területet, mint a Lágymányos, lefoglalni, hanem arról, hogy ha a Műegyetem, vagy az orvosi kar, vagy a bölcsészeti kar számára egy-egy elavult intézetet újjáépítünk, azokat ne szórjuk szét az egész városban, hanem természet-tudományi intézményeinket *egységes telepen egyesítjük*. Legalább húsz év tervszerű jövő munkájáról kell gondoskodnunk és ha mindjárt most kezdenénk a feltöltési munkálatokat, az építkezésre csak egy pár év múlva kerülhetne a sor, mert itt *frissen feltöltött talajról* van szó. Mivel itt mocsaras az alaptalaj is, az már magában véve süppedős és a ráhordandó föld is süllyedne. Ezért még évek után sem gondolhatnánk ezen a területen építkezésre, ha a feltöltés munkálatait nem a lehető leggyorsabban kezdenők meg.

Ez az a probléma, amely a sok elhangzott tájékoztalan és hosszú beszédek miatt teljesen elhomályosult. Egészen másképp áll tehát a dolog, mint ahogy azt annakidején beállították. Azt hiszem, hogy most már a probléma mindenki előtt világos: *húsz évi rendszeres munka alapjainak tervszerű megvetéséről van itt szó.*

Az egész dologban azonban leginkább az lepett meg, amivel a *javaslat elvetését* indokolták. Azt mondták ugyanis, hogy azért volt kedvezőtlen a hangulat a fővárosi pénzügyi bizottság ülésén és a közgyűlésen, mert ugyanakkor a belügyminiszter szigorú bíráló tárgyává tette a főváros gazdálkodását, a népjóléti miniszter pedig a főváros kórház-

ügyeit bírálta el szigorúbb hangon. Én pedig azt a taktikai hibát követtem el, hogy *nem tárgyaltam a fővárosi egyes csoportok vezetőivel*. Azt hiszem azonban, hogy itt nem *hangulatról*, hanem egyfelől egy nagy városrész — a Lágymányos és a Kelenföld — érdekeiről, másfelől a magyar tudományosság nagy szükségleteiről van szó. Ezeknek a kielégítését pedig múltó hangulatoktól függővé tenni nem szabad.

Az is tévedés, hogy a főváros és a kultuszminisztérium közt *új tárgyalások* folytak volna. Ilyenekről nem tudok. Az én álláspontom tiszta és világos, — a főváros dolga, hogy a maga érdekeit mérlegelje. Mindenesetre sajnálom a lágymányosi lakosságot, amely semmi esetre sem érdemelte meg, hogy továbbra is ott bűzölögjön az orra alatt a lágymányosi pocsolya.

A magyar neonacionalizmus.

Megjelent a Pesti Napló
1928. január 1-i számában.

Az egyes ember is, a nemzet is, ha nagy krízisen esik át, nemcsak kárát látja a krízisnek, hanem hasznát is. Lelke, mely új világba transzponálódik, e közben megújhódik. Miránk, magyarokra nézve, a világháború elvesztésének szerencsétlenségét még megduplázta az, hogy *úgy a forradalom, mint az ellenforradalom lelkileg teljesen meddőnek bizonyult*: nem hozott egyetlen új eszmét, egyetlen eredeti gondolatot sem, amely a nemzeti élet felfrissüléséhez vezethetett volna. *Károlyi Mihálynak és Kun Bélának forradalmát a nemzet egyenesen dezavualta*, mert amikor 1919/1920-ra forduló télen a legáltalánosabb titkos választói jog alapján a közönség először szavazáshoz jutott, *majdnem egyhangúlag fordult az 1918/1919. év politikai mozgalmai ellen*. Hogy a Károlyi- és a Kun Béla-féle mozgalom csak silány zendülés volt és nem forradalom, annak legfőbb bizonyága éppen az, hogy *maga a nemzet dezavualta*. Dezavualt forradalom, valóban, meglehetősen egyedülálló jelenség is a történelemben! *De az ellenforradalom sem volt szerencsésebb*. Nemrég eszmetörténeti szempontból átlapoztam az első nemzetgyűlésnek naplóját, kutatva új eszmék, vagy leg-

alább új ötletek vagy frazeológiák után. Találunk beszédeket, amelyeknek jóformán minden mondatát dörgő taps szakította meg és mégis ha ma meg-nézzük, ki volt a szónok, egyikre-másikra már nem is emlékszünk és *azt sem tudjuk, hogy a világon volt.* De még ismertebb nevű emberek szónoklataiban sem találunk egyebet, mint *a weimari német alkotmányozó nemzetgyűlésen vagy az osztrák parlamentben elhang-zottak visszhangját.* Napirenden volt egymás sivár okolása és a kiegyezés korának szigorú elítélése anélkül, hogy egyenértékű pozitívumokat tudtak volna vele szembehelyezni. A Bethlen-kabinetnek jutott azután feladatul, hogy *úgy a forradalmat, mint az ellenforradalmat likvidálja és a normális életet helyreállítsa.* E részben jellemző, hogy *sem a forradalomból, sem az ellenforradalomból nem maradt meg egyetlen alkotás sem,* egyetlenegy intézmény, amely a nemzet állandó birtokállományának kiegészítő része lenne.

Ez azonban nagy baj, mert abban az időben a nemzet lelke a katasztrófák gyhennatüzében cseppfolyóssá vált s könnyen volt átalakítható. Ahhoz, hogy új harangot öntsünk, meg kell a régi ércet olvasztani, csak így kaphat új formát. Ha akár a forradalom, akár az ellenforradalom élén zseniális államférfiú állt volna, *a magyar közszellemet valóban újjáönthette volna,* olyan cseppfolyós volt ebben az országban minden. Most már, hogy a katasztrófák tüze kialudt, hogy a politikai atmoszféra lehűlt, minden merevebbé, nehezebben alakíthatóvá vált. 1919 végén, 1920 elején minden olyan puha volt, mint a viasz, amelyben könnyű volt mintázni. Ma már minden kemény, mint a márvány, melyet csak acélvésővel és nehéz kalapáccsal lehet faragni.

Ha azt kutatjuk, melyik az államfő leghasznosabb tulajdonsága, akkor a vezető miniszterek jó

megválasztásának képességénél fontosabbat nem találhatunk. Franciaország nagyságát a XVII. században annak köszönhette, hogy a XIII. Lajos Richelieut, özvegye, Anne d'Autriche Mazarint, XIV. Lajos Colbert-t bízta meg az ügyek vezetésével. A XIX. században Viktória királyné a nagy angol államférfiak egész sorának, I. Vilmos császár pedig Bismarcknak, Roonnak, Moltkenek meghívásával tette nagyvá a maga birodalmát. Aki a mi történelmünket elfogulatlanul szemléli, nem tagadhatja, hogy *I. Ferenc József egyik legnagyobb királyunk volt, de a vezető államférfiak és hadvezérek megválasztásában nem volt mindig a legszerencsésebb*. Innen eredt az, hogy ragyogó fejedelmi tulajdonságai ellenére is hosszú uralkodása alatt *nagy belső és külső katasztrófák rázkódtatták meg monarchiáját*. Magyarország kormányzójának örök érdeme marad, hogy gróf Bethlen István meghívásával igazi politikai vezetőt adott a nemzetnek, aki nyugodtan kivárva mindennek a maga idejét, *rendre megoldotta azokat az előzetes kérdéseket, amelyeknek rendezése nélkül konszolidációról beszélni sem lehet*.

Gróf Bethlen István politikai elgondolása alapján eljutottunk odáig, hogy *a legyőzött és megcsönkített kis Magyarország sok tekintetben konszolidáltabb képet nyújt, mint több úgynevezett győztes állam*. Bethlen István szilárd platformot teremtett amelyen most a nemzet nyugodtan dolgozhat tovább. Szinte észrevétlenül, egészen új ország épült fel a régi romokból, a régi alapokon, de új erővel. Valami *új közszellem van kialakulóban*, amely egyelőre inkább az öntudat alatt húzódik meg, de már munkában van. Ez az új közszellem nagyon keveset tartott meg az ellenforradalomból, semmit a forradalomból, semmit a forradalom szenvedő világából, de kikristályosodva még mindig nincs.

A magyar publicisztikának és zszurnalisztikának lenne egyik legnemesebb feladata, hogy ezt az öntudat alatt lappangó új közszellemet a nemzet lelkéből az öntudat világosságára pattantsa, vezesse és irányítsa.

Én az iskola révén különösen két vezéreszmét igyekszem az új nemzedékbe belevinni: *az erkölcsi alapokon nyugvó nacionalizmust és a gazdasági termékenység* gondolatát. Azt a nemzeti érzést és elgondolást, amelyet a magyar iskola révén ápolni igyekszem, *neonacionalizmusnak* kell, hogy nevezzem. Neonacionalizmusnak annak ellenére, hogy mi magyarok az Európában élő nemzetek között a legrégibb nacionalisták vagyunk. Az ókor klasszikus népei, a görögök és a rómaiak, ismerték a mondhatnám mai értelemben vett nacionalizmust. A népvándorlás azután mindent összekavart, de a középkor eszmei és érzelmi zürzavarában *nálunk születik először újra a tiszta nemzeti gondolat.* Ennyiben a nacionalizmus nem új, hanem nagyon is régi, viszont tartalma egészen új. Mert mi volt az elmúlt négy évszázadban a magyar nacionalizmus tartalma? Elsősorban *küzdelem* az osztrák centralizáló és germanizáló törekvésekkel szemben. Ez tárgytalanná vált, miután elszakadtunk Ausztriától. Másodszorban harc volt a magyar nacionalizmus a magyar állameszmének beleplántálásáért azoknak a népeknek lelkébe, amelyek hazánk területén éppen azon idő alatt szaporodtak el, midőn a török és a német egyaránt pusztította a magyart. Ez a törekvés is tárgytalanná vált annak következtében, hogy a trianoni béke elszakította tőlünk nemzetiségeinket. A magyar nacionalizmus ekként elvesztette legfőbb tartalmát és így *a régi érzés elé új célokat kell állítani.* Integritási kérdésekről aktív miniszter magasabb tekintetből az ország kára nélkül alig beszélhet. Így

a magyar neonacionalizmus csak két más céljáról szólhatok: *művelt és jómódú* nemzet akarunk lenni, szóval, fajsúlyosabb, mint a bennünket környező népek.

Nagyon érdekes a nacionalizmus szempontjából *az európai helyzetkép is*. Azok a nagy országok, ahol a szocializmus különböző válfajai erős pozíciókra tettek szert, ahol ennek következtében az antinacionalizmus erőre kapott, *kiváltak az aktív nagyhatalmak sorából*. A bolsevizmus *Oroszországot* valósággal kikapcsolta a nemzetközi életből. Menynyivel más ezzel szemben a másik pólusnak, *Olaszországnak* napról-napra erősödő hatalma. Közvetlenül a háború után Olaszországban is felülkerekedett az antinacionalizmus, amely valósággal megakadályozta a saját kormányát abban, hogy a béketárgyalásoknál Olaszország áldozatainak és győzelmének gyümölcsét megkapja. Így nem is csoda, hogy az olasz hazafiakat az az érzés gyötri, hogy *a béketárgyalásoknál a győzők közül ők jártak a legrosszabbul*. De a külpolitikai balsikernél még veszedelmesebb volt a belpolitikai helyzet, *a kommunizmus mind merészebben ütötte fel fejét* és a sztrájkok beláthatatlan sora az olasz nemzeti termelést valósággal megbénította. Ebben a szinte kétségbeesett helyzetben jött *Mussolini* azzal a nagyszerű jelszóval, hogy Vittorio Veneto szellemét és Olaszországát hozza. Felrázva az olasz nacionalizmust és leverve az antinacionalizmus különféle árnyalatait, évekkal a háború befejezése után annak öntudatára ébresztette az olasz nemzetet, hogy győzött és az olasz nép a győzelemnek utólag fakasztott felemelő érzéséből merít erőt azokhoz a nagyszerű alakításokhoz, amelyeket ma már azok is kénytelenek elismerni, akik ellenséges szívvel és szemmel utaznak szerte Itáliában.

Ha kérdem, mi a fasizmusnak igazi belső tartalma, nem láthatom másban, mint ebben az olasz nacionalizmusban, amelynek szintén újak a céljai. A néptelen római Campagna és Szardínia benépesítése, a posványos és maláriás tengerpartok kiszárítása és művelhetővé tétele, gyarmatok szerzése, hogy a népfölösleget olasz földön lehessen elhelyezni, hadsereg, vízi és légi flotta, hogy Itália újból felvehesse Velence szerepét a Földközi-tenger keleti medencéjében, a Balkánon és a Levantén, a risorgimento befejezése után új nagyszerű célok és ideálok a fasizmus által megteremtett neonacionalizmus jegyében.

És Olaszországban a nacionalizmus mellékzöngése mindig az a motívum: *gazdagok akarnak lenni*. A középkor végének gazdag olasz államai, Velence, Genova, Firenze gazdagságának megújítása a cél. Ezzel szemben jellemző a magyar közgondolkodásra nézve, hogy még ma is legalább is mint fenegyerekeket emlegetik azokat a kártyásokat, akik a múlt század középső évtizedeiben egyetlen éjjelen egész vagyონukat elvesztették. *A pazarlásnak és a kockáztatásnak valóságos romantikája él minálunk* és ezzel szemben gazdaságtörténelmünk nem is említi azokat, akiknek az anyagi javak termelésében sikereik voltak. Pedig nem is szólva a nagy szerzőkről, nagyszerű dolog folyik, szinte a szemünk előtt: *az Alföld tanyavilágának kialakulása*, ami semmi más, mint az alföldi községek belterületén szaporodó népességnek földvásárlása vagy bérlése a török időkben elnéptelenedett külterületeken. Nemcsak népesedési és telepedési mozgalom ez, hanem *vagyonszerzés* is, a legtermékenyebb munka, amit magyar ember végezhet. És most a népiskolákkal utána megyünk új szállásaira a tanyai népnek és visszük utána a vallási és nemzeti gondolatot és a magyar neonacionalizmus új eszméit.

Nem akarunk mindig félárnyékban ülni, nem akarunk mindig nyomorogni és nélkülözni, pusztulni és tengődni, hanem az *erkölcs és a tudás hatalmával meg akarjuk hatványozni a magyar munka termékenységét* és ennek a termékeny munkának révén módosabbak, e révén függetlenebbek és mindenekfelett *öntudatosabban magyarok* akarunk lenni. Ez a magyar neonacionalizmus egészséges célja.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Reálpolitika és neonacionalizmus.

Megjelent a Pesti Napló
1928. január 8-i számában.

Berzeviczy Albert, nagyrabecsült barátom, reflektálva cikkemre, felveti a kérdést, hogy *szerecsésen konstruált jelszó-e a neonacionalizmus*. *Berzeviczy* Albert azt mondja, hogy e felett vitatkozni lehet. Teljesen igaza van. Jelszónak nem való és én gróf *Tisza* István mellett nem is olyan politikai iskolában nőttem fel, ahol éppen jelszavakért nagyon lelkesedtek volna. Én a neonacionalizmus szóval egy *átváltozási folyamatot* akartam mentül pregnánsabban kifejezni, amely a magyar nacionalizmusban máris beállott, a nélkül azonban, hogy a közvélemény széles rétegei tudatára ébredtek volna. A neonacionalizmus nem jelszó, hanem *műszó* akart lenni és azt hiszem, hogy hozzá is járult a fogalmak tisztázásához. Éppen *Berzeviczy* Albert az, aki, mint a művészettörténetnek egyik legalaposabb ismerője köztünk, legjobban tudja, hogy a klasszikus gondolat, amely az ókorból ered, megújult a középkor végén és akkor renaissancenak nevezték és megújult ismét a XVIII. század második felében s a XIX. század elején és akkor *neoklasszicizmusnak* hívták. Ha egy régi eszme új viszonyok között és új tartalommal lép fel, akkor használjuk a *neo* szót.

És minthogy a magyar nacionalizmus is Trianon után egész új helyzetbe került és régi tartalmát és régi céljait nagyrészt elvesztette, azt hiszem, nyugodtan beszélhetünk neonacionalizmusról, éppen úgy, amint a művészettörténet teljes joggal nevezi neoklasszicizmusnak Winkelmann esztétikáját, Canova, Thorwaldsen és Beethoven művészetét. A *klasszikus műveltség kultusza világszerte visszafejlődik*, bár egyes kimagasló elmék állandó harcot folytatnak e folyamat ellen. Így azután a latin műszavak mind-egyre idegenszerűbben hangzanak. De utóvégre, ha a germán nyelvérzék elbírt a neoklasszicizmus szót, akkor mi is valahogy megleszünk a neonacionalizmussal.

Mert annyi bizonyos, hogy a magyar nacionalizmusnak a reformkorban vagy a kiegyezés korában egészen más volt a szellemi, érzelmi tartalma, mint ma. *Minden kornak megvan a maga nacionalizmusa*, amely csak részben tevődik össze állandó elemekből, nagyobbik része s különösen céljai időnként változnak.

Az ellenforradalmi időkben kitalálták a *turanizmust*. Íme, a tősgyökeresen magyarnak vélt kül- és kultúrpolitikai orientáció megjelölésére *megint csak latin műszó*, szintén afféle *izmus*. Az alapérvés, amely a turanizmus alatt lappangott, ha jól fogtam fel, az volt, hogy Európa Trianonban igazságtalan és kegyetlen volt velünk szemben és a nyugat elfeledte, hogy a velünk fajrokon törökkel szemben mi voltunk a nyugati civilizáció védelmezői. E hálátlanság, igazságtalanság és kegyetlenség láttára forduljunk el tehát a hálátlan nyugattól és keressünk fajunk keleti eredetének és érzelemlágának megfelelően *keleti orientációt*. De hát vissza Etelközbe, vagy tovább Lebédiába, vagy még hátrább, a Kaspi-tenger északi partvidékére alig telepedhetnénk, mert azokra az

óriási területekre, ahol korábban a velünk rokonnépek, húnok, avarok, besenyők, kunok tanyáztak, azóta előre nyomult a szlávság és bennünket elvágott északon a rokon *finnektől*, délen a *törököktől*. A *japánok* meg olyan messze vannak, hogy minden jóakaraturuk ellenére sem jöhetnének segítségünkre. E *rokonnépekkel* irodalmi és érzelmi kapcsolatokat ápolhatunk, de *a magyar reálpolitika szempontjából ezektől a törekvésektől aránylag kevesebbet várhatunk* s különösen külpolitikai és kultúrpolitikai orientáció tengelyévé e törekvéseket nem tehetjük.

Félreértés elkerülése végett ismétlem, hogy szívesen ápolom a szellemi kapcsolatokat a finnekkel és az esztekkel, ahol annyi megértésre találunk, a törökkel is, ahol máris sok magyar szakember dolgozik, de amikor kultúrpolitikánk alapvonalaait kell megrajzolni, a domináló szempontnak egészen másnak kell lennie. Hiába, *ápolnunk kell a kapcsolatokat a hálátlan Nyugattal*, tetőtől talpig európeereknek kell lennünk, hiszen Európa közepén élünk. Általában mitől sem kell inkább óvakodni, mint a fantasztikumoktól, mert *úgyis nagy hajlam van bennünk arra, hogy az élet nagy realitásait fel nem ismerve, politikai légvárakat építsünk.*

Ugyancsak az ellenforradalom hozta a *fajvédelem* jelszavát. Még nagy népeknél is, amelyek igen nagy kiterjedésű hazában óriási lezárt nyelvterületet alkotnak, vita tárgya, hogy *melyik országrészben maradt fenn tisztán a faj*. De ha még a nagy nemzeteknek is csínján kell bánniuk a fajiság kérdésével, *mit kezdjen ezzel a jelszóval a maroknyi magyarság*, amely bele van ékelve a germán, szláv és román elemek közé? De ha faji álláspontra helyezkednénk, akkor, hogy csak a hegycsúcsokról beszéljek, baj lenne a Zrinyiekkal, József nádorral, Petőfivel, Damjanich-csal, Erkelével, Munkácsyval, Semmelweis-

szel és annyi mással legjobbjaink között, *akik nélkül a magyar haza nagyságát és művelődését el sem lehet képzelni.*

Ellenfeleinkben úgyis mindig megvolt a törekvés arra, hogy túlozzák a magyar nemzet csekély számát. *Ha faji álláspontra helyezkednénk, a tízmillió magyarból igen jelentékeny számot le kellene ütni.* Ezzel szemben a politikai okosság azt kívánja, hogy *magyarnak tekintsünk ebben az országban mindenkít, aki velünk érzelemben, lelkiiségben és nyelvben teljesen és fenntartás nélkül összeolvad.*

A fajvédelem *nem is egészen világos fogalom,* mert a fajvédők soraiban legtöbben Petőfiről és Munkácsyról nem akarnak lemondani, hanem akciókat kizárólag *a zsidóság ellen* irányítják. De akkor meg bent vannak a tiszta antiszemitizmusban. Ebben a cikkemben én nem az antiszemitizmusról, hanem a neonacionalizmusról akarok beszélni, mely utóbbinak tartalma pozitív kell hogy legyen. Az antiszemitizmus lényegében pedig *negatív politikai elv.*

Nem, nem ezek a dolgok adják a modern nacionalizmus, a neonacionalizmus sajátos színezetét a háborúelőtti idők, különösen a XIX. század nacionalizmusával szemben. Miből táplálkozott ez a korábbi nacionalizmus? *A bécsi kongresszus elhibázott megállapodásaiból.*

Végzetes az emberiségre nézve, hogy *háborúk után rendszerint elhibázzák a békekötéseket.* Nem csak a versaillesi, saint-germaini és a trianoni békét hibázták el az 1918. évi győzők, hanem a bécsi kongresszus is helytelen alapon építette fel Európát I. Napoleon leveretése után. Mi volt a bécsi békepontok főhibája? Az, hogy két nagy nemzetet — a németet és az olaszt — valósággal felparcelláztak, elannyira, hogy kimondhatatlan szenvedésre, börtönre és bitófára, az 1848-iki, 1859-iki, 1866-iki és az

1870—71-iki, tehát négy véres háborúra volt szükség, hogy végre Németország és Olaszország egységét visszanyerje, Magyarország pedig kikerüljön, legalább belpolitikai téren, az osztrák gyámság alól.

A XIX. század nacionalizmusa szembenállott az 1815-ben restaurált kisebb-nagyobb királyságokkal, fejedelemségekkel, kis- és nagyhercegségekkel. Az Italia Unita csak úgy jöhetett létre, hogy előbb összedőlt a nápolyi, a toscanai, a modenai és a pármái trón, meg a pápai állam. *A XIX. század nacionalizmusa tusakodás volt a dinasztiák egoizmusával*, mert Németországban is a partikularizmust, a birodalmi egység ellenzését a Hohenzollern-házra féltékeny kisebb dinasztiák képviselték. Mikor azután a hetvenes években a nacionalizmus megalkotta az olasz és német egységet, akkor maga lassanként *imperializmussá fejlődött ki*.

A XX. század nacionalizmusának egészen mások az ellenfelei. *Ez a nacionalizmus elsősorban a szocializmusban rejlő nemzetköziséggel tusakodik*. A XX. század nacionalizmusának nem fent, a trónokon, hanem lent, a szocializmus által megszervezett tömegekben van az ellensége. Itt két ideológia áll egymással kifejezetten szemben. Ebben a harcban a nacionalizmus egészen új színezetet nyert, tartalma is egészen megváltozott. Az ellen a veszedelem ellen kell küzdeni, hogy az állam keretén belül a csoportosulás ne akként történjék, hogy *a nemzeti gondolatot az intelligencia, a nemzetköziséget a fizikai munkásság képviseli*, mert ez a társadalom kettészakadását és a nemzetek felbomlását jelentené.

Igaza van *Rákosi* Jenő nagyrabecsült barátomnak abban az interjújában, amelyben cikkemhez hozzászólt. Itt van a kérdés súlypontja. Ezért mondtam már letenyei beszédemben, mikor a Göcsej új népiskoláit felavattam, hogy a nacionalizmusnak, *a nemzeti*

politikának nagyon népiesnek kell lennie, hogy a népet megtarthassuk a nemzeti alapon. E részben meggyőződésem, hogy a népiesség nem a választójog szűkebb vagy tágabb megvonásán, általában nem az alkotmányjog terén dől el, hanem *a kormányzat és a közigazgatás népbarát irányán.* A fasizmus egyenesen perhorreszkálja a demokráciát, sőt lényegében diktatórikus, de *kormányzata és közigazgatása egészen az olasz tömegek érdekében áll* és nem is hiszem, hogy van Európában állam, ahol éppen a fizikai munkások, meg a polgárság és az intelligencia alsóbb rétegei érdekében annyi történjék, mint éppen a fasiszta Olaszországban.

És ez a neonacionalizmusnak lét- vagy nemlétkérdése. Éppen *Bárczy István* igen tisztelt barátom elismerő szavai azért estek nekem különösen jól, mert olyan alkotó férfiú szájából hangzottak el, aki a világháború előtt *a fővárosban megcsinálta azt, amire én most künn az országban, de különösen az Alföldön törekszem, rendbehozta a népoktatást.*

Kossuth Lajos példátlan népszerűségének is mi volt az alapja? Az, hogy *szétválaszthatatlanul oda-fűzte a nemzeti gondolatot hatalmas szociálpolitikai reformokhoz, a jobbágyság megszüntetéséhez, a tized és dézsma eltörléséhez és a közteherviseléshez.*

Amint az általános megfontolások köréből kilépünk, én mint reszortminiszter, természetesen csak a saját működési körömről szólhatok. Odatöreksem, hogy a szociális gondolattól átitatott *kisdedóvással, főképpen a mindennapi népiskolával, az azon nyugvó továbbképző kötelező népoktatással, a gazdasági népiskolával és az iskolánkívüli népműveléssel, népkönyvtárainkkal és a polgári iskolával* a magyar nemzet széles rétegeibe annyi műveltséget vigyünk be, hogy eszményi momentumokról nem is szólva,

a magyar egyén a gazdasági versenyben sikeresen meg tudja állni és főleg, hogy *szerzésre képes legyen.*

Mert folyvást ismétlem, hogy *a népművelés legalább is annyira gazdasági kérdés, mint amilyen mértékben egyúttal erkölcsi, nemzeti és kulturális ügy,* hiszen gazdasági életünk a tőke hiánya és drágasága mellett főképpen azzal a bajjal küzdök, hogy *a munkateljesítmény nálunk viszonylag csekélyebb.* És itt nem is annyira a munkakedv, a köteleesség-érzés bizonyos hiányában, tehát nem annyira erkölcsi téren van baj, mint inkább kulturális téren, a *hozzáértés* és a *belátás* bizonyos hiányában. Pedig itt circulus vitiosusról van szó; mindjárt nagyobb munkabéreket fizethet a vállalkozó, mihelyt nagyobb a munkateljesítmény, ez pedig csak erkölcsi és értelmi kultúrával érthető el.

Itt érnek össze a kultúrpolitika legmagasabb kérdései a nemzeti termelés sorsdöntő problémáival. Kötelességtudó, műveltebb munkásság nélkül nem emelhetjük a nemzeti termelést, a nemzeti termelés emelése és takarékoság nélkül nincs tőkeképződés. Nemzeti tőkeképződés nélkül nyomorogni fogunk és azoknak a külföldi nemzeteknek maradunk rabszolgái, amelyek nekünk időnként kisebb-nagyobb kölcsönöket adnak. A magyar nacionalizmusnak minden téren meg kell, hogy legyen a maga speciális programja. Ez a program a kultúrpolitikában nem lehet más, mint: a nemzeti termelés élére európai nívón álló vezetők ezreit, a nemzeti termelés szolgálatába pedig magas erkölcsi és értelmi kultúrával bíró tömegek millióit állítani.

Neonacionalizmus.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. január 29-i számában.

Abban a körlevélben, melyet az összeomlás gyászévének tizedik szomorú megújulása alkalmával Magyarország összes oktatóihoz intéztem, egy új fogalmat igyekeztem megkonstruálni, amelyet neonacionalizmusnak neveztem el. Ez a körlevelem és néhány cikkem, amellyel a körlevélben foglalt vezető-gondolatok fonalát továbbfűztem, oly nagyérdemű egyéniségek figyelmét vonta magára, mint Bárczy István, Kállay Tibor, Mátray Rudolf, Rákosi Jenő, Somogyi Szilveszter, Surányi Miklós, Tormay Cecile, Ugron Gábor és Voinovich Géza, ezért egyfelől fel-ébred bennem a remény, hogy szeretettel ápoltd kedvenc eszmémet a nemzet magáévá teszi, másfelől kötelességemmé vált, hogy eleinte csak vázlatyszerűen odavetett gondolataimat jobban kifejtssem.

Darányi Ignác, aki a kiegyezés korának egyik legnagyobb minisztere volt, alapos összeállítást dolgoztatott ki Nagy-Magyarország vizierőiről. Akkor még megvolt a Kárpátok öve, amelyről források és vízések, patakok és folyók nagy eséssel gyorsan száguldottak lefelé a Duna és Tisza medencéjébe és e közben a turbinák százezreit lehetett volna beiktatni, hogy így előállítsuk a hektowattok milliárdjait. A ren-

geteg vizierő kihasználatlan maradt és Darányi Ignác nekem még élete végén is nem minden keserűség nélkül emlegette, hogy egyik legkedvesebb kezdeményezését közöny fogadta s így azt nem tudta tette váltani. Nyugaton a víznek mint erőforrásnak olyan jelentőséget tulajdonítanak, hogy elnevezték fehérszénnek, mely számos téren kezdi a fekete kőszenet korábbi egyedulalmából kiszorítani. Én úgy érzem, hogy ugyanolyan kihasználatlan erkölcsi erőforrás, erkölcsi fehérszén nálunk a magyar hazafiság, a magyar nacionalizmus, mint ahogy a fizikai világban kihasználatlanul maradtak a Kárpátok vizierői. Mert sem a természeti, sem az erkölcsi erők nem végeznek termékeny alkotó munkát szükségképpen, ahhoz, hogy nagy eredményeket hozzanak létre, irányítani és vezetni kell. A neonacionalizmus lényege az, hogy a magyar hazafiságot, az ősrégi patriotizmust öntudatosan kitűzött olyan célok felé vezessük, amelyektől a magyar faj megerősödését és hazánk feltámadását várhatjuk.

Ez mind szép — vethetik nekem ellen —, de miért nevezed ezt a nacionalizmust neonacionalizmusnak, hiszen a nemzeti érzés nálunk magyaroknál olyan régi, ősi érzés? Csak át kell lapozni III. Béla névtelen jegyzőjének könyvét az 1200-as évek legelejéről és jóformán minden oldalon örömmel látjuk azt az egészséges nemzeti büszkeséget, mondhatni sovinizmust, amely a mi csodálatos Anonymusunk rejtélyes lelkéből fakadt. Többi krónikásaink is tele vannak a saját faj értékének tudatával és a más népektől való idegenkedés jeleivel. Szabad neonacionalizmusról beszélni oly országban, ahol ilyen régi a nacionalizmus? Valóban, ha a nacionalizmusunk nem lett volna az ezeréves történet velejárója, annyi ellenség között nem maradhatott volna fenn ez a maroknyi nép.

A nemzeti érzés csak motorikus erő, amely változó korokban más és más nagy célok felé irányul s e szerint belső természetében is lényeges változások állanak be. A mai generáció — különösen azok, akiket már férfikoruk delelője után ért a nagy katasztrófa — sokszor nem is látja egész tisztán, hogy micsoda óriási változás állott itt be 1918—19-ben. Négyszáz évig tusakodtunk Ausztriával állami önállóságunkért és nemzeti sajátosságunk védelmében. 1918-ban elszakadtunk Ausztriától és ezzel az az óriási politikai eszmeanyag, amely az imént még a legnagyobb aktualitás volt, egyszerre históriává alakult át. A XVIII. század végétől kezdve az egész XIX. század folyamán és azután növekedő vehemenciával századunk két első tizedében a nemzetiségi kérdés izgatott bennünket, ideszámítva viszonyunkat Horvátországhoz és Fiuméhez. Mindez nemzetiségeink elszakításával szintén tárgytalanná vált. Talán nem túlozok, ha azt állítom, hogy egész politikai műveltségünk, amely az imént említett pár főkérdésre volt beállítva, elvesztette aktualitását s itt álltunk tanács-talanul és azt tapasztaljuk, hogy még ma is nagy a bizonytalanság nemzeti fő célkitűzéseink tekintetében.

Új, nagy célokat keres, kíván, követel a magyar nacionalizmus. De ez a célkeresés teljes kielégülést csak akkor találhat, ha nemcsak egyes össze nem függő nemzeti célokat tűzünk ki, hanem közelebbi nemzeti céljainkat nagy rendszerbe foglalva össze, ezzel biztosítjuk a magyar neonacionalizmus végső célját, a területi épség helyreállítását. A neonacionalizmusnak ma még csak végső célja van meg, egy politikai rendszer azonban a nemzet életében gyakorlati értékkel csak akkor bír, ha a közbeeső célokat is tervszerűen ki tudjuk tűzni. És ennek rendkívüli a fontossága. Mert módjában van-e az egyszerű

magyar hazafinak ma mindennapi életében a területi épség helyreállításán közvetlenül dolgozni? Nyilván nem. Ūthet az óra, mikor a haza nagy erőfeszítéseket és nagy áldozatokat követel majd minden egyes fiától. De ezek csak rendkívüli idők lehetnek. A nemzet élete azonban hétköznapiakon hömpölyög tovább és meggyőződéseim szerint éppen ezeken a hétköznapiakon nincs kihasználva a magyar hazafiság a nemzet megerősítése érdekében, mert nincsenek azok a közbeeső kisebb célok kitűzve, amelyek elérésén a maga módja szerint mindenki és napról-napra állandóan dolgozhatik. Attól tartok, ha mindig csak a területi épséget emlegetnők, az után sóvárognánk és az elveszettért gyászolnánk, a magyar patriotizmus érzélgéssé zsugorodnék össze és elvesztené feszítő erejét. A nemzet helyzetét gondosan kell tanulmányozni és ebből frázismentesen meg kell állapítani valódi szükségleteinket. Az ilyen alapon kitűzött egyes célokat szerves, összefüggő rendszerbe kell foglalni. hogy minden tervszerűen és koncentrikusan törjön a nagy végcél felé, mert különben nagy erővesztésséggel dolgoznánk. De minden ilyen törekvésnek és célnak sajátos nemzeti színnel, zamattal kell bírnia s a reálpolitikai megfontolások ridegségét a nemzeti érzés melegének kell ellensúlyoznia. Csak a nemzeti érzés melege forraszthatja össze szétbontathatatlan egészzé: egy nagy nemzeti programmá az egyes részletes célokat.

A válások számának, a családok felbomlásának ijesztő szaporodása s ami ezzel jár, a gyermekszoba nyugalmának a szülők által való feldúlása, az egyke, mind arra mutatnak, hogy a nemzet organizmusának alapsejtjei egészségökben vannak megtámadva. A házasságok tisztasága és tartóssága, a magyar gyermek, a magyar élet védelme a neonacionalizmusnak egyik legközelebbi célja, mely sorsdöntő

problémára mint vallásügyi miniszter, közelebb visszatérek. Ezért tartom oly veszedelmesnek a túlnépese-
dés jelszavának beledobását a köztudatba és ezért
bámulom Mussolinit, aki az olasz külpolitika expan-
zivitását az olasz anya termékenységgel, az olasz
nemzet bámulatos természetes szaporodásával indo-
kolja. A szerbek és románok jól szaporodnak, mi
lesz hát velünk, ha a magyar család bomlásának,
züllésének következtében a természetes szaporodás
versenyében elmaradunk?

A magyar neonacionalizmus második célja a
magyar ember eszményének további kialakítása.
Magyarország összes oktatóihoz intézett körlevelem-
nek egy lényeges része, hogy oldjuk fel azt a korábbi
szónokló, vitatkozó és ellentmondó típust, amely
főleg a negatívumokra volt beállítva és helyébe
állítjuk a dolgozó, szerző, családjának helyzetét emelni
és biztosítani igyekvő magyar ember pozitív alakját,
mert csak ilyen egyénekből álló új nemzedéktől
várhatjuk a magyar neonacionalizmus végcéljának,
a területi épségnek helyreállítását.

Új magyar típus.

Megjelent a 8 Órai Ujság
1928. febr. 5-i számában.

Régebben minden új országgyűlés összeülése alkalmával nagy kíváncsisággal és érdeklődéssel figyelték, hogy az újonnan választott képviselők sorában, akiket a nemzet első ízben küldött a képviselőházba, hányan vannak és kik azok a fiatal erők, akiknek tehetsége, felkészültsége és szorgalma reményekre jogosít. A régi országgyűlések kebelében bizonyos politikai pedagógia folyt és megbecsülték a felbukkanó új tehetségeket, mert csak ezek biztosíthatják a politikai életnek folytonos felfrissülését. Amikor Farkas Elemért megválasztották, én főképpen művészeti és irodalmi téren vártam benne értékes parlamenti munkást és íme most a neonacionalizmusnak tisztán politikai természetű kérdésében lepett meg egy mély cikkel bennünket.

Farkas Elemér, épúgy, mint én, a volt munkapárt soraiból lépett át az összeomlás utáni idők politikai életébe s osztja azt a nézetemet, hogy akár tetszenek nekünk a Trianon utáni viszonyok, akár nem, azokat, mint tényeket akceptálni kell és hogy nagy hiba lenne, ha a nemzet értékes elemeinek egy része az új idők politikai módszereitől és elvadult tusáitól megundorodva, távol tartaná

magát az aktív politikai élettől. Egyik közös régi barátunk a neonacionalizmusról felállított koncepcióval szemben azt vitatta, hogy voltaképpen nem lehet neonacionalizmusról beszélni, mert ma ugyanaz a magyar hazafiság tör a területi épség helyreállítására, amely a multakban az osztrák összbirodalom törekvéseivel szemben a magyar függetlenségért síkraszállt. Csak a helyzetben, a külsőségekben állott be változás, az alapérzés ellenben változatlan, egy és örök.

A probléma azonban korántsem ilyen egyszerű.

Ma a nacionalizmus klasszikus földje Olaszország. Az összes többi államokban erős internacionális szocializmus szorongatja a nemzeti gondolat híveit, a nacionalista pártok kénytelenek más frakciókkal parlamenti koalíciót kötni, nacionalizmusuk tehát a maga tisztaságában nem érvényesülhet és így gyakorlati programjuk borába bizony sok vizet öntenek. Itáliában Mussolini tiszta képletet teremtett. Az ország összes erőit a nagy nemzeti célokra állította be. És mégis micsoda óriási a különbség a risorgimento, a Cavour nacionalizmusa és a fasizmus, Mussolini nacionalizmusa között. A mult század második felének olasz nacionalizmusa az osztrák uralom megtörésére és a nemzeti egység helyreállítására törekedett. Ez a nagy akció a Trentino és Trieszt elfoglalásával 1918-ban befejezést nyert. A régi célok tárgytalanná váltak, a régi jelszavak ki vannak élve, ki vannak merítve, Olaszország új helyzetbe került. Most nem a meglevő olasz nyelvterületek felszabadítása, hanem az olasz nép természetes szaporodásának elhelyezésére újabb területek biztosításáról, az olasz gazdasági élet expanziójának lehetővé tétele végett újabb piacok megnyitásáról van szó. E megváltozott célokhoz és feladatokhoz át kell nevelni az egész nemzetet. Óriási feladat, grandiózus

elgondolás! Ilyen nemzetnevelési feladatokra soha pedagógus még nem vállalkozott, nem is mert gondolni. A faszizmus kíméletlen őszinteséggel tárta fel az olasz népnek a korábbi századok szenvedéseiből és nyomorúságaiból kiburjázott hibáit, most ezeket a hibákat kíméletlen erővel kigyomlálják, a nemzet jó tulajdonságait pedig az erény tökéletességéig igyekeznek fokozni. És ezen felül világosan kitűzve az olasz neonacionalizmus új céljait, a felsarjadó új nemzedéket egyenesen rá akarják nevelni ezekre az új feladatokra. Már a gyermekekben, egészen öntudatosan főképen azokat a tulajdonságokat igyekeznek kifejleszteni, amely tulajdonságokra az új nemzeti feladatok utalnak rá.

Hogy sikerülni fog-e ez a nagyszerű nemzetnevelő kísérlet, minden idők pedagógiai törekvésének ez a legnagyobbika, ez lényegében egy egyszerű dologtól függ.

Attól, hogy a nemzet lelkében, annak tagjainak pszichéjében mennyi a változhatatlan mag és mennyi az, ami a körülmények vagy öntudatos munka következtében az idők folyamán módosul. Egyike ez a pszichológia legnagyobb problémáinak. Megfigyeltem embereket, korábban szegény, utóbb gazdag helyzetben. Megfigyeltem embereket, akikre két ellentétes természetű házastárs más és más befolyást gyakorolt és óriási változásokat észleltem még olyan vonásokban is, amelyeket korábban az illető egyénél jelleme alapvonásának tekintettem. A nemzetekkel sincs ez másképen. És én ezért optimizmussal ítélem meg a nagy olasz kísérletet és magam is hiszek egy magyar neonacionalizmus lehetőségében.

Mennyit hangoztattuk, hogy korábban katonai nemzet voltunk és később, amikor Ausztriával kellett nemzeti jogaink miatt patvarkodnunk, lettünk

jogász, fiskális nemzet. Már ebben a rendkívül elterjedt megállapításban is bennfoglaltatik az elismerése annak, hogy a változott viszonyokhoz képest a magyar faj lényeges tulajdonságai átalakultak. Itt valóságos biológiai folyamattal állunk szemben és a tudományos szociológia keretében az egyik legszebb feladat a nemzetek életében mutatkozó fejlődési folyamatoknak élettani szempontok vagy legalább is analógiák szerint való megítélése. Meg vagyok róla győződve, hogy a magyarságnak is sok tekintetben át kell alakulnia, ha a teljesen megváltozott viszonyok között, Európának ezen az exponált pontján, redukált területen, megfogyott népességgel, elszegényedve mégis meg akarunk állni, sőt a pusztá létfontartáson túlmenve, területi épségünket is helyre akarjuk állítani.

Ezért a neonacionalizmus főfeladata egy új magyar eszménynek, egy új magyar embertípusnak a kimunkálása; aki keveset beszél és szónokol, de annál többet dolgozik és alkot. Aki olyan nyomatékkal tud akarni, mint ahogy az újfajta acélfúrók könnyűszerrel áthatnak a legerősebb páncélfalon. Aki nem meríti ki erejét vitákban, perpatvarokban, feleselésben, hanem aki minden energiáját öntudatosan a kitűzött célokra koncentrálni tudja. Ha a magyar iskola, a magyar templom és a nemzetnevelés többi tényezői nem tudják az aktív magyar embernek ezt az új típusát megteremteni, akkor veszve vagyunk.

Mai emberanyagunk túlságosan szétmálló, erélytelen, beletörődő, gyorsan buzduló, könnyen lankadó, túlságosan vehemens; igazi nagy szenvedély, igazi lendület és igazi erély nélkül. Azzal a körlevéllel, amelyet a nagy katasztrófa évének tizedik megújulása alkalmából Magyarország összes oktatóihoz intéztem, kezdve a kis óvónőn, fel az egyetemi tanárig,

ilyen új magyar típus kimunkálására buzdítottam. De az iskola itt nem elég. Hívom a nagy munkához elsősorban a magyar anyát, Magyarország minden felekezetű lelkészkedő papságát, a publicisztikát és a zsurnalisztikát, mert különösen a sajtó teremtheti meg azt az atmoszférát, amely nélkül az oktatószemélyzet iskolai munkája sikeres nem lehet.

Íme ez az én neonacionalizmusom.

Munka, művek, alkotások.

Megjelent a Pesti Napló
1928. február 5-i számában.

Mikor Karcagon, ahonnét újabban csak a szíkesek terméketlenségéről és a rettenetes szárazságpusztításairól hallottunk hírt, feltört a mélységek rejtelmes gáza, akkor sok magyar emberben felébredt a remény, hogy ez a mi pompás magyar földünk megint csodát művel s rejtelmes mélységeiből új erőket ad szenvedő népének az újjáépítés nehéz munkájában. Persze voltak olyanok is, akik az erdélyi földgáz körül mutatkozó tehetetlenségre, kapkodásra, kishitűsége visszaemlékezve, kételkedtek abban, hogy a természet adományát majd ki tudjuk-e használni. A karcagi hírrel kapcsolatban eszembe jutott az a kifejező jelszó, melyet boldogult *Hegedüs* Sándor dobott be a közvéleménybe kereskedelmi miniszteri székfoglaló beszédében. Hegedüs Sándor arra buzdított, hogy «*mélyekben szántunk*». Ennek a nagyon mély intelemnek is az lett a sorsa, ami a jelszavaknak és a szép dallamoknak: kintornára került és lejáratták, hangoztatták, miközben az intelem tartalmára már nem is gondoltak. Az utolsó negyedszázadban a technika sokat haladt és ma már a mély szántás nem elég. Bizony rá vagyunk utalva a nagy Eötvös

Lorántnak torziós ingájára, amely finom műszer segítségével mélyfúrások nélkül is meg lehet állapítani a föld belső szerkezetét és azt is, hogy *hol remélhető földgáz*. Mégis, mikor *Eötvös* Loránt torziós ingájának tökéletesítése végett *geofizikai intézetet akartam létesíteni*, mint a kopók vetették rám magukat, akik ma is úgy képzelik el a dolgokat, mint mikor a papírzacskóba tett gyertyával mentek le borért a pincébe és még ennyiben állt Magyarországon a föld mélyének a kutatása.

Bizony ebbe az áldott magyar földbe munkával és művekkel mélyebben le kell magunkat horgonyoznunk, mint ahogy eddig tettük. *Mert ne higgye senki, hogy napjainkban elég lesz az olyan fajta hazafiság, amely beéri a haza puszta szeretetével és azzal a készséggel, hogy alkalomadtán meg is halunk a védelmében*. Mint ahogy ilyen rendkívüli esetek ritkán fordulnak elő, azért a hazaszeretet, ha csak puszta érzelemből áll, érzelgőssé lesz és frázissá válik. Az a több-kevesebb centiméter, amellyel itt évente a magyar földet fölszántjuk, nem jegyez el bennünket elválaszthatatlanul azzal a darab földdel, melyet Magyarországnak nevezünk. Hiszen még műveletlen népek is szeretik azt a tájat, ahol laknak. De ha elkergetik onnét, vagy ha kiirtják őket, akkor nem marad alkotás utánuk és még az emlékük is elhomályosodik. *Egy nép csak azzal szerez jogot ahhoz a földhöz, amely a hazája, ha azt halhatatlan művekkel magához, nemzeti géniuszához kapcsolja*. A haza földjére ontott véren kívül a művek és alkotások azok, amelyek révén a nemzet magát a haza földjével elválaszthatatlanul jegyzi el.

Mi az, amivel az olaszok Itáliát hazájukká avatják? Nemcsak a firenzei dómmal és a római Szent Péter templommal, nemcsak a műemlékekkel, amelyeket az egész világ turistái és műélvezői évenként

megbámulják, hanem a Pó völgyének szabályozásával és az Apenninek lejtőinek terraszírozásával. Mikor valaki Velencét bámulja, nem gondol arra, hogy ott évezredes munkával minden négyszögméter terület a tengertől van elhódítva. Mert bizony ott nemcsak a nagy paloták és templomok, hanem a kis viskók is cölöpalapon állnak és óriási fáradtsággal és költséggel jöttek létre.

Mikor én is itthon műveket sürgetek, ugyanezt a szent eljegyzést akarom előmozdítani a nemzet és a haza földje között, ahol a művek és az alkotások képviselik a jegygyűrűt. Többen sajnálják a pénzt *a lágymányosi pocsolya* feltöltésére. Pedig még ha nem is az egyetemi épületeket akarnánk idők folyamán oda koncentrálni, akkor is meg kellene csinálni a feltöltést, mert *egyfelől a Ferencváros és másfelől a Lágymányos és Kelenföld között meg kell teremteni a kapcsolatot, különben* a város vérkeringése hiányos marad. Most a lágymányosi pocsolya, mint egy rút, fekete ék nyomul be Budapest testébe, brutálisan kettéveszítve a budai és a pesti déli részeket.

De mindez nemcsak budapesti szempont. Alföldi népes helységeink most értek el arra pontra, hogy nagy faluból lassanként várossá legyenek. *Vidéki úgynevezett városaink képe rendkívül sivár, helyenként rút, európai szemnek egyenesen visszataszító.* Ma még minden kialakulóban van. Addig, míg a szabályozásoknál földszintes házak kisajátításával kell számolni, a dolog egyszerű. De ha már emeletes objektumok állnak az útvonalakon, akkor a baj már irreparábilis. Az esztétikai kultúrszempontot bele kell vinnünk vidéki városaink szabályozásába, hogy *most kialakuló alföldi városaink nemzeti művé nemesüljenek* és ne maradjanak ötletszerű település, ahol az utat nem a tudás vonta meg, hanem az az első ökör-

pár kocsija vágta, amely a török hódoltság után oda elvetődött. Az alföldi városok ilyen kialakítása, a tanyavilágnak népiskolákkal fejlesztése, a két, több mint százezer lakójú városnak, Szegednek és Debrecennek európai kultúrgócponntá való avatása, igazi nagy várossá emelése, ez a magyar neonacionalizmusnak egyik legnagyobb problémája.

A kultusztárca a nemzeti jövő reszortja, annak kell tehát mindig elől menni, mutatva a jövő fejlődés útját.

Mert nem elég az, hogy a kultuszminiszter Magyarország oktatóinak munkáit vezesse az óvodán, a népiskolán, a középiskolán és az egyetemen, hanem bizonyos fokig *vezetni kell szellemileg a közvéleményt is*. Ez az oktató tevékenység legmagasabb foka, mert ne felejtjük el, hogy egy nemzetnek szellemi közkincsévé csak az válik, ami közkövetelmény, amit a nemzet meggyőződésével, szeretetével a magáévá avat.

A magyar neonacionalizmusnak munkát, műveket, alkotásokat kell követelnie: a magyar nemzet szent és örök eljegyzését a magyar földdel a munka, művek és alkotások révén. Különben a világtörténelem könyörtelen keze mint értéktelen gazt, mint dudvát gyomlál ki bennünket Közép-Európának abból a kerti földjéből, amelyet a Gondviselés finom kerti kultúrák számára jelölt ki. Ez az én politikai hitvallásom!

Optimista tervkovács vagyok?

Megjelent a Pesti Napló
1928. február 12-i számában.

Abban az időben, midőn Berzeviczy Albert bölcs cikkét a királykérdésről megírta, egyik társaságunkban többen arról beszéltek, hogy Ausztriával ismét kapcsolatba kerülünk-e vagy sem? Eleinte inkább kuriózumképpen felvetették a kérdést, hogy tekintve úgy Ausztriának, mint Magyarországnak teljesen megváltozott területi, népesedési és gazdasági viszonyait, *vajjon mekkora lenne egy újabb közösségben a kvóta kulcsa?* Mikor már ennyire voltak, akkor felvetették azt a további kérdést, hogy milyen legyen *a vámterület*, hogy a külön vámterületnek csak jogi vagy tényleges állapotát is fenn kell-e tartani? Azután mindig jobban neki-tüzesedtek a kérdésnek, felmerült az önálló jegybank kérdése, szóval látható gyönyörűséggel rendre vitatták mindazokat az ügyeket, amelyeket a kiegyezés korában tíz évről tíz évre Ausztriával meg kellett, helyesebben meg kellett volna oldani. Egy más alkalommal, mondhatni évődésből, *beleugrattak öreg embereket hasonló vitába*. Elcsodálkoztam; íme elég, hogy feltegyünk embereket erre a megszokott régi vágányra s a gondolkozás kocsija *gurul a megszokott irányban tovább*. Ezt a poli-

tikapszichológiai kísérletet bárki megteheti a maga körében.

Ha meggondoljuk, hogy Ausztriában a lakoságnak túlnyomó többsége a Németbirodalomhoz akar csatlakozni, a velünk való közösség megújítása ellenben kívül esik kívánságaik során; ha meggondoljuk általában, hogy egészen megváltozott a világ folyása, akkor össze kell csapni a kezünket és bámulni vagyunk kénytelenek azon, hogy *politikailag mennyire csak visszafelé és nem előre gondolkozunk.*

És ez mindlunk jóformán mindig így volt.

A Mohács utáni nemzedékek szeme előtt mindig csak az Anjouk és Hunyadiak korának nagysága lebegett. Persze hogy azoknak az embereknek, akik kicsi korukban még látták Hunyadi Mátyás államának és udvarának minden dicsőségét, nagyon nehéz volt beletörödniök a török idők nyomorúságába.

S midőn II. József elhirtelenkedve és hebehurgyán egy reformkort zúdított ránk, időszerűtlent és idegen szelleműt, akkor mindenki visszasírta a kegyes jó királynőt, Mária Teréziát.

A 48-as és 49-es években nagyon sokan látták, sokkal többen, mint most utólag gondoljuk, hogy *a nagyszerű nemzeti vállalkozásnak rossz vége lesz.* Utólag azonban a kiegyezés korában rengeteg ember ábrándozott a 48-as politikáért. Hiszen a kiegyezés korának az volt a mélységes politikai tragikum, hogy az akkor egyedül járható úton senki sem akart járni és a nyugodt alkotó munkát minduntalan megzavarta a negyvennyolcas törekvéseknek behatolása az akkori közéletbe. Szóval a 67-es maga korában minden volt, csak nem igazán népszerű. Csupán mint nagy *szükségesség* állt a nemzet szeme előtt, melyen nem tudott változtatni, de amelyet nem szeretett.

1918-ban az Osztrák-Magyar monarchia összeomlásával megszűnt a közösség is Ausztriával, ami, ha nem is *eszmeileg*, de *tényleg* a 48-as politikának az érvényesülését jelentette és íme, most meg sokan kezdik visszasírni a kiegyezés korát és azokkal a politikai kategóriákkal gondolkoznak, amelyek Istenben nyugovó királyunknak, I. Ferenc Józsefnek több mint félszázados uralkodása alatt megváltozhatatlan adottságok voltak, amelyek azonban *vele együtt a sírba szálltak*.

Úgy érzem, hogy nekem, aki publicisztikai működésemben igazán mindig *a multtal kötöm össze a jelent*, nem kell az ellen a vád ellen védekezni, mintha nem becsülném meg a mult értékeit. *De a históriát még sem szabad összetéveszteni az aktív politikával, azt, ami meghalt, azzal, ami él, mert hiszen ez Mazeppa sorsa.*

A gyakorlati politikában meg kell tanulnunk, hogy mindig csak *előre tekintsünk*. *Ez a következetes előretekintés, a magyar neonacionalizmus egyik lényesebb mozzanata.*

Persze nyomorral és nehézségekkel teljes a jelen és könnyebb volt az élet a multban. De itt megint gyakori egy gondolkozási hiba. *Csak nálunk van ez így?* Vagy ha nem is egyedül nálunk, legalább csupán *a legyőzött népeknél?* Korántsem, *hiszen a győztes nemzeteknél sem látunk egyebet, mint nehézségeket, munkanélküliséget, nyomorúságot.* Nincs semmi kétség benne, hogy *az emberiség elhibázta a világháborút* és többé-kevésbé az összes európai népek belebetegedtek ebbe. Srapnellbe és gránátba öltük nemzedékek megtakarított vagyonát, Európa egész tőkekészletét. Az általános hadkötelezettség pedig minden nép egész munkaerejét kivitte a lövészárókba vagy legalább is bevonta a kaszárnyákba és gazdaságilag tétlenségre kényszerítette. *Ebbe egész*

Európának tönkre kellett menni. Az általános hadkötelezettség teljes végrehajtásában áll a nagy különbség a napoleoni világháború és az 1914—18-iki világháború között. I. Napoleon háborúiban is tömérdek vér folyt el, különösen Franciaország majdnem elvérzett bele, de a gazdasági élet otthon folyt tovább. Csak az általános hadkötelezettség világában volt lehetséges, hogy *egész Európa népessége öt évre teljesen megbénítsa saját gazdasági termelését.* A korábbi tőkék megsemmisültek s itt maradt Európa népessége nyomorúságban. Bizonyos *nagyzási hóbort* van abban az elgondolásban, hogy mikor mindenhol igen rosszul megy, éppen minálunk lehetne jól, akik nemcsak a háború alatt szenvedtünk nagyon sokat, hanem akikkel a békében is az összes legyőzöttek között a legkegyetlenebbül bántak.

Nyomorúságunk ekként egy nagy adottság, amin mindennel lehet segíteni, csak kettővel nem: *siránkozással vagy a nyomor taktikai kihasználásával arra, hogy mindig újabb és újabb elégedetlenséget korbácsoljanak fel.*

Mert nemcsak az a veszedelem fenyeget bennünket, hogy azért nem tudunk előrenézni, mert régi megszokásból mindig hátrapislogunk, hanem azért is, mert a jelen koloncát oly súlyosnak érezzük, hogy az a földig lehúz bennünket s ezután lélektanilag képtelennek érezzük magunkat az előretekintésre. *Nálunk mult és jelen egyaránt elvon a jövőtől.*

A jelen nyomoráról szólva, egy pillanatig meg kell állnunk egy nagyszerű kijelentésnél, melyet a Rómából hazatérő hercegprimás tett. «*Activ charitas*»-t hirdetett, cselekvő, áldozatra kész ember- és felebaráti szeretet. Márványba vésni való szavak az ország első papjától a köznyomorban sinylődő nemzet számára. Az állam a maga segítő akciójával mindig szükségképpen mechanikus marad és nincs

az a jogszabály, amellyel fel lehet karolni mindazokat, akik bajban vannak. Jobbról, balról, fent és lent sokan mindig kimaradnak, ha nem jön *a társadalmi karitász*, ha a nyomorban vergődők nem érzik az állam tömegakciója mellett a társadalom segítő kezének melegét s ez a társadalmi karitász az éhezőknek legalább egy levesesbögrét nyom a kezébe.

A jelen minden nyomorúságát magam is és optimista társaim is valamennyien érezzük és ha mégis bizodalmat hirdetünk és *terveket kovácsolunk*, akkor ugyanazt a munkát végezzük, mint az orvos, aki a gyanakvó betegben *a felgyógyulás tudatának biztosságát ápolja*, — nem pusztán könyörületességből, hanem elsősorban azért, mert *a bizodalom magának a gyógyulásnak nélkülözhetetlen alapfeltétele*. Régebben saját családi körömben alkalmam volt egyszer látni, hogy egy csüggedésre hajló betegnek a meggondolatlan orvos feltárta helyzetének súlyosságát. Hihetetlen rémület és kétségbeesés vett rajta erőt és budapesti, bécsi és berlini orvos-professzorok utóbb azt mondták, hogy gyógyulását semmi sem hátráltatja jobban, mint *az a szellemi depresszió*, amelybe a hebehurgya orvos meggondolatlan szavai következtében került.

Készséggel elismerem, hogy könnyű sikerrel kecsegtet az az eljárás, amely a mi reménykeltő munkánkat lerontani igyekszik. Hiszen a szenvedéseknek ebből a magyar földjéből természeti erővel tör elő az elégedetlenség és a csüggedés, mint alföldjeinken tavasszal a föld árja, a talajvíz. Csak lelkiismeretlenség vagy gyenge jellem kell ahhoz, hogy rossz orvosként a nemzet reményeit tépjük és azt a kétségbeesésbe behajszoljuk. De tudják meg a vörös és a fehér destrukciónak lovagjai, hogy *a kétségbeesés még a haragnál is rosszabb tanácsadó* s ha egyszer a kétségbeesés a nemzet lelkén erőt

venne, akkor a felidézett alvilági erők nemcsak a mai rendszert döntenék romba, hanem mindazokat a reményeket is, amelyeket a kétségbeesés sunyi felszítói a maguk egoisztikus politikai céljaira remélnek kihasználni, kamatoztatni.

Ezért félre a csüggedés sötét árnyával és fel a fejjel! A mult emléke és a jelen nyomora ezer kézzel húz visszafelé, lefelé, de azért verejtékesen, véresen, talán koronként lassan is, de előre újabb célok felé, amely céloknak tervszerű és szerves kitérítése a neonacionalizmus feladata.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A numerus clausus vitája közben.

Megjelent a Pesti Napló
1928. február 19-i számában.

Több lap felvetette azt a kérdést, hogy miért szorítottam kezét beszéde végén *Gaal* Gasztonnal, mikor ő voltaképpen a javaslat ellen szólt, amelyet én terjesztettem be a Házba és amelyet én képviselek? Azért szorítottam meg kezét, mert *Gaal* Gaszton a nála megszokott határozottsággal és nyíltsággal állást foglalt a kultúrfölény gondolata mellett, amelyért én minden erőm latbavetésével küzdök. Különösen értékes nekem e részben *Gaal* Gaszton támogatása és pedig három okból. Előtérben áll természetesen a *szónok személyes súlya*, aki iránt még politikai ellenfelei is — éppen jellemének kristálytisztasága és meggyőződésének őszintesége miatt — különös tisztelettel viseltetnek. Másodszor *Gaal* Gaszton mindig erősen hangsúlyozta az adófizetők pengőivel való takarékoság szempontját és ha a kultúrfölény biztosításához szükséges anyagi eszközöket ennek ellenére is megszavazza, ez olyan embereket is gondolkodóba fog ejteni, akikkel szemben az én kapacitáló erőm, az én szuggesztív befolyásom nem érvényesül. Végül nagy súlya van e részben *Gaal* Gaszton szavának kifejezetten *agrár-irányzata* miatt is, mert bizonyos részről politiká-

mat úgy szokták beállítani, mintha azt az agrár- és kiskgazdakörök elleneznék. Gaal Gaszton nemes megállapítása ennek a tendenciózus beállításnak is ékes-szóló cáfolata.

De egy másik agrárképviselő is tanúságot tett kultúrpolitikámnak éppen azon része mellett, amelyet szeretnének úgy beállítani, mintha nem nyerte volna meg a mezőgazdasági körök rokonszenvét. Szabó Sándor beszédére célzok, akivel többször kereszteztünk pengét, *de sohasem mérgezett élűt*. Csúpan *tárgyi nézeteltérés* volt közöttünk abban az egy kérdésben, hogy fenn kell-e tartani a vidéki egyetemeket. Szabó Sándor most egy igen lojális szép beszédben bizonyágot tett a mellett, hogy *a parlamentarizmus minálunk még megtartotta életképességét*. Mert mitől függ az, hogy a parlamentarizmus sikerrel működhessék? Attól, hogy a tárgyi ellentétek *személyes ellenségeskedéssé* ne fajuljanak és hogy az ekként el nem mérgesedett viták során a kölcsönös meggyőzés lehetősége nyitva maradjon, mert különben az érvelés, a vita céltalan és mindenki monológ alakjában csak *leszögezi* álláspontját, amelynek minden revideálását következetlenségnek tartja, és makacsul ragaszkodik ahhoz, amit egyszer kijelentett. Szabó Sándor sokkal intelligensebb politikus, semhogy a csökönyös következetesség kicsinyes dicsőségére törekednék. Ellenkezőleg, a numerus clausus vitája során, mint a kormánypárt vezérszónoka, nyílt sisakkal kijelentette, hogy *a vidéki egyetemek fenntartásának kérdésében álláspontját revízió alá vette*. Volt idő — úgymond — különösen az összeomlás után, mikor az államnak még a legszükségesebb kiadásokra is alig volt meg az anyagi fedezete és akkor perhorreszkálta a túlságos kiadásokat az egyetemekért. Egészen világosan látja azonban ma már azt, hogy a több egyetem rendszere

mellett szükségszerűleg kifejlődik köztük a *nemes verseny* és hogy az ifjúság megoszlása több egyetemi város, több kulturális gócpont között csak kedvező lehet.

Szabó Sándor tudomásom szerint legújabbán nagy külföldi utakat tett, de nem a Rivierán vagy Svájc divatos fürdőhelyein, ahová tömérdek magyar viszi ki évente szegény pengőnket, hanem ott járt, ahol politikusok és közigazdászok számára hasznos látnivalók vannak. Északon utazgatva látta azokat az országokat, melyek létüket az illető nemzeti gondolat egyetemének köszönhetik. Mily finom megfigyelése, hogy Esztország a *dorpati* egyetem szárnyai alól nőtt ki, hogy Finnország kialakulásában a *helsinki* egyetemnek döntő szerep jutott és hogy Lettországbán a *rigai* egyetem mily fontos tényező. *Ezeknek a népeknek géniusza élt ezeken az egyetemeken* és amikor a világháborúban legyőzött cárizmus összeomlásával szétpattantak a rengeteg orosz birodalmat összekötő kapcsok és abroncsok, melyek az eszteket, finneket és letteket Oroszországhoz kötötték, akkor egyszerre előlépett e népek nemzeti géniusza és különösen a fiatalság, amelynek segítségével a nemzeti hagyomány alapján megalapították az önálló nemzeti államokat.

Visszatérve hazai viszonyainkra, Szabó Sándor hangsúlyozta még, hogy *gátat kell vetni a főiskolai ifjúság Budapestre özönlésének* és inkább arra kell törekedni, hogy menjen a vidék levegőjét, hangulatát reprezentáló egyetemekre is. Végül helyeslőleg emelte ki Szabó Sándor a numerus claususról szóló törvényjavaslat azon rendelkezését is, hogy a főiskolákra való felvételnél ügyelni kell arra is, hogy a *felvettek száma az egyes törvényhatóságok között igazságosan oszoljon meg*. Tisztán felismerte, hogy ez az elgondolás is súlyos indok arra, hogy a vidéki

egyetemeket egyenrangúvá kell tenni a fővárosi egyetemekkel.

Ritkán hangzott el beszéd mélyebb kultúrpolitikai tartalommal. Az egyetem, mint a kultúra legmagasabb rendű fókusza s mint a nemzetek kialakulásának előmozdítója és központja, — szép, nacionalista szellemű és végtelenül fontos kultúrpolitikai elgondolás. Amit Szabó Sándor olyan klasszikusan konstatált az orosz birodalomból kivált északi államokra vonatkozólag, *az még fokozottabban igaz a mi Alföldünkre nézve*. Mennyit siránkoztak nálunk különösen a kiegyezés korában azon, hogy a török hódoltság idején elmaradt alföldi magyarság művelődési szintje alacsony és csak nagyon lassan emelkedik. De nem gondoltak arra, hogy a sajátos földrajzi egészét alkotó vidékek, tájak, országrészek egyetem nélkül magasabbrendű kulturális egésszé nem fejlődhettek. *A szegedi és a debreceni egyetemnek — túl a szakelődások jelentőségén — az Alföld lelkét, az Alföld kultúráját kell képviselniök s ezt a hivatást helyettük a budapesti egyetem nem végezhetné el.*

Nem szeretném, ha szavaimat félreértve, a Budapest-ellenes gondolkozás gyanújába kevernének, mert hiszen *a lágymányosi tervvel is egy nagyobb Budapest ügyét igyekszem szolgálni*. Kultúrpolitikus különben sem húnyhat szemet a tény előtt, hogy a legmagasabb kultúra kifejlődéséhez egy milliós város népessége, gazdasági és társadalmi ereje szükséges, de Budapest fejlesztése nem mehet *a vidék elorszavasztásáig*. Félszázad óta nálunk *sajátos belső vándorlás, sajátos szellemi körforgás folyik*. A vidék fiai felözönlnek a budapesti főiskolákra és itt a főváros légkörében belekóstolnak a nagyvárosi élet úgynevezett örömeibe és ez fiatal lelkükben életük egész folyamára maradandó impressziókat hagy hátra. A legtöbben Budapesten maradnak vagy legalább

is szeretnének itt maradni, kis vagyonukat a vidéken értékesítik, házukat, földjüket a legtöbbször elkótyavetyélik és így *deraszinált, gyökerüket vesztett egzisztenciákká* lesznek. Egy-két ilyen generáció kegyeletből még felvidéki, dunántúli, alföldi embernek nevezi magát, de belsőleg már *típusos fővárosi ember*, akinek elődei vidéki otthonával lelki kapcsolata már megszakadt. Ezeknek a családoknak sarjai, ha Budapesten nem tudnak maradni, kénytelenségből főképpen mint hivatalnokok kimennek a vidékre, de azzal a sóvárgással, hogy *vágyaik ígértföldjére, Budapestre mielőbb visszajuthassanak* és addig is magukat odakint társadalmi számkivettségben vélik. Az ilyen ember számára a vidéki hivatali állás sokszor csak *puszta állomáshely és nem otthon*. Ennek a ténynek kiszámíthatatlan a hordereje a közigazgatás és a törvénykezés terén is, mert sok helyen a hivatal és a nép között nem fejlődhetik ki igazi kapcsolat, nem érzik magukat összetartozó egészeknek, két külön, hogy ne mondjam, *idegen félként* állnak egymás mellett. Kérem, hogy az intelligenciának ilyen vándorlása és körforgása mellett *fejlődhetett-e ki sajátos alföldi kultúra?* Kérem, nem duzzasztjuk-e ezzel a rendszerrel mesterségesen és betegesen milliós fővárosunkat, amely 8 milliós országnak máris elég nagy és nem tesszük-e vérszegénnyé azt a vidéket, amelynek éppen az *autochton értelmiség* adna sajátos kulturális jelleget? Örvendek, hogy ezek a megfontolásaim mindig szélesebb körben nyernek megértést, mint ezt Szabó Sándor beszéde is mutatta.

De meg kell vallanom, hogy sok megértést mutattak kultúrpolitikám iránt a többi baloldali szónokok is. *Kéthly* Anna pártállásából folyó éles fenntartásokkal, de mégis elismerte, hogy a népoktatás terén az utóbbi időkben sok történt; hiszen látni kellett, hogy

éppen a magyar szocializmus fellegvárában, Budapest kül- és elővárosaiban a tantermek százai épültek. Még elismerőbb volt *Gál* Jenő képviselőtársam, aki azt a rám egyénileg hízelgő megjegyzést tette, hogy a *Pesti Napló*-ban megjelent múlt vasárnapi cikkemet külföldi nyelvekre kellene lefordítani. Ezt én emberileg köszönöm neki, de mint magyar ember azt kell kívánnom, hogy *kultúrpolitikám objektív eredményeinek és ne az én személyes törekvéseimnek híre jusson a külföldre*. Nagyon veszedelmes lenne, ha külföldi ellenfeleinknek egyes itthon tett meg gondolatlan kirohanások kizsákmányolásával sikerülne a háború utáni idők kultúrpolitikáját úgy beállítani, hogy az egyetlen ember kezdeményezése, vagy ha úgy tetszik, rögeszméje és nem a magyar nemzet hatalmas kollektív erőfeszítése, amely erőfeszítésnek és áldozatnak szükségessége mélyen gyökeredzik minden jó magyar ember lelkében, az egész nemzeti talaj tevényében.

Válasz Herczeg Ferencnek.

Megjelent a 8 Órai Ujság
1928. febr. 21-i számában.

Herczeg Ferencnek akkora a közéleti és kulturális jelentősége, hogy az ő szavára kötelességem azonnal reagálni. Herczeg Ferenc, mint a Képzőművészeti Tanács elnöke egyébként is művészeti ügyekben, a művészeti ügyosztály főnökén kívül, a kultuszminister első tanácsadója. Régi barátságunk és Herczeg Ferenc ilyen állása következtében többször beszélgettünk e kérdékről, amely eszmecserék során három dolgot őszintén közöltem is vele.

Mondottam, hogy az az elvi álláspontom, hogy a parlamenti miniszter túlságos politikai nyomásnak van kitéve ahhoz, hogy objektíven beleszólhasson repertoire, szereposztási és szerződési kérdésekbe. *Kormánypárti és ellenzéki képviselők számos ajánlásával szemben mindig elzárkóztam.* Éppen ezt követelik a kultuszministertől mindenütt, ahol állami színházak vannak. Az állami színházak igazgatóinak tehát teljes művészi szabadságot engedek. Nagyobb szabadságuknál fogva nagyobb a felelősségük is. *Ha bajok lennének, nem mentegődzhetnek a felülről jövő befolyás bénító hatásával.*

A Szomorv-estetől kifolyólag mondtam, hogy nem vagyok az incidensek behatása alatt való cse-

lekvés embere. Nincs veszedelmesebb, mint az olyan ijedős miniszter, ki a sajtókampánytól megrémülve, népszerűségét féltve, kapkodni kezd. Tizenöt éve kerültem felelős állásba. Ebből több mint tíz évig voltam aktív államtitkár vagy miniszter. Hosszú tapasztalatból szűrtem le azt az elvemet, hogy csak hosszabb megfontolás után, hideg fejjel cselekszem. *Az állami színházak директорainak működéséről is csak a színházi évad végén zárom le végleg ítéletemet.*

Azt is mondtam nagyrebecsült barátomnak, hogy a Nemzeti Színház vezetésére vonatkozólag egy és más aggodalmam támadt, amelyet most az ó súlyos szava méginkább növelt.

De engedjen meg nekem egy magyarázatot. A szanalási akció éppen kulminált, mikor a két állami színháznál hatalmas deficit merült fel. Akkoriban olyan idők jártak, hogy Smith Jeremiás személyesen megidézett és jelezte, hogy igyekezzem egyfelől a bevételeket fokozni, másfelől a kiadásokat apasztani. Megint felütötte fejét a pénzügyi körökben már régebben kolportált az a szerencsétlen idea, hogy az Operaházat bérbe kell adni. Ha meggondoljuk, hogy fejlett, egész Európának imponáló zenei kultúránk három oszlopon nyugszik: a Zeneakadémián, az Operaházon és a Filharmóniai Zenekaron és a két utóbbi voltaképpen egy, akkor nyilvánvaló, hogy az Operaház bérbeadása bűnös merénylet volna a magyar zenei műveltség legszentebb érdekei ellen. Ha van valami érdemem a nemzeti ügy körül, akkor ez az, hogy a *nagyvonalú takarékoság* szükségessége idején áttörhetetlen gátat tudtam emelni az ellen, hogy a *kicsinyes takarékoság* be ne törjön a magyar művelődés kertjébe, hol ép a legkényesebb virágokat tarolta volna le. Abban a kritikus két esztendőben Hevesi Sándor alig vett valamit igénybe az állami pénzekből és a rendelke-

zésre álló csekély anyagi erőt túlnyomólag az Operaházra koncentrálhattam. Így mentettük meg Operaházunkat. *Nem jó az, ha a miniszterek a becsülettel teljesített szolgálatot túlgyorsan elfelejtik. Nekem sem volt szabad elfelejtenem Hevesinek a legválságosabb időkben teljesített becsületes szolgálatait.*

Ezzel végső gondolataimat is egész őszintén elmondtam a magyar közönségnek és egyben választ adtam nagyrabecsült régi barátomnak, Herczeg Ferencnek, aki a kultúrdefetizmus elleni védekezésben engem mindig olyan hathatóan támogatott és akinek most is köszönöm, hogy cikkében rámutatott arra, hogy *az állami színházakat túlnyomólag pénzügyi szempontból vezetni mégsem szabad.*

Bürokratizmus és bürokrácia.

Megjelent az Ujság 1928.
február 21-i számában.

Az utóbbi időben gyakran hangzott el a polgárság köréből a panasz, hogy nem bírják el az adminisztráció, a bürokrácia kicsinyes nyomását, hogy különösen az adófizetők rengeteg felesleges zaklatásnak vannak kitéve. Én a magyar bürokráciában nőttem fel, a segédfogalmazóságon kezdtem és, fokozatosan előrehaladva, közigazgatási bíró, majd adminisztratív államtitkár és végül miniszter lettem, végigmenve az egész ranglétrán. Ma is hivatalnok-miniszternek vallom magam és azt hiszem, nem csalódom abban, hogy jól ismerem a magam fajtáját. Nyugodt lélekkel jelentem ki, hogy nincs Európának nemzete, amelynek hazafiasabb bürokráciája lenne, ahol a tisztviselői kart nemesebb intenciók hatnák át, mint éppen minálunk. De ugyancsak a helyzet teljes ismerete alapján kijelentém, hogy nincs ország, ahol silányabb lenne a bürokratizmus, mint minálunk. Nincsen-e két kijelentésem között belső ellentét?

Nézzük csak a dolog történetét. A régi Ausztria négyszáz éven át nemcsak összes életviszonyainkra nehezedett rá, állandó nyomást gyakorolva nemzetünkre, hanem időnként hihetetlen brutalitással nyúlt bele állami és nemzeti szervezetünkbe, oktanul

rombolva és pusztítva. Az utolsó másfél évszázad alatt különösen két ilyen rombolás volt végzetes. Mária Terézia korának a végén és II. József egész uralkodása alatt a bécsi hatalom elpusztította szerzetesrendjeinket és ezzel dezorganizálta az egész katolikus tanügyet, 1849 után pedig a Bach-rendszer feldúlta a régi magyar bürokráciát, eltörölte az udvari kancelláriát, a helytartótanácsot, a magyar kamarát, a vármegyéket és e régi magyar kormányiszékek és hatóságok helyébe a nyakunkba hozta a német rendszerű bürokráciát annak minden nehézkességével. Az élet minden megnyilvánulásának hatósági engedélyhez vagy legalább is a hatóságnál való bejelentéshez kötése sajátos osztrák gondolat, amelyet a magyar természet el sem bír. Az osztrákok az utolsó harmadszázadban alaposan megreformálták közigazgatásukat. Nálunk ellenben a Bach-féle bürokratizmus egész formavilága akácfamódjára egy másodvirágzást ért el és ez az, amit nem bír el a magyar ember.

Az utóbbi időben sokat jártam a Nagy Magyar Alföldet. Az alföldi magyarság értelmi szintjének nagyarányú megemeléseben látom a neonacionalizmusnak — amelyet hirdetek — egyik legnagyobb feladatát. Az Alföldön a népesség mind sűrűbb lesz, amit nem a falvak szaporodásának, hanem a tanya-rendszer folytonos terjedésének köszönhetünk. Örül a jó magyar ember lelke, ha Szegedre vagy Debrecenbe utazva, a vasútvonaltól jobbra-balra, amerre a szem ellát, szétszórtan mindenfelé tanyákat vesz észre.

Egy új honfoglalás ez a folyamat. Csak éppen a régi fajta közigazgatás nem tudott megbirkózni vele. Akecskeméti tanyavilágban régebben ledöntötték a kérményeket, elpusztították a tűzhelyeket és betörték hatóságilag az ablakokat, hogy a tanya ember legalább

a telet kénytelen legyen bent tölteni a városban s hogy így a tanyai élet további fejlődésének gátat vessenek. A tanyarendszer szétszórtsága mellett nem lehet a népet közigazgatni! — ez volt a bölcs indok. Igazi régiszabású osztrák bürokrata felfogás, hogy az ember azért van, hogy közigazgatni lehessen. Most is a tanyai gócpontok kialakítása eszméjének a háttérében a «könnyebb» közigazgatás lehetősége rejlik. Mintha bizony rá lehetne venni ezt a tanyás embert arra, hogy a saját földjén bontsa le a házát és azután valahol a tanyai központ közelében építse megint fel! Aki tisztában van azzal, hogy mibe kerül ma még egy egészen szerény háznak felépítése is, tudja, hogy az egész elgondolás reménytelen vállalkozás. A rádió világában, ahol nagyon könnyen be lehet szólni a legtávolabbi tanyák ablakán is, effélére már nincs szükség.

A kultuszminisztériumban is mindent elkövetek a régifajta bürokratizmus kipusztítása érdekében. A minap átnéztem az úgynevezett «kezelés»-t, kezdve a posta iktatásától a másoláson, kiadáson át egészen az irattározás befejezéséig. Itt minden megjelölésre pontos műszó van. Expediálás, reponálás! Hihetetlen, hogy még a legegyszerűbb beadvány is, amíg az irattár mélységeiben örökre elsüllyed, nyolcféle kezelésem megy át. A kultuszminisztériumnak évenként kereken százezer aktája van. Ez egy évben — a fogalmazói munkától eltekintve, ami a lényeg — nyolcszázezer kezelési beavatkozást igényel. Ha *valamit közvetlen kérésre azonnal elintéznék, egy héten belül alig megy ki az akta*. Ez megvadítja a legjámborabb alattvalót is. Mert a modern ember természeténél fogva és a modern élet elmaradhatatlan izgalmai közepette türelmetlen. S ez a türelmetlensége a modern embernek szoros ellentétben áll a régifajta bürokrácia lassúságával. Ez az oka annak, hogy elé-

gedetlenség feküdt rá az emberekre. Már korábban két derék tisztviselőt küldöttem ki az Amerikai Egyesült Államokba, *Jánossy Dénes dr.-t* és *Bobula Ida dr.-t*, hogy foglalkozzanak az amerikai és az angol praktikus ügykezelési rendszerekkel. Visszajöttek gazdag tapasztalatokkal megrakodva és *Buttler Wright amerikai követ úrnak a személyes támogatásával most behozzuk a kultuszminisztérium kezelésébe az amerikai angol kartotékrendszert*. Évente százezer helyet legfeljebb csak tízezer számunk lesz és mindent azonnal meg lehet találni, a nyolcszázezer kezelés pedig harmincezerre csökken. De ez csak a technikai oldala a dolognak. A fő, úgy az előtanulmányoknál, mint magánál az igazgatásnál a folytonos kapcsolat az étellel.

Ma a jogi doktor hall a vizigótok jogáról, vagy Solon törvényeiről, de igazi közgazdasági műveltségeritkán van. Pedig modern korunkban, ahol a gazdasági momentumok mindent oly nagy fokban determinálnak, közgazdasági gondolkodás nélkül nem lehet senki se jó bíró, se jó közigazgatási tisztviselő.

A minisztériumok bürokráciájának túlnyomó része pesti ember volt, akik vígan határoztak erdélyi, felvidéki, alföldi és dunántúli dolgokban, anélkül, hogy azoknak a vidékeknek a sajátos jellegéről és természetéről csak halvány fogalmuk is lett volna. A kultuszminisztériumban most a legszorosabb a kapcsolat a vidékkel. Minden vármegyének népoktatási ügyét ott tárgyalja le a központi referens a helyszínen, megnézve minden iskola helyét és telkét. Így azután nem építünk népiskolákat vizenyős rétekre vagy dögtelekre, amint az a múltban elég gyakran előfordult. Egyetemi osztályom főnöke minden évben megnézi hol egyik, hol másik ország legújabb építkezéseit s állandóan ellenőrzi a vidéki egyetemeket. Ez kényelmetlen és fárasztó rendszer, az kétségtelen,

de meghozza a kapcsolatot a nemzet nagy vágyaival és szükségleteivel s a panaszok nyomban eljutnak azok füléhez, akiknek a bajokról tudomást kell szerezniök.

Mert óriási illúzió az, hogy a miniszternek mindennel foglalkoznia kell. Aki a százezer aktán át akarná magát rágni, az a fától igazán nem látná az erdőt. *Láttam olyan minisztereket és államtitkárokat, akik egy-egy fegyelmi ügyön több napon át töprengtek*, mintha bizony itt fenn a központban végső fokon az aktákból a legnagyobb bürokratikus szorgalommal is meg lehetne sejteni, hogy odakint az életben mi az anyagi igazság. A miniszternek a *nagy ügyeket* kell a kezében tartania és madártávlatból biztos áttekintéssel kell bírnia az *egészről*, belenyúlva ott, ahol újítani vagy javítani kell. Különben a bürokráciája vezeti az orránál fogva oda, ahova akarja. Mert ilyen rendszer mellett az aktákban minden rendben van, csak az szokott a bökkenő lenni, hogy az aktában gyönyörűen elintézett dolog az életben nincs rendben. Ez a dolgok titka. Ez a magyarázata annak, hogy hazafias, művelt és dolgozó bürokráciánkban — silány bürokratizmusunk elaggott, idejétmúlt rendszere mellett — a fiatalos kezdeményező erő elsorvad és sterilizálódik. Óriási erővesztéssel dolgozunk és csak nehezen tudunk előremenni. Bürokrácia és bürokratizmus nem egy. Üldözzük, gyomláljuk, irtsuk a bürokratizmust, de becsüljük meg a magyar hivatalnokot.

«Il canto del lavoro.»

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. február 22-i számában.

A fasizmusnak eddig csak egy hivatalos éneke volt, a Giovinezza, a fiatalság dala, azé a fiatalságé, amely a maga lendületével hivatva van megint egyszer megifjítani a többévezredes Itáliát. Most a Giovinezza mellett megjelenik az Il Canto del Lavoro. Edmondo Rossoni és Libero Bovio háromstrófás költeményben dicsőítik a munkát, mint nemzetfenntartó erőt. Mussolini felkarolta az ügyet s a munkának ezt a himnuszát a legnagyobb élő olasz komponistával, Pietro Mascagni-val, megzenésítette és Nápolyban, Olaszország egyik legjobb tenoristájával elénekeltette, majd Rómában, Augustus császárnak koncertteremmé átalakított mauzoleumában, úgyszólván egész Róma jelenlétében, maga Rossoni elszavalta versét, Mascagni pedig személyesen lépett a karmesteri emelvényre s hatalmas orchester adta elő a zenét. Mussolini egész világosan látja, hogy a folyton szaporodó olasz nép az Apennini-félsziget területén csak a nemzeti munka fokozása esetén élhet meg és férhet el s ezért biztos szemmel felkarolja ennek a himnusznak az ügyét. Kitünően ismeri nemzetét, tudja, hogy a muzikális olasz nép között a zene, a melódia szárnyán terjedhet el a legkönnyebben a

munkának ez az apothéozisa. Csodálatos nemzetnevelési elgondolás, méltó a nagy olasz államférfi többi nagy kezdeményezéseihez.

«Ara il tuo campo, bronzeo contadino»... Szánt-sad a földet napégetett arcú, bronzszínű pór, dalolj, és a boldogság adjon friss erőt. Csodatevő munkási géniuszoddal, nyugtot nem lelve, hagyj nyomot az örökkévalóságban.» A fasiszta Olaszország végtelenül sokat tett a nagyvárosok: Milánó, Nápoly, Genova, Bologna, Velence és még többet a főváros: Róma fejlesztése érdekében, de a népességnek a nagyvárosokba való további összecsendülését szinte hatalmi szóval akasztotta meg, amennyiben a nagyvárosokban minden további ipartelep keletkezését kormányengedélyhez kötötte. Nem akarja, hogy a nagyvárosok proletárius-nyomortanyákká váljanak, telve szociális bajokkal és elégedetlenséggel. Bámulatos tervszerűséggel most az olasz földművesre és annak mezőgazdasági munkájára vetíti a közérdeklődés fény-szóróját. A dal az olasz földművesnek csodálatos munkakészségét és leleményességét dicsőíti. Azét az olasz munkását, aki nem éri be azzal, hogy az olasz földet évente pár centiméter mélységben ekével, ásóval vagy kapával feltúrja, hanem aki nemzedékeken át terraszirozta az Apenninek lejtőit és öntözésre berendezte a Po óriási völgyét. Minálunk is csodákat művelt a magyar kubikos a Tisza-szabályozásnál, de az öntözésig még alig-alig jutottunk. És bizony a legnemesebb borvidékeink domboldalai is elég kevésbé vannak terraszirozva. Amint újévi körlevelemben is rámutattam, a magyar tanítónak egyik legnemesebb feladata lesz, hogy a magyar embert a munka fanatikusává nevelje.

«Maestro, eselta, eselta nella scuola, il popolo d'Italia e la sua storia... Te, tanító, magasztald az iskolában az olasz népet és történetét. Hirdesd, hogy

a munka fény, élet, dicsőség, hogy a munka a szabadság fegyvere és zászlója.» Lám az olasz munka himnusza is a néptanítóra appellál, attól várja az olasz nép és az olasz történelem dicsőítése révén az olasz nacionalizmus felszítását. Az olasz tömegeknek is sokat beszéltek a dezorganizáció korában, a faszizmus uralomra jutása előtt a szabadságról, de megfélekedtek róla, hogy csak a munka és a szerzés révén lehet szabad ember és független. A munka himnusza azt a szabadságot dicsőíti, amely nem tombolja ki magát szájhősködésben és üres ellenállásokban, hanem amely a munkából sarjadzó anyagi és lelki függetlenségben áll. Amint újévi körlevelemben rámutattam, a magyar tanítóra e téren is a legnemesebb és a legfontosabb nemzeti hivatás vár.

«Una é l'idea che ci lega! Dio ci protega ed assista! La Patria non si nega, la Patria si conquista... Egy a gondolat, amely bennünket összeköt. Az Isten pártol és támogat. A hazát nem tagadni kell, a hazát meg kell érdemelni.» Nagyszerű elgondolás van ebben a refrénben, amely mind a három versszak végén visszatér. Az internacionális szocializmus által lelkeségükben megzavart tömegekben annyira csökkent a nemzeti érzés, hogy sok jó hazafi egymagában már annak is örvendett, ha az egyszerű munkás nem tagadta meg kereken a hazát. A faszizmusnak ez nem elég. «La patria si conquista!» A hazára nem mindenki méltó, az internacionalizmus pusztá hiánya a honfi szóra még nem tesz érdemessé. Hogy a hazát magunkénak mondhassuk, azt áldozattal és munkával kell kiérdemelni, a hazára és a hazához méltóvá kell válni. A fasiszta Olaszország ma fiaitól a haza érdekében kifejtett áldozatos munkát követel. Micsoda éltet lehelő, erőből duzzadó nacionalizmus! És a végén a hivatkozás Istenre!

Az olasz egység a pápasággal való küzdelemben született meg s óriási szakadék tátongott egyfelől az egyesült Olaszország, másfelől az olasz nép hitéletét képviselő és vezető római Szentszék között. Ez a szakadék áthidalhatatlannak látszott és ime, Mussolini államművészete folytán mindinkább megszűnik az a lelki dilemma, amely a vallásosság és a hazafiság között annyi jó olasz lelkében évtizedeken át felmerült és küzdött. A kiegyezés kora éppen mivel 1918-ban, mondhatni, erőszakos véget ért, az azóta eltelt tízéves távlatban kezd kikerekedni szemünk előtt és kezdünk képesekké válni történeti szemléletére. 1848 és 1867, az új magyar alkotmány és az új magyar gondolkodás kialakulásának ez a két sorsdöntő éve a liberalizmus jegyében állt, amely nem volt nálunk vallásellenes, de mint a boldogult Csernoch kardinális egy alkalommal nekem mondta: «hithideg» volt. Amíg korábban a magyar históriát történeti egyházaink végigkísérték évszázados útján, addig a kiegyezés korában a vallási momentumok inkább háttérbe szorultak. Amint Olaszországban a fasizmus uralomra jutásával, azonképpen minálunk is a kommunizmus összeomlása után a vallásos és hazafias gondolat mint párhuzamosan ható erők lépnek fel s már nem fordulnak egymás ellen. A XIX. század régi magyar nacionalizmusával szemben, öntudatos ellentétben vele, a magyar neonacionalizmus össze igyekszik fenni a hazafias és vallásos gondolatot. Itt megint párhuzamos a magyar és az olasz lelki fejlődés.

Nem volt az ötletszerű, hogy előbb bevezettem az olasz nyelvet a magyar középiskolába, rá pár évre megvettem a Palazzo Falconierit, hogy felserdült ifjúságunkat nagy számmal vihessük Rómába. Magyarországnak mindig a nacionalizmus és a kultúra abból a forrásából kell innia, amely a legtisztábban,

a legegészségesebben bugyog elő. És én meg vagyok róla győződve, hogy a világháborúba belebetegedett Európa népei között ma az olasz nemzet a legegészségesebb. Egy egész nemzetre kiterjedő óriási ének-kar, amely bizakodó, férfias, acélos hangon énekli a Canto del Lavoro-t, a mindent lebíró munka himnuszát.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Szavam a szülőkhöz a gyermekek érdekében.

Megjelent a Pesti Napló
1928. február 26-i számában.

A steglitzi diáktragédiában hozott ítélet indokolása egyike a legfontosabb kortörténelmi dokumentumoknak. Az indokolást, de általában a per egész anyagát Európa összes kultuszminiszterei bizonyára a legnagyobb figyelemmel tanulmányozták át. A német sajtó egy részében gyakran találkoztunk azzal a jelenséggel, — például a frankpör alkalmával — hogy a más országokban előforduló bajokat *túlszigorúan* ítélik meg, miközben kiérzi az ember annak a sejtését, hogy hasonló eset önáluk nem fordulhat elő. *Nincs veszedelmesebb módszer, mint a külföldön előforduló bajoknak önelégült regisztrálása.* Én éppen az *ellenkező módszert* tartom jónak. A steglitzi pör memento a többi országoknak is, hogy a maguk körében előforduló bajokat kétszeres lelkiismeretességgel vegyék fontolóra. *Így nekem keserves órákat szerzett az a szerencsétlen tanár, aki saját diákjai előtt mérgezte meg magát.* Blaszfémia volt a részéről, hogy Szokratesz nevét merte emlegetni. Egyedüli mentsége, hogy valószínűleg örült volt és már megháborodott elmével szennyezte be a magyar iskolát. Micsoda káros impressziókat hagyhatott hátra ez a rettenetes látvány szegény derék tanulóifjú kedé-

lyében! Pár héttel ezelőtt meg egy 14 éves polgári-iskolás leány lőtte agyon magát és *elvitte nézőközönségnek egyik barátját*. Nem szabad megbotránkozni a steglitzai eseten, hanem a kedvezőtlen magyar szimptomákkal annál behatóbban kell foglalkozni.

Azt mondja ítéletének indokolásában a porosz bíró, hogy a *steglitzai eset a morál, a pedagógia s a pszichológia terén a problémák egész sorát veti fel*. Meg kellett világítani, — úgymond — hogy micsoda *rettenetes következményekhez vezethet, sőt kell vezetni annak, ha a fiatal kedélyeket, melyeknek belátásuk és önfegyelmük nincsen, nem nevelik kötelességérzésre és felelősségtudatra*. A porosz bíró is kiemeli, hogy minden absztrakt tudás közvetítésénél sokkalta fontosabb az, hogy a szülői ház és az iskola a fiatal-ságban a *kötelességérzetet, a belső energiát és az akaratot* ápolja és fejlessze ki. Hogy milyen éles szeme van Karl Heinrich *Beckernek*, Poroszország nagy tudású kultuszminiszterének, azt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy budapesti látogatása alkalmával legutolsó beszélgetésünk során egész kultúrpolitikájának mintegy sommájaként jelentette ki, hogy *először jön a morális nevelés és csak másodsorban a szellem és a testnevelés*. Mikor a vádlott *Krantz Pál* azzal védekezett, hogy a régifajta tanárok csak a szakmájukba vágó ismeret közlésre szorítottak és az ifjúság nevelésével nem törődtek, a porosz kultuszminiszter — e kérdésnek Európában a legelső specialistája — bizonyára felfigyelt.

Az iskolában az én kötelességem az, hogy *rendet tartsak és hogy a magyar iskola egészséges szellemét biztosítsam. De az iskolával egyedül nem tudnék célt érni*. Ha én Magyarország oktatóin végignézek, az óvónőktől kezdve fel az egyetemi tanárig, ebben a nagyszerű szervezetben mindig belegondolom *a magyar anyát is. Iskoláimmal egyedül nem tudnék*

boldogulni, ha a magyar anya, a magyar család párhuzamosan nem dolgozik össze a tanítóval és a tanárral.

És ez sokkal komplikáltabb probléma, mint ahogy egyesek hinnék. *Háttérben ott áll a nemzedékek ellentéte.* Manapság a történeti korok a korszellemmel együtt gyorsan változnak. Az apa egy más kornak a gyermeke, gondolkozása más korszellem befolyása alatt fejlődött ki, mint a fiáé vagy a leányáé. Eltekintve attól a *biológiai ellentétől*, ami az öregség és a fiatalság között fennáll, a gondolkodásnak más és más korszellem behatása alatt való kifejlődése nagy cezurát, erős választóvonalat húz a nemzedékek között. Sohasem volt olyan könnyű a megértés szülő és gyermekek közt, mint ahogy azt az emberek mélyebb gondolkodás nélkül elképzelik. Korábban inkább a *szülői önkényuralom* volt a baj, különösen a régifajta apák önkényesen, nem egyszer szeszélyesen nyúltak bele a gyermek pálya-választásába, sőt a házasságába is és más lényeges, az egész későbbi életet döntő módon befolyásoló elhatározásokra is. Újabban az *ellenkező végletbe* csapnak át. A szülők, amint az a steglitzzi esetben *Schelleréknél* is látható, teljesen magukra, szabadjára hagyják gyermekeiket és azt hiszik, hogy gondoskodtak felügyeletről, ha érettségi előtt álló fiúkra és leányokra egy 23 éves cselédleánnyal vigyáztatnak. *Ez a neutralitás álláspontja.* De ezen túl — a bubi-frizura mai korában — nagyon gyakori az olyan anya, aki gramofónszó mellett hajnalig együtt tangózik hajadon leányával és sokszor a leány unszolja a mamát, hogy *elérkezett az idő a hazamenetelre.* A generációk összekeverednek, a gyermek és szülő viszonya eltolódik.

Nagyon nehéz lesz a magyar iskola helyzete a magyar család erkölcsi reformja nélkül. E nélkül csődöt

mondanak tanterveink és nemcsak egyetemeink, hanem kis tanyai iskoláink is, mert most már van olyan falusi iskola, ahol *a földművesasszony kurta szoknyával, magas, testszínű, áttetsző harisnyával, kivágott cipőben hozza kicicomázva gyermekét beiratásra, miközben a férj a 20 holdas tagra fogyasztási hitelt kénytelen igénybe venni.*

Három nagy probléma tolódik itt össze. *A magyar iskola, a magyar család és a magyar életmód* kérdése. Ma még orvosi műszóval élve, csak *funkcionális zavarról* van szó, de ha nem vigyázunk, akkor bekövetkezik a szervi elváltozás.

Kultuszminiszteri tisztemnek nagyon szűkkörű felfogása lenne, ha csupán az iskolára vigyáznék és a nevelés többi tényezőire nem gondolnék. *A magyar család válságának első szimptomáit látom*, ezért vallás- és közoktatásügyi miniszteri tisztem azt parancsolja, hogy *éles vészjelt adjak, a felnőttek lelkiismeretére appelláljak.*

Több élet és több munka!

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. február 29. számában.

Mult szerdai cikkemben már szóltam a munka himnuszáról, amellyel Mussolini ajándékozta meg a munka és kötelesség jegyében ujjászülető olasz nemzetet. A háború utáni idők himnusz-irodalmában csak két olyan karakterisztikus költeményt ismerek, amely tökéletesen megfelel az illető nemzet hangulatának és helyzetének: az egyik Papp-Váry Elemérné Magyar Hiszekegyje, a másik a fasiszta Olaszország dala a munkáról. A többi népeknél ehhez fogható nem keletkezett.

A Canto del Lavoro három strófából áll. Első cikkemben a harmadikkal foglalkoztam, mert ebben az utolsó versszakban jött legteljesebben kifejezésre az alap gondolat.

Nagyon érdekes az első versszak is, amely Olaszország egyik legnagyobb problémáját állítja oda költői alakban: a kivándorlást. Quando la Patria si chiamama Roma, Italiano dominavi tu! «Mikor a hazát még antik Rómának hívták, akkor uralkodtál olasz! Mikor azonban a haza rabságba esett, kénytelen voltál kivándorolni, szenvedve, némán és szét-szóródtál az egész világon.» Nem frázisok halmaza ez a strófa, hanem az olaszokra nézve keserves való-

ság. Hiszen közvetlenül a háború előtt, 1912-ben 711.000 és 1913-ban 872.000 olasz volt kénytelen hazáját elhagyni és idegenbe vándorolni. Mikor a múlt év márciusában szerencsém volt Mussolinival személyesen beszélni, a nála szokásos rendkívül pregnáns kifejező módon azt mondotta, hogy körülbelül annyi olasz esett el a világháboruban, mint amennyi a háborút megelőző időkben évente kivándorolt. Olaszország tehát a békében minden évben egy-egy világháborút veszített.

«Ora che il genio della stirpe indoma da vinto si ridesta vincitore . . .» «Ma midőn a hajthatatlan faj génusza legyőzöttből, leigázottból újra győztes tudott lenni, megint vigan dalol a költő és a bölcselő újra hirdeti a műveltség szent jogát». Valóban büszkén mutathat rá a fasiszta himnusz arra, hogy a győztes Olaszország le tudta rázni a kivándorlás nemzetsorvasztó betegségét is. Az 1925-ik évben már csak 280.000, 1926-ban pedig 203.000 volt az olasz kivándorlók száma. Olaszország büszkeségének, óriási természetes szaporodásának gyümölcsét nem kénytelen többé a külföldnek leadni, hanem a fasizmus nagyvonalú telepítő, termelő és beruházó programja olyan közgazdasági helyzetet teremt, amelynek segítségével az olasz föld meg tudja tartani saját fiait. A természetes szaporodás évente négyszázezer felett jár és az olasz nemzet az 1926-ik év végével már jóval meg is haladta a negyvenmilliót, míg 1913-ban alig volt több 35 milliónál. Mussolini márciusban említette, hogy egyelőre még van hely a népszaporodás számára az eddig annyira elhanyagolt Campagnán, Szardiniában és a tripoliszi gyarmaton. Itt még 5—6, legjobb esetben hétmillió ember tud elhelyezkedni, de azután a túlnépesedés olyan feszítő erővel lép majd föl, hogy újabb gyarmatok nélkül alig élhetne meg Itália.

A fasizmus egész programjában semmisen ragadott meg jobban, mint a természetes népszaporodásnak, az olasz anyák termékenységének felmagształása s az a férfias elhatározás, hogy ennek a termékenységnek a gyümölcsét, az olasz munkás eleven erejét ne hagyják elszéledni, szétszóródni a nagyvilágban, hanem összetartják nagyszerű nemzeti célok megvalósítására. Ha volt valaha jogos imperializmus, úgy ez az, amely jogcímét a faj termékenységéből, az elemi erővel elősarjadó életből meríti.

E ragyogó képpel szemben mennyivel sötétebb a mi helyzetünk!

A háború utáni időkben az 1867-től 1918-ig tartó kiegyezési korszak megítélésében két szélsőség mutatkozott. Különösen a proletárdiktatura összeomlása után, 1920-ban és 21-ben, az első nemzetgyűlés idején volt divatban a «multak bűnei»-nek felhánytorgatása és a megelőző korszak igazságtalan kisebbitése, ócsárlása. Ennek a szigorú állásfoglalásnak a jogosultságához csak egy hiányzott: az új irány eredményessége. Mert egy későbbi kornak csak abban az esetben van joga az előzőt élesen bírálni, ha maga nagyobb sikerekre hivatkozhatik, ezekről pedig 1920-ban és 21-ben szó sem volt. Viszont az öregebb generációnál azt látjuk, hogy a multat túlzottan dicsérik és a keserves jelent lebecsülik. Vannak olyanok, akik abból, hogy egy nagyobb országban szerepeltek, azt a következtetést szeretnék levonni, hogy ők maguk is nagyobbak, jelentékenyebbek voltak. Pedig nagyobb országban könnyebb volt a kisebb nehézségekkel megküzdeni, mint most, egy kicsiny ország erejével, a nagy nehézségekkel tusakodni. Az igazság itt a középúton van s ez az, hogy a kiegyezés korában a magyar génusz igen sokat alkotott, de abban a korban sem volt minden fenékgig tejföl.

Nézzük csak éppen a kivándorlás problémáját. A XIX. század utolsó és a XX. század első tizedében százezrek hagyták el évente az országot, s még az 1910-es években is nyolcvanezer körül mozgott a minden évben külföldre kényszerült kivándorlók száma. Az így kivándorolt tótokat azután megszervezte a pánszláv és cseh propaganda s ez a cseh szellemtől átítatott magyarországi tót kivándorló tömeg tette elfogadhatóvá az Amerikai Egyesült-Államok s azok elnöke, Wilson számára a Felvidék elszakítását. Eltekintve ettől a nagy politikai októl, pusztán a népesedés szempontjából is katasztrófális volt, hogy a gyér népességű magyarság évente leadta természetes szaporodásának számottevő részét akkor, amikor itthon telepítésre és nagy munkástömegeket igénylő vállalkozásokra szintén korlátlan tér és lehetőség volt. A politika feladata az, hogy a nagy nemzeti lehetőséget valóságra váltsa. A kiegyezés kora az akkor kínálkozott népesítési és telepítési lehetőségeket nem tudta kihasználni s ezért viseli a történelmi felelősséget.

Ma, amikor a magyar protestantizmust a Tiszától nyugatra szinte kiöli az egyke, amely most már a katolikus vidékekre is átterjed, nagy hiba túlnépesedésről beszélni. Ez az áldott föld, amelyet hazánknak nevezünk, sokkal több embernek tud kenyeret adni, mint amennyi most rajta él.

A neonacionalizmusnak volna népesedési és gazdasági téren egyik legnagyobb feladata, hogy megoldja azt a kérdést, hogy hogyan tudunk természetes népszaporodásunknak itthon helyet adni s különösen az Alföld téreit emberrel és étellel megtölteni. A kivándorlás helyett több élet és több munka otthon: ez a Canto del Lavoro első strófájának nagyszerű alapgondolata és ez legyen egyik alapmotívuma a magyar politikának is.

A Nemzeti Színház

Megjelent a Pesti Napló
1928. március 4-i számában.

A Nemzeti Színház fennállásának kilencvenedik évfordulóján ez a nagyszerű művészeti kultúrintézetünk valósággal elének varázsolta Magyarország ezeréves történetének kiemelkedő jeleneteit. A színészek gyönyörűen játszottak, de *egyik-másik díszlet szegényes, kopottas volt* és a hozzáértő közönség érezte, hallotta, hogy a dalszínháznak épült Népszínház akusztikája drámai színpadnak nem felel meg. Ezt azok a műbírálók és irodalomtörténész-barátaim, akik előadás közben felkerestek páholyomban, egész őszintén a szemembe is mondták. Úgy éreztem, hogy mindenfelől szemrehányó tekintetekkel találkozom. Itt ül — gondolták a szemrehányó tekintetek követői — *ez a miniszter, aki kitűnő színművészeinek nem tudja a teljes siker külső feltételeit, a jó akusztikával bíró színházat és a szép díszleteket megadni!* Valójában én még azt sem mondhatom el mentségemül, hogy ott vagyok, ahol kilencven évvel ezelőtt, az indulásnál voltunk, mert akkor volt saját épülete a Nemzeti Színháznak, ma pedig nincs. Voltaképpen tehát *ott vagyunk s úgy vagyunk, ahol kilencvenegy évvel ezelőtt voltak elődeink*, amikor úgy, mint ma, a színháznak nem volt saját háza.

Bizony, tragikomikus ez a helyzet! Nem kétséges, hogy az egész magyar nép szeretne Nemzeti Színházat. Éber közérdeklődés őrködik felette s ha a bajnak csak előfutárját látják, máris többen fel-emelik óvó és tiltakozó szavukat. És mégis, kilencven év multán ott tartunk, hogy *a Nemzeti Színház bérhelyiségben zsellérkedik.*

Mikor a kultusztárcát a pénzügyi bizottságban tárgyaltuk, röviden kifejtettem, hogy mikor a világirodalomban és a korszellemben a realizmust és materializmust leváltotta a szimbolizmus, akkor a közállapotok, a fejlődési folyamatok komplikált jelenségeit szerették egyetlen szimbolummal kifejezni. *Nem megy-e ilyen szimbolumszámba lebontott régi Nemzeti Színházunk üresen tátongó, óriási telke ott a Múzeum-körút és a Rákóczi-út sarkán?* Nem szimboluma-e ez annak, hogy közművelődésünkben az utóbbi évek nagy erőfeszítése után még ma is van kultúrpolitikai téren sok, igen sok az üres telek?

A magyar művelődés szent városában beépíthetjük-e ezeket az üres telkeket és ezeknek az üres telkeknek egyikén *emelhetünk-e méltó palotát Nemzeti Színházunknak?* Ez korántsem függ egyedül a kultuszminisztertől vagy akár a kormány elhatározásától. Hogy a centennáriumra, a százéves jubileumra, megszűnik-e a Nemzeti Színház zsellérkedése, *ez a közhangulattól függ.*

Nem kell lebecsülni a veszélyeket! *Az a sok bűnös beszéd,* amely a művelődés magasabb régióiban folyó kultúrtörekvések ellen elhangzik és elhangzott, az a sok ilyenirányú badarság, amely nyomdafestéket fogyasztott és még fogyasztani fog, nem marad minden eredmény nélkül. *A tömegnyomor mai korszakában csak nagy adag lelkiismeretlenség kell e szó kimondásához,* de mikor egyszer a szó

elhangzik (és elhangzott!), igen sokan figyelnek és figyelték reá.

Sok jó hazafi, a magyar tudományt, irodalmat és művészetet őszintén szerető ember megbotránkozott ugyan a nyilvánosan tobzódó esztelenségen, de azzal nyugtatta meg magát, hogy a kultuszminiszter megannyiszor kiáll a magasabb műveltség védelmére.

Meg is teszem s nem érdemem, hogy megteszem, ez kultuszminiszteri kötelességem. *De mégis veszélyes ez a metódus!*

Ha mindig csak engem látnak csatázni a magasabb műveltség érdekében, akkor esetleg *téves látzat* támad a magyar kultúra ügye körül. Az a téves látzat, hogy itt nem nagy nemzeti életérdekről, hanem egyetlen ember rögeszméjéről van szó, aki beteges csökönységgel nyargal egy kultúrpolitikai gondolat vesszőparipáján.

Szerencsére, úgy látom, nem hiába nyúltam annyiszor tollhoz éppen a magasabb műveltség érdekében. Szerencsére vannak jóhiszemű emberek is, akiket meg lehet érvekké győzni. Korábbi jóhiszemű ellenfeleim közül egyre többen lépnek hozzám a parlament folyosóján és a társaskörökben és — ki halkán, ki hangosan, ki a sajtóban, ki a parlamentben — férfiasan megmondják és megvallják: — *Igazad volt!*

Egy vetés érik itt, de nem az én vetésem ez, hanem a nemzeté. És ugyanakkor, amikor az új honfoglalók, az alföldi tanyások világában a tantermek ezrei emelkednek, a magyar értelmiség mind világosabban látja, hogy *a magasabb műveltség alapintézményei nélkül éppen maga az intelligencia veszt el lába alól a talajt.* Csak a forradalmi és ellenforradalmi idők forró láza magyarázza meg, miként lehetett a magyar intelligencia egy részét a

magas műveltség intézményeinek pártolásától eltántorítani. Olyan tett ez, mintha a halász összetépné a hálóját, a szobrász a vízbe dobna a vésőjét, a zenész kettétörné instrumentumát.

A forradalom és ellenforradalom óriási tüze kialudt és nem a világégés fantasztikus lángjainál, hanem *a józan ész napfényénél ma már világosabban látjuk saját helyzetünket.*

Lassanként majd csak belátjuk, hogy ha az akkori erőtlen magyar társadalomban, kilencven évvel ezelőtt, volt erő a Nemzeti Játékszín megépítésére, akkor végre száz évvel később, *a centenáriumra talán mégis csak megépíthetjük majd új Nemzeti Színházunkat.*

Úgy érzem, itt valahogyan a nemzeti becsület kérdéséről is szó van.

Népbarát nacionalizmus.

Megjelent a Nemzeti Újság
1928. március 1-i számában.

Két legutóbbi szerdai cikkemben egyet-mást írtam a fascista Olaszország legújabb himnuszának első és utolsó versszakáról. A középső strófát utoljára hagytam, mert annak mély értelmét mi magyarok érezzük át legjobban, akik a kommunizmus ürömpoharát fenékgig üritettük. Ezt a keserű italt csak egyes olasz városok és vidékek kóstolgatták, de ez a kevés is elég volt ahhoz, hogy az olasz nemzetnél ennek az ellenhatásaként egy egészen új politikai rendszer szülessék meg: a fasizmus.

«Nell'alba incerta che non vide il sole un soffio di rivolte imperverso»... «A nap felkeltét megelőző áthatatlan szürkületben felhangzott a lázadás üvöltése, a csöcselék valami tisztátalan hangú parancsot követett és ebben a sötét órában megátkozták a haza nevét. De Itália azt akarja, hogy egyetlen hatalmas szolidaritás fűzze oda az anyaföldhöz saját fiait. Általános megújhódás támad a háborúban kiontott honfi-verből és Róma új erőre kap.»

Lám, az olaszok megbélyegzik — akárcsak mi — a háború után ott is kitört lázadásokat és a győzedelmes fasizmus telíteni igyekszik életerős és reményteljes nacionalizmussal a marxizmusból rész-

ben kiábrándult, részben erőteljes kúrával kiábrándított olasz tömegeket. A drasztikus kúra jót tett, mert a politikai rendszereket nem elvi megokolások, hanem gyakorlati eredmények igazolják. Az olasz fasizmus pedig Itáliából új országot csinált, melynek népére és közgazdaságára nem ismerne rá az, aki a szép félszigeten a háború előtt vagy közvetlenül a háború után járt.

Maguk az olaszok hirdetik és én is egészen világosan látom, hogy a fasizmus nem kiviteli cikk és hogy politikai metódusainak követése nálunk nem volna sem indokolt, sem lehetséges. De saját tapasztalatainkból és az olasz példáról mégis hasznos következtetéseket vonhatunk le.

A magyarországi bolsevista kísérlet politikai szemléltető oktatás volt arra, hogy hova vezet a marxista politikai és közgazdasági rendszer alkalmazása. Ha van is a szocializmus és a kommunizmus között fokozati különbség, pusztán elméletileg a kommunizmus semmi más, mint a szocializmus végső következményeinek a levonása. Az egész kommunista-kísérletből egy szemernyi sem szívódott fel a nemzet organizmusába. Nagy szerencsétlenséget hozott a hazára és a nemzetre a nélkül, hogy még az alsó néprétegek is bármi hasznát látták volna. Nézzük Oroszországot. Hihetetlen gazdag, óriás birodalom, ahol a bolsevisták immár tíz éve dolgoznak és nem jön ki az egész dologból semmi. Az orosz nemzet kikapcsolódott a civilizált népek szolidaritásából és teljes jelentéktelenségben tengeti üres, kietlen életét. Utóvégre, ha egy politikai rendszer tíz évig egy gazdag és nagy országban gyakorlatban van, már kellene mutatkoznia az eredménynek, de mindeddig nem láttunk mást, mint kivégzéseket, vérengzéseket, a titkos rendőrség legundokabb perfidiáit, az egyéni szabadság megsemmisítését, a gondolat-, a tan- és sajtó-

szabadság korlátozását, általában minden magasabbrendű élet megsemmisítését.

Ebből a magyar fizikai munkásságnak is le kell vonnia azt a következtetést, hogy abból a rendszerből, amellyel annyi ideig biztatták, a gyakorlati életben nem jön ki semmi. Valóban, a tömegek számára nincs más járható út, mint az atheisztikus és nemzetellenes marxizmustól való visszatérés a vallásos és nemzeti gondolat táborába.

Ez azonban nem lehet pusztá követelés. A hazának és az egyháznak is erősen elébe kell mennie a magyar munkásságnak.

Mert mi az, amivel a marxizmusnak sikerült — mert sikerült — ezeket a tömegeket eltántorítani a vallástól és a hazafiságtól? Az az érvelés — igenis érvelés, nem akarom az átmítás szót használni, mert rossz politikai metódus az, ha politikai ellenfeleinknek mindig rosszhiszeműséget tulajdonítunk — ismétlem, az az érvelés, hogy a vallásosságot és a hazafiságot a felsőbb néposztályok egoisztikusan kihasználták arra, hogy a saját uralmukat megokolják, hogy a népet engedelmességre, alázatosságra, hadakozásra és véreontására buzdítsák, anélkül, hogy ez a tömegek javát szolgálná. Ez az érvelés, — önámítás volna tagadni — igenis, nagyon széles körökben hitelre is talált.

Mivel lehet küzdeni mindezek ellen? Azzal, ha úgy az egyházi élet, mint a magyar nacionalizmus kifejezetten és erősen népbarát irányzatot vesz.

Prohászka, hóna alatt esernyőjével és sárcipősen, a dominikánus vagy a franciskánus az egyszerűségével meg tudta ragadni a magyar tömegek fantáziáját és csak legutóbb láttam Sopronban, hogy a néppel nap-nap mellett törődő érdemes prior, Szalay János, mekkora tömegeket tudott Credo-egyesületébe tömöríteni. Az alsópapság névtelen hősei ezen a téren csodálatos nemzetnevelő munkát végeznek, amelynek

egész kiterjedését a budapesti ember nem is látja. Ha sikerült a neonacionalizmust, melyet hirdetek, a magyar tömegekbe is belevinni, ebben nagy része van lelkeskedő papságunknak és hitoktatóinknak.

Mert amint az Egyház népbarát irányzata volt az, amely részben már visszaszerezte számára a tömegek jelentékeny részének rokonszenvét, azonképpen a haza eszményéhez is a fizikai munkások milliói csak akkor térnek majd belsőleg is meg, ha a nacionalizmus teljesen a tömegek érdekeinek szolgálatába áll.

A magyar hazafiság közmondásos. Egész Európában úgy ismernek bennünket, mint a patriotizmus előharcosait. És mégis, ennek a hatalmas magyar hazafiságnak van egy nagy gyengéje s ez az, hogy számbelileg aránylag kicsiny az a réteg, amely ennek a nagy érzésnek az aktív hordozója. Korábban főleg a köznemesség volt, ma a magyar értelmiség és kisgazdáközönység. De tovább felfelé, a vagyonnal fogy a patriotizmus és a szegénységgel nő a kozmopolitizmus.

A kiegyezés huszonötéves jubileuma alkalmával, 1892-ben és azután a millenium alkalmával nagy díszmagyaros felvonulások szimbolizálták a magyar nacionalizmust. Ma nem az ünnepségekkel, hanem csak a szociális politikának, a kultúrpolitikának, az alsó néposztály érdekeit szolgáló közgazdasági politikának, a népbarát kormányzatnak és a hazafiságnak összefonásával gyárthatjuk meg azt a hatalmas kötelet, amely, mint a fasiszta himnusz is mondja: a haza földjéhez rögzíti a haza szülőtteit, a hazafiakat.

Ez az egyedüli metódus, amely célhoz vezet. Ha a magyar neonacionalizmus nem tudja megnyerni a nemzeti gondolatnak és a nemzeti érzésnek a magyar tömegeket és ha marad egy viszonylag kisebb társadalmi réteg ideálja, akkor nem lehet kétséges, hogy fölébe kerekedik az egész földet egyetlen golyóbisznak tekintő internacionalizmus.

Új stílus.

Megjelent a Pesti Napló
1928. márc. 11-i számában.

Gróf *Bethlen* István debreceni beszéde monumentális őszinteségével megragadta az egész nemzetet. Felelős állásban nyíltan és világosan kimondta azt, ami minden jó magyar ember lelkét betölti. *Deák Ferenc felirati beszéde óta nem hangzott el magyar államférfi ajkáról ilyen nagyjelentőségű politikai szónoklat.* *Deák* Ferenc felirati beszéde bevezetése volt a kiegyezés korának, — gróf *Bethlen* István debreceni beszéde bevezeti azokat a békés, de szívós törekvéseket és erőfeszítéseket, amelyeket a magyarság egyetemének a nagy nemzeti vágyak beteljesülése érdekében az újjáépítés mai korában tennie kell. Mindkét beszéd *nyitány* csupán, de mindkettőben már megcsendülnek *a mű vezető motívumai is.*

Gróf *Bethlen* István debreceni beszédében *az őszinteség hangja* kapja meg az embert, ami a magyar politikában *új módszert és új stílust* jelent. Mert a korok változtával nemcsak azok tartalma s a történelem iránya változik, hanem *a politika metodikája és stílusa* is. Politikusok és írók ma másképp cselekszenek, másképp beszélnek, másképp írnak, mint a megelőző generáció.

Mennyivel más volt a *kiegyezés korának stílusa!* Eltanultuk az osztrák Hofratoktól a lábujjhegyen

való járást, az osztrák diplomatáktól a gondolatok puszta jelzését s a Metternich-féle stílus szalonbeli halk suttogását. De magában a lényegben is sajátos volt a helyzet a kiegyezés korában. Nagy királyunk, *I. Ferenc József*, teljes szabadságot engedett a szorosabb értelemben vett belpolitikában, de a külügyekhez, a katonai dolgokhoz, a gazdasági kérdések legfőbb problémáihoz, — mint amilyen a vámterület, a bankkérdés s a főbb vasútvonalak vezetésének problémája volt — nem engedett hozzányúltni. A nemzet életösztone, mely az állami élet teljessége és függetlensége után sóvárgott, ebbe a helyzetbe nem tudott beletörődni. Még a szimbolumok körül is, mint amilyen a kétfejű sas, a fekete-sárga szín, a Gotterhalte volt, állandóan folyt a lappangó harc. A politikai bölcsesség hallgatólagos megállapodáshoz vezetett, egyfelől a király, másfelől a nemzet többségének irányadó tényezői — különösen a vezető államférfiak — nem beszéltek ezekről a szétválasztó dolgokról, vagy ha beszéltek is, a kérdések dilatorikus kezelése céljából a formulák egész sorát eszelték ki. Így *Széll Kálmán* politikai zsenije részben ilyen formulák kiesztergályozásában tűnt ki.

Mindez politikai szükségesség volt és nagyon lapos dolog lenne e fölött ma élcelődni. Annak a nagy kornak is megvoltak a maga bajai s e bajok reflexei voltak ezek a sajátos politikai jelenségek. Bizonyos dolgokról a legnagyobb mértékben célszerűtlen volt beszélni. Itt a hallgatás igazán arany volt. A valódi helyzet brutális felfedése csak felesleges módon feltárta *a betegség gyógyíthatatlanságát*, mint a *Tisza István* bukása után 1904-ben bekövetkezett események, az úgynevezett nemzeti küzdelem s a chlopy-i hadparancs esete mutatták és bizonyították. A kiegyezés korának ezekből a politikai szükségességeiből sajátos politikai metódus, sajátos

stílus fejlődött ki és azok, akik ebbe Ferenc József közel hét évtizedes uralkodása alatt beleszoktak, szem elől tévesztették és részben még ma is tévesztik, hogy *ez a metódika csak annak a kornak volt a metódikája és stílusa* és mert sok tekintetben szép és nemes volt, folytatni akarták még akkor is, mikor már az idők járása megváltozott és ezek a változott idők új metódikát és új politikai stílust követelnek.

Akik *Roosevelt* amerikai köztársasági elnököt látták nagy politikai körútain, azokra nagy hatással volt, hogy mint hatalmas kőtömböket dobott be részleteikben kimunkálatlan gondolatokat, erőteljes kifejező frázisokat a hallgatóközönség közé. *Lloyd George* háborús beszédeiben is volt ilyen fékezhetetlen erő, amely napjainkban úgy tör elő *Mussolini* szónoklataiból is, mint a láva a Vezúv kráteréből. Csak kiegyensúlyozott, harmonikusabb korokban lehetett a politikában halkán beszélni, úgyhogy ez a halk szó messze elhangozhatott. *Katasztrófák után, mikor még süvít a szél, érces hangon kell bekiáltani a zivatarba!* De főleg a kor demokratikus iránya az őszinte szót, a helyzet leplezetlen feltárását, az igazságok nyílt kimondását követeli. Mikor népoktatásunk súlyos helyzetét, a felnőtt analfabéták és a be nem iskolázott gyermekek óriási számát, a népiskolák katasztrófális hiányát nyíltan szemébe mondtam a nemzetemnek, legjobb barátaim is óva intettek ettől a politikai stílustól. Pedig mi sem lenne végzetesebb a magyarságra, mint ha a külföldön lábujjhegyen járva, suttogva mondanók el a nagy világnak szenvedéseinket és a bennünket ért igazságtalanságokat, itthon pedig áltatnók magunkat és lepleznénk bajainkat.

A megváltozott korszellem és a mi sajátos új helyzetünk világos, nyílt, őszinte szót követel. Bethlen István debreceni beszédének stílusa új iskolát csinál a magyar politikában.

Magyar március.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. március 15. számában.

Fiatal segédfogalmazó voltam a miniszterelnökségen, amikor megalkották az 1898. évi V. törvénycikket, az 1848. évi törvények megalkotása emlékének ünnepléséről. Ezzel a törvénnyel április 11-ét nemzeti ünneppé avatták s így kontrát igyekeztek mondani március 15-ének. A törvény nem szívódott fel az életbe, a társadalom továbbra is március 15-ét tartotta meg, április 11-én pedig csak a középületeket lobogózták fel, de egy pár évvel később már senki sem tudta, hogy miért. Bánffy Dezső báró, akkori miniszterelnök a fiatal segédfogalmazót, érdemtelenül, különös bizalmával ajándékozta meg s így módomban volt meglehetősen fiatal tapintatlansággal megmondanom, amit gondoltam, hogy hivatalosan nem lehet ünnepet csinálni.

Most, tíz évre rá, hogy Ausztriától elszakadtunk, megalkottuk az 1927. évi XXXI. törvénycikket, március 15-ének nemzeti ünneppé való nyilvánításáról. A régi közösügyes világban ez lehetetlen lett volna. Most persze ennek az ünnepi törvényhozásnak már nem volt semmi akadálya.

A múlt évben Cegléden jártam. A Kossuthszobor előtt nagy sokaság énekelte «Kossuth Lajos

azt üzenté...», de míg régen, mikor odajutott az ének, hogy «Ha még egyszer azt üzeni...», a szemek felvillantak s a hangban dac és fenyegetés volt, addig most szabályosan, kardalszerű ütemben, minden nagyobb kedélyhullámzás nélkül énekelték tovább Csak a melódia maradt meg, de a dac és a fenyegetés nem volt többé érezhető. Ehhez hasonlóan nem éri-e ugyanez a sors március 15-ét, a hivatalos ünneppé való nyilvánítás nem vesz-e el sokat a nemzeti érzés ösztönös kitöréséből?

Annyi bizonyos, hogy hivatalosan nehéz hangulatot csinálni. Aktával éppen nem. Szeretném azt az embert látni, akit a sok «miszerint», «tekintve», «figyelemmel», «a magam részéről», stb., amiktől a mi hivatalos írásaink hemzsegnék, emelkedett hangulatra indítana. De túl ezen, az aktív miniszter is csak nehezen tud hangulatot csinálni, mert maga a hivatalos állás is már bizonyos fokig sterilizálja a kimondott szavakat.

Mussolini ezen a téren is egészen új utakat tör. Ő nem tagadta meg hirlapírói multját és voltaképpen két szerepet egyesít egyéniségében: az állam kormányzatát vezető első miniszterét és a közvéleményt irányító első zszurnalisztáét. Innét van az, hogy reformjai nem maradnak papiron, hogy azokat nem kell a végrehajtóhatalom lomha bürokratikus apparátusának erőszakkal rákényszeríteni az életre, hanem pusztá szava ujjongó, tapsoló, helyeslő engedelmességre talál. A közhangulat szárnyaira bízza reformjait és a köz helyeslése a végrehajtás sikerének legfőbb záloga.

Ilyen szerep vállalásához és betöltéséhez Mussolini kivételes, tüneményes tehetsége kell. De még ott is, ahol ez hiányzik, a modern miniszter nem bízhatja magát a bürokrácia iktatott papírosaira, hanem reformjai érdekében küzdenie kell a közhangulatért.

Március 15-én is arra kell törekednünk, hogy ezt a nagyszerű márciusi hangulatot, ami olyan, mint az új életre ébredő magyar földnek sajátos illata, el ne nyomja, a banalitásba le ne húzza a hivatalos ünnep obligát dobpergése.

Mi volt ez a márciusi hangulat? Feslő remény és erősödő nacionalizmus. A reményt az 1849-i év katasztrófális eseményei egy évtizedre elfagyasztották, de a felajzott nacionalizmus, az megmaradt.

Csodálatos, hogy az 1848 februári francia forradalom átragadt ugyan Európa legtöbb államára, de mindenhol más és más alakot öltött. Franciaországban kifejezetten szociális forradalom volt. Midőn a mozgalom már szinte vörössé lett, Cavaignac tábornok Páris utcáin lekartácsolta. A német államokban és Ausztriában a fejedelmi abszolutizmus ellen rohamoztak, tehát német földön a mozgalom politikai forradalommá alakult át. Csak Olaszországban és nálunk lett nemzeti forradalommá. Milánó és Velence csak úgy, mint Budapest, le akarták rázni az osztrák igát és Carlo Alberto a Pó völgyében ugyanazokért az eszményekért rántotta ki a piemonti kardot, amelyekért a Duna és a Tisza völgyében s Cegléd piacán Kossuth toborozta honvédjeit. 1848 Franciaországban szociális, Németországban politikai, Olaszországban és Magyarországon nacionalista megmozdulás esztendeje volt.

Persze Kossuth lényegesen fokozta a nacionalizmus lendületét azzal, hogy a jobbágyság helyzetét javította, amivel a mozgalomból szociális evolúciót csinált. Evolúciót, hangsúlyozom, mert a magyar rendek, a magyar törvényhozás mindezt önként tette s így nem került a sor revolúcióra. Ami 48-ban szociális haladás, azt evolúció és nem revolúció útján értük el. Fegyverhez a régi Ausztria perfidiája ellen nyúltunk, itt a mozgalom szabadságharccá lett. A mi

1848-unkat nem mocskolta be a szociális forradalmak elmaradhatatlan szennye, hanem éppen úgy, mint Olaszországban, eszményi tusa volt a nemzeti gondolatért. Nem hiába nevezte a magyar Petőfi az olasz Carlo Alberto csapatait a szabadság szent katonáinak.

Ez a márciusi szellem kell nekünk mind a két elemével ma is: a szociális evolúcióval és a nemzeti gondolatért való áldozatos küzdelemmel. Ez a mi március 15-énk sommája, történelmi, politikai tartalma és egyben példakép nekünk.

Mult csütörtökön írtam ugyanezen a helyen, hogy a magyar nacionalizmusnak nagyon népszerűnek kell lennie. A magyar nacionalizmusnak sürgetnie kell a szociális evolúciót, hogy ha majd üt az óra, úgy, mint 48-ban, a magyar nép osztatlanul álljon a nemzeti gondolat táborában.

A Nemzeti Színház mint szimbólum.

Megjelent a Pesti Napló
1928. márc. 18-i számában.

Különös az összefüggés, amely egyes korok és egyes sajtósági monumentális épületek között fennáll. Nem a méretek döntenek itt; maga a kolosszalitás valamely épületet a korra jellemzővé még nem tesz. Az alkotás *rendeltetésének* olyannak kell lennie, amely a nemzet valamelyik nagy törekvését kifejezi és ezt a rendeltetést, ezt a nemzeti akarást kell az alkotó művésznak a kor szellemével összhangban megformálni. A renaissance és az ellenreformáció korának pápaságát csak az érti meg igazán, aki látta a római Szent Péter egyházat. II. Fülöp spanyol királyságának jellege bele van építve az Escorial köveibe, amely félig zárda, félig királyi palota. XIV. Lajos francia királyságát Versailles, Mária Terézia uralkodói voltát Schönbrunn szimbolizálja.

Nálunk magyaroknál is a kort jellemző épületek egész sora áll még. A XVIII. századbéli visszaesések után a XIX. század elején új lendületet vett a *hazai protestantizmus* s ezt a mozgalmat erőteljesen fejezi ki a debreceni nagy templom és mögötte a kollégium. Vagy nincs-e benn a *reformkor lelke*, József nádor és Széchenyi korának jelleme a Nemzeti

Múzeum palotájában? Nem jelentkezik-e ugyanez a szellem a Lánchíd hatalmas pillérjeiben?

Mily nagy esemény volt az abszolutizmus idején az *esztergomi bazilika* felszentelése, amelyben a kortársak az önkényuralom által el nem taposható magyar erő megnyilatkozását látták. Az abszolutizmusból győzelmesen kiemelkedő magyarság újabb nekilendülését Tudományos Akadémiánk palotája szimbolizálja. És semmi kétségem nincs abban, hogy I. Ferenc József, helyesebben a kiegyezés kora a Duna melletti Országházzal nemcsak halhatatlan emléket állított önmagának, hanem architektúrája valósággal megtestesíti az imént befejeződött kor szellemét.

A forradalmak után egész Európa demokratizálódott. Ma királyi várak és parlamentek, minisztériumok és monumentális hivatalok építésével előállni nem lehetne. E pillanatban összes építkezéseink közül talán a Nagy Magyar Alföldön ezrével szétszórt kis népiskolák, mondjuk, a *tanyai népiskolák szimbolizálják a legtalálóbban eddigi törekvéseinket.* Petőfi többször kifejezte azt a forró vágyát, hogy szeretne mint madár keringeni a Nagy Magyar Alföld felett. E kívánságának akkor csak Pegazusán, fantáziájának szárnyain tehetett eleget. Ma már elképzelhető az, hogy valaki ott repül, ott kering az Alföld felett abból a célból, hogy a nagy róna fölött valami áttekintést nyerjen. Az Alföld óriási terein szétszórt tanyai iskolák sokasága csak az ilyen légi utas szemében olvadna össze *egy magasabb szintézésbe* és csak így válnék az egységes iskolahálózat áttekinthetővé.

De az efféle szemlélődés nem alkalmas arra, hogy belevésődjék egy egész nemzet köztudatába. Utóvégre ilyen légi kedvtelésnek csak kevés ember adhatja át magát. Nagyobb, hogy úgy mondjam,

koncentrikusabb alkotásra van szükség, hogy valami a tömegek fantáziáját felizgassa és megragadja. Mindig többen és többen érzik, hogy művelődésünk, fajunk belső értékének ez a legnemesebb külső megnyilatkozása az, ami a világ érdeklődését és rokonszenvét leginkább felénk tereli. Csak akkor, ha ez a rokonszenv mély gyökeret ver a világ nemzeteteibe, lesz meg a kedvező atmoszféra a trianoni igazságtalanságok reparálására. *A magyar nemzetnek ezt a nagy művelődési törekvését kellene egy nagy művészeti alkotással szimbolizálni*, amelyből a nemzet is önbizalmat és újabb erőt merítené.

A Nemzeti Színház nálunk mindig több volt pusztán művészeti intézménynél. Mikor kilencven évvel ezelőtt megalkották, nem az irodalmi, nem a művészeti cél állt előtérben, hanem a *nemzeti gondolat*. Fenyegedett nemzetiségünket és nyelvünket akartuk a magyar játékszín révén menteni, védeni és fejleszteni. A színház ennek a magasabb értelemben vett nemzeti és politikai célnak meg is felelt, — hiszen a magyar színháznak nagy része van abban, hogy három olyan német kisvárosból, mint amilyen Buda, Óbuda és Pest volt, egyetlen magyar nyelvű és szellemű nagyváros: *Budapest* fejlődött ki. A Nemzeti Színház felépítése ugyanígy most is nemcsak azt jelentené, hogy kiszabadulunk a Népszínház lehetetlen helyiségéből, hanem *építése szimbolizálná a katasztrófákból a művelődés jegyében újjászülető Magyarországot*.

Ezért nem is lenne helyénvaló, ha mondjuk tíz éven át az állami költségvetésbe beállítanánk egymillió pengőt, amiből bár lassan, de biztosan fel lenne építhető az új Nemzeti Színház épülete. Ennek az új épületnek valahogyan *a nemzet kollektív és spontán erőfeszítése gyümölcsének kell lennie*, csak így lesz igazán a mai generáció sajátja; nem kor-

mányelhatározás eredménye, hanem tömegek erőfeszítésének sikere. Ha részsorsjegyeket bocsátunk ki, akkor az az alföldi tanyás is elhozza majd a maga pengőjét, akinek gyermeke az új tanyai iskolába jár s így erkölcsi alapon épülne fel s a *népben* gyökerező lenne az egész akció.

Kilencven évvel ezelőtt is a nemzet közáldozatkészségéből épült fel az első Nemzeti Színház. Alakuljon tehát ki a centenáriumra is az új nemzeti mozgalom és gyümölcseként épüljön fel az új Nemzeti Színház. Hiszen a történelem nagy költeménye egyes strófáinak is megvan a maguk refrénje, ritornellje... *Csak ilyen módon lehet az új Nemzeti Színház régi helyén az újjáépülés korának architektonikus szimboluma.*

Ibsen és a közszellem változása.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. márc. 22-i számában.

Ha e napokban ujság kerül a kezünkbe, kivétel-számba megy az olyan lap, amelyben ne találkoznánk cikkel Ibsen Henrikről. Tegnapelőtt volt születésének századik évfordulója, ezt a centenáriumot ünneplik életrajzi és esztétikai cikkekkel és darabjainak színrehozásával.

A mi Nemzeti Színházunk is falragaszokon hirdette, hogy az Ibsen-darabok hosszú sorát adja elő s alig hiszem, hogy volna Európában drámai színpad, amely Ibsennek annyi darabját tudná mintaszerű szereposztásban színrehozni, mint Csonka-Magyarország első drámai színháza.

A magyar közönségnek tehát módjában lesz Ibsen műveiben gyönyörködni ma, amikor darabjai az aktuális irodalomból kezdenek irodalomtörténeti perspektívába kerülni. És Ibsennél éppen ez az irodalomtörténeti, tovább megyek, gondolat-történeti perspektíva rendkívül fontos.

Mikor fellép, északi hazája és egész Közép-Európa még teljesen bent van a romanticizmusban. Ő maga is romantikus darabokat ír, előszeretettel foglalkozik az északi népek sajtóságos germán mitológiájával. De változik a kor szelleme. Flaubert

megírja Madame Bovary-ját s ezzel megszületik a francia realiztikus regény, megindul a realizmusnak s a naturalizmusnak a harca a korábbi feszítőerejét elvesztett romanticizmussal s míg Franciaországban ez az irányzat utóbb Zolával átcsap a materializmusba, addig a germán világban Ibsen, a szláv világban pedig Dosztojevszkij töri a realizmus útját.

A realizmusnak még rövidebb volt a lélekzete, mint a romanticizmusnak, amelyet felváltott. Túlságos filiszter és hétköznapi volt és a végén teljesen ellaposodott. Az emberek menekülni akartak a realizmus hétköznapijából. Ez a lelki szükség szülte meg a szimbolizmust, az impressionizmust, majd az expresszionizmust.

Csodálatos, hogy az az Ibsen, akit a *realizmus* nagy úttörői között emlegetnek és mindenestre egyike volt azoknak, akik a *romanticizmussal* szemben a nagy esztétikai győzelmes csatát megvívták, a maga művészetébe annyi szimbolisztikus elemet vett fel, hogy ma vannak kritikusok, akik a felett vitatkoznak, hogy nem kell-e Ibsent félig a *szimbolistákhoz* sorolni?

Ennyire nem mennék.

Annyi bizonyos, hogy éppen ezek a szimbolikus vonatkozások megkimélik Ibsent attól, hogy minden nagysága ellenére is egyelőre a félmult félhomályába kerüljön. Csodálatos ez az irodalmi és művészeti félmult. Ha egy stílusra, sőt egy korszellemre ráununk, akkor egyideig még annak a formáit sem szeretjük látni. Ma még nem tudjuk elviselni a kilencvenes évek divatját, a krinolin már kosztüm-és díszítőművészeti stílus, az anyák stafirungja rendszeren a padlásra kerül, a nagyanyáké dísz tárgy, porcellánjuk maradványa a vitrinbe jut. Még olyan nagy művész is, mint amilyen a mi Munkácsynk, átmeneti-

leg félhomályba került, mert a realizmus művészete éppen most van a félmult kritikus átmeneti állapotában. Éppen így a realista és a naturalista kor drámai irodalmát ma por lepi a könyvespolcokon, de a romantikusokat, akiket a század elején ért ugyanez a sors, már újra előszedik.

A születés centenáriumát rendszeren nehéz megünnepelni, mert ha az író hosszabbéletű volt, akkor éppen a születés századik évfordulója találja *œuvre*-ét ebben a félmultbeli állapotban. Halálának ötvenedik évfordulója sokkal jobb ünneplő dátum, mert akkor már megvan a teljes történeti perspektíva.

Az, hogy Ibsen realizmusa mellett darabjaiban sok a szimbolikus elem, nagy tehetsége mellett megkíméli attól, hogy le kelljen venni a répertoire-ról. Pedig azoknak a társadalmi problémáknak a legnagyobb része, amelyeket felvetett s amelyek a maguk idejében éppen aktualitásukkal rendkívül érdekelték a közönséget, ma már megoldódtak és nem problémák többé. Azok a társadalmi visszasságok és betegségek, amelyeket ő ostromolt, ma nem állnak előtérben. Ma kevésbé szubtilis lélektani, hanem sokkal brutálisabb gazdasági és szociális problémákkal áll szemben a modern társadalom.

Az ibseni világnézetnek egyik, leglényegesebb pontja az individualizmus kultusza az a törekvés, hogy az egyén letéphesse magáról mindazokat a béklyókat, amelyek addig mozgását kötötték. Itt hajlik el a kor felfogása leginkább Ibsenétől. Az egyének ez a túlságosan szabad csapongása aggodalmas módon megbontotta az élet magasabb egységeit. A válások óriási száma mutatja, hogyan feszíti szét a túlhajtott individualizmus a családot és a háború utáni gyászos korszakban az is nyilvánvaló lett hogy az öncéllá vált politikai szabadság is szétvetéssel fenyegeti a nemzeteket és az államokat.

Meg is jött az individualizmussal szemben a kettős nagy reakció. Az egyik szélsőbaloldali, a másik szélsőjobboldali. A kommunizmus, amely a maga teljességében valósítja meg a szocializmus államtanát, minden egyéb szabadságot megsemmisített. Szovjet-Oroszországban az egyén tökéletesen ki van szolgáltatva az állami hatalomnak, alantas közegekből összecsisztított titkosrendőrségnek. A jobboldalon pedig a fasizmus azt hirdeti, hogy az egyén önmagában vajmi kevés, hogy a földolog, az előbbrevaló, az örök alany a haza és hogy az egyén boldog lehet, ha ennek a magasabb egésznek alkotórésze és ha harmonikusan beillesztheti a maga erejét az összesség kollektív erőfeszítésébe.

Csak Közép-Európában és nyugaton él tovább a demokratikus intézményekkel együtt az individualizmus s éppen ezért ezek azok az országok, ahol Ibsen művészete a centenárium idején is megértésre talál. Hogy a közép- és a nyugateurópai demokráciák meg tudnak-e állni, az attól függ, hogy milyen erős lesz a kommunista roham. Mert ha ez a mozgalom erőben folyvást gyarapszik, akkor saját-ságos szituáció áll elő. A kommunizmus nyíltan hirdeti, hogy hatalomra jutva az egyenlőség érdekében megsemmisít minden függetlenséget. A minimumra redukálja az egyén szabad mozgását, de addig, amíg hatalomra jut, számonkéri a modern demokráciától a maga törekvései javára azt az agitációs, szólás, sajtó- és tanítási szabadságot, amelyet a modern alkotmányok mindenki számára biztosítanak s amelynek kíméletlen kihasználásától a kommunizmus eszméjének diadalrajutását várja. Elméletileg saját-ságos helyzet ez. A szabadság elvi tagadója követeli a szabadságot attól, aki a szabadság elvi alapján áll, nyíltan és kifejezetten azért, hogy a szabadság kihasználása révén győzzön és

győzelme esetén megsemmisítse a szabadságot. Érdekes tusa lesz ez, melynek első összecsapásait már láthatjuk Franciaországban. A harmadik köztársaság birkózik itt a harmadik internacionáléval. A harmadik köztársaság igen széleskörű szabadságjogokat enged. A harmadik internacionále ezt a szabadságot frivol módon kihasználja egy kommunisztikus rezsim előkészítésére. Az embernek feszült érdeklődéssel kellene figyelnie a világnézeteknek ezt a nagyszerű összecsapását, de nekünk magyaroknak megtelik a lelkünk aggodalommal, ha a tusa kimenetelére gondolunk, mert mi már kóstolót kaptunk a kommunizmusból.

Az eszményi megoldás az volna, ha a nagy egész, a haza érdekében korlátoznák ugyan a túlzásba vitt individualizmust, de ha meghagynának az egyének még annyi szabadságot, amennyi kell ahhoz, hogy elviselhető maradjon az élet. Ha Európa megtalálná ezt a politikai megoldást, akkor Ibsen a maga túlhajtott individualizmusával egy ideig még jobban elhomályosodnék a félmult kódében. De óriási tehetsége meg fogja óvni attól, hogy pusztán irodalomtörténeti alakká zsugorodjék össze, hiszen minden idők drámaíróinak egyik legnagyobbja volt.

«Az elképzelhető legreakciósabb kormány»

Megjelent a Pesti Napló
1928. márc. 25-i számában.

Miniszterviselt, konzuláris férfiú azt mondotta a felsőház hűvös légkörében, hogy általános politikai szempontból *a Bethlen-kabinetnél «reakciósabb kormányt már elképzelni nem lehet»*. Nagy szó, kemény beszéd, amely népiesebb gyülekezetben, népiesebb szónok ajkán mindenesetre helyszerűbb lett volna, de egy konzuláris férfiútól mindenesetre kissé szokatlan volt. Annyival is inkább, mert az illusztris szónok elmulasztotta, hogy ezt az állítását érvekké alátámassza és általában e kijelentés a beszéd nagyértékű fináncpolitikai fejtegetéseivel jóformán nincs is logikai összefüggésben.

Az állítás az egész rezsimre, az összkormányra vonatkozik. Mégis a kultúrpolitika tükrözi vissza leginkább valamely kormányzat szellemi irányzatát; az általános politikai vezető miniszterelnök után első sorban *a kultuszminiszter az, akinek ezzel a politikai világnézeti váddal szemben állást kell foglalnia*. Nézzük meg tehát a Bethlen-kabinet kultúrpolitikájának alapját alkotó általános politikai megfontolásokat.

Mindig azt hirdetem, hogy a magyar politikai demokrácia tervszerű előkészítése végett szükségünk

van igen messzemenő kultúr-demokráciára, ami az iskolai politikában annyit jelent, hogy *hiányos népiskolai hálózatunkat ki kell építeni*. A napokban osztottam szét az összes felsőházi tagok és képviselők között a Magyar Népoktatásról szóló rendszeres munkálatot, amelyből kitűnik: Magyarország tantermeinek száma 15.743 és 8.562 újabb objektumra van szükség, hogy a magyar népoktatást szégyenteljes hajléktalanságából kiragadhassuk.

Egyesek sokalják, hogy a kereskedelmi tárca 262 és fél millió, a földművelési tárca 156 millió beruházási hitele mellett *a kultusztárcára 79 millió és nyolcszázezer pengő mégis jutott*.

Feledik, hogy ha a kiegyezés korának Nagy-Magyarországn a félszázados békében rendbehozták volna népiskolai ügyünket, akkor a kultusztárca mai beruházási hitelei kisebbek volnának és a trianoni Magyarország kultuszminiszterének most nem kellene azon törnie a fejét, hogy honnét vegye elő azokat az összegeket, amelyekből felépítheti a még szükséges 8500 népiskolai objektumot.

Tény az, hogy az Alföld óriási terein, elsősorban a tanyákon, de a belterületen is, *gombamódra épülnek az iskolák, ami nélkül önámítás volt általános tankötelezettségünk*, amit égbekiáltóan bizonyít az, hogy 8 millió maradék magyarból 1920-ban több mint egymillió volt a hatévesnél idősebb analfabéták száma. Az általános titkos választójog cédulákkal szavaz. Szeretném látni, *hogyan lehet szavazólapokkal dolgozni egymillió körüljáró analfabéta választónál?* Bárki olyan cédulát nyomhat ezeknek az analfabétáknak a kezébe, amelyről nem is tudják, hogy mi áll rajta. *A Bethlen-kabinet népiskolái a maguk kultúr-demokráciájával a politikai demokráciának pionierjei.*

De itt meg a túlságosan konzervatív emberek figyelnek fel. Azt vitatják vagy legalább is azt gon-

dolják, hogy elég a népnek egy picit írni, egy picit olvasni és egy picit számolni. *Többre annak az áldott népnek nincs is szüksége*, sőt ha túl-kultúra révén felfokozzuk igényeit, csak bajba és anyagi romlásba vesszük.

Ezzel az állítással szemben nézzük meg csak egy kicsit a história tanulságait.

1514-ben nem volt általános tankötelezettség, népiskola is elenyészően kevés volt. *És Dózsa György mégis megcsinálta a pórlázadást, amely kegyetlenül gyilkolta a nemességet*. Csanádról leveleket küldözgettek szét az országba, amelyben azt írták, hogy a királyságot eltörlik, a nemességet kiirtják és mindenkit egyenlően részeltetnek a magyar földből. Szóval: gyilkosság és földosztás.

A XVI. század műveletlen magyar Alföldje és a háború végének cárisztikus Oroszországa között feltűnő a párhuzam. Az orosz kormányférfiak is úgy okoskodtak, hogy jó lesz az orosz muzsikot, parasztot műveletlenségben tartani, akkor nem férhetnek hozzá a nyugateurópai eszmék, amelyek a békés orosz földművelőt forradalmosítanak. Ez a politikai számítás katasztrófálisan rosszul ütött ki, mert *a hajlamosságot a forradalomra nem a kultúra adja meg, hanem az elégedetlenség*. A különbség csak az, hogy amíg a művelt népek forradalmaiban sok az ideális lendület, addig a műveletlen tömegek forradalmaiban a brutalitás dominál. A marxizmus eljutott Oroszországba is, de legprimitívebb formájában, a kommunizmus alakjában, mert az orosz parasztot a maga primitív egoizmusával csak úgy lehetett a forradalomnak megnyerni, hogy a nagybirtokokat egyszerűen kiosztották közöttük.

A művelt Németországban viszont a *kommunistikus Spartacus-mozgalom elbukott a mérsékelt szocializmussal szemben*. 1918-ban a forradalmi,

erősen szocialisztikus *Reichswehr* fegyveresen verte le a Spartacus-zendülést.

Mikor *Königgrätzről* és *Sedanról* beszélnek, rendszeren a porosz iskolamestert emlegetik, mint aki az általános tankötelezettség iskolájában az általános védkötelezettség néphadserege számára erkölcsösebb és intelligensebb közkatonákat nevelt. Én azt hiszem, hogy a *mérsékelt szocializmus győzelme a kommunista Spartacus felett a porosz néptanítónak második nagy világtörténelmi diadala*. A német nép művelt tömegei túlintelligensek voltak ahhoz, hogy a kommunizmus kimérájának bedőljenek.

De valamennyi történelmi példa közül a legérdekesebb, a legfinomabb és bennünket, magyarokat legközvetlenebbül érint *I. Ferenc szerencsétlen kultúrpolitikája*. *Mária Terézia* uralkodásának utolsó évtizedében, azután *II. József* és *II. Lipót* alatt, körülbelül két évtizedig haladó volt a Habsburgok országainak kultúrpolitikája. De azután *jött 1793-ban Franciaországban a terror*, nálunk pedig a *Martinovics-féle összeesküvés*, amelynek a nagy újító *Kazinczy* is áldozatul esett. *I. Ferenc* megijedt és nemcsak a politikai, hanem a szellemi reakciónak is karjaiba vetette magát. Nemcsak a népművelést szorították tudatosan háttérbe, hanem még a nemes-ségnél és az intelligenciánál sem igen szerették, ha külföldi könyveket olvasott, vagy a nyugati országokban utazgatott. *Az I. Ferenc által inaugurált antikultúrpolitika* jegyében nőttek fel azok a tömegek és azok a vezető rétegek, amelyek szembe kerültek Franciaországgal, *Cavour* Olaszországának és *Bismarck* Poroszországa seregeivel. *I. Ferenc József* nagyon terhes kultúrpolitikai örökséget vett át és mikor politikusai és hadvezérei inferiorisoknak bizonyultak és hadseregének tömegei értelmetlenek voltak, akkor *Magentának, Solferinónak és Königgrätznek kulturá-*

lis bizonyossággal be kellett következnie, mert nemcsak matematikai, hanem kultúrpolitikai bizonyosság is van.

Ma nemcsak fegyveres mérkőzésekre kell gondolni, hanem *a népek gazdasági mérkőzésére, gazdasági versenyére is*.

A magyar dolgozó tömegek mai értelmi szintje mellett közgazdasági Solferinók és Königrätzek felé tántorognának. Hamarosan *folklórba való kuriózum lesz, ha valaki szeretne szántani és ezért hat ökröt szeretne hajtani*. A motor és a traktor korában, mikor az agrokémia beleviszi a vegytant a mezőgazdasági üzembe, nem sok köszönet lesz az olyan kiscgazda és béres munkájában, aki nem tud mást, mint egy picit írni, egy picit olvasni és egy picit számolni. Ezenfelül annak eldöntéséhez, hogy egy adott időpontban kifizeti-e magát ilyen vagy olyan állatnak a hízlalása, elég nagy kommerciális tájékozottság szükséges, aminek elég magas tömegműveltség az előfeltétele. Valójában rosszul állanánk, ha a rádió és a repülőgép korában, mikor a fejlődés üteme szédítő, a magyar kultuszminiszter a kiegyezés kora intézményeinek pusztta konzerválására szorítkoznék és nem kreálná azokat az intézményeket, amelyeket a haladó kor megkövetel. *Nagyon sokat alakítunk át és sok újat kell majd a jövőben is létrehoznunk*, nehogy *I. Ferenc* reakciós kultúrpolitikájának szellemében egy szellemi Szedán, helyesebben mondva egy *szellemi Trianon* elé vigyük a magyar nemzetet.

De vannak, akik a népoktatás fejlesztése érdekében tett intézkedéseinket helyeslik, *csak a magas műveltség fejlesztését ellenzik*. Pedig csak így nevelhető fel az a szellemi elit, amire a nemzet vezetése szempontjából szükségünk van, ha nem akarjuk, hogy a politikai demokrácia a tömegeket demagógok vezetése alá hajtja. Ennek az intelligenciának

szellemi vezető szerepét minden erővel biztosítani kell. Csakhogy itt van egy nagy bökkenő. *Minél jobban emeljük a tömegek művelődési szintjét, annál magasabb színvonalra kell vinnünk az intelligenciát,* különben a fokozatbeli különbség mindig kevesebb lesz, pedig csak erkölcsileg és szellemileg rendkívül kimagasló intelligencia vezetését fogadják el önként a tömegek.

Politikai katasztrófa veszedelme nélkül tehát nem emelhetjük a tömegek szellemi nívóját úgy, hogy ugyanolyan mértékben ne emeljük az intelligencia erkölcsi és szellemi belértékét is.

I. Ferenc korának kultúrpolitikája *itthon tartotta* a nemességet és értelmiséget és nivótlan emberei elbuktak az élet nagy versenyében. *Mi külföldi kollégiumokba küldjük a jövő magyar értelmiséget,* hogy öntudatosá vált hazafissággal, speciális tudással és európai látkörrel térjenek haza a nemzet szellemi vezetésének nagyszerű feladatára.

Valójában *nem reakciós a Bethlen-kormány kulturális politikája.* Dózsa György és Lenin Vladimir csak műveletlen népeknél lehetnek vezérek. Mi Széchenyi-szerű intelligenciára gondolunk, amely tele van hazaszeretettel s a mellett nyugati műveltséggel.

Teleszky János volt pénzügyminiszter úr szigorú ítéllete szent meggyőződése szerint igazságtalan volt.

Egyetemek a nemzeti ideál szolgálatában.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. április 5-i számában.

A napokban tértem haza Szegedről, ahol, hála Glattfelder Gyula csanádi püspök és Somogyi Szilveszter polgármester megértésének, hatalmas lépéssel vittük előbbre Nagy-Szeged gondolatának megvalósítását. Biztosítva van, hogy a most épülő fogadalmi templom előtti teret a csanádi püspökség és a szegedi egyetem épületével egységes terv szerint körül tudjuk építeni s így létrehozuk Magyarországnak egyetlen egységesen megkonstruált architektikus terét.

Szinte látom, hogy azok, akik minálunk a takarékosággal a tervszerűtlen kapkodást és a kisszerűséget azonosítják és éppen ezért a végén igen sokszor nagyon drágáknak bizonyulnak, mint tajtéknak majd a dühtől annak a hallatára, hogy eszközeink tervszerű felhasználásával, bár hosszabb idő alatt, de mégis valami nagyot csinálunk. Készül a debreceni egyetem központi épülete is, nyugodt lélekkel elmondhatjuk tehát, hogy a két alföldi egyetem a legmostohább időben közeledik a befejezéshez.

Alföldi egyetemek! Ez korántsem azt jelenti, hogy az *Alföldön* két egyetem készül. Ennél jóval

többet jelent, azt, hogy az *Alföldnek* két egyeteme van. Jelenti azt, hogy a két egyetem négy-négy fakultásának tudós professzorai foglalkoznak a legkülönbözőbb szempontokból az Alföld problémáival, az Alföld hitéletével, az alföldi magyar nyelvvel, az Alföld történetével, földrajzával, geológiájával, növény- és állatvilágával, sajátos betegségeivel és a többi alföldi problémák egész sorával. Elvégezhetné-e ezt a feladatot a budapesti egyetem, amelynek központi helyzete miatt is univerzálisnak kell lennie? Ha azt akarjuk, hogy a mi nagy magyar Alföldünkben olyan pregnáns területi egyéniség legyen, mint amilyen Franciaországban a Provence, a Bretagne, vagy a Champagne, Olaszországban Piemont vagy Lombardia, Németországban a Rajna-vidék vagy Keletporoszország, ahhoz az a nagy tény önmagában még nem elég, hogy Petőfi Sándor leíró költeményeivel belevitte az egész világ köztudatába Alföldünk elhagyatott szépségeit. Az Alföld csak akkor lesz magasabb értelemben vett területi egyéniség, ha sajátos kultúrához jut, ehhez pedig nem elég egy pár középiskola, ezt a munkát csak az egyetemek végezhetik el magas színvonalukkal és sokoldalúságukkal. Éppen itt van az egyetem nemzet- és vidékképző csodálatos kulturális ereje.

Amikor mi így hazai földön *intenzív* kultúrpolitikával, kulturális eszközökkel igyekszünk a nagy alföldi probléma megoldását megközelíteni, ugyanakkor olasz barátaimtól azt hallom, hogy ők megnövekedett világhelyzetükben már *expanzív*, imperialisztikus kultúrpolitikára vállalkoznak és az általuk meghódított Rhodus szigetén, a Levante olasz-sága számára egyetemet alakítanak. A Földközi-tenger keleti medencéjében temérdek olasz eredetű ember él szétszórtan s ezen felül alig akad olyan levantei, aki ne tudna olaszul. A rhodusi egyetemnek az lesz

a hivatása, hogy ezeknek az olaszoknak és ezeknek az olaszul tudóknak szellemi központjául szolgáljon és a kultúra kötelékével odakösse a levanteiek millióit a fasizmus jegyében hatalmasan megújult Itáliához. Nagyszerű elgondolás, amelynek, hogy igazi jelentőségét megláthassuk, tekintsen vissza velem az olvasó egy kissé a multba.

Az 1200-as évek elejének leghatalmasabb egyénisége Enrico Dandolo velencei doge. A keresztes háborúk végük felé jártak. A negyedik keresztes háború vitézei Velencében gyülekeztek, de nem volt pénzüik, hogy megfizethették volna a szent földre való szállítás költségeit. A velencei doge a pénz hatalmával kezébe ragadta a vállalkozás vezetését s 1202-ben először visszafoglaltatta velük tőlünk, magyaroktól Dalmáciát. Imre király ekkor veszítette el azt az értékes tenger melléket, amelyet megelőzően Kálmán király hódított meg a magyar birodalom számára. Dandolo, a dalmáciai siker után tovább vitte keresztes vitézeit és 1204-ben bevette Konstantinápolyt. Ott a bizánci császárság helyett, úgynevezett latin császárságot alapított, de az Adria, a Jóni, meg az Égei tenger szigeteit megtartotta Velencének és megszerezte Kréta szigetét is.

A velenceiek már korábban jártak a Földközi-tenger keleti medencéjében, de most hódítók lettek és az egész szigetbirodalmat, Levantét megszerezték. A hódítástól eltekintve, a kereskedelem révén is rengeteg pizai, génuai és velencei olasz telepedett meg a közeli keleten, a Fekete tenger mellékén egészen a mai Krim félszigetig. Később a törökök sok kárt tettek az olaszok hatalmi és szellemi birtokállományában a Levantén, de az ott élő olaszokat nem irtották ki és a nagyobb kultúra erejénél fogva az olasz nyelv a görögöknél, de a többi levanteieknél is körülbelül azt a közvetítő szerepet játssza, mint

egyebütt a francia. Mindaddig, amíg a velencei köztársaság, bár folytonosan gyengülve, de mégis fennállott, ennek a keleti olaszágnak volt, ha nem is hatalmi, de kulturális és részben gazdasági, kereskedelmi központja. Mikor azonban I. Napoleon 1797-ben botorul összezúzta a világtörténelem egyik legérdekesebb alkotását, San Marco köztársaságát és a campoformioi békében aztán odadobta martalékul Ausztriának, akkor a levantei olaszágnak nem volt többé Itáliában központja, magára maradt.

A XIX. század olaszága az idegen iga lerázásával, nemzeti egységének helyreállításával és konszolidálásával volt elfoglalva s így Velence öröksége gazdátlan lett. Mikor D'Annunzio megírta egyik legszebb művét, a Navet, a Hajót, akkor ébredezni kezdtek a már-már elhalt velencei hatalmi és kulturális tradíciók. De csak a fasizmus diadala után vált lehetővé ennek a tradíciónak az ujrafelvétele, úgy hogy Enrico Dandolonak levantei politikája 700 év után hivatalos olasz kül- és kultúrpolitika lett megint.

A szellemi kapcsolat az olasz félsziget és Levante között Velence bukásával 1797-ben jóformán megszakadt. A rhodusi egyetem alapításával ezt a kapcsolatot Mussolini és nagy kultuszminisztere, Pietro Fedele most ismét felveszi. Ime, a fasiszta Olaszország a maga imperialista csatáit az égei szigeten nemcsak dreadnoughtokkal, hanem egyetemekkel is vívja. Ez a modern politika, amelynek terén a hatalmi kérdéseket, a nagy nemzeti problémákat a kulturális politikától izolálni nem lehet.

Korábban másutt is, de különösen minálunk, művelt embernek az olyan, többnyire *impraktikus idealistát* tartották, aki Homéroszával, Ossziánjával, Dantejével és Shakespearejével a hóna alatt lótotfutott, a szemével az égre, a csillagokra nézett és a

lábával a földi akadályokban csetlett-botlott. Ebből a típusból alig maradt. Ma a kultúra kenyér és hatalmi kérdés. A nagy olasz nemzet a maga imperialista politikáját a Földközi-tenger medencéjében super-dreadnoughtjaival és egyetemeivel csinálja, mi magyarok pedig, miután elvesztettük a Felvidéket és Erdélyt, jobban kapcsolódunk bele a megmaradt földbe s két egyetemmel, meg a tanyai iskolák százaival horgonyozzuk le magunkat az Alföld talajába. A pécsi egyetemet pedig mindjobban bele akarjuk szőni a Dunántúl lelki életébe. Más az olaszok helyzete és más a miénk, de túl az erőviszonyok változandóságán, egyenlőképpen állítjuk a művelődés hatalmas fegyvertárát az örök nemzeti ideál szolgálatába.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

Trianon nem sírbolt!

Megjelent a Pesti Napló
1928. április 8-i számában.

Magyarország két leghatalmasabb barátja, Mussolini és lord Rothermere találkoztak és húsvéti szózatot küldöttek nekünk, szózatot, amely hirdeti a magyaroknak a magyar föltámadást. «*Un trattato non e una tomba*», — «*a trianoni szerződés nem sírbolt*» — mondotta Mussolini és hozzátette még: «*In tutta la storia non ve ne e mai stato uno che sia stato eterno*», — «*a világtörténelem sohasem ismert örökké tartó szerződéseket*». Az üzenetet Mussolini ezzel zárta be: «*Non è opportuno nell' interesse della pace europea di lasciare questa nazione depressa da un permanente sentimento di ingiusticia*» — «*nem áll Európa békéjének érdekében, hogy a magyar nemzet nyilvánvaló igazságtalanság állandó fenntartásával keserítettessék*».

A magyar nemzet ezeket a szavakat belevési emlékezetének márványtáblájába. A nagy katasztrófa után a tizedik húsvét végre meghozza nekünk a föltámadás szózatát. Gróf Bethlen István debreceni beszédére, amely nemzeti programmá tette a trianoni béke revíziójának sürgetését, megjött a visszhang a nagy olasz államférfi és a nagy angol publicista ajkáról és elhozta nekünk az elismerést és a reménységet.

Az elismerésre eddig rászolgáltunk, a reményre a jövőben is szükségünk lesz.

Nem érdemel-e elismerést, hogy a bolsevizmus posványából ki tudtunk emelkedni, — mi, akik a háborút legkevésbé akartuk és akikkel az összes legyőzöttek közül a legrosszabbul bántak el? Ausztriát is legyőzték és mégis egy jó darabot adtak oda neki a magyar földből. Kölcsönt is jóval nagyobbat kapott a Népszövetségtől, mint mi és elég, ha az osztrákok az Anschlusst emlegetik, vagy éppen ha fenyegetőznek vele, máris csitítgatják, vigasztalják, előnyökben részesítik. Nekünk magyaroknak ez az eszköz nem áll rendelkezésünkre, egészen a saját erőnkre voltunk és vagyunk utalva. Lelkileg, hála Istennek, egyensúlyba jöttünk. A magyar adófizető óriási erőfeszítéseket tett. Összeharapjuk ajkunkat, dacosan szembenézünk a végzettel és íme egy évtizeddel a katasztrófák után néma dacunkért és konok kitartásunkért, óriási erőfeszítéseinkért, verejtékes munkánkért mindjobban megbecsülnek bennünket.

Ennek a növekvő megbecsülésnek az egyes népeknél más és más a színezete.

Az *angol* nem igen segít olyan emberen, akiről nem tapasztalja, hogy előzőleg saját helyzetének javítása érdekében nem tett nagy erőfeszítéseket. Különösen az angol pénzügyi világ ezeket az erőfeszítéseket becsüli.

Az egész *olasz* nemzet is a lövészárookban volt, mint a magyar s így jól tudják az olaszok, hogy mit jelentett az Isonzónál a magyar katona. Pedig Ferenc Ferdinánd halálának megtorlása, amely gondolatból a háború a monarchiában kiindult, Magyarországon nem volt népszerű. Hiszen Ferenc Ferdinándról nálunk mindenki tudta, hogy fajunk ellensége volt, Olaszországgal pedig nem volt a multban

sem ellentétünk. Az olaszellenes antipatiák, mint a 48-iki, az 59-iki és a 66-iki harcok emlékei, csak az osztrák tábournoki körök és vezérkar lelkületében éltek, de nálunk ezek az érzések ismeretlenek voltak. Idegen ügyért, szövetségi és királyhűségéből küzdött a magyar katona a Monte Sant Michelén és mégis megmutatta, hogy mit ér! Megszerezte számunkra a lovagias olasz tisztikar nagyrebecsülését. De ezenfelül a fasiszta Olaszország által elért óriási eredményeket Európa összes nemzetei közül mi, magyarok látjuk a legtisztábban és ismerjük el Európa összes népei közül jóformán egyedül minden fenntartás és féltékenység nélkül. *Mi, magyarok vagyunk az olasz fasizmusnak a' külföldön legigazabb megértői és bámulói.* Éppen ezt a megértést viszonzozza azután a fasizmus a mi helyzetünk méltánylásával és erkölcsi támogatásával.

De az angolon és olaszon kívül itt vannak a *németek*, akik közül sokan, nagyon sokan nem feledkeztek meg a vitéz magyar fegyvertársról, aki halálosan megsebesülve terült el az elvérző német ezredek oldalán.

Minden józan embernek látnia kell, hogy utunk végre felfelé vezet.

E részben ne vakítson el bennünket gazdasági helyzetünk számos nehézsége. Különösen az a hit ne tévesszen meg, hogy ezek a bajok csak nálunk találhatók fel. A német lapokban nap-nap után olvashatjuk, hogy a német nagybirtok egy pár év alatt teljesen eladósodott, hogy a német paraszt meg akarja tagadni az adófizetést és tízezárral vonul fel tüntetésre. *Maniu* román parasztjai és *Radics* horvát parasztjai is háborognak.

A politikai elégedetlenség alapja mindenütt a mostoha gazdasági helyzet. Ha ezek a gazdasági nehézségek körülöttünk mindenütt mutatkoznak, nem

nagyzási hóbort-e az az elgondolás, hogy éppen csak nálunk lehetne az általános gazdasági krízis közepette virágzó gazdasági élet? Az infláció az egész magyar tőkeerőt megsemmisítette. Elvették fenyőerdőinket, nincs puhafánk, építkezéseink így importunkat automatikusan növelik és ezzel kereskedelmi mérlegünk romlik. Ilyen trianoni sebek egész sorától vérzik a magyar közgazdaság.

De ellenfeleink, akik az európai hangulat megváltozása következtében mindig gondteresebbek lesznek, ma már reménységüket főleg abba vetik, hogy *a gazdasági krízis felőrlí energiánkat*, hogy feszítőerőnk rúgóí engedni fognak, hogy elernyedünk és így feladva magunkat, külföldi barátaink bizalma is csökkenni fog s végül elejtenek bennünket. A gazdasági válságon át kell lábálnunk önmegtagadással, munkával és szakértelemmel. További nagy erőfeszítésekre kell elkészülnünk.

«*Un trattato non e una tomba.*» A trianoni szerződés — mondja Mussolini — nem lehet a magyar nemzet sírja. Nagyszerű felismerés, méltó a nagy olasz államférfihez. A történelem igazságszolgáltatása lassú folyamat, de a történelmi erők mellettünk már munkában vannak. Majd csak eljön a nagy magyar húsvét, a békerevízió.

Feltámadunk!

Dürer.

Megjelent a Pesti Napló
1928. április 15-i számában.

Most áprilisban egyik kultúrünnepe a másikat éri Nürnberg városában. A németek a kegyeletes megemlékezések egész sorával ünneplik legnagyobb festőjüket, *Dürer* Albrecht halálának négyszázadik évfordulóját.

Dürer származásáról saját maga a következőket írja: «Az idősebb Dürer Albrecht a magyar királyságban született, nem messze egy kis várostól, melyet Gyulának neveznek, egy Ajtós nevű kis községben. Őseim (nemzetségem) állattenyésztéssel foglalkoztak, de nagyatyám, Dürer Antal, gyermekkorában bekevert Gyula városába egy aranyműveshez és nála megtanulta az *ötvös* mesterséget. Dürer Antalnak első fia Albrecht. Ez volt az én kedves atyám, aki szintén aranyműves lett, művészelelkű tiszta férfiú. A második fiát Lászlónak keresztelte és ez szerszámkészítő lett. Tőle származott atyámfia, Dürer Miklós, aki Kölnben ül és akit ott Magyar Miklósnak neveznek. Ez is aranyműves s a mesterségét itt Nürnbergben atyámnál tanulta. A harmadik fiát nagyatyám Jánosnak keresztelte el és kitaníttatta. Ez utóbbi Nagyváradon plébános lett. Utóbb Albrecht Dürer, az én kedves atyám Németországba jött, hosszú ideig volt Németalföldön a nagy művészek-

nél és a végén idekerült Nürnbergbe, amikor Krisztus születésének 1455-ik évét írták.»

Így írja le eredetét és származását a németek legnagyobb festője. Nemzetsége Ajtós községben élt és állattenyésztéssel foglalkozott. Címerében ajtót viselt és ezt az ajtót *Thürer*-re, azután pedig *Dürer*-re változtatta. Nagyatyja, Dürer Antal mesterségét Gyulán tanulja, ötvös lesz és ezután az aranyművéség hagyományává válik a családban. Atyja, az idősebb Albrecht is aranyműves. Nagybátyját Szent László egyházmegyéjében, a váradiban Lászlónak keresztelik és tőzsgyökeres magyar mesterséget üz: szerszámokat készít, szíjgyártó. Másik nagybátyja tanul és a papi pályán sokra viszi és az egyházmegye székhelyén, Nagyváradon, plébános lesz. Az Ajtósi család tehát jól gyökeret vert Magyarország kellős közepén a tőzsgyökeres Alföldön, de azután az apa, az idősebb Albrecht felkerekedik és kivándorol az országból. *Vajjon miért?*

Az ötvösmesterekre úgy látszik, akkor nálunk rossz világ járt. Nem is csoda, mert Magyarország akkoriban kegyetlen időket élt át. A kor, mely Zsigmond király 1437-iki halála és Hunyadi Mátyás 1458-iki trónralépése között eltelt, ez a két évtized hazánk történetének egyik legsötétebb korszaka. I. Albrecht, Zsigmond veje csak két évig uralkodik, azután a török ellen megy, de serege valósággal szétzúllik és maga is belepusztul a háborúval járó ragályos betegségbe. Kis fia László már az atyja halála után születik meg, anyja egyik udvarhölgyével ellophatja Visegrádról a koronát és Fehérváron megkoronáztatja a csecsemőt. De a török veszedelemmel szemben álló nemzet nem akar a trónon csecsemőt és királyává választja Nagy Lajos leányának, Hedvignek fiát, a jagellói I. Ulászlót. Polgárháború üt ki Albrecht özvegyének és Ulászlónak a hívei között. I. Ulászló Szegeden békét köt a törökkel és meg is

esküszik rá, de utóbb mást gondol és hadat üzen a töröknek. A várnai nagy ütközetet azonban elveszti és ő maga is elesik. A nemzet Hunyadi Jánost választja meg kormányzóvá, aki künn a törökkel küzd, benn pedig a féktelen oligarchiával. 1453-ban a 13 éves V. László elszabadul rokonának III. Frigyes császárnak udvarából és Hunyadi János kénytelen lemondani éppen akkor, amikor a törökök elfoglalják Konstantinápolyt és az ozmán ár hömpölyög tovább. V. László elmenekül az országból, a veszély pillanatában az oligarchia nincs sehol és Hunyadi János magárahagyatva a köznemességgel és a Kapisztrán által toborzott keresztes pórokkal védi meg 1456-ban Nándorfehérvárt. Halála után minden felborul. Cilleyt a Hunyadi-párt kaszabolja le, mire Hunyadi Lászlót az ellenpárt lefejezteti; általános zűrzavar tör ki és a fiatal király kiszökik az országból, majd Prágában megmérgezik. Így lett a trón szabad a helyzet megmentője, Hunyadi Mátyás számára. Ez az események fő fonala. De ha az egyes magánokleveleket nézzük is, minden adat arra mutat, hogy a jogi, társadalmi és gazdasági élet teljes felbomlásban van.

Ebből a magyar milióból szökött az idősebb Dürer Albrecht előbb Németalföldre, utóbb Nürnbergbe, melynek művészi várfalai és tornyai nyugodt menedéket adtak a kultúrának és ahol Veit *Stoss* márvány- és faszobrokat faragott, ahol Ádám *Krafft* mintázott és ahol Peter *Vischer* csodálatos bronzokat öntött. Ebben a szerencsésebb nürnbergi kultúrmilióban ezután fia, Albrecht, a németek legnagyobb festője és *minden idők egyik legnagyobb művésze lett*. Ha az idősebb Albrechtet azok a zord idők, melyeket Vörösmarty a Hunyadiakban és a Cilleyekben olyan klaszikusan jellemez, nem úzik ki hazájából, akkor az ifjabb Albrecht itt születik és felnőtt Hunyadi Mátyás Magyarországon és itt a nagy mecénás-király

udvarában, vagy utóbb Bakócz Tamás kardinális műértő körében magyar művésszé fejlődhetett volna.

De akkor is baj volt a milióvel, amint sokkal később *Liszt* Ferencet és *Munkácsy* Mihályt sem tudtuk milió hiányában itthon megtartani. Mikor a 67-es kiegyezés után már javul a helyzet, akkor *Liszt* Ferenc is haza-haza néz és megalapítja nekünk zeneakadémiánkat, amely a magyar kultúrpolitikának egyik legnagyobb, világhírű alkotása.

De a milióvel bizony nálunk sokszor baj szokott lenni. Azért mondtam egyik beszédemben, hogy nincs ország, ahol több lenne a tehetség, mint éppen magyar földön, de egyúttal nincs ország, ahol a tehetség nehezebben tudna teljes kifejlődéséhez jutni, mint éppen miközöttünk. Az idegen nemzetek négyzetre emelik kiválóságukat, mi magyarok gyököt igyekszünk belőlük vonni. És többnyire jaj annak, aki bár csak néhány arasszal is kimagaslik az átlagemberek közül. Nemrégiben egyik politikus túlkultúráról beszélt, holott minálunk a valódi kultúr-atmoszféráért, igazi szellemi milióért még keservesen küzdeni kell. Hiszen a takarékoság nevében szót emelők közül is egyik-másikból nem a kincstár érdeke, hanem öntudatlanul a kultúrisony beszél.

Dürer Albrechtet visszavonhatatlanul elvesztettük. Az ajtói művész a német művelődésnek lett egyik legnagyobb díszé és büszkesége, de halálának negy-századik évfordulóján, *mi magyarok is vonjuk le a históriának tanulságait. Kövessünk el mindent egy egészséges kulturális milió kifejlődéséért*, mert ne felejtjük, hogy a kultúra nem vadvirág, hanem kényes növény, melynek a melegházak termékeny atmoszférájára van szüksége. *A kultúrpolitikában ezen a milión, ezen az atmoszférán fordul meg minden.* Csak ilyen atmoszféra esetén hívnák ma a művészi történelemben *Dürer Albrechtet* Ajtói Albertnek.

A spec.

Megjelent a Nemzeti Újság
1928. április 19-i számában.

Ezen a héten különösen két esemény foglalkoztatta a közvéleményt. Az egyik inkább európai, másik a magyar.

Az európai sajtó tele van azoknak a német mérnököknek a sorsával, akiket az orosz kommunista kormány a Donec medencéjében elfogatott, mert állítólag ellenforradalmi üzemekben volt részük. A másik esemény, amely különösen minket foglalkoztatott, Bottai olasz munkaügyi államtitkárnak, Mussolini egyik legszemélyesebb munkatársának nagyszabású előadása a *Carta del Lavororól*, amelyet legkifejezőbbben az olasz nemzeti munka, termelés és munkásság alkotmányának nevezhetünk.

Területileg bármilyen messze esett is egyik esemény a másiktól, az eszmebeli összetartozóság a kettő között annál nagyobb. Hogy ezt az összefüggést egészen világosan lássuk, tegyünk egy pár lépést az elméleti államtan terén, de ne ijedjen meg senki, nem leszünk sem tudálékosak, sem doktrinérek.

Az elméleti politika terén az elmúlt évtizedekben nagy ötletszegénység mutatkozott. A parlamentarizmust úgy tekintették, mint az alkotmányjogi fejlődés elérhető csúcspontját, amely után tovább-

fejlődés jóformán el sem képzelhető. Ahol már van parlamentarizmus, ott örüljenek neki; ahol pedig még nincs meg, ott küzdjenek érte. Az összeomlás utáni német forradalomnak is az volt az első ténye, hogy mind a Reichben, mind az egyes államokban behozta a parlamentáris kormányzati rendszert. Pedig a parlamentekben a bomlási tünetek már régen mutatkoztak. A sok beszéd és személyeskedés nem tetszett a közönségnek, az obstrukciókkal pedig a parlamentek saját létalapjukat ásták alá. Egyszer csak kezdtek a parlamentarizmus krízisééről beszélni és sem Mussolini, sem Primo de Rivera, sem Pilsudsky nem hajthatták volna végre a maguk reformjait, ha korábban az olasz, spanyol és lengyel közvélemény nem ábrándul ki a parlamentarizmusból, nem undorodik meg a bomlás jelenségeitől. A megunás és undor a háború előtt is megvolt és a régi fajta parlamentarizmust főként az tartotta életben, hogy nem tudtak a helyébe mit tenni és — hogy félre ne értsenek, hangsúlyozom — mi, magyarok, most sem tudnók a parlamentarizmusunkat valamely más kormányzati rendszerrel felcserélni.

A világháború azonban véget vetett az államtani tanácstalanságnak és meghozta a *baloldalon a bolsevizmust, a jobboldalon pedig a fasizmust*.

A Donec medencéjében történtek megvilágítják a bolsevizmust, Bottai előadása pedig megmagyarázza nekünk a fasizmus munkapolitikáját.

A katonák, munkások és parasztok tanácsai, a szovjetek a fizikai munkást vagy legalább azokat, akik magukat a fizikai munkások képviselőinek adják ki, első sorba helyezték, mindenek fölé emelték. Így természetesen a szellem és a szellemi munkások fölé is. Az orosz arisztokráciát vagy kipusztították, vagy a külföldre űzték. A csekélyszámú polgárság tönkrement, a bürokrácia felbomlott. Ott álltak

tehát a fizikai munkások jóformán vezető nélkül, termelni azonban bányában, gyárban és a közlekedés terén szakszerű technikai vezetők hiányában nem lehet. Mivel azonban otthon kevés a mérnök, külföldről kellett specialistákat hívni, akiket az orosz bolsevista tábor röviden *spec*-nek nevezett.

Ezek a specek, a szellemi munka exponensei egyszer csak megsokallták, hogy a fizikai munkának sokkal műveletlenebb és alsóbbnemű exponensei packáznak velük és dirigálják őket, holott az ő működésük nélkül az egész termelésnek a legrövidebb idő alatt össze kellene omolnia. A szovjetek valósággal megrémültek a specialisták megmozdulásától és igazi kommunista módszer szerint — amit mi magunk is tapasztaltunk — plakátharcot kezdtek a specek ellen, hogy pozíciójukat az orosz munkás előtt gyöngítsék. Ezzel azután a bányákban, a gyárakban és a vasutakon az üzemet teljesen dezorganizálták, mert ahol az üzemet vezető szakembernek, mérnöknek maga a hatóság lerontja a tekintélyét, ott a különben is forradalmosított lelkületű fizikai munkásság nem engedelmeskedik és minden rend és fegyelem megbomlik. Ez nem izolált jelenség, hanem a marxizmus gyakorlati bukása, amely két-három alapvető problémát nem tud megoldani és ezen tönkre kell mennie. Valóban a spec-kérdés halálos betegsége a marxizmusnak, mert le akarja igazni a szellemi munkát anélkül, hogy a közgazdaság és a kultúra rombadöntését el tudná kerülni szellemi munkás hiányában. Kiegyenlíthetetlen belső ellentmondás, hogy a nélkülözhetetlen és magasabbrendű szellemi munkás állandóan alá legyen rendelhető a fizikai munkának és exponenseinek. Itt a marxizmus örök törvényekkel száll szembe s ebben a harcban felmorzsolódik. A nagyobb szellemi erő túlsúlyának minden terrorral szemben érvényesülnie

kell s aki ezzel szembehelyezkedik, annak sorsa a biztos kudarc.

Ezzel szöges ellentétben áll a fasiszta államtan és közgazdasági elmélet.

A francia forradalom három nagy eszmét hozott: szabadságot, testvériséget és egyenlőséget. Mind a hárommal — mondják a fasiszták — az idők folyamán baj lett. Ahol szabadság van, ott elképzelhetetlen az egyenlőség, mert a szabadon mozgó erősebb, korlátok hiányában, lebírja a gyengébbet s ebből a harcból nem testvériség fejlődik, hanem ellenkezőleg, osztálygyűlölet és osztályharc.

A fasiszták a francia forradalom hármasság elvével szemben másik három elvet szögeznek le: *disciplina*, *gherarchia*, *ordine*, fegyelem, hierarchikus alárendeltség és rend. A fasiszták szerint a múlt évtizedek túlhajtott individualizmusa megbontotta a nemzeteket és a társadalmakat anélkül, hogy az egyén is könnyebb megélhetést vagy nagyobb jólétet kaphatott volna. Vissza tehát a fegyelemhez, amely rendet szül, biztosítja a termelés folytonosságát és tervszerűségét s így az egyén nagyobb jólétének is biztosabb záloga. Az egyénnek is csak akkor mehet jól, ha a nagyobb egész, a nemzet, a haza hatalmas. A munka nem arra való, hogy az ember az életét tengesse vagy magának jólétet szerezzen, a munka az ember számára gondviselésszerűen kijelölt kötelesség, hivatás.

A kommunisták is hirdették Magyarországon, hogy aki nem dolgozik, az ne egyék. De a munka alatt csak a fizikai munkát vagy a kommunista vezérek ideges lóvás-futását értették. Voltaképpen a polgárságnak és a szellemi munkásságnak kellett koplalnia. A fasizmus egyformán becsüli a fizikai és szellemi munkát. Itt az óriási felsőbbsege a bolsevizmus felett, amely botorul szembeszáll a gazda-

sági és társadalmi törvényekkel és a vezető szellemi munkát alá akarja rendelni a fizikai munkának és exponenseinek.

Ez magyarázza meg, hogy miért tesped és bomlik minden az óriási Oroszországban és miért lüktet eleven élet Mussolini fasiszta Olaszországában.

Lám, az államtan sem olyan szürke teoria, mint ahogyan azt a kultúriszony emberei elképzelik, ellenkezőleg, ezek az élet nagy praktikus realitásai. Köszönjük Bottai államtitkárnak, hogy plasztikus előadásában bennünket az olasz munka és termelés alkotmányával megismertetett.

Testnevelés.

Megjelent a Nemzeti Ujság
1928. április 26-i számában.

Vasárnap körülbelül negyvenezer ember nézte végig a magyar—cseh futballmérkőzést. Amikor pedig a Zeneakadémia segítségére sietett a kultuszárca másik két nagy intézményének, a levante- és cserkészszervezetnek és ezek nyári vízisportja javára hangversenyt rendezett, akkor egyszeriben megtelt a legválogatottabb közönséggel a Liszt Ferenc-téri palota hatalmas terme. A világsajtó meg éppen tele van a nagy mérkőzésekről szóló sporthirekkel, amelyek már-már jobban lekötik a közfigyelmet, mint a parlamentek politikai vitatkozásai. Hatalmas világmozgalommal állunk szemben, a testnevelés kérdése a modern ember érdeklődésének előterében áll. Nem is csoda, hiszen Európa népei a nagy háborúból fizikailag betegen kerültek ki, a nemzetek fizikai állaga meg van támadva, ezért kell ennyi gondot fordítani az egészségügyre és a testnevelésre.

Miniszterségem letelején megszerveztük a *levanteügyet*. Magyarország egész ifjúságát minden egyes falúban a legmesszebb fekvő tanyákig be kellett vonni a levanteszervezetbe. Olyan nagynak látszott a feladat, hogy utólag most már megvallom, szinte attól tartottam, hogy a háborúban, a forradal-

makban és az inflációs időkben megtorpant közigazgatási szervezet nem tud majd vele megbírkózni. És íme, alig öt esztendő alatt közigazgatásunk és derék testnevelőink megoldották a teljesen újszerű feladatot. Szocialista részről időnkint hangzottak el ugyan panaszok, de én inkább azon csodálkoztam, hogy több és nagyobb baj nem jelentkezett, olyan újszerű és olyan egészen új volt a feladat. A leventeservezet útján népszerűsítettük a sportot, amely eddig inkább a városokra, a felső- és középosztályokra szorítkozott. Ma a leventeservezet révén a testnevelési mozgalom valóban általános az egész országban.

Milyen csodálatosan fejlődött a *cserkészügy* is, amely nemcsak a testnevelésnek, hanem az erkölcsi nevelésnek világszerte egyik legjobban bevált intézménye!

Elérkezett az az idő, amikor végre a *kultusz-tárca költségvetésében a testnevelésnek külön címe* van. A polgáriiskolai tanár- és tanárnőképzést átvisszük a szegedi egyetem bölcsészeti karára. A kultusz-tárca régi 12-ik címe így megszűnt, a polgáriiskolai tanárképzés beleolvad a szegedi egyetem munkájába. Az így felszabadult 12-ik címbe csúsztattam bele az újat, amely a testnevelést 1,370.380 pengővel dotálja. A pénzügyi tudományokban laikus ember azt képzei, hogy itt csak a költségvetés számoszlopainak átcsoportosítása történt. Pedig nagy dolog az, ha újabb cím jelenik meg az állami költségvetésben. Hiszen a budgetnek minden címe egy-egy nagy kormányzati ágat jelent, jobban mondva annak pénzügyi megalapozását. Eddig főképpen a *testnevelési alapra* voltunk utalva, amelyet különösen a lóversenyfogadásoknak és a futballmérkőzéseknek a megadóztatása táplált. Ebből a testnevelési alapról viseltük a leventemozgalom költségeit. Ebből

segélyeztük a *sportegyesületeket* és főképpen ebből hoztuk rendbe és szereltük fel *iskoláink tornatermeit*, amelyek korábban bizony szégyenletesen elhanyagolt állapotban voltak. Iskolai tornatermeink modern felszerelése a magyar testnevelési mozgalom egyik legszebb eredménye. Most beállítottuk a kultusztárca költségvetésébe az új 12-ik címet és a folyó költségvetési évben már 700.000 pengőt fordítottunk a hasznos beruházásokból is testnevelési célokra. E munka révén a sportpályáknak egész sora keletkezett vidéki városainkban.

Az alapvetés így befejeződött és most már a felépítményre kerül a sor. Népiskolai építési sürgős programmunkat, amely ötezer tanterem és tanítói lakás emelésére terjed ki a népiskolai törvény megalkotása utáni hatvanadik tanévben, Isten segítségével, befejezzük. A külföldi kollégiumok hálózata is kiépül. A debreceni nagy egyetemi építkezések is a központi palota és a tanári lakások felépítésével befejeződnek. Egy több évre kiterjedő és annak idején tervszerűen megkoncipiált beruházási ciklus így befejezést nyert és a kultusztárca erői lassankint felszabadulnak új feladatokra. E feladatok homlokterében a testnevelés áll.

A *tihanyi félszigeten*, ahol a kultusztárca a tihanyi Biológiai Intézettel már megvetette a lábát, most mintegy hetven holdat szereztünk avégből, hogy a cserkészek, leventék és a főiskolai ifjúság számára saját *táborozó helyet* adjunk Balatonunknak talán legkiesebb pontján, a tihanyi révnél, ahonnan keletnek a síófok—füredi medencébe és nyugatnak a badacsony—keszthelyi medencébe egyaránt szabad a kilátás. Hadd vegye ki részét a magyar ifjúság színe-java a nagy magyar víz élvezetéből. A cserkészek közé úgy is csak azokat engedjük be, akik megfelelő tanulmányi eredményt mutatnak fel. A le-

venték közül pedig azokat válogatjuk ki a balatoni táborozásra, akik különösen kitettek magukért. Így a fürdőzés és a vízisportolás reménye fokozni fogja a leventék buzgalmát és nemes versenyét. Az egyetemi városokban nélkülöző főiskolai ifjúságra is rá fog férni egy kis üdülés a Balaton partján. A szociális feszültségtől sokkal telítettebb korunk, semhogy a balatoni fürdőzés a módosabb emberek priviligiuma lehetne. Ezzel a tömeges vízisporttal mintegy *demokratizáljuk a balatoni fürdőzést*. Szó sincs róla, korábban is engedtek át lelkes hazafiak balatonparti területet táborozás céljaira, de mi nem akarunk többé zsellérkedni, a kultusztárca saját területére akarjuk vinni az ifjúságot, ahol fürdő- és csónakházakat és orvosi rendelőt építünk pár ággyal. A táborozás persze, cserkész- és leventemódra, sátrakban és barakokban történik, amelyeket télre majd szépen felszedünk.

A polgáriiskolai tanárképzésnek a szegedi egyetembe való beolvasztása nemcsak új cím számára teremtett szabad helyet a kultusbudgetben, hanem *felszabadul a budai pedagógiumnak szép épülete* is, ahol végleges hajlékot kap *testnevelési főiskolánk*. Mert ne feledkezzünk meg arról, hogy az egész testnevelési mozgalomban a leglényegesebb maga a *testnevelő*, aki nem lehet régifajta tornatanár, hanem akinek az erkölcsi nevelés és fegyelmezés, a közegészségügy és sport kérdéseiben egyaránt alapos szakembernek kell lennie. Ennek a speciális képzésnek a biztosítására szerveztük meg egyelőre idegen hajlékban a testnevelési főiskolát, amely így az állam minden megterhelése nélkül most teljesen megfelelő, saját telephez jut.

Az egész mű megkoronázása a *Nemzeti Stadion* megépítése volna. Akik felszisszentek a Nemzeti Színház építésének emlegetésére, azok most megint

háborogni fognak, mert azt hiszik, hogy újabb fantasztikus tervek kovácsolásáról van szó. Mindennek ellenére kötelességem, hogy most, amikor egyesek nálunk már túlkultúráltságot emlegetnek, mikor egyesek a kultusztárca túldotáltságáról szónokolnak, akkor rámutassak arra, hogy micsoda óriási feladatok elé vagyunk állítva, amelyek között a nemzeti közvélemény válogathat. Csak a despoták politikai metodikája az, hogy a miniszter kieszel egy vagy más reformot, ezt bürokráciájával a hivatalos titok leple alatt kidolgoztatja és azután a nyilvánosságot fajt accompli elé állítja. Ezzel szemben a demokrácia metodikája az, hogy a vezető kultúrpolitikus és a szakemberek egyfelől az ügyek állását és az elért eredményeket, másfelől a kialakuló terveket még olyan időben bocsátják közkritika elé, amikor befejezett tények még nincsenek, amikor a tárgyilagos kritikán még okulni lehet. De persze, hogy ez a demokrata metodika sikeres legyen, ehhez tárgyilagos kritika kell és nem kannibáli lárma, sem a közérdek örve alatt folyó személyeskedés. Én örömmel láttam, hogy a nemzet nagy többsége helyesli a kultúrpolitikának ezt a nyílt és őszinte módszerét és a sajtónak túlnyomó nagy része tárgyilagosan szól hozzá azokhoz a kérdésekhez, amelyeket maga az élet vetett fel s amelyekre én cikkeimmel csak a közérdeklődés fényszóróját kívánom rávetíteni.

Kérem, hogy a tárgyilagosan gondolkozók minél nagyobb számban szóljanak hozzá a testnevelés problémájához.

A francia képviselőválasztások.

Megjelent a Pesti Napló
1928. április 29-i számában.

Rendkívül érdekes és nekünk magyaroknak nagyon tanulságos a most folyó francia választás. Az első választási napon a mandátumok kisebbik részének sorsa dőlt el, a végleges döntés a kerületek túlnyomó többségében a pótválasztásokon történik. De már abból is, amit eddig láttunk, egészen nyilvánvaló, hogy az 1928-iki francia választási kampányt nem *elvek*, hanem egyetlen markáns *személyiség*: *Poincaré* dominálja. Lényegében azonos ez a helyzet az 1926-iki magyarországi választásokkal, melyeket gróf *Bethlen* István államférfiú egyénisége befolyásolt döntő módon. Akkor az ellenzéki jelöltek bírálgatva sem igen ejtették ki gróf *Bethlen* István nevét, mert attól tartottak, hogy saját választóközönségük e név hallatára beleéljenezne beszédükbe.

De a két államférfiú népszerűsége között nagy a hasonlatosság e népszerűség okai tekintetében is.

1926 végén jelentek meg az első ezüstpengősök és elég volt egy ilyen pénzdarabnak a felmutatása ahhoz, hogy közujjongás törjön ki, mert a nép szemében a régi ezüstkoronának ezek az új hasonmásai *az értékálló pénznek voltak szimbolumai*. Ma persze sokan elfelejtették, hogy mit jelentett állami pénz-

ügyeink és valutánk rendbehozatala, az emberek csak a náluk mutatkozó kedvezőtlen gazdasági jelenségeket nézik és arra nem is gondolnak, hogy a világ gazdasági válságban vergődik, hogy ugyanazok a bajok, amelyek bennünket gyötörnek, mindenütt fel-lelhetők. Mi szeretünk mindig a német viszonyokra hivatkozni és teljes joggal dicsérrjük a germán organizatorikus képességet. A Frankfurter Zeitung azonban csak a napokban panaszkodott arról, hogy Németország nem tudja igazán megszervezni a kivitelt, hogy a német közgazdaság a legnagyobb kiviteli nehézségekkel viaskodik. Nincs nemzet, amelyet a békeszerződések éppen pénzügyileg és közgazdaságilag jobban megnyomorítottak volna, mint éppen bennünket magyarokat Trianon. Ilyen körülmények között csak a külföldi viszonyokat nem ismerő, a külföldi lapokat nem olvasó tájékozatlanság adhat a dolgoknak olyan beállítást, mintha a mutatkozó nagy gazdasági bajok kormányintézkedéseknek és nem a világhelyzetnek és a megromlott világkonjunktúrának, röviden: a világkrízisnek lennének következményei.

Poincarénál különösen érdekes a helyzet. Annak ellenére, hogy a francia nemzetre sikeres világháború egész folyamán köztársasági elnök volt, tehát egyik vezető államférfia Franciaországnak, a háború utáni időkben hamarosan elvesztette népszerűségét és az 1924-iki választásokon egy széles alapon megszervezett baloldali koalíció megverte. De ennek az úgynevezett kartellnek kebeléből kikerült kormányok nem tudtak megbírkózni a pénzügyi helyzet nehézségeivel, az adópolitikát pártpolitikai, szocialisztikus, anti-kapitalisztikus mellékcélok elérésére akarták használni, mire a francia tőke fejvesztve menekült külföldre és a lejtőn megindult a francia valuta. A frank zuhanása megállíthatatlannak látszott és akkor, mint egy

pénzügyi Cincinnatust az eke szarvától, a francia nemzet visszahívta a hatalomra a választási harcban legyőzött Poincarét. És *Poincaré megmentette a francia frankot* és jórészt rendbe hozta a francia állam pénzügyeit.

Szépek az elvek, mondja a francia választó, de hiába, előbb élni kell és csak azután szabad politizálni. A francia ember híres arról, hogy szeret takarékoskodni; azt akarja, hogy belőle is tőkés legyen élete végén s hogy jobban végezze az életet, mint ahogyan kezdte, főleg pedig azt szeretné, hogy gyermeke még jobban kezdje, mint ahogy annak idején ő maga nekiindult. A francia embernek ez a gondolkodása magyarázza egyébként az egyikét is. A francia nem akarja, hogy a nélkülözések árán megtakarított vagyon több gyermek közt megoszolván, szétforgácsolódjék. *De takarékoskodni hanyatló valutával nem lehet.* Akkor nem a munka és az önmegtartózkodás, hanem a spekuláció a keresetforrás, s az így szerzett pénzen gyors ütemben túl is kell adni. Poincaré józan pénzügyi politikájának láttára a külföldre menekült francia tőkék visszaözönlöttek és ami a franciákra még öröndetesebb, *megindult az új tőkeképződés.* Ehhez képest a józan franciák ma nem politikai elvekre szavaznak, hanem arra az emberre, annak az embernek a támogatására, aki a frankot megmentette.

De a nagy államférfiú vezető egyéniségének kimagaslása a politikusok átlagain felül napjainkban világjelenség. A sor élén áll *Mussolini*, akinek igazi jelentőségét ma már az európai közvélemény balszárnya is kezdi sejteni. Ha az Isten élteti, a XX. század első felének vezető egyénisége lesz.

Pilsudsky, Primo de Rivera, Woldemaras kiemelkedése is a kornak ugyanezre a mentalitására vezethető vissza. De a negatív oldala is érdekes a

a dolgoknak. Ott, ahol olyan markáns egyéniségek, mint amilyen Szerbiában *Pasics*, Romániában *Bratianu* volt, kidőlnek és nincs méltó utánpótlás, belpolitikai bajok jönnek, amiből aztán világosan látszik, hogy nem egyes emberek oktrojálják magukat saját nemzetükre, hanem ellenkezőleg, a népeknek olyan a lelki predispozíciója, hogy a világháború után annyi helyen előugrott forradalmárok, kontárok és jóakaró dilettánsok sikertelen politikai, szociális, pénzügyi és közgazdasági kísérletei után tapasztaltabb államférfiú vezetése után sóvárognak.

Gyönyörűek lehetnek az elvek, még szebben csenghetnek a frázisok, mesések lehetnek az ígéretek, tüzes, sőt toporzékoló lehet az agitáció... az emberek mind ehhez csak fanyarul mosolyognak, mert ebben a mi leszegényedett világunkban ma mindenki előbb *élni* akar és csak azután politizálni.

Ki az oka, mi az oka?

Megjelent a Pesti Napló
1928. május 6-i számában.

Jó szavakat, különösen finom szóárnyalatokat találni nagy gyönyörűség. Egy nap véletlenül kettőt is találtam. Csontos Imre kiscgazda képviselőtársam azokat a tanyásokat, akik télire nem jönnek be a városba, a faluba, hanem télen is kint maradnak a tagon, *rideg tanyásoknak* nevezte. Gömbös Gyula képviselőtársam pedig lelkiileg magáévátéve a neonacionalizmust, úgy beszélt: «*mi, újmagyarok*».

Alig írtam meg a *Pesti Napló*-ba első cikkemet a neonacionalizmusról, Berzeviczy Albert nagyra-becsült barátom már mindjárt másnap figyelmeztetett, hogy ez az elnevezés nem lesz jó, mert nem lehet jelszó szélesebb néprétegek körében, amire én azt válaszoltam, hogy a neonacionalizmust nem is népszerű jelszónak, hanem inkább *államtudományi műszónak* szántam.

Tegnap büdzsébeszédem nyomán ma Rákosi Jenő nagyra-becsült barátom tisztelt meg egy vezércikkkel; ezt egyszer-máskor a multban is megtette és én úgy őrzöm ezeknek a cikkeknek az emlékét, mint a katona őrzi a medáliákat. Cikkében Rákosi, Jenőnek van egy finom megfigyelése. Azt mondja

hogy a neonacionalizmus erősen nemzeti gondolatot fejez ki és így szinte nyelvtani ellenmondás van abban, hogy éppen ilyen erősen nemzeti fogalomkört nem magyar, hanem *idegen szóval* jelöljük meg. És valóban, Berzeviczy Albert figyelmeztetése óta tapasztaltam, hogy az intelligencia körében tért hódított a gondolat, de a széles néprétegek lelkéhez a neonacionalizmus szavával nem tudom közelebb hozni a nagy katasztrófák után lényegében megújult nemzeti gondolat egész világát.

Gömbös Gyula barátom azt mondta: «mi újmagyarok». Igen, *újmagyarok akarunk lenni, bár gondolkodásunk egészen a magyar történelem talajában gyökerezik*. Én mindig kerültem az ellenforradalmi idők elejének azt a rossz szokását, hogy lekicsinyelték a kiegyezés korát és érdemeit. Az ellenforradalom vezető férfiainak előbb tettekkel és alkotásokkal jogcímet kellett volna szerezniök arra, hogy a kiegyezés korának alkotó államférfiairól ítéletet formálhassanak.

Én mindig bámultam a reformkort, a József nádor, a Széchenyi és Kossuth korát és *nagyszerűnek tartom a kiegyezés korát is*, amelynek alapjait I. Ferenc József és Deák Ferenc rakták le, de amelyet az Eötvösök, a Trefortok, a Wlassicsok, a Berzeviczyek, a Wekerlék, a két Tisza és az Apponyiak töltöttek meg szellemi tartalommal. De sohasem jutott eszembe, hogy a kiegyezés korát, politikai irányait egyszerűen folytatni lehetne. Miért hagytuk abba 1918-ban azt az egész politikát, amely a kiegyezés korának külső kerete és belső tartalma volt? Talán azért, mert ráuntunk a politikára, vagy belefáradtunk abba? Vagy talán azért, mert az, aki közülünk birtokos volt, visszavágyott a birtokára, vagy aki tudós volt, visszakíváncozott a könyveihez? Korántsem! Ilyen nagy kérdésekben teljes őszinte-

ség van a helyén. Abbahagytuk azért, mert kellett, mert az események, mert *a megváltozhatatlan tények abbahagyták velünk*. Ha a világtörténelem párkái egyszer elvágják egy korszak életének fonálát, ahhoz egy más kötelet madzaggal hozzákötni nem lehet. A kiegyezés korát lehet bámulni, lehet elmúltán siránkozni, alkotásait meg kell becsülni, de *folytatni a kiegyezés korát nem lehet*.

Attól az időponttól, hogy Magyarország kormányzója a forradalmak tombolásának véget vetett és gróf Bethlen István államművészete érlelni kezdte a rekonstrukció nagy művét, új korszak nyílt Magyarország történetében, amely már túlsoká tart és túlsok maradandó eredményt hozott ahhoz, hogy átmenetinek lehessen nevezni. Azoknak is, akik ellenségei a mai rezsimnek, el kell ismerniök, hogy, bár kedvük ellenére, *itt egy új világ keletkezett és hogy a nemzet köztudatából egyenesen kiestek, kivestek azok, akik ez új Magyarország romokból való fölépítésének munkájában nem vettek részt*. Mily lélekemelő látvány ezzel szemben az az Apponyi Albert, aki az új rezsimnek *igen sok alapjával nem ért egyet*, de aki ennek ellenére sem tagadja meg megbecsülhetetlen értékű szolgálatait — nem a rezsimtől, hanem *a hazától*.

Magyarország történetében új korszak kezdődött, új ország van épülőben és ennél az óriási építkezésnél új tervek szerint új pallérok dolgoznak és *új politikai ideológia van kifejlődőben*.

Ezt az új politikai ideológiát igyekszem a viszonyokból kiérezni, a szellemi atmoszférából levonni, a jó hazafiak beszédeinek alapzöngéséből kihallani, de nem csak kihallani, hanem *az iskola és publicisztika eszközeivel ki is alakítani*.

Mert az új kor szükségleteinek döntőnek kell enniök *az újmagyar embertípus* kialakításában.

Ha Angliában baj van, akkor az emberek, akár egyes egyénről, akár az egész nemzetről van szó, azon törik a fejüket, hogyan lehet legkönnyebben segíteni, eközben természetesen megvizsgálják azt is, *mi az oka*, hogy aztán gyökerére mehessenek a bajnak. Hogy *ki az oka*, arról az angolok közvitatkozásában csak aránylag ritkán esik szó.

Mi bizony a multakban, ha valami galiba volt, mindig azzal a kérdéssel kezdtük, ki az oka? Rendszeresen azt a valakit szidtuk, azt a kollektív személyt, akit rövidesen Bécsnek vagy Ausztriának neveztek, szidtuk a kormányt és mindig *kerestünk egy bűnbakot, akit azután nagy garral leszúrtunk a haza oltárán*. Mikor a bűnbakot, mint valami fehér lovat a modern táltosok leszúrták, ezzel minden energiájukat ki is adták, de a bajok maguk megmaradtak és tömérdek vitatkozás és lárma után a közönség és az érdekeltek tanácsalanságban maradtak aziránt, hogy hogyan segítsenek magukon.

Ez az, amit úgy fejeztem ki, hogy *ebben az országban túlsok a negatív ember*. Rengeteg *kritikai elme* van közöttünk, szellemes férfiak, akiknek beszédei azonban úgy hatnak, mint a választóvíz. *Hiszen csak robusztus alkotási kedv tud a hyperkritika tombolásának és rombolásának ellenállni*. Mert finom árnyalatbeli fokozás van benne, Rákosi Jenő nagyrabecsült barátom figyelemztetése ellenére is kénytelen vagyok újra leírni: nekünk nem negatív, hanem pozitív, ennél is több, aktív, sőt produktív, mi több, lehetőleg *konstruktív emberekre* van szükségünk, magyarul: dolgos, alkotó, teremtő s egymás mellett békésen megférő magyarokra. Így képzelem el én a neonacionalistát, amint Gömbös Gyula barátom mondotta, az újmagyart.

Ha a vörös véresejtek nincsenek fiziológiai fölényben a fehér véresejtek fölötte, fölbomlik az

organizmus. Ha egy nemzetben több a negatív, mint a pozitív ember, ha az a nagyszerű ember, aki másokat lebirál, lehurrog és a sárba ránt és nem azt követik, aki az alkotó munkát hirdeti, akkor *nem lehet haladás és főleg gondolni sem lehet arra, hogy Trianon után megint föl tudjuk építeni Nagy-Magyarországot.*

A kultusztárca 1928/9. évi költségvetésének tárgyalásán mondott expozé.

(Az országgyűlés képviselőházának
1928. május 4-i ülésén tartott beszéd.)

T. Ház! Az előadó úr összefoglaló beszédében olyan rendszeresen ismertette a kultusztárca egész szerkezetét, beosztását és számoszlopaait, hogy engem felmentett az alól a bizonyos fokig hálátlan feladat alól, hogy ennek a költségvetésnek részleteivel behatóbban foglalkozzam és lehetőséget nyújtott arra, hogy egyfelől visszapillantást vessek a legutóbbi hat évre, hatéves miniszterségemre, másfelől pedig kifejtsem azt, hogy a jövőre nézve mik a kultúrpolitikai céljaim. (*Halljuk! Halljuk!*)

T. Képviselőház! Immár hat éve annak, (*Éljenez a jobboldalon.*) hogy a miniszterelnöknek, az ország vezető államférfiának előterjesztésére az államfő a parlament többségének bizalma alapján rám ruházta Magyarország közoktatási ügyeinek gondozását. Hat éve annak, hogy ezeknek a legfőbb szervezeteknek útján a nemzet reám bízta pénzét, a nemzet a kultúrpolitika terén reám bízta a maga hatalmát és így joggal elvárhatja tőlem minden magyar ember, hogy számoljak be, hogyan sáfárokodtam ezzel a hatalommal és ezzel

a pénzzel, minő célokat követtem ez alatt a hat év alatt s Isten segítségével és munkatársaim támogatásával minő eredményeket sikerült ezen a téren felmutatnom. Nem lenne azonban teljes a kép, ha én csak visszatekintésre szorítkoznám, ha csak a multakról beszélnék. Parlamentárisan kormányzott ország joggal elvárhatja alkotmányos miniszterétől, hogy ne autokratikusan járjon el s a deszpotikus államok politikai metodikája szerint fait accomplik elé ne állítsa az országot, hanem előbb megmondja, hogy milyen utakon kíván járni, hogy így a nyilvános kritika során alkalom nyíljon arra, hogy a miniszter terveivel szemben állást lehessen foglalni olyan időpontban, amidőn esetleg elhibázott koncepciók korrigálása anyagi áldozat nélkül még lehetséges. *(Helyeslés.)* Ezért egyfelől visszapillantást óhajtok vetni az elmúlt hat esztendőre, másfelől programot óhajtanék adni arra az időre, amely nekem ebben a székben esetleg még adva van. *(Halljuk! Halljuk!)*

A lefolyt hónapok Kossuth Lajos nemes egyénisége emlékének jegyében állottak. Ez a körülmény arra indított engem, hogy lapozgassak — amennyiben ezt időm, mint aktív miniszternek, megengedte — Kossuth Lajos műveiben és e közben egy helyre találtam, amely megragadott, valósággal fascinált. Kossuth Lajos Schwarcz Gyulához intézett levelében, amely Kossuth Válogatott Munkáinak 190-ik oldalán van kiadva, ezt írja *(olvassa)*: «Nemzeti létünk csak azáltal biztosítható, ha a súly, amelyet a szám, az életrealitás, a történelmi állás nyújt, a közművelődés súlya által hatályosabbá tételük. Teljesen meg vagyok győződve, hogy ha a Közép- és Al-Duna etnográfiai rendszerében nem sietünk nemzetünk számára kulturái tekintetben a primus inter pares szerepét biztosítani, vagy éppen túlszárnyaltatni engedjük magunkat, veszve vagyunk». Azt méltóztatnak tudni, hogy Széchenyinek

talán még fokozottabb mértékben ugyanez volt a politikai felfogása, legalább is többet hangsúlyozta cikkeiben és beszédeiben. Ha tehát a reformkornak két olyan ellentétes pártállású hatalmas, nagy egyénisége, mint amilyen Kossuth és Széchenyi volt, teljesen egyetértettek abban, amit egyesek gúnyolódva a kultúrfőlény programjának neveznek, (*Mozgás a szélső-baloldalon.*) bátran megállapíthatom azt, hogy ez a program nem új dolog, amint a tájékozatlanok mondják, hanem a reformkornak szent hagyatéka, ez Széchenyinek és Kossuthnak egybehangzó szent hagyatéka, amelyet a magyar nemzetnek egy másik kora, a kiegyezés kora meg is valósított. A kiegyezés korának folyamán a bennünket környező országok előtt és felett mi közművelődési téren tényleg bizonyos előnyre tettünk szert, amelyet lehet röviden kultúrfőlénynek vagy hosszadalmasabban közművelődési elsőbbségnek, előbbrevalóságnak nevezni. Ennek a programnak a magvai már megvannak a magyar szellemi ébredés nagy úttörőjénél, Bessenyeinél, megvannak Kazinczynál és ez a motívum egészen világosan kicseng, mint méltóztattak látni, Kossuthnál. Itt tehát koránt sincs szó valami újságról, hanem éppen ellenkezőleg, tradicionális magyar kultúrpolitikáról és jaj annak a kultúrpolitikusknak, aki erről az útról le akar térni. (*Úgy van! Úgy van! jobbfelől.*)

Reischl Richárd nagyrabecsült barátom beszédeben nem fukarkodott velem szemben az elismeréssel, de mégis némi kritikai éllel a modern mótorsportnak egy hasonlatával élt. Azt mondta, hogy én nyolcvan kilométernyi sebességgel hajtok, már pedig a nemzet erői legfeljebb negyven kilométert bírnának meg és hogy neki olyan értesülései vannak, hogy a miniszterelnök úr az én tempómat — amint ő kifejezte magát — lassítani is óhajtana. Ebben az egy tekintetben az én t. barátom tévedésben van. Gróf

Bethlen István ezt a tempót sohasem kifogásolta, sohasem lassította. Bár Bud János pénzügyminiszter úr rendszerint megadta nekem az összegeket, amelyekre szükségem volt, mégis ha egyik-másik tételt, amely tőlem megtagadtatott, lényegesnek tartottam, sohasem fordultam siker nélkül éppen Bethlen István grófhhoz. (*Éljenzés a jobboldalon.*) Ebben a tekintetben tehát az ő információja jóhiszemű tévedés. De én nem is hiszem, hogy akadhatna magyar államférfiú, aki ezt a tempót lassítani akarná. Miért? Igen tisztelt uraim, ha a megszállott területek, a szukcessziós államok kultúrpolitikájáról beszélünk, bennünket magyar embereket mindig szomorúság, hogy ne mondjam, keserűség fog el. Hiszen gyakran felhangzanak a panaszok, hogy azokkal a magyar iskolákkal odaát keményen, kegyetlenül bánnak el. (*Úgy van! Úgy van!*) Ez bizonyos fokig elhomályosítja tekintetünket és hajlamossá tesz bennünket magyar embereket arra, hogy odaát a viszonyokat általában bizonyos keménységgel ítéljük meg. (**Sándor Pál**: Gazság, ami ott történik! — *Úgy van! Úgy van!* — *Zaj. Elnök csenget.*) De ha ettől a keserűségtől, amely minden jó magyar ember lelkét eltölti, eltekintek, nem tagadom, hogy például Romániában Anghelescu elsőrangú szakember és az előtt sem hűnyhatok szemet, hogy a cseh és szerb kultuszminisztériumban is kiváló hivatalnokok ülnek, akik egészen céltudatosan — hiszen a budget-beszédekből, a budget-ekből és azoknak indokolásából ez a legvilágosabban kitűnik — arra törekszenek, hogy azt a kulturális előnyt, amellyel ma még a bennünket környező államok fölött bírunk, szisztematikus, tervszerű munkával és nagy áldozatokkal behozzák, hogy bennünket utólérjenek. (*Úgy van! Úgy van!*) És itt folytatom Reischl Richárd nagyrabecsült barátomnak a hasonlatát a gépkocsiról. (*Halljuk!*)

Halljuk!) A világtörténelem végzetes útján négy gépkocsi robog. Az első képkocsi kénytelen gyorsítani, mert a másik három már nyomában van, már harsonajelt ad, jelezve, hogy kerülni akar. Erre a másik három gépkocsira az van írva: Románia, Szerbia és Csehország. (*Mozgás.*) Arra a kocsira pedig, amely még elől jár, de gyorsítani kénytelen, az van írva: Magyarország. Kérdem, t. Ház, akadáhat-e jó hazafi, aki vállalja a felelősséget azért, hogy ez a három másik kocsi a világtörténelem végzetes országútján mellettünk elrobogjon és minket elhagyjon, porfelhőbe borítva bennünket. (*Úgy van! Taps a jobb- és a baloldalon.*) Ha ezt akarják, igen t. uraim, ehhez más kocsivezetőt keressek, (*Élénk éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon.*) mert én egy kulturpolitikai Nagymajténynak, Világosnak fegyverlerakó közoktatásügyi minisztere sohasem leszek. (*Élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középen.*) Én nem hozhatnám fel a magam védelmére Trianont. A politikai Trianonba be kellett mennünk, de a kulturpolitikai fegyverletétel önkéntes lenne. (*Úgy van! Úgy van!*) A kurucok és Görgey letették a fegyvert, mert túlerővel álltak szemben, de a pénzügyi helyzet feltétlenül nem követeli meg tőlünk, hogy felhagyjunk a kulturális versennyel. Kétségtelen, hogy ez a verseny nagy áldozatokat kíván, de a pénzügyi helyzet nem követeli meg feltétlenül a fegyverletételt. A kulturális fegyverletétel tehát önkéntes lenne. És kérdem, vállalják-e az urak a felelősséget azért, hogy azok a gépkocsik elrobogjanak mi előttünk? Erre nézve méltóztassanak megengedni, hogy újból megismételjem azokat a klasszikus szavakat, amelyeket Kossuth Lajos mondott (*olvassa:*) «Ha a Közép- és Al-Duna etnográfiai rendszerében nem sietünk nemzetünk számára kulturái tekintetben a primus inter pares szerepét biztosítani, vagy éppen túlszárnyal-

tatni engedjük magunkat, veszve vagyunk». (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

De nemcsak a *külfölddel* való ezek a relációk, nemcsak ezek a viszonylagos körülmények szorítanak bennünket arra, hogy kultúrpolitikai téren erélyesen cselekedjünk, hanem a *hazai* viszonyoknak abszolút analízise is. Óvodai törvényünket gróf Csáky Albin javaslatára 1891-ben szavazta meg a magyar törvényhozás, amely a 3—6 éves gyermekek gondozóira nézve kötelezővé teszi, hogy őket az óvodába küldjék. Ennek — Isten segítségével — harminchét esztendeje. Azonkívül népoktatástörvényünk 1868-ban — Eötvös József törvénye — minden 6—12 éves gyermek szülőjét arra kötelezi, hogy gyermekét mindennapi népiskolába küldje, a 12—15 éveseket pedig ismétlőiskolába. Nem a szülő szabad belátására van tehát bízva, hogy ezek a gyermekek iskolába fognak-e járni, hanem a törvény kötelezi őket erre. Mit jelent ez számokban normális időkben? Mint méltóztatnunk tudni, a háborús születések számának leszállása átmenetileg bizonyos eltéréseket jelent bizonyos évfolyamokban a normális születési arányszámoktól. Normális időben óvodaköteles nálunk több, mint 500.000 kiseded, mindennapi tanköteles nálunk több, mint 1.000.000 gyermek és az ismétlőiskolai tankötelesek száma 600.000 körül jár. Ha ezt a három számot össze méltóztatnak adni, — tehát azok számát, akik kényszerülnek iskolába járni, mert hiszen nem a szülőktől, nem a gondozóktól függ, hogy a gyermekeket beadják-e oda, hanem a magyar nemzet törvénybe iktatta, hogy az a szülő és az a gondozó köteles őket iskolába járatni és súlyos büntetés jár ki, ha nem küldi ezeket oda be — akkor 2.000.000-nál nagyobb szám jön ki, nem is véve most tekintetbe a 600.000 leventét, nem véve tekintetbe mindazokat, akik szakiskolába, mindazokat, akik középiskolába, mindazokat, akik főiskolába jár-

nak, akik ezt a kétmilliószázézeres számot még növelik. Azt látjuk tehát, hogy a 8,000.000 maradék magyarnak több mint egynegyedrészt törvény kötelezi arra, hogy a kultusztárca tantermeiben helyet foglaljon. De igen t. uraim, ha a törvény kötelezőleg előírja arra az szülőre és gondozóra, hogy gyermekét óvodába, mindennapi elemi iskolába vagy ismétlőiskolába járassa, ennek a kötelességnek van egy korollariuma is. Törvények alkotását előre jól meg kell gondolni. Amikor 60 éves és 37 éves törvényeink vannak, melyek az általános óvó- és tankötelességet kimondták, akkor van ennek egy korollariuma, t. i. az, hogy viszont az állam is köteles létesíteni azokat az óvodai foglalkoztató termeket és azokat a tantermeket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy ennek a kötelességnek eleget lehessen tenni. Törvény kötelezi tehát évtizedek óta a magyar nemzetet arra, hogy nyolcmillió maradék magyarnak több mint egynegyedét, majdnem egyharmadát az ő tantermeibe befogadja. E gyermekek számára óvónőket és tanítókat kell tartani, ezeket a tantermeket takarítani, világítani, szellőztetni, fűteni kell. Ilyen körülmények között, amikor egy tárcának a nemzet egynegyedét be kell fogadni a maga intézményeibe, lehet-e sokalni 143 millió pengő tevő évi kulturális kiadásainkat, miből 13 millió pengő nyugdíjakra megy? (*Helyeslés.*) Ebben a beállításban, azt a nagy tényt figyelembevéve, hogy a kultusztárca a nemzet egynegyedét, a trianoni maradék magyaroknak több mint egynegyedét, majdnem egyharmadát tartozik a maga intézményeibe befogadni, az évi 143 milliót sokalni nem lehet. (*Úgy van! Úgy van!*) A többi tárcák is az egész nemzettel foglalkoznak, de például az igazságügyi tárca, csak amennyiben bűnöznek vagy amennyiben perlekednek; a belügyi tárca, csak amennyiben rendetlenkednek. De

még körjegyző sincsen minden községben, néha három-négy-öt községnek van egy körjegyzője. A kultusztárca ellenben egy lelkésszel, aki majdnem mindig kongruás és legalább egy tanítóval minden községben ott van, mert hála Istennek, iskolátlan községeink már nincsenek. Kérdem, hogy ilyen körülmények között lehet-e sokalni azt az évi 143 milliót, amelyből — mondom — 13 millió nyugdíjteher, trianoni teher? Lehet-e azt a magyar művelődéstől sajnálni és sokalni? Mostanában járt itt Suzallo amerikai egyetemi tanár, aki hallott arról, hogy bizonyos közgazdasági körök — amelyekre Farkas Elemér nagyra-becsült barátom rámutatott — sokalják a kultusztárca kiadásait. Suzallo azt mondotta nekem, hogy Amerikában maga az Unió, meg az egyes államok és a községek, a városok budgetjüknek több mint 50%-át közoktatásügyi kiadásokra fordítják. De hogy mennyire mese az, t. Ház, hogy a kultusztárca túl van dotálva, azt a legjobban láthatják a hasznos beruházások felosztásából. Mi az, amit a kereskedelemügyi tárca eddig hasznos beruházásokra — az üzemeket is beleértve — kapott? 331 millió pengő. Mi az, amit a földművelésügyi tárca kapott? 185·8 millió pengő. És mi az, amit a kultusztárca kapott? 79·3 millió pengőt kapott akkor, amikor — mint mondtam — a nemzet negyedét tartozunk intézményeinkbe befogadni. Hogy hogyan használtam fel ezeket a hasznos beruházásokra adott összegeket, arról nyilvánosan elszámoltam, mert a pénzügyi bizottság tagjai között füzetet osztottam ki, amelyben a népiskolákat kivéve az utolsó fillérig el van számolva az, amit az egyes létesítményekre kiadtam. Hogy pedig a népoktatásnál hogyan jártunk el, erre nézve egy kötetet volt szerencsém a Ház t. tagjai közt kiosztani. Itt tehát tendenciózus beállításról van szó. A kultusztárca a feladatokhoz mérten túldotálva

nincs. Ezeket az összegeket becsületesen használtam fel és bizonyos eredmények mutatkoznak is. (*Úgy van! a jobboldalon.*) Ezért senkinek sincsen joga szemrehányást tenni. (*Úgy van! Úgy van! Taps a jobb- és a baloldalon.*)

Igaz, t. Ház, hogy bőkezűséget követeltem, de csak a pénzügyminiszter úrtól, mert végzetes fukarságnak tekintettem volna, ha megtagadtuk volna azokat a filléreket, amelyekre a magyar kultúrának szüksége van. A pénzek felhasználásánál azonban a legnagyobb takarékoságot alkalmaztuk, mert abból indultam ki, hogy ennek a leszegényedett nemzetnek az áldozatok minimumával az eredmények maximumát kell elérnie. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ha egy tételnél az év végén valami hitelmaradvány van, az nem lehet jogcím arra, hogy a bürokrácia azt okvetlenül kiadja és kidobja, mert az állam pengőivel lelkiismeretesen kell gazdálkodni és a miniszternek arra kell törekednie, hogy azt a pénzt, amelyet a pénzügyminiszter neki bőkezűen odaad, a legnagyobb takarékosággal használja fel. (*Egy hang a középén: Jó volna, ha ezt minden vonalon megcsinálnák!*) Ez az a takarékoság, amelyet a nemzet a maga minisztereitől megkövetelhet. (**Berki Gyula:** Kár, hogy nincs itt a kormány és nem hallja ezt!) És hogy ezt a takarékoságot követtük, azért vállalom a jogi és történelmi felelősséget. (**Gál Jenő:** Kissé ellenzéki a miniszter úr!) Nem vagyok ellenzéki! (*Derültség.*)

Hol kell ezt a takarékoságot alkalmazni? Nem ott, hogy kevesebb óvodát, kevesebb iskolát, kevesebb klinikai ágyat létesítsünk, hanem az adminisztrációnál, (*Helyeslés a jobb- és a baloldalon.*) a felesleges írka-firkánál, mert ez az, amit a nemzet nem akar és amit a nemzet visszatart, ez az, ami feleslegesen sikanériához vezet

azután kint az életben. *(Úgy van! a jobboldalon.)* Ha mármost azt nézem, hogy miniszterségem hat évében, 1922-től 1928-ig, az oktató és ápoló személyzetet mivel apasztottuk, az apadást minimálisnak találom. 48.700-ról 46.700-ra apadt a létszám, tehát az apadás 2000. Mindenesetre 48.700-as létszámnál 2000-es apadás nem mondható nagyknak. Ha azonban az adminisztratív személyzet apadását nézem, akkor látom, hogy ez a személyzeti létszám a kultusztárcánál 1106-ról 615-re ment vissza. Általában az a meggyőződés, hogy sok bajnak forrása a központnak, a minisztériumoknak túlnagy létszáma. *(Úgy van! a jobb- és a baloldalon.)* Ezért a kultusztárca létszámát, amely 1922-ben 889 volt, a számvevőségnek, a segédhivataloknak és a szolgálknak beszámításával 456-ra apasztottam le. Az apadás tehát 433, azaz majdnem 50%. *(Helyeslés a jobb- és a baloldalon.)* De még a takarékosági bizottság által megállapított minisztériumi létszámot is leszállítottam. **(Sándor Pál:** Hol van az a bizottság?!) Most majd új működését kezdi, remélhetőleg sokkal gyümölcsözőbb irányban; meg vagyok erről győződve összeállításánál fogva. Amint mondtam, a központnál még a takarékosági bizottság által megállapított létszámot is tovább leszállítottam. Hiszen ennek a budgetnek indokolásából méltóztatnak tudni, hogy egy segédtitkári állást átalakítok a képzőművészeti főiskolánál építész-tanári állássá, a továbbiakban pedig két segédtitkári állás fejében egy kolloid-kémikusi és egy örökléstannal foglalkozó fiziológusi állást szervezek. Nincs szükség akkora központi személyzetre, amely, ha fenntartjuk, csak egy papírvulkán láváját önti szét az országba, kinn a községekben pedig a hivatalos apparátusnak felesleges és a tömegeket ok nélkül bántó tevékenységét hozza

mozgásba, ekként a maga jogosultságát igyekezőn bizonyítani. **(Sándor Pál: Mióta mondjuk ezt!)**

Hogy a központi személyzetnél ilyen nagy apasztás lehető volt, ezt köszönhetem annak, hogy a kultuszminisztérium tisztviselői kara messze a normális kötelességteljesítés mértékén túl teljesíti kötelességét. *(Úgy van! Úgy van! Helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.)* Nagy szelekciót gyakoroltunk ezzel az 50 százalékos létszámapasztással; ami megmaradt és ami még hozzánk jött, az heroikusan teljesíti a maga kötelességét. *(Helyeslés jobbfelől.)* Engedje meg itt a t. Ház, hogy rövid kitérést tegyek a miniszteri munka természetére. A miniszteri munkát általában erősen túlbecsülik. A miniszteri tevékenység lényege az, hogy az egyes nagy kormányzati ágak élére kiváló előmunkatársakat nyerjen meg a miniszter. *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* Hiszen itt van Pogány Frigyes t. barátom, akivel több mint tíz évvel ezelőtt organizáltuk a népiskolai szervezés akcióját. *(Élénk éljenzés jobbfelől.)* De hogy mostani munkatársaimat is megemlítsen, itt van Petri Pál nagyrabecsült barátom, *(Élénk éljenzés és taps jobbfelől.)* aki csöndes munkás és alapos ismerője a népoktatásnak; itt van a középoktatási csoport élén Kornis Gyula, *(Élénk éljenzés jobbfelől.)* aki az egyetemi tanári székéből jött el és hozta meg ezt az áldozatot, hogy dolgozzék velem. Az egyetemi osztály élén itt van az én tanítványom, Magyary Zoltán, *(Éljenzés jobbfelől.)* a költségvetési csoport élén itt van Mészáros Károly, a számvevőség élén pedig Gressler Jenő. Ezek mind olyan elsőrangú munkatársak, hogy ha a következőkben bizonyos eredményekről számolhatok be, méltóztassék ezt nagyrészt az ő szakértő munkájuk számlájára írni, akik a maguk tudását és munkaerejét az előírt szabályszerű munkateljesítményt messze

túlhaladó mértékben állítják a nemzeti művelődés és a haza szolgálatába. (*Élénk éljenzés jobbfelől és a középén.*)

T. Képviselőház! Ezeknek előrebocsátása után engedjék meg, hogy visszapillantást vessek arra a hat évre, amely idő óta a miniszterelnök úr előterjesztésére egyfelől az államfő, másfelől a többség bizalma a kultusztárca élére meghívott. Be kell számolnom erről a hat évről, amelyből a három első a szanálás előtt és a három utóbbi a szanálás után telt el.

Mi volt abban a három első évben a hivatásom? Talán azt mondhatnám: a magyar művelődésnek kámforinjekciót adni a végből, hogy a krízisnek ezeket a keserű éveit át tudja élni. Mire kellett ebben az időben törekednem? Nem arra, hogy azt tegyem, amit kellett volna, hanem hogy azt tegyem, amit lehetett. Van Altorjai Apor Péternek egy gyönyörű mondása, amelyet mélyen emlékezetembe véstem. Apor Péter azt mondta: Mi magyarok mindig tudtuk, hogy mit kellene tennünk és tettük azt, amit lehetett. Miniszterségem három első esztendejében, amikor inflációs papírkoronák voltak, nem azt tettem, amit kellett volna, nem azt tettem, amit magamnak álmaimban elgondoltam, hanem azt tettem, amit az akkori pénzügyi helyzetben lehetett. Ennél a pontnál kötelességem szeretettel és hálával megemlékezni akkori pénzügyminiszter társamról, Kállay Tiborról, (*Éljenzés.*) aki azt a papírkorona-halmozást, amely éppen volt, mindig ideadta nekem, ha katasztrófák elhárításáról volt szó. (*Élénk helyeslés.*) Így vált lehetővé, hogy az Akadémiának nagyobb szubvenciót adhattam. Amikor a kommún bukása után az Akadémia először összeült, az akkori főtitkár, Heinrich Gusztáv, programbeszédében azt mondta, hogy bizony-bizony a magyar tudósok

jó ideig csak íróasztaluk fiókja számára fognak dolgozni, mert könyveiket kiadni nem lehet. Erre is azt mondtam, hogy: nem, nem, soha! Igenis, ami értékes, azt ki fogják adni; és akkor beszereztünk ingyenpapirost és odaadtuk a tudományos társulatoknak, hogy folyóirataik folytonosságát biztosítani tudják, odaadtuk fiatal tudósoknak, hogy a maguk első könyvét ki tudják adni és segítettük az arrivéket, a tanárokat is, műveik kibocsátásában. Így jött létre az Akadémia és a tudományos társulatok támogatása, az ingyenpapír-akció és így jött létre a Gyűjtemény-egyetemről szóló törvény is, amely rázmúdfította azt a vádat is, hogy csak a magas kultúrával foglalkozom. Miért szerveztem át nagy közgyűjteményeinket? Mert ezt a reformot megcsinálhattam egy garas kiadás nélkül is, mert ez csak az erők újjácsoportosítása volt és élet lehelése a merevvé vált régi keretekbe. Tettem Altorjai Apor Péterrel szólva nem azt, amit kellett volna, hanem azt, amit abban az időben lehetett. *(Helyeslés.)* Ezért szenvedtem el azután azt a vádat, hogy csak a magas kultúra régióiban mozgok. Azért tettem ezt, mert a magas kultúra régióiban kis összegekkel is nagy eredményeket lehet elérni. *(Úgy van! Úgy van!)*

Miért nem beszéltem akkor népiskolai akcióról? Itt sok szakértője ül a népiskoláknak, azok tudják, hogy a népiskola százazreket, nálunk 1,050.000 gyermeket mozgat meg. Aki népiskolai kérdésekkel akar foglalkozni, annak a nagy számhoz mérten nagy összegeket is mozgásba kell hoznia. Én mozgásba hoztam ezeket a nagy összegeket, de csak akkor, amikor ezek a szanálás folytán már rendelkezésemre állottak. De addig beszélhetett nagy népiskolai tervekről minden más ember, csak éppen egy ember nem beszélhetett: a kultuszminiszter; mert

nincs szánalmasabb látvány, mint egy miniszter, aki szaval, szónokol, lelkesedik, programot állít fel, de cselekedni nem tud. *(Úgy van! Úgy van!)* Ez aláassa a miniszteri szóba vetett hitet és bizalmat. Én tehát csak akkor kezdtem a népiskolákról beszélni, amikor azt az 50—60 millió pengőt meg tudtam mozgatni, amelynek felhasználásával a sürgősen szükséges 5000 népiskolai tantermet és tanítói lakást meg tudjuk építeni, *(Élénk éljenzés és taps.)* de nem szavakkal, hanem tettekkel. (Mert ha a szó gabonaszem lenne, amelyből lisztet lehet őrölni és ha az izgatás kovász lenne, amelylyel kenyeret lehet dagasztani, akkor vajmi sok bőbeszédű honfitársunk igen jó hazafi lenne. De amíg egy csodamolnár vagy csodapék ki nem eszeli, hogy szavakból és izgatásból hogyan jön létre a magyar nemzet számára ízletes, szép cipó, addig a szó és lelkesedés semmit sem használ, sőt miniszteri ajkáról egyenesen végzetes és veszedelmes, mert a nemzetben azt a téves hitet kelti, hogy itt nagy akciók folynak, hogy nyugodtak lehetünk, hogy a miniszter kezében minden jó kézbe van letéve, mert lelkesedik, beszél, szónokol, — az életben azonban nem történik semmi. A miniszteri szó rövidlejárátú váltó, amelynek kimondását tetteknek kell követnie. *(Úgy van! Úgy van!)* Én tehát csak akkor kezdtem beszélni arról, hogy itt nagy népiskolai akcióra van szükség, amikor megvolt a biztosságom abban a tekintetben, hogy a szót majd tett is fogja követni. *(Élénk helyeslés.)*

Miniszterségem első fele, a *mentés* három esztendeje befejezést nyert akkor, amikor sikerült átvezetnem a magyar kultúrának hajóját a Takarékosági Bizottság aknamezőjén — egyik-másik egyetemnek vagy nagy intézménynek elvesztése nélkül, — *(Helyeslés. — Gömbös Gyula: Remélem, a*

bizottság fog felrobbanni!) ahol legjobb támogatóm volt, aki e teremben foglal helyet, Ugron Gábor t. barátom, aki hervadhatatlan érdemeket szerzett azal, hogy a kulturális tételek védelmében engem támogatót, amint erre később bátor leszek részletesebben rámutatni.

1925-ben jobbra fordultak a magyar állam pénzügyei, a miniszterelnök vezetése alatt Kállay Tibornak és Bud Jánosnak sikerült keresztülvinnie a szanálást. (**Berki Gyula**: Budot ne védelmezze a miniszter úr! — *Zaj. — Halljuk! Halljuk!*) Ez által lehetővé vált, hogy a mentés három első esztendeje után, három következő év alatt már alkotó munkát végezhetünk. Ez utóbbi három évhez csatlakozik, mint negyedik, de már bizonyos fokig mint átmeneti év az 1928/29-i. Ez az 1928/29-i költségvetés átmeneti természetű budget, amennyiben bizonyos fokig lezárása a megelőző hároméves ciklusnak s egyúttal bevezetése — amennyiben bizalmával a t. Ház megajándékoz — további munkálkodásomnak. (*Élénk helyeslés és éljenzés.*)

Amikor én a kultusztárcát átvettem, nagyon jól láttam, hogy mit kell tenni, hiszen ezekben az ügyekben nőttem fel segédfogalmazó-koromtól kezdve, de mindenhez egyszerre nem foghattam hozzá, hanem bizonyos sorrendet kellett megállapítanom. Ebben a tekintetben két ciklusra, két időkorre osztottam a tennivalókat. Az első időkör azzal a budget-vel, amelyet most képviselni szerencsém van, jóformán be is fejeződik és hálát adok a jó Istennek azért, hogy megadta, hogy programomnak egyik erősen körülhatárolt részét meglehetősen be is fejezhettem. (*Élénk éljenzés.*) Engedje meg a t. Ház, hogy most ezzel a szanálás óta lefolyt három évvel — ha ezt az 1928/29-i budget-t hozzávesszük, négy évvel, — foglalkozzam s az ez idő alatt elvégzett munkáról a

nemzet színe előtt itt egészen nyilvánosan beszámoljak. (*Halljuk! Halljuk.*)

Az első tennivaló volt a háború következtében félbenmaradt építkezések befejezése és a háború következtében hajléktalanná vált menekült nagy intézmények elhelyezése. Hiszen méltóztatnak tudni, hogy mikor a háború kitört, ebben az országban minden építkezést megállítottak. Akkor javában dolgoztak a debreceni egyetemen, amelynek klinikái fel voltak építve, tető alatt voltak. Megállították a munkát és ott álltak a félig kész épületek egészen addig, amíg én a hatalmat átvettem. És ha éppen arról a részről, ahol a munkát megállították, ma kritizálnak engem, erre azt a választ adom, hogy ha nem állították volna meg a munkát, akkor nem kellett volna a kultusz-tárcának beruházásokra 79 millió, hanem jó 5 millióval kevesebb, éppen a debreceni egyetemre való tekintettel. (*Úgy van! Úgy van!*) A kritikával nagyon óvatosnak kell lenni, különben egész furcsa helyzetek állhatnak elő. Itt volt hajléktalanul a pécsi egyetem, amely menekült Pozsonyból. Ennek hajlékot kellett hogy adjunk. Itt volt az Országos Levéltár óriási épülete, amely a háború alatt útlevélhivatal volt és kaszárnya. Az okleveleket — ezer év története — át kellett oda szállítani, különösen, amikor a jelen sivár volt, amikor kétes volt a jövő és minden erőt abból az ezeréves történelemből mérítettünk, amelynek emlékei az Országos Levéltárban vannak. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Konkoly gyönyörű alkotása, az ógyallai csillagvizsgáló földönfutóvá lett, el kellett helyezni a Svábhegyen. Ma már megvannak az épületek, a kupolák és a nagy refraktor. A nagyváradi bábaképző, az alföldi bábaképző szintén menekülni volt kénytelen. El kellett azt helyezni Szolnokon. Befejezetlen maradt a háború folyamán egy további nagy építkezés, a kis-

várdai gimnáziumé, meg itt volt a ferencvárosi gimnázium, melyet szintén be kellett fejezni. Én azt hiszem, botorság lett volna az, hogy bármilyen újba kezdjünk mindaddig, míg a megelőző kor alkotásai nincsenek befejezve.

Hogy milyen erőfeszítéseket kellett tennem csak a debreceni egyetem befejezésére és azért mit szenvedtem, annak csak a jó Isten a megmondhatója. És talán még ma is igazságtalanok velem szemben, de most nemrégén itt volt Cippico Antonio olasz szenátor, gróf Durinivel együtt lelátogattak Debrecenbe. Cippico szenátor egyike azoknak a férfiaknak, akiket Olaszország gyakran küld ki a külföldre. Scialoja szenátorral együtt a Népszövetségben is ő képviseli Olaszországot. Így hát alaposan ismeri egész Európát és azt mondotta, olyan telepet, mint a debreceni egyetemi telep, ő egész Európában nem látott és hogy ez becsületére válik a magyar alkotóerőnek, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) hogy becsületére válik Korb Flórisnak, becsületére válik Balogh Jenőnek, aki megkezdette és azt hiszem, valamelyes részünk nekünk is van ebből a dicsőségből, akik azt befejeztük. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) És higgyék el, hogy minden propagandaröpiratnál és szónál nagyobb kapacitáló ereje van a tetteknek és a tényeknek. (**Sándor Pál:** Ez már igaz!) Ha objektív idegenek idejönnek és látják, hogy ebben a katasztrofális helyzetben is mire volt képes a magyar alkotóerő, akkor azt fogják mondani, hogy igazságtalanság történt Trianonban ezzel a nemzettel. Én meg vagyok győződve, hogy a kultúrpolitikai akció talán a legnagyobb propaganda, de nemes értelemben vett propaganda, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) amelyet mi a magyar igazság mellett kifejt-hetünk.

T. Ház! A nagy katasztrófában észrevétlenül — ha szabad erről beszélni — talán valamelyes haszon is háramlott reánk: a függetlenség visszanyerése. De ez a függetlenség nemcsak nagy ajándéka a nemzetek sorsát intéző gondviselésnek, hanem nemzetünket olyan egészen új feladatok elé is állította, melyektől a magyarság az utolsó négyszáz év alatt elszokott. Mikor elváltunk Ausztriától, ez számunkra teljesen új helyzetet teremtett nemcsak külső, külpolitikai vonatkozásokban, hanem közgazdasági tekintetben is. Mikor még megvolt a közös vámterület, annak keretén belül az ipari és mezőgazdasági termékek egyszerűen kicserélődtek. Akkor mi volt a magyar külkereskedelem, különösen mezőgazdasági dolgokban? Kereskedelem Ausztriával. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) De a hitelügy terén sem igen állottak a dolgok másként. Ha kölcsönöket vettek fel, hová mentek? Bécsbe vagy Berlinbe. Amikor Széll Kálmán Párizsba ment, az már nagy eset volt. Ilyen közgazdasági berendezkedés mellett valóban a német nyelv teljesen elégséges volt a mi közgazdasági és pénzügyi bekapcsolódásunkra. De kulturális téren is, mi a kiegyezés korában elég egyoldalúan a német művelődés emlőin éltünk, a többi kultúrákkal való kapcsolatainkat pedig meglehetősen elhanyagoltuk. 1918-ban szétváltunk Ausztriától, kiváltunk az osztrák-magyar monarchia kötelékéből s így egyszerre be voltunk állítva a nagy nemzetközi életbe. Itt nem egy konszolidált helyzetet kellett megmenteni vagy fenntartani, hanem egy elveszett helyzetet kellett menteni, a magyar igazságot kellett bizonyítani a külföld szeme előtt. És ebben az új helyzetben azt láttuk, hogy a legszellemesebb embereink közül igen sokan, de a bürokrácia legkiválóbb szakerői közül is többen gyámoltalan benyomást tettek nemzetközi perspek-

tívában, (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) mert gondolataikat, amelyek rajzoltak agyukban, idegen nyelvek teljes ismerete hiányában képtelenek voltak ügyesen kifejezni. Egy nemzetközi tárgyalásnál pedig a pillanat dönt, nemcsak az, hogy az érv megvan az agyban, hanem hogy jól formulázzuk-e. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) Megengedhetjük-e, hogy a mi tárgyalásainkon, vagy ha ide külföldi vendégek jönnek, a mi reprezentatív egyéniségeink nehezen fejezzék ki egyébként bőven meglevő gondolataikat. Ez erősítette meg bennem a meggyőződést, hogy az idegen nyelvek elsajátítására döntően szükség van. (*Élénk helyeslés a jobboldalon és a középen.*) És ne vádoljanak engem azért, mert véletlenül német nevem van; Buda visszafoglalásánál a török elleni küzdelemben mély sebbel együtt kapta a grófságot egyik őszám, azt hiszem tehát, jogom van vérkeresztség folytán nekem is e földhöz. (*Éljenzés és taps a jobboldalon.*) Német nevem révén ne vessék szememre azt sem, ha kapcsolatokat keresek, túlnyomóan nem is Németországgal, hiszen az már meg volt, hanem a román kultúrákkal és az angol-szász kultúrával is. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Ezekre a kultúrákra azonban, t. Ház, abszolút szükségünk van, ha az új helyzetben meg akarunk állni, ha azt akarjuk, hogy a vámügyi tárgyalások és egyéb tárgyalások ne járjanak ránk nézve veszedelmes kudarcokkal, (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) amikor egyetlen tarifaféltelenél is több kárunk lehet, mint a mennyibe egy egész egyetem kerül. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*) — **Patacsi Dénes:** Ezzel lopták ki a csehek a magyar földet alólunk.) Mindennek ismételt átgondolása érlelte ki bennem azt a meggyőződést, hogy a felseerdülő új nemzedéknek, a magyar ifjúságnak külföldi magyar kollégiumokra feltétlenül szüksége van. És ne vesse senki szememre, hogy ezek a Collegium

Hungaricumok sokba kerültek. Hiszen Bécsben a kormányzó úr támogatásával a gárdapalotát ingyen szereztük meg; Berlinben, a porosz kultuszminiszter úr, egyéni barátom vette kezébe az építkezés lebonyolítását s így igen jutányos volt; Rómában pedig Mussolini ő excellenciája juttatta kezünkre azt a gyönyörű Palazzo Falconierit. (*Éljenzés és taps a jobboldalon.*) Meg vagyok győződve róla, hogy itthon három középfoku gazdasági és földmives iskola többre jött, mint ez a három hatalmas palota. Hogy e paloták nagyon szépek, azért ne méltóztassanak engem támadni, mert ebben a támadásban nagy belső igazságtalanság van. Bele akarunk kapcsolódni Európa kultúreléletébe és e kollégiumok révén bele akarjuk vinni a nemzetközi köztudatba annyi rágalmozással, a régi Ausztria diplomáciájától és új ellenfeleinktől jött annyi ferdítéssel és feketítéssel szemben, kultúránk elismerését. (*Élénk éljenzés és taps.*) És ettől az úttól, mert látom az eredményeket, mert mutatkoznak az eredmények és mert okos ember kétségbe sem vonhatja az eredményeket, nem is vagyok hajlandó semmiféle jogosulatlan kritika vagy sajtóhajsza révén magamat eltántoríttatni. (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*) Méltóztatnak látni, hogy kollégiumainkba, Bécsbe, Berlinbe, Rómába, Párizsba, de ezenkívül Genfbe, Cambridge-be, Oxfordba, Londonba, Amerikába és legújabban Athénbe is eljut a magyar ösztöndíjas és mindenhova ahhoz a tanárhoz küldjük ifjainkat, aki a világon a legjobb. Kérdem: nem lesz-e meg ennek kedvező hatása? (*Úgy van! a jobboldalon.*) Éppen szociáldemokrata részről azzal a kritikával találkoztam, hogy itt protekció érvényesül. T. Ház, nem hiszem, hogy akadt volna még miniszter, aki a protekcióval szemben annyira megkötötte volna a kezét, mint én. Ha figyelmesen elolvasták volna a külföldi kollégiumok-

ról és a külföldi ösztöndíjakról szóló törvényt, akkor látták volna, hogy ösztöndíjtanácsot alakítottam és hogy a kultuszminiszternek nincs joga másnak ösztöndíjat adni, mint akinek az egyetemi tanárokból alakult ösztöndíjtanács odaítélte. Ha másnak adnám az ösztöndíjat, az ösztöndíjtanácsnak joga volna panasszal élni a közigazgatási bíróságnál és megsemmisíttetni az én ösztöndíj-adományozásomat. Kérem: megkötötte-e valaha miniszter maga kezdeményezte törvénnyel annyira a saját kezét, mint én? (*Úgy van! a jobboldalon.*) Tettem ezt azért, mert meggyőződésem, hogy tényleg nagyok az összegek, súlyos az áldozat, amelyet a magyar nemzet e tekintetben hoz. Meg vagyok győződve róla, hogy ez javára fog válni a magyar nemzetnek, de csak egy esetben: ha mindig a legérdemesebbet küldik ki. Ezért kisebbittem a hatáskörömet, (*Helyeslés a jobboldalon.*) ezért kötöttem meg a kezemet, ezért adtam a hatalmat az egyetemi tanárok kezébe, hogy saját legjobb növényeiket maguk kandidálhassák, mert így emberi számítás szerint alig érvényesülhet jogosulatlan protekció. Hiszen ha a protekció betörne ide, ahol mintegy 200 ifjú kiküldetéséről van szó, akkor tényleg sárba dobnám ezeket a pénzeket. Ezért pedig nem vagyok hajlandó a felelősséget viselni. De, t. Ház, amikor intézményesen iparkodom a saját hatáskörömnek, a miniszteri hatáskörnek megkötésével és az ösztöndíjtanács autonómiájának bírói védelem alá helyezésével a magam hatalmát korlátozni, akkor kérem, ne gyanúsítsanak meg engem azzal, hogy ezeket a pénzeket is az osztálypolitika szempontjából akarom felhasználni, mert t. uraim, itt könnyű lenne éppen szocialista képviselőtársaimmal vitatkoznom, ha most vitatkozni akarnék. Egyszerűen azt mondanám, hogy önök elvileg hirdetik az osztálypolitikát, mi pedig nem hirdetjük, mi a nemzet egyetemességének

politikáját hirdetjük és csináljuk, amelynek alapelve az, hogy suum cuique, a proletár fiának, a polgár fiának, a kiscgazda fiának és a nemesember fiának is, ha Isten tehetséggel áldotta meg és a szükséges szorgalma megvan. *(Élénk helyeslés.)* Ennyit a Collegium Hungaricumokról, melyek sorában a most tárgyalás alatt álló 1928—29-iki költségvetés hozza az utolsót: a párizsit.

A harmadik nagy mező, ahol miniszterségem első idejében cselekednem kellett, a mindennapi népoktatás mezeje volt. Miért? Mert 60 éve annak, hogy Eötvös Józsefnek előterjesztésére a magyar országgyűlés a népoktatási törvényt megalkotta. December 5-én lesz most 60 éve annak, hogy I. Ferenc József ezt a törvényt szentesítette és ha megnézik a statisztikát, azt fogják látni, hogy még mindig egymilliónál több a hatévesnél idősebb analfabéta, tehát az olyan magyar ember, akinek egy 60 évvel ezelőtt megalkotott törvény szerint írni-olvasni tudnia kellene. Ezen okvetlenül segíteni kell. **(Kun Béla: Szégyen!)** És ha azt látjuk, hogy olyan termékeny korszak után, mint a milyen a kiegyezés kora volt, — mert ne tagadjuk, hogy az 1867-től 1918-ig eltelt félszázad nagy korszak volt — az általános tankötelezettség megalkotásától számított 60 év után mégis egymilliónál több hat évnél idősebb analfabétával állunk szemben, a nyolcmillió nemzet egynyolcadával, akkor igen tisztelt uraim meg kell állapítani, hogy itt nem egyszerű hibával van dolgunk, hanem alapelgondolásában kellett valami végzetes tévedésnek lenni. Keresnünk kell tehát az okokat, melyeket én különösen kettőben látok. Az egyik az, hogy nemzetiségi politikát, a másik az, hogy egyházi politikát akartunk csinálni párhuzamosan a népoktatási politikával, amelynek főcélja mégis csak a művelődés elemeinek elsajátítása kellett volna hogy

legyen. Én természetesen tartom és azt hinném, hogy ha újra az elé a helyzet elé lennénk állítva, újra ugyanazt tennők, tudniillik arra törekednénk, hogy nem-magyarajkú honfitársaink az állam nyelvét megtanulják. Ezért létesültek ezek a népiskolák ott a perifériákon. Én csak azt mondom, nagyon boldogok lennénk, ha az elszakított területeken ugyanúgy bánnának az ott élő magyarsággal, mint ahogy mi ennek az állítólag sovinsztikus nemzeti politikának uralma idején bántunk nemzetiségeinkkel. (*Úgy van! Úgy van!*) Az akkori helyzetből fakadt, hogy így történt és azt hiszem, hogy ha a trianoni katasztrófa nem következett volna be, lényegesen más utóbb sem igen történt volna. (*Élénk helyeslés.*) A második szempont volt az egyházpolitikai szempont és itt volt egy optikai csalódás. Tudniillik abból indultak ki, hogy a magyar állam népiskolai munkássága és a történeti egyházak népiskolai munkássága között egy bizonyos helyes arányt kell létesíteni. Ők sem bántották elvileg a felekezeti oktatást, de azt óhajtották, hogy e mellett kellő számmal állami iskolák is legyenek. Egyről azonban megfeledkeztek: hogy ezt a célt el lehetett volna érni és el kellett volna érni úgy, hogy ne a meglévő felekezeti iskolákat államosítsák, hanem újakat csináljanak. (*Úgy van! Úgy van!*) Mert három-négy évvel ezelőtt, amikor én hozzáfogtam iskolaszervezési munkámhoz, maradék Magyarországon 8000 népiskolai tanteremre és tanítói lakásra, röviden 8000 objektumra volt szükség. Minthogy pedig a történeti Magyarország háromszor volt nagyobb a mainál, a régi Magyarországon a szükséglet is nem 8000, hanem háromszor annyi vagyis 24.000 objektum volt. Kérem: nem lett volna-e természetesebb eljárás új iskolákat létesíteni, mint a meglévőket államosítani? (*Úgy van! Úgy van!*) Mi volt ennek az eredménye? Az, hogy azokat a katolikus

iskolákat, azokat a protestáns iskolákat elállamosították és terheket vettek át az állami budgetre, de az életben új iskola nem keletkezett, már pedig 24.000 új objektumra lett volna szükség. Itt volt a végzetes optikai csalódás és azért jutottunk el odáig, hogy a végén a trianoni Magyarországnak, nem Nagy-Magyarország pénzügyi erejével, hanem azzal a csekély pénzügyi erővel, ami felett mi rendelkezünk, 8000 népiskolai objektumot kell megépítenie, hogy teljesen megfelelhessünk a modern kor követelményeinek. Ebből a 8000 népiskolai objektumból, ha a mostani hasznos beruházások felosztásánál reményeim nem csalnak, Eötvös József törvényének hatvanéves évfordulójára 5000 biztosítva lesz, vagyis a most meglévő tankötelesek be lesznek iskolázhatók.

És ha azt látjuk, hogy a kiegyezés egész kora népiskolák építésére, beleértve az államiakat, a községiakat és felekezetieket, elköltött 50 év alatt 39.9 millió arany koronát, mi pedig három és fél év alatt eddig elköltöttünk 33.8 millió pengőt és ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy a most juniusban szétosztásra kerülő beruházási összegekből még remélek 11 millió pengőt, aminél még csak kevéssel kell több, hogy az 5000 objektumot elérjük: akkor emelt fővel mondhatjuk, hogy együtt 44.8 millió állami pénz felhasználásával négy év alatt többet teszünk a trianoni Magyarország pénzügyi erejével iskolák építése terén abszolút számban, mint amit Nagy-Magyarország nagy pénzügyi erejével tettek 50 év alatt egy háromszor akkora területen. Nem értem, hogyan lehet tehát engem megvádolni, aki négy év alatt többet tettem munkatársaimmal, mint azelőtt 50 év alatt, hogy éppen én hanyagolnám el a népoktatást! *(Tetszés és taps a jobboldalon.)* Ezek, t. uraim, frázisok, sunyi taktikák, amelyekkel szemben én nem szavakkal küzdök, hanem a tények brutális kapa-

citáló erejével, amelyekkel szemben nincs fellebbezés és amelyekkel szemben a ferdítés nem kecsgetet eredménnyel. (*Taps a jobboldalon. Zaj és mozgás a bal- és a szélsőbaloldalon.* — **Fábián Béla:** Kiről van szó? — **Sándor Pál:** Nem értjük!) Elhangzott ez a vád, bár nem a t. képviselő urak ajkairól. A magyar közélet nemcsak ebben a Házban merül ki. Méltóztatnak tudni, hogy vannak folyosói beszélgetések ebben és a másik házban, melyek azután nagyítva és ferdítve kiszivárognak bizonyos sajtóorgániumokba és további megvitatás tárgyát képezik bizonyos társaskörökben, klubokban. Az ilyen ferdítések természetesen kerülnek a Ház plénumát, kerülnek a nyilvánosságot, mert ez csak sötétben tud tenyészni, ahol az ellenfél, aki megcáfolhatná, nincs jelen. (*Zaj a bal- és a szélsőbaloldalon.*) Engedelmet kérek, én nemcsak az ellenzéknek válaszolok, az egész országnak válaszolok és minden támadással szemben védem a magam kultúrpolitikáját. (**Fábián Béla:** Nem tudjuk, mire vonatkozik. — **Malasits Géza:** Az ellenforradalom ellenforradalmáira!) Én nem vagyok sem forradalmár, sem ellenforradalmár, én magyar kultuszminiszter vagyok, aki az ország általános érdekeit képviselem. (*Taps a jobboldalon.*)

T. Ház! Szinte automaticæ következett be az, hogy ez a mi népiskolai akciónk alföldi akcióvá szélesült. (**Erődi-Harrach Tihamér:** Nagyon helyes!) Miért? Mert ebben a maradék Magyarországon a történelem folyamán az Alföld szenvedett legtöbbet. Külföldi barátaim, ha nekem kedveset akartak mondani, nem egyszer jelzik, hogy ők Petőfi leíró költeményeit ismerik, hogy charme-ja alatt állanak az Alföld elhagyatott szépségének s lelkesednek a pusztáért. Ilyenkor én azt szoktam külföldi barátaimtól kérdezni, hogy tudjátok-e, mi a pusztá? A pusztá a pusztítani igéből származik és mi magyarok pusztának

azt a falut hívjuk, amelyet a törökök elpusztítottak, ahol ma már csak egyedülálló templomtorony, egy kis halom, a templom romhalma hirdeti azt, hogy ott a törökelőtti időben egy magyar falu állott. Ez a pusztta, ez az alföldi pusztta. Itt egy történelmi igazságtalanságot kell jóvátenni s csak újabb igazságtalanságot követünk el, ha felhánytorgatjuk, hogy a Dunántúl műveltebb, mint az Alföld. Miért? Azért, mert a Dunántúl történelmi sorsa némileg kedvezőbb volt, *(Úgy van! a jobboldalon.)* de az Alföld a török kiűzetésekor egészen el volt pusztítva és csak a XVIII. és XIX. század folyamán szerezte vissza nekünk a magyar anyák termékenysége azt a földet. A népesség a falvakban és mezőgazdasági jellegű városainkban szaporodott és a tanyásemler kiment a pusztába és benépesítette a pusztát, feltörte annak földjét. Ezért nevezzük őket új honfoglalóknak. Utóbb kiment a pusztába a kubikos és építette a Tisza, meg a Duna töltéseit, visszazorítottta a vadvizeket, elűzte a váltólázat s újabb területeket tett művelhetővé. A kubikkal ment az értelmiség közül a magyar mérnök s most a tanyás után küldjük a magyar tanítót. Így lett egy nagy történelmi folyamat logikai következményeként a kultuszminisztérium népiskolai akciója *alföldi akció. (Helyeslés.)* Nem azért, mert mi egyoldalú elgondolás alapján előnyben akartuk részesíteni az Alföldet a Dunántúllal szemben, de a tények és a szükségletek erejénél fogva. *(Úgy van! Úgy van! — Élénk helyeslés.)* Így fejlődött ki különösen a tanyavilágban népiskola építési akciónk. Az alföldi népes községekbe pedig polgári iskolák kerülnek, a két alföldi nagy metropolisban: Debrecenben és Szegeden meg éppen kiépítettük az egyetemeket, amiért emelt fővel viselem a felelősséget. *(Helyeslés [a jobboldalon és a középén.]*

Ne méltóztassék azt gondolni, hogy ezeken az egyetemeken csak Pseudo Izidor dekretálisairól vagy a visigótok jogáról van szó. Az alföldi egyetemeknek az a hivatásuk, hogy alföldiek legyenek. A debreceni protestáns fakultás az Alföld hitét, a többi fakultás az Alföld nyelvét, népmeséit, folkloreját, népművészetét, az Alföld földrajzát, ásvány-, növény- és állatvilágát, az Alföld sajátos társadalmi viszonyait, különleges történeti fejlődését vizsgálja, az Alföldön elterjedt betegségeket gyógyítja, az Alföld szociális bajait és jogi szükségleteit vizsgálja. Ez az alföldi egyetemeknek a hivatása. Az egyetemi gondolatnak egy-egy országrész egyéniségével való ilyen összeforrására van szükség a Dunántúl is, mert az egyetemekkel szemben fel-felcsapó ellenszenvvel szemben nem tudnám megmenteni a pécsi egyetemet, ha az nem tudna ízig-vérig a Dunántúl egyetemévé válni. Nagyon örülök, hogy az orvoskar, különösen a szülészeti és nőgyógyászati, meg a gyermek-klinika működésének központjába az egyikét és az egyke elleni harcot állította. Nagyon örülnék, ha ezen a nyomon továbbhaladva, a jogi és az államtudományi kar meg az egyikének szociális, gazdasági és büntetőjogi vonatkozásaival foglalkoznék, mert — ismétlem — csak úgy menhető meg egy egyetem, ha bele tud kapcsolódni annak az országrésznek sajátos problémáiba és nem külföldről idehozott általános teóriákat szavalnak nekünk azokról a katedrákról, hanem magyar lélekkel, magyar aggyal azt a tudományt, ami nekünk speciálisan kell (*Úgy van! Úgy van! — Éljenzés és taps a jobboldalon.*) mai helyzetünkben és amit az a német tudós, az a francia vagy angol tudós helyettünk elvégezni nem fog. Ez olyan munka, amelyet magyar emberek, magyar agyvelők végezhetnek el a magyar nép érdekében. **(Patacsi Dénes:** A pécsi egyetemen így

dolgoznak a tanárok, az biztos! — **Fábián Béla:** Patacsi kiállítja a bizonyítványt!)

Ezzel a kultúrpolitikával nemcsak közművelődési politikát csinálunk, hanem általános politikát is. És itt éppen ahhoz a párthoz legyen szabad szavaimat intéz-nem, amelynek bizalmából a kabinetben helyet foglalok. *(Halljuk! Halljuk!)* Mi, az egységspárt jelöltjei, a mult választási mozgalmakban azt hirdettük, hogy nem vagyunk ugyan osztálpárt, nem vagyunk ugyan olyan párt, amely egyoldalúan agrárérdekeket képvisel, de mégis tudatában vagyunk annak, hogy főként a vidék küld fel bennünket az országházba és hogy nem tévesztjük szem elől, hogy ez az ország túlnyomóan agrárország. Kultuszminiszternek juthat legkevésbé eszébe, hogy a főváros továbbfejlesztése ellen állást foglaljon, mert egy milliós város nagy népességére, nagyobb vagyoni erejére, kultúrmiliójára van szükség, hogy a kultúra legfinomabb virágai magyar földön is kitermelhetők legyenek. De Budapestnek ez a fejlesztése nem mehet túlzásba, Budapestet nem szabad akként fejleszteni, hogy ennek a vidéki városok elsorvadása legyen az ára, amint ez a kiegyezés korában, sajnos, megtörtént. Ez az, amit választóinknak mondtunk, ez az a program, amelynek alapján e teremben helyet foglalunk. Arra kell törekednünk, hogy a vidéken, különösen az egyetemi városokban legyenek a magyar gondolatnak Budapesten kívül még más erőteljes gócpontjai is, mert hiszen a forradalom is megmutatta, hogy az egész magyar szellemiséget, az egész magyar lelkiséget egyetlen kártyára feltenni nem szabad. *(Úgy van! Úgy van!)* Ha megint erre az útra tévednénk, akkor oda jutnánk, mint ahova a bizánci birodalom hanyatlásának legsötétebb idején, összeomlása előtt került. A bizánci birodalomtól is a törökök mindig több és több területet vágta el,

amint tőlünk az ország kétharmadát elszakította Trianon. A keletrómai birodalom összezsugorodásának ebben az idejében egy elhanyagolt területből állott, amelynek egyetlen városa volt: Bizánc. Ha Budapestet egyoldalúan tovább fejlesztenők, másfelől a vidéki városokat tovább sorvasztanók, akkor a trianoni Magyarország is egyetlen elhanyagolt terület lenne, élén egyetlen várossal, Budapesttel. Az a beteg helyzet állana elő, hogy az egész ország egy megye lenne és benne egy város. Ez a magyar nemzet egész szociális struktúrájának, társadalmi szerkezetének eltorzulásához és a tősgyökeres magyar szellem elapadásához vezetne. Ezért a mi kultúrpolitikánknak és ezzel összhangban a mi városi politikánknak sem lehet más jelszava, mint *suum cuique*, vagyis megadni azt, ami jár a fővárosnak, de nem a vidék és nem a vidéki városok rovására. *(Úgy van! jobbfelől.)*

Nagyon kérem az elnök urat, hogy, miután fejtegetéseim egy részének befejezéséhez értem, legyen kegyes öt percnyi szünetet adni. *(Élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.)*

Elnök: Az ülést kivételesen öt percre felfüggesztem.

(Szünet után.)

Elnök: Az ülést megnyitom.

A szó folytatólag a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat illeti!

Gr. Klebelsberg Kunó vallás- és közoktatásügyi miniszter: T. Ház! *(Halljuk! a jobboldalon és a középén.)* Beszédemnek eddigi — sajnos számításaimmal szemben hosszabbra nyúlt — részében visszapillantást vettem miniszterségem első hat esztendejére és arra az eredményre, amelyet főleg munkatársaimnak ebben az időben talán sikerült a közjó szempontjából elérni. Most arra szeretnék áttérni,

hogy ebben a költségvetési évben és ha bizalmuk e helyen megtart, az alatt a rövid idő alatt, amely még rendelkezésemre állhat, milyen irányban szeretném legalább is megindítani a kultuszminisztérium működését. (*Halljuk! Halljuk! a jobb- és a baloldalon és a középén.*)

Az 1928/29. évi budget — mint előbb mondtam — átmeneti természetű, egyfelől befejezése egy kultúrpolitikai ciklusnak, amelynek fő mozzanatai: a népiskolaépítési sürgős program lebonyolítása, a külföldi Collegium Hungaricumoknak megépítése és mindannak befejezése, ami a világháború következtében hajléktalanná vált; másfelől bevezetése egy második ciklusnak.

Ami mármost ezt a második ciklust, vagyis a jövőt illeti, mindenekelőtt tisztázni kell a kérdést, hogy mit érünk el az eddig már biztosított 5.000 népiskolai objektumnak megépítésével? Azt hogy az 1927/28-i tanítási évben beírásra várt 837.000 tankötelest tényleg az utolsó gyermekig be tudjuk iskoláztatni. (*Helyeslés a jobboldalon.*) A kérdést tehát úgy, amint ma áll, az 5.000 objektumot magában foglaló sürgős program megoldja. Csak hogy, t. uraim, már elhagyták a magyar népiskolát a háborús évek folyamán született gyermekek. Most már mind nagyobb és nagyobb mértékben jönnek a népiskolákba a normális évfolyamok, amikor már a férjek nem voltak háborúban vagy hadifogságban, amikor itthon voltak és a nemzet életerege nagyobb születési arányszámmal pótolta azokat a veszteségeket, amelyeket a háborúban szenvedtünk. Az 1928/29-i tanévben 49.000-rel, 1929-ről 1930-ra 78.000-rel, 1930-ról 1931-re 67.000-rel, azaz három év alatt 194.000 gyermekkel fog felszökni a magyar népiskolák tanulóinak létszáma. Ezeknek a befogadásáról kell gondoskodni. Erre a célra 3000 további

objektumra van szükség. 3000 további tanteremre és tanítói lakásra van szükség akkor, ha nem akarjuk, hogy ezek a népesebb évfolyamok az iskolákból kiszoruljanak, (*Úgy van! a jobboldalon és a középén.*) ha nem akarjuk, hogy az a sajtóságos helyzet következék be, hogy ma mindenkit be tudunk iskolázni, de a következő években azután mindig többen meg többen szoruljanak ki az iskolákból. Ezzel a létszám-beli többlettel meg kell hát birkóznunk.

És mit tesz ez a helyzet a tanítói létszám szempont-jából szükségessé? Szükségessé teszi 2000 további tanító beállítását, ebből 400-at már ez a budget hoz. Itt pedig legyen szabad megállanom és meg- emlékezni egy úgynevezett takarékosági akcióról. Ugron Gábor nagyrebcsült barátom, aki itt van a Házban, a koronatanu azokra a mondhatni tragikus, rám nézve mindenesetre tragikus összecsapásokra, amelyek köztem és az ezt az akciót képviselő lét- számbizottság és takarékosági bizottság közt akkor lefolytak és amelyeknek emlékei olyan keserűen fródtak bele az én lelkembe, hogy azoknak fájdalmas emlékeit majdan magammal viszem a sírba. E vita lényege a következő volt. Abban az időben éppen a háborús évfolyamok voltak benn a népiskolák- ban, az 1924/25-i tanévben csak 750.000 volt a tankötelesek száma, amely négy év alatt fokoza- tosan felemelkedik 1,050.000-re; abban az idő- ben ezek a pénzügyi szakértők — nem nagyra- becsült barátomat, Bud Jánost értem — azt köve- tették tőlem, hogy rögzítsem le a néptanítók szá- mát ehhez a 750.000-nyi tanulói számhoz és ehhez a téves alapfelfogásukhoz híven 2000 tanítónak B-listára helyezését akarták nálam elérni. Én reni- táltam akkor, de hiába mondtam: «Emberek, gon- doljátok meg, hogy azok a gyermekek, akik 1, 2, 3, 4, 5 és 6 év mulva népiskolába kerülnek, már meg-

születtek, itt vannak, tudjuk azt is, hogy egy-egy évfolyamból addig, amíg 6 évesek lesznek, nagyjából hányan halnak el — ez egy bizonyos százalék —, tehát tudjuk, hogy pár év alatt 300.000-rel fog növekedni a tankötelesek száma, ne rögzítsük le tehát az akkori kivételesen alacsony 750.000-es tanulói létszámhoz a tanítók számát, hiszen itt csak pár évről van szó!» Ezer tanítót sikerült megmenteni. 1000 állami és 1000 felekezeti és községi B-listára helyezését kicsikarták tőlem. Most, ha nem akarjuk, hogy az a 300.000 gyermek kiszoruljon a magyar népiskolából, négy év alatt 2000 új tanítót kell alkalmaznunk. *(Úgy van! balfelől.)* Kérdem: mit értünk el ezzel az akcióval? Ne is szóljunk kultúrpolitikai vonatkozásairól, ne is szóljunk arról, hogy 2000 ember, 2000 család lelkében a nyugtalanságnak, gazdasági egzisztenciája levegőben lógásának fájdalmát váltottuk ki. De 2000 néptanítót hiába nyugdíjaztunk, hiába helyeztünk B-listára, mert ezek helyett most újabbakat kell majd alkalmaznunk. Most tehát viseljük ennek a 2000 embernek a nyugdíját, — hiszen kevés embert sikerül visszavennünk, bár a pénzügyminiszter úr meg fogja erősíteni, hogy akit lehet, azt visszahozzuk — és 2000 ember fizetését is fogjuk viselni. T. Ház! Amikor egy úgynevezett takarékosági akció, amely tisztán pénzügyi eredményeket akar elérni, azzal végződik, hogy 2000 ember nyugdíját viseljük és azonfelül még 2000 ember fizetését is, amelyet nem kellett volna, vagyis megtakarítás helyett több költséget eredményez; akkor több tartózkodást, több retenance-ot kérek azoktól az uraktól, akik ilyen rosszul sikerült takarékosági kirándulásokat tesznek a kultúrpolitikai térre, mert a közművelődés területén, nagyon nagy jóakarattal mondva, csak előkelő idegenek ők — amint Tisza István mondotta. De a saját pénzügyi

elgondolásuk balsikere elveszi a jogot tőlük arra, hogy kultúrpolitikusoknak leckét adjanak arról, hogy mit kell tenniök, (*Úgy van! jobbfelől.*) amely leckéket egyébként a leghatározottabban visszautasítok, mert nemcsak kultúrpolitikai téren volt káros akciójuk, hanem még pénzügyi téren is a pénzügyi terheknek igen tekintélyes emelkedéséhez vezetett.

A helyzetet tisztázó e kitérés után újból felvéve beszédem fonalát, ismételten hangsúlyozom, hogy ha el akarunk jutni oda, hogy megcsinálhassuk a 8 éves népiskolát, akkor még 2000 új tanítót kell beállítanunk és 3000 új népiskolai objektumot kell emelnünk a most lebonyolítás alatt álló és 5000 objektumot magában foglaló sürgős programmon felül, vagyis a most befejezéséhez közeledő ú. n. sürgős 5000-nyi alapprogrammon felül egy 3000-es pótprogrammal lehetővé kell tennünk, hogy a tanköteleseknek 194.000-nyi fokozatos növekedését a következő években el is tudjuk helyezni. Csak ezután lesz szabad a tér a 8 éves népiskola megalkotásához, amelyet utóvégre meg kell csinálnunk, mert a német birodalom és Ausztria már a 8 éves népiskolánál tart és mert Románia is, legalább papíron, áttért már a 7 éves népiskola rendszerére. De úgy éreztem, t. Ház, hogy kultúrpolitikai szédelgés lett volna tőlem, ha önök elé állok a 8 éves népiskola problémájával addig, amíg a 6 éves sincs megvalósítva, addig amíg 8000 új objektumra volt szükség ahhoz, hogy a 6 éves népiskola is élő valósággá váljék. Én tehát hallgattam erről, mert, amint mondtam, kultúrpolitikai szédelgésre kultuszminiszteri székben kapható nem vagyok. De azt hiszem, nemsokára előállhatok egy törvényjavaslattal, amely az első 5 évben megengedi a községeknek azt, hogy 8 évfolyamos népiskolát létesíthessenek. Ezt ugyanis úgy, ahogyan a községek elképzelik, megcsinálni nem lehet; mert ha a fel is

állítják a népiskola 7-ik és 8-ik osztályát, az nem lesz kényszeriskola, abba tankötelezettséggel a gyermekeket bele nem szoríthatjuk, hanem az olyan lesz, mint a polgári iskola, ahová csak az jár be, aki bejárni akar. Törvényhozási intézkedésre van tehát szükség, hogy megadjuk a felhatalmazást a községeknek a kultuszminiszter jóváhagyásával arra, hogy áttérhessenek 8 éves népiskola rendszerére; de csak egyes községeknek, ott, ahol erre az előfeltétel megvan. A következő 5 év alatt kötelezővé tenném a 8 éves népiskolát, de a kultuszminiszternek még mindig megadnám a jogot arra, hogy különösen kicsiny községeket diszpenzálhasson, felmenthessen. *(Úgy van! jobbfelől.)* Én csak tízévi ilyen szisztematikus átmeneti idő után tenném azután az egész országban kötelezővé a 8 éves mindennapi népiskolát. *(Helyeslés.)* Az az érzésem, hogy a dolognak ilyen adagolásával nemcsak a pénzügyi terheket tesszük kisebbekké, de az országot is mintegy hozzászoktatjuk ehhez a gondolathoz. Mert a világháborúnak kellett eljőnie ahhoz, hogy az ötödik és a hatodik népiskolai osztály szükségét belássa a nép. De mégis bizonyos előkészítő idő kell ahhoz, hogy azt a 13—14 éves gyermeket, akinek mezőgazdasági munkaerejére a családnak szüksége van, a mindennapi iskolába a szülő mégis beküldje. Ehhez a mi népünket lelkileg mintegy elő kell készíteni tíz évi átmeneti idő alatt. De elő kell készíteni, mert a nyolcéves népiskola nemcsak kulturális kérdés, hanem gazdasági kérdés is, *(Egy hang a balközépen: Csak gazdasági!)* mert a bennünket környező nemzetek közgazdaságával, különösen a német és az osztrák közgazdasággal szemben a traktorok és motorok korában sem a magyar mezőgazdaság, sem a magyar ipar meg nem állhat, ha népünk dolgozó tömegeit az eddiginél nem lényegesen nagyobb tudással bocsátjuk az életbe.

(*Úgy van! Úgy van!*) Hosszabb, mondjuk egy évtizedes átmeneti idő közbevetésével, de mégis arra kell hát törekednem, hogy a nyolcéves mindennapi népiskolához majd az utódom gondos pszichológiai és pénzügyi előkészítés után minden zökkenés nélkül el tudjon jutni.

T. Ház! Azt hiszem, hogy természetesnek fogják találni, hogy én a mindennapi népiskolára fektetem a fősúlyt, hogy először végét akartam vetni annak a szégyenletes helyzetnek, hogy a népiskolai törvény megalkotása után hatvan esztendővel még mindig egymillió analfabétánk van. Sajnos, ez a helyzet még rosszabbodott a háború folytán, amikor túlsok tanító vonult be katonának, úgyhogy én szorongó érzéssel nézek az 1930-i népszámlálás elé, amikor még mindig érezhető lesz annak hatása, hogy a háború idején nagyon sok néptanító vonult be, így a népiskolai oktatás nagyon sok helyen hiányos volt, vagy teljesen szünetelt. Mindezért, meg vagyok róla győződve, természetesnek fogják találni, t. uraim, hogy én legfőképpen azért küzdöttem, hogy legelső sorban a mindennapi népiskolai oktatást hozhassam alaposan rendbe és nem forgácsoltam el az erőket, hanem, hogy azoknak az összegeknek a zömét, melyeket a pénzügyminiszter úr rendelkezésemre tudott bocsátani, a mindennapi népiskolára fordítottam. (*Helyeslés.*)

De ha a mindennapi népiskola rendbehozatala terén a munka nagyobbik részét most már belátható időn belül elvégezhetjük, akkor nem szabad megfélekednünk arról sem, hogy van a mindennapi népiskolának nemcsak nevelési, hanem bi zonyos fokig szociálpolitikai és közegészségügyi előkészítő tagozata, alépítménye is, t. i. az óvoda és van gazdasági folytatása: a mezőgazdasági ismétlőiskola, meg az iparos és kereskedő-tanonciskola. Ehhez járul azután az

iskolán kívüli népmívelés, amely a kötelező népoktatásnak mintegy a folytatása, meg a népkönyvtár-ügy. Azt hiszem, hogyha az önök bizalma, annak a pártnak bizalma, amelyből kifolyólag itt helyet foglalok, ezen a helyen megtart, (*Éljenezés!*) akkor nekem a kiseddóvással, a gazdasági továbbképzéssel, a szabad oktatással és a testneveléssel (*Egy hang a baloldalon: A mezőgazdasági szakoktatással.*) ezen túl behatóbban kell foglalkoznom, mint ahogyan eddig lehetett. De ismétlem, nem tehettem másképpen, mert úgy éreztem, hogy az észszerű sorrendnek felforgatása és mással való pepecselés lett volna, ha az imént jelzett nagyon hasznos, de valahogy mégis nélkülözhető dolgokkal foglalkoztam volna mindaddig, amíg a mindennapi népiskolai kérdés becsületesen megoldva nincs.

Mentségemre szolgáljon, hogy a kiseddóvás terén sem voltunk eddig egészen tétlenek. Kiseddóvók építésére a pénzügyi kormányzat 1,160.000 pengőt már korábban is bocsátott rendelkezésre és most ez a budget további 1,000.000-t hoz. De itt sem akartam a munkához ötletszerűen hozzálátni, hanem készítettünk az országos szükségletéről rendszeres programot. Mert nem empirikusan akarom a kérdést megoldani, nem úgy akarom csinálni, — ami a korábbi idők népiskolai politikájának — ha szabad ezt a szót használnom — rákfenéje volt — hogy oda mentek, ahova hívták őket, hanem oda kell menni, ahol a legtöbb gyermek van. Ezért a 2000 lélekszámú községekből indultunk ki, amelyekben legalább 130 óvóköteles van. Ott egy óvoda benépesítése biztosítva van. 231 óvodátlan ilyen község van, amelyekben 361 óvodát kellene létesíteni. Azonkívül van óvodával hiányosan ellátott 130 nagyobb helység, ahol 138 új óvoda lenne szükséges. Összesen tehát 499 óvoda az, amelyet teljesen be tudnánk

népesíteni és amelynek felépítésével a kisdedovás ügyét Magyarországon igen nagy lépéssel vinnők előre. De nemcsak ilyen extenzív óvodaépítési akció az, amelyre kérem a pénzügyminiszter úr támogatását, hanem párhuzamosan egy másik, a kisded-óvóban folyó belső munka tökéletesítésére irányuló intenzív akció is kifejlődésben van. Eddig kétéves volt az óvónőképezés, most egy gyakorlati év beiktatásával és egy elméleti év hozzáadásával négyévesé tesszük. Túlsok állás nélküli óvónő van, mert túl könnyű volt a képesítés megszerzése. Majd ha négyévi komoly munkáról lesz szó, jobban meg-gondolják, hogy ki menjen óvónőnek. Itt a nevelési és pedagógiai szempontok mellé párhuzamosan oda-állítottuk az egészségügyi és a szociális gondolatot és az angol nőrsznek példáját, aki nem akar kisasszony lenni, aki nem akarja a népiskolai tanítónőt utá-nozni és tanítani azt a hároméves gyermeket, aki-nek elméje ahhoz nem érett meg, hanem aki azt sem tartja magára nézve deklasszifikálónak, lealázónak, ha a gyermek fizikai ápolásával is fog-lalkoznia kell. Ilyen irányban a korábbi magyar óvónő és az angol nőrsz között valamelyes átmenet-et akarunk csinálni és ilyen óvónőkre akarjuk bízni óvodáinkat, ahol most már úgy építkezünk, hogy ott fürdő és napközi otthon, helyesebben tej-konyha is legyen. A fürdőben a szegény szülők helyett tisztán tartják a gyermekeket, a tejkonyhák fenntartását pedig — mindent az állam nem vállal-hat — a községekre, főleg pedig a társadalmi kari-tatív tevékenységre bízuk.

Ámindennapi népiskola alépitménye az óvoda, foly-tatása pedig a továbbképző népoktatás, amelyet termé-zetesen csak gazdasági irányban lehet kiépíteni. Itt is komoly eredményeket értünk el, mert miniszterségem kezdetén, 1922/23-ban az összes ismétlőiskolai tan-

köteleseknek csak 38·8 százaléka volt beiskolázva, az 1926/27. tanévben pedig már 61·2 százaléka, tehát majdnem megkétszereztük azoknak a számát, akiket az ismétlőiskolákba be tudtunk terelni. Arra törekszünk, hogy az általános ismétlőiskola gazdasági irányúvá fejlődjék, (*Helyeslés a baloldalon.*) a gazdasági irányú ismétlőiskolákat pedig önálló szaktanítók közreműködésével mezőgazdasági népiskolákká tökéletesítsük és fejlesszük. E nagyarányú szervezési akció tervszerű előkészítése végett kidolgoztunk ugyanolyan kultúrstatistikát és ugyanolyan kultúrtopografiát, mint amelyet a népiskolákra nézve volt szerencsém külön kötetben szétosztatni. A nagy programról egyelőre nem szólhatok, mert ez nagyon messze vezetne és szinte látom mélyen t. pénzügyminiszter barátom elutasító gesztusát, (*Derültség.*) amivel azt jelzi, hogy ezt nekem nyújtani nem képes, tehát csakis a lehetőség keretei között akarok mozogni. Többször elhangzott már, hogy az én nagyrabecsült barátom velem jól bánik, ebben van igazság, de ez azért történik, mert a pénzügyi kormányzat meg van róla győződve, hogy a felhasználás takarékos és tervszerű (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*) és nem olyan kultúrintézményeket létesítünk, ahol az elköltött pénz nem állana arányban az elért eredménnyel. Mely helyekre akarok én ezzel az önálló szaktanítós mezőgazdasági iskolával elmenni? E részben nincs semminemű ellentét köztem és Mayer t. barátom között, mert nem vitás az, hogy a kötelező népoktatás keretében a gazdasági továbbképzés a kultusz tárca feladata, lévén ez pedagógiai feladat. Egyelőre csak olyan helyekre akarok menni, ahol legalább 500 ismétlő iskolai tanköteles gyermeke van a mezőgazdasági népességnek, tehát egyelőre nagy helyekre és csak a Dunántúlon tennék bizonyos

kivételeket, ahol csak kisebb községek vannak. **(Vargha Gábor:** Egyetlenegy ilyen iskola sincs Vas megyében!) A már meglévő 47 önálló mezőgazdasági népiskola teljes kiépítése céljából 2,650.000 pengőre van szükség. Ezenkívül, hogy a legalább 500 tankötelessel bíró helyeket megoldjuk, még kellene 26 új iskolára 2,620.000 pengő. Így a meglévők kiépítése és az újak létesítése 5,270.000 pengőt kívánna. Erre most részben a budget, részben a hasznos beruházások között 390.000 pengő áll rendelkezésemre és én nem hiszem, hogy a pénzügyminiszter úr el fog zárkózni az elől, hogy a hasznos beruházások további kiosztásánál is méltányos tekintettel legyen a gazdasági népoktatás szükségleteire. Meggyőződésem szerint éppen az önálló gazdasági népiskola az az iskolafajta, amelyre nekünk a gazdasági oktatás terén szükségünk van. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.)* Először azért, mert az általános tankötelezettségen alapszik, *(Úgy van! a középen.)* mert már Eötvös törvénye kimondta azt, hogy 12—15 évig minden gyermek iskolába járni tartozik. Ha tehát ezeket az iskolákat létesítjük, nem vagyunk kitéve annak a veszedelemnek, hogy üresen maradnak, vagy csak gyéren lesznek benépesítve, mert az ily korú gyermekeket az állami imperium erejével, az általános tankötelezettség nyomásával be tudjuk szorítani ezekbe a gazdasági népiskolákba. Másodszor döntő súllyal esik a mérleg serpenyőjébe az is, hogy létesítése minden más iskolafajtával szemben a legolcsóbb. A tanterem és a gazdasági helyiségek csak 88.000 pengőbe kerülnek. Beismerem, hogy az önálló mezőgazdasági népiskola kevesebbet nyújt, mint a földművesiskola, de nagy tömegeknek, **(Vargha Gábor:** Ez a fő, a tömegoktatás!) és nem kisebbszámú kiválasztottaknak. Harmadszor nagy előnye a gazdasági népiskolának az is, hogy a helybeli népességre

támaszkodik és nem kénytelen internátusokkal dolgozni, ami, ha nem is növelné a kiadásokat, de elszoktatja a népet attól az egyszerű életmódtól, amelybe neki vissza kell térnie. A negyedik és a döntő ok az én szememben az, hogy 500.000-nél több, közel 600.000 ifjúnak megmozgatásáról van szó. Ezt a tömegoktatási célt pedig nem lehet a kvalitásra, tehát szükségképpen kis tanulói létszámmal dolgozó iskolafajtával megközelíteni. Ezt csak olyan iskolafajtával lehet elérni, amely olcsóbb, amely legalább is a nagyobb helyekre elvihető és amely a tankötelezettség erejével mindenkit oda beleszorít, ahol tehát megvan a pénzügyi kormányzatnak az a biztonsága, hogy minden garas, amelyet erre a célra fordítanak, meghozza a maga hasznát a magyar közgazdaságnak. (**Vargha Gábor**: A földművesiskolák 400 holdon húsz tanulóval dolgoznak.) Önként értetődik, hogy bár csekélyebb számmal, de olyan mezőgazdasági iskolafajtákra is szükség van, melyek csak kvalitásra dolgoznak. És én azt hiszem, hogy a tekintetbe jövő két tárca között éppen itt van a munkamegosztási határvonal. A földművelésügyi miniszter úr nagyrabecsült barátomnak kvalitásra kell dolgoznia, hogy legyen ebben az országban pár ezer ember, aki szakember. Nekem százezrekkkel kell számolnom. Suum cuique: mindenkinek a maga iskolafajtáját. A földművelésügyi tárcanak kvalitásra dolgozó földművesiskolát, nekem, kvantitásra dolgozó, önálló mezőgazdasági iskolatípust. Ebben a tekintetben a legcsekélyebb ellentét sincs köztünk és mindegyikünk a maga mezején becsületesen dolgozhatik. (*Úgy van! Úgy van! a jobboldalon.*)

Logikusan kapcsolódik a továbbképzéshez, az ismételőiskolához, az iskolán kívüli népművelés, amely az előbbinek természetes folytatása. Ha az ismételőiskola a maga kényszerével a tanulástól elundorít,

már elhibázta a célját. Az ismétlőiskolának rá kell édesgetni az ifjút, hogy a művelődési tevékenységben tovább is résztvegyen, mikor arra már nem köteles és rá kell nevelnie a népkönyvtár használatára, rá kell szoktatnia a népkönyvtár igénybevételére. Ezért az ismétlőiskolának meg kell tanítania az ifjút a népkönyvtár okszerű használatára. (*Úgy van! a jobboldalon.*) Meg kell mutatni, hogy a népkönyvtárban mi az, amit kiki saját helyzetéhez és szükségleteihez képest haszonnal olvashat és hogy hogyan kell olvasni, (*Helyeslés jobbfelől.*) mert különben azt hiszi, hogy a népkönyvtári könyvet is meg kell tanulni, mint az iskolában a tankönyvet. Az intelligens ember tudja, hogyan kell olvasni, de a 15 éves fiúnak nem olyan egyszerű dolog kiválasztani, hogy éppen neki melyik könyvet és hogyan kell olvasni. Meg kell csinálni a hídverést a tankönyvtanulástól a népkönyvtári kötetokszerű elolvasásáig. Ezen a téren sem voltunk a múltban egészen tétlenek, amint azt a politikai taktika szerette feltüntetni mert hiszen éppen abból az egymillió pengőből, amelyet a pénzügyminiszter úr iskolán kívüli népművelésre rendelkezésre bocsátott, 1500 népkönyvtárat létesítettünk, ami egy négyezer községgel bíró országban már számottevő eredmény. (**Malasits Géza:** Örült is a Szent István Társulat. — *Zaj.*) Ezenkívül vetítógépeket is vettünk. A törvényhatóságok hozzájárulásával vezérkönyveket nyomtatunk a szabadoktatásra, hogy az előadók beszédei ne legyenek dilettantisztikusok és hogy legyen vezérfonal, amely után indulnak. Most pedig folyamatban van a rádió bevezetése is az alföldi népiskolákba. (*Helyeslés a jobboldalon.*) Mikor a rádió általánosabbá lett, nekem az volt az érzésem, hogy azt majdnem azért találták fel, hogy az Alföld szétszórt népéhez beszélhessünk. Most bevezetjük a rádiót minden egyes tanyai iskolába és délután, olyankor, amikor a tanyás-

ember télen nem tudja, hogy mit csináljon, felolvasztatjuk a lapokat és utána szakszerű előadásokat tartunk. (*Zaj a szélsőbaloldalon.* — **Malasits Géza**: A Faluszövetség előadásait! — **Meskó Zoltán**: Persze, hogy a Faluszövetséget és nem Moszkvát! — **Malasits Géza**: A Magyarorságot tetszik felolvasztatni? — *Zaj.*) Így megvan az a felemelő érzésünk, hogy olyan auditoriumhoz fogunk beszélni, amilyenhez azelőtt beszélni nem lehetett. Hiszem, hogy például a szociáldemokrata párt, amely Budapest környékén bizonyos tömeget össze tud hozni, akkora tömeget, mint amelynek mi beszélünk rádió útján, — vagyis az egész Alföldnek — nem tudna összehozni még a Népszava útján sem. (**Malasits Géza**: A rádió mint ellenforradalmi intézmény! — *Zaj.*) Az egész technikai kultúrát a magyar népművelés szolgálatába kell állítani. Összegyűjtöttük a régi Nagy-Magyarország összes népdalait gramofónlemezekre. Ezeket most áttétetjük olyan lemezekre, amelyek alkalmasak a népének előadására, mert nagy fájdalommal látom, hogy valahogyan elcsendesedtek a magyar mezők. Az én gyermekkoromban — úgy mint Eötvös mondta, hogy: a Provence mezői dalteltek — dalteltek voltak a magyar mezők is, ma pedig vagy nem énekelnek, vagy jazzband-darabokat énekelnek. (*Úgy van! a jobboldalon.*) Mi ezzel öntudatosan szembe szállunk s a régi magyar dalköltészet remekeit is kivisszük a magyar tanyára, kivisszük művészi gramofónlemezekre a magyar faluba és meg fogjuk törni ezt a lehetetlen muzsikát. (*Élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.*) A magyar dalköltészetnek zenei művészeti tartalma is sokkal nagyobb, mint az a primitív zene, amelyet korunknak aberrációja tett naggyá és táplál. Ezek azok a motívumok, amelyekkel a magyar lélek integritását szolgáljuk, mert a magyar népművészet, annak a subának meg-

hímzése és a magyar dal éneklése az, ami egyfelől a tősgyökeres nemzeti lélekből táplálkozik, másfelől erősíti a sajátos nemzeti tulajdonságokat. Egészen jól meg tudom érteni, hogy azok, akik nem nemzeti alapon, hanem a nemzetköziség alapján állanak, ezt az egész elgondolást teljes erejükkel ellenzik. (*Úgy van! a jobboldalon.*)

T. Ház! Ez a világháború fizikailag is beteggétette egész Európát. Európa népei a négyéves nagy háborúból fizikailag betegen kerültek ki, meg van támadva a nemzetek fizikai állaga. Mindezt érzik, látják a nemzetek és a közegészségügy felkarolásával, szociálhigiéniével s az értelmi nevelés mellett a fizikai nevelés fejlesztésével igyekeznek magukon segíteni. Ezért olyan nagy az egész világon a testnevelési mozgalom. Ezért kell nekünk is a legbehatóbban foglalkoznunk vele. Amikor én a kultusz-tárcát átvettem, örökölttem egy szép és szerves testnevelési törvényt, de el volt törölve a «Lex Gerenday», a testnevelési alap. Volt óriási keret, de üres volt a pénztár. Az állami ügyek intézésében nem szeretek tréfálni és nem szeretem olyan tevékenység látszatát kelteni, amely nincs. Az első és legfontosabb volt tehát az, hogy vissza kellett állítani a «Lex Gerenday»-t és ezt vissza is állítottuk az 1924:III. tc.-kel. (*Élénk helyeslés.*) Akkor — nagyrészt saját tollam munkája — megcsináltuk a testnevelési törvény végrehajtási utasítását, ennek alapján megalkottuk a levante-intézményt. Sokszor halljuk a túloldalról, hogy a levante-intézménynél bajok vannak. Itt 800.000 ifjú beszervezéséről van szó, akik közül körülbelül 600.000 be is van már vonva a levante-intézmény keretébe és én nem azt csodálom, hogy nehézségek vannak, hanem azt csodálom, hogy ekkora számot megmozgató, tökéletesen új szervezet beállítása mellett nincsen

nagyobb baj. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középén.)* A legnagyobb szeretettel emlékezem meg azokról, akik az egész országban ezt a testnevelési mozgalmat általánossá tudták tenni és egy kicsit több megértést kérek számukra. Hiszen emberi intézményről van szó, nagy tömegeket igénybevevő egészen új intézményről. Kérdem: lehetséges-e és igazságos-e az a kritika, amely azt kifogásolja, hogy ez a dolog mindjárt az első években — négy évről van szó — nem fungál tökéletesen? *(Úgy van! Úgy van! Felkiáltások a jobboldalon és a középén: Gyönyörűen működik!)* Ekkora országos mozgalom költségeinek fedezésére a testnevelési alap, mely akkor még kizárólag a lóversenyi fogadások megadóztatásából táplálkozott, csakhamar elégtelennek bizonyult. A testnevelési tanács előterjesztésére, amiben nagy része van Karafiáth Jenő nagyrabecsült barátomnak, *(Élénk éljenzés a jobboldalon és a középén.)* megadóztattuk tehát az embersportot, különösen a labdarugást is. Megalkottuk az 1925. évi III. tc.-et s ezúton eljutottunk odáig, hogy az 1926/27-i költségvetési évben a testnevelési alapnak 1,363.000 pengő saját jövedelme volt. **(Borbély-Maczkó Emil: Kevés!)** Igaza van, kevés, de mégis számottevő összeg. Ebből meg tudtuk alakítani a testnevelési főiskolát és az idén, amint áttelepítem a pedagógiumot Szegedre, a pedagógiumnak győriúti ingatlanát már a testnevelési főiskola céljaira bocsátom át. Megtehetem ezt a nélkül, hogy egy garasába kerülne a magyar államnak. Azt hiszem, ez okszerű takarékoság. *(Élénk helyeslés.)* A hasznos beruházások keretében a pénzügyminiszter úr 580.000 pengőt bocsátott testnevelési célokra rendelkezésemre, amelyből társadalmi sportpályákat építettünk, *(Élénk helyeslés)* iskolai tornatermeket emeltünk és főleg felszereltünk szükséges

tornaszerekkel. (*Helyeslés.*) A Balaton mellett a kultusztárca 70 holdat bocsát a levente-ügy és a cserkészlet rendelkezésére, úgy hogy testnevelésünknek ez a két legfontosabb szervezete: a levente- és a cserkész-intézmény ezután már saját területén dolgozhatik, (*Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*) és e tihanyi cserkész- és levente-telep számára iskolahajót is rendeltünk. (*Élénk helyeslés.*) A budapesti központi cserkészházra 100.000 pengőt adtunk. Így osztottuk ki a hasznos beruházásokat, De ezen túlmenőleg a kultusztárca budgetjébe végre külön új címet állíthattunk be a testnevelési költségek fedezésére: megjelent a közoktatási költségvetésben a 12-ik cím, a testnevelés címe, amely 1,370.000 pengővel van dotálva. Csak 200.000 pengő az ez évi emelkedés, de ez keret és aki tudja a költségvetés technikáját, az tudja azt is, hogy ha a pénzügyi kormányzat egyszer megenged egy új címet, akkor nem engedi meg azt, hogy az üres persely maradjon, (*Derültség. — Élénk helyeslés és taps a jobboldalon és a középén.*) hanem lassan-lassan mindig javulni fog a dotáció, úgy, amint azt a pénzügyi helyzet megengedi. A jövőben tehát nemcsak a testnevelési alap, hanem ezzel párhuzamosan a kultusztárca 12-ik címe is lassan-lassan rendelkezésre bocsátja a szükséges összegeket, hogy a nagy testnevelési mozgalmat kellőképp dotálhassuk E részben biztató előjel, hogy a cserkészletnél 40.000 pengő az emelkedés, mert ennek az intézménynek dotálására az 1928/29-i költségvetésbe az idén már 80.000 pengő van beállítva. Amit előrelátott a testnevelési törvény, az ekként nagyrészt már megvalósult. törvényes alapokra fektettetett a testnevelési tanács, létrejött a testnevelési főiskola, létrehoztuk a levente-intézményt, csak egy van még hátra: a Nemzeti Stadion. (*Úgy van! Úgy van! — Halljuk! Halljuk!*) Ha a követ-

kező 1929/30-iki költségvetési évben sikerülne a budgetbe egy az évek hosszabb sorára szóló annuitást beállítani, aminek érdekében mindent el fogok követni, akkor az állami pénzügyeknek nagyobb megterhelhetése nélkül meg tudjuk építeni ezt a stadiont. Erre a nagy alkotásra most, mikor a levente-intézmény révén kint a nép között már általánossá tettük a testnevelést, mikor az iskolai testnevelés és a tornatermek felszerelése révén az intelligencia jövő nemzedéke a középiskolákban és a polgári iskolákban be van vezetve a testnevelési gondolatba, mint az egész mű megkoronázására, tényleg szükség van. Azt hiszem, hogy a Ház ezeket az összegeket annak idején rendelkezésemre is fogja bocsátani. A sportról szólva csak egyet legyen szabad még mondanom: politikamentes sportot, politikamentes testnevelést akarok. *(Helyeslés a jobboldalon.)* Ha például azt látnám, hogy bizonyos testnevelési mozgalmak tisztán szocialisztikus irányt vesznek, állást foglalnék ellenük, *(Malasits Géza: Azt elhisszük!)* de éppen úgy állást foglalnék egy jobboldali testnevelés ellen is. Ausztria példája mutatja, mit jelent az, ha a sport jogcímén a jobboldal és baloldal egyaránt fegyverkezik: ez a polgárháború előkészítése. *(Úgy van! a jobboldalon.)* Én tehát csak egyfajta sportot támogatok, továbbmegyek, csak egyfajta sportot engedek meg, azt, amely általános magyar nemzeti sport, amely a sport jogcímén nem bontja alkatelemeire vagy éppen ellenséges, felfegyverkezett táborokra az egységes magyar nemzetet. *(Élénk helyeslés és taps a jobboldalon.)*

T. Képviselőház! Azokból, amiket itt eddig előadtam, azt a benyomást meríthetnék, mintha én bizonyos egyoldalúsággal túlnyomólag csak a nagy tömegeket megmozgató népművelési kérdésekkel ezek mellett legfeljebb egyetemi klinikák és külföldi

kollégiumok építésével foglalkoznám. Nem, t. Ház, ezzel az extenzív, főleg építkezésekben kifejezésre jutó tevékenységgel párhuzamosan intenzív kultúrpolitikai munka folyik a közoktatási minisztériumban és intenzív pedagógiai munka minden fajú és fokú iskoláinkban. Ennek a pedagógiai munkának szakszerű irányítására nyertem meg a középfokú oktatás élére Kornis Gyula nagyrabecsült barátomat, (*Élénk éljenzés a jobboldalon.*) aki a magyar pedagógiának egyik legnagyobb elméleti specialistája. Ezért bocsátottam ki Magyarország összes oktatóihoz azt az újévi körlevelet is, amelyben a neonacionalizmus eszméjét dobtam be a magyar közvéleménybe. Mi az a neonacionalizmus, amit szintén iparkodtak politikai ellenfeleim félremagyarázni? Annak világos felismerése, hogy egy nemzet csak bizonyos mennyiségű negatív embert bír el, hogy pozitív emberekre, aktív emberekre, produktív emberekre, konstruktív emberekre van szükség és ha egy nemzetben a munkás, a dolgozó, a cselekedni akaró, a teremteni és alkotni tudó emberek felülkerekedik a negatív emberek számára, akkor az a nemzet képtelen a haladásra. Célunk ennek a pozitív magyar embertípusnak a kimunkálása, olyan emberek nevelése, akik a magyar sors nagy kérdéseire igennel válaszolnak, akik nem abban látják az emberi bölcsesség kvintesszenciáját, hogy előszeretettel megmagyarázzák, hogy valamit miért *nem* lehet megvalósítani. Szóval a neonacionalista pedagógia a magyar iskola elé azt a célt állítja, hogy hazafias, vallásos és pozitív embereket neveljen, akik nem riadnak vissza a trianoni élet ezer nehézségétől, akik nem merítik ki erőiket meddő elégedetlenkedésben és hiperkritikában, hanem akik dolgozni, munkálkodni, teremteni és alkotni akarnak. (*Helyeslés a jobboldalon.*)

A másik Házban egy pénzügyi szónok szemünkre vetette nekünk, a trianoni Magyarország minisztereinek azt, hogy bennünket valami egészségtelen alkotási vágy fűt. Ezzel szemben az én meggyőződésem az, hogy annyi minden van ebben az országban rombadólva és oly sok az építeni való, *(Úgy van! Úgy van! jobbfelől.)* hogy az egész Ház, pártkülönbség nélkül, bizalmatlansági szavazattal elküldené erről a helyről azt a minisztert, akít nem az alkotás szent tüze hevítene. *(Úgy van! a jobb-oldalon.)* Akinek a magyar nemzet széles rétegeivel kontaktusa van, aki járja a falut és keresi a nagy vidéki városok szükségleteit, az nem kap más választ, mint azt, hogy: uram, munkát, uram, segítséget, uram, építkezést, mert iparunk elsenyved, uram, építkezéseket, mert ha az ipar pang, nem vásárlóképes a mezőgazdaság, uram, beruházásokat! Ezek azok a válaszok, amelyeket mi kapunk, akik az országot járjuk és nemcsak a fővárosi kluboknak az ablakából nézzük a dolgokat.

T. Ház! A kívülállók alig sejtik, hogy mily nagy pedagógiai munka folyik a magyar középiskolákban. Elsősorban reálgimnáziumokra van szükségünk, mert ezek a tanítás központjába két modern nyelvet és irodalmat állítanak, amire a magyar intelligencia jövő nemzedéke leginkább rá van utalva, de e mellett szeretném megmenteni a megmaradt csekély számú, 29 humanisztikus gimnáziumot, amely a latin mellett görögöt is tanít. De bármennyire fenn is akarom, mint títust tartani a humanisztikus gimnáziumot, egyet őszintén meg kell mondanom, hogy nem tudom én sem megmenteni a magyar humanisztikus gimnáziumot, ha az a lelketlen verbalizmus, amely most ott van, tovább folyik. Aki elhagyja a magyar humanisztikus gimnáziumot, az elég sok esetben alig tud egyébről, mint accu-

sativus cum infinitivo-ról és ablativus absolutus-ról. *(Derültség a középén.)* Ne áltassuk magunkat azzal, hogy az illető az olvasmány összefüggésébe és tartalmába behatolt, vagy éppen megérti az antik kultúra szellemét. Itt a tanárképzésben valami baj van. Rossz a tradíció. Az a tanár ugyanúgy tanít, mint ahogy őt tanították 30 évvel ezelőtt. A szülők és az ifjúság ez ellen lelkiileg, ösztönszerűleg tiltakoznak. Most az évi 25.000 pengős Haris-alapítvány életrehívása lehetővé teszi, hogy görögszakos középiskolai tanárjelölteket Athénbe is küldjünk egyetemre. A Palazzo Falconieri megvétele pedig abba a helyzetbe hoz bennünket, hogy a latin szakos tanárjelölteket meg a római egyetemre utaljuk, mert a latin szakot egyébként is össze akarom kapcsolni az olasszal. Ha majd a humanisztikus gimnázium leendő tanára meglátja Athént, Spártát, Korinthust, az Akropolist, vagy látja Rómát, a Forumot, a Palatinust, a klasszikus kultúrának ezeket a nagyszerű maradványait és onnan inspirációkat merít, ezek élmények lesznek a lelkében és ezért majd az iskolában tanítványai előtt meg is tudja eleveníteni az antik kultúrát és éreztetni fogja annak szellemét. De azzal, hogy a humanisztikus gimnázium barátainak köre el akarná érni a görög heti órák emelését, az ügy elintézve koránt sincs. A kérdés nem ilyen egyszerű. Ma a klasszikus nyelvek tanításának egész módszere Magyarországon elhibázott. Az eddigi meddőnek bizonyult és a szülők ellenszenvét kiváltott módszerrel továbbmenni nem lehet, mert ez a klasszikus tanulmányok bukására vezet. A klasszikus nyelvek oktatásának eddigi kudarca eredményezte azt, hogy a szülők akkora örömmel fogadták a reálgimnázium új típusát, amely két modern nyelvet tanít.

Ma, amikor a magyar középosztály Fräulein-t, Mademoiselle-t, Miss-t nem tud tartani, azt hiszem,

hogyan az iskolának kell részben ezt a munkát végeznie. Örömmel jelenthetem azokról a sokat gúnyolt külföldi Collegium Hungaricumokról és a sokat támadott külföldi ösztöndíjakról, hogy már jönnek haza olyanok, akik a maguk tanári oklevelét ott kint, például Angliában, Aberdeen-ben szerezték, vagy a római, a padovai egyetemen vagy a párizsi Sorbonne-on. És jönnek haza tanítani az illető modern nyelvet, úgyhogy a kiejtésük jó és a szülőknek nincs az az aggodalmuk, hogy a gyermeknek előbb el kell felejtene azt, amit az iskolában tanult, hogy azután az életben jobban beszéljen. Hála Istennek, egy átmeneti krízis, valamint hatévi konzekvens munka után ott vagyok, hogy a külföldről jött tanárokkal vagyok képes lassanként az intézeteket dotálni, olyan tanerőkkel, akik a modern nyelveket nem nyöszörgik lehetetlen kiejtéssel, hanem ezeket odakint két-három évig tanulták és jól is beszélnek. *(Éljenezés és taps a jobboldalon.)*

Most pedig, t. Ház, fejtegetéseimnek olyan pontjához érkeztem, amely nagyon fájdalmas nekem. Olyan dolgokról kell beszélnem, amelyekre kultuszminiszter csak a végső esetben szánja rá magát és ez a főiskolai kérdésnek bizonyos nehézsége.

Egyetértek igen sok emberrel abban, hogy sok a főiskola, de nem az egyetemi fakultásokat találom soknak. Amikor például a takarékosági bizottságban folyt a nagy roham az egyetemek ellen, elvárhattam volna, hogy azok az urak belemélyedjenek a kérdésbe. Mégsem vették észre, hogy itt két csökevényes filozófiai kar van, a férfi-pedagógium és a női pedagógium. Ez voltaképpen két bölcsészeti kar, amely polgári iskolai tanárokat nevel. Azt mondtam, ezt a szegedi egyetem is elvégezheti és íme azt látjuk, hogy én, akít úgy állítottak be a közönség előtt, hogy a főiskolai oktatásnak egyoldalú támogatója

vagyok, megszüntetem ezt a két felesleges filozófiai fakultást. Feleslegesnek tartom a három felekezeti jogakadémiát is. És itt senkisem vádolhat meg jogosan azzal, hogy egyoldalú katolikus álláspontot foglalok el, mert hiszen álláspontom érvényesülése az egri katolikus jogi liceum megszűnését is maga után vonná. Ezekben a jogakadémiákban 929 jogász tanul és ha van valahol túlprodukció, akkor a jogászokban van. (*Úgy van! Úgy van!*) Én azt hiszem, hogy történeti egyházaink a végén mégis be fogják szüntetni ezeket a jogakadémiákat és nem kell kényszerítő eszközökhöz nyúlnom. Miért ragaszkodnak ezek a felekezetek a jogakadémiájukhoz? Az autonómia miatt. De az autonómia sohasem öncél, az autonómia csak eszköz, hogy a felekezeteket jobban lehessen kormányozni. A nemzet azonban be fogja látni, hogy semmi értelme sincs annak, hogy tisztán az autonómia elvi okából tartanak fenn jogakadémiákat, amelyekre semmi szükség nincs, amelyek csak bajba viszik azokat az ifjakat, akik oda beiratkoznak. (*Úgy van! Úgy van!*) Sőt meg vagyok róla győződve, hogy a végén is a felekezetek belátásos vezetői valami elvi fenntartással élvén, meg is találják a módját annak, hogy az államnak mindig bizonyos fokig brutális kényszerítését be sem várva, maguk szüntetik be ezt az ezer jogászt magában foglaló három felesleges intézményt. (*Helyeslés.*) Tehát látja a t. Ház, hogy én a két felesleges filozófiai fakultást és a három felesleges jogakadémiát be akarom szüntetni és így a felekezeti autonómiáknak bizonyos vonatkozásait nem respektálok mindenek felett.

De egy más autonómiát sem lehet mindenekfelett respektálnom és itt érek fejtegetéseim nagyon fájdalmas részéhez. (*Halljuk! Halljuk!*) Azt hiszem, nekem ennek elmondása jogom és kötelességem. (*Halljuk! Halljuk!*) Jogom azért, mert

a takarékosági bizottságban, ha szabad ezt átvitt értelemben használnom, bizonyos fokig testemmel védtem az egyetemeket, tehát engem nem lehet azzal megvádolni, hogy ne szeretném és ne védeném az egyetemeket. Azt hiszem ezzel senki se vádolhat engem, még a túloldalról sem. *(Úgy van! Úgy van!)* De éppen azért, mert én a magyar állami pénzügyeknek és különösen a magyar közgazdaságnak példátlan nehéz idején fenntartottam az egyetemeket, nemcsak jogom, de kötelességem is, hogy rendet tartsak az egyetemen. *(Élénk helyeslés a jobboldalon és a középen.)* És ha azt kutatom és vizsgálom, hogy miért volt az, hogy a magyar közvéleményben bizonyos visszhangra találtak az egyetemellenes mozgalmak, mondom, ha kutatom, hogy mi ennek az oka, e jelenség magyarázatát nemcsak a pénzügyi helyzetben látom, de abban is, hogy igen sokan közülünk és sokan a későbbi generációkból is, nem vittek ki magukkal az életbe mindig kedvező képet az egyetemeken folyó munkáról. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középen.)* És egyszer már egy kultuszminiszternek magára kell vállalnia az ódiумot, — és én nem félek ettől az ódiумtól — hogy ezt nyilvánosan megmondja, *(Élénk helyeslés.)* nehogy élesebb eszközökhöz kelljen nyúlnia. *(Úgy van! Úgy van! a jobboldalon és a középen.)* Nagy dolog az egyetemi autonómia, mert védi a gondolatszabadságot, védi a tanszabadságot, legnagyobb palládiuma a tudományok haladásának és nagyon meg kell gondolnia egy kultuszminiszternek, hogy bármiféleképpen, még a felügyelet jogán is, belenyúljon az egyetem életébe. Számolni kell mégis azzal, hogy mint minden emberi intézménynek, az egyetemi rendszernek is megvannak a hátrányai. Ki gyakorolja ott a fegyelmet? Szabályaink szerint a rektor és a dékán. De a rektort és a dékánt a tanárok választják és termé-

szetesen az a dékán és rektor bizonyos fokig feszélyezve van, mert csak átmenetileg primus inter pares. Az a rendszer, amely nálunk életben van, a német egyetemi rendszer, igen nagy kötelességérzést és kényes lelkiismeretességet tételez fel a tanárok részéről, mert, amint az imént mondtam, jóformán nincs ellenőrzés. Az az óhajtásom, hogy ez így maradjon, az az óhajtásom, hogy a viszonyok ereje és a felelősségnek rám nehezedő súlya rá ne kényszerítsen további lépésekre. *(Helyeslés.)* Most csak arra szorítkozom, hogy fájdalommal és nagyon nagy fájdalommal konstátálom, hogy bizony sok a szünet, *(Úgy van! Úgy van!)* hogy az előadások sokszor a szemeszterben későn kezdődnek meg; az ifjúság feljön, a szülő fizet és pedig nehezen fizet, az ifjak pedig lebzselnek. Látjuk azt is, hogy amikor egyesek a katedrát elérik, megszűnik tudományos működésük. **(Rassay Károly:** Ez az!) Megszűnik a könyvek publikálása, de nemcsak a könyvek publikálásával kapcsolatban van baj, mert nagyon jó tanárokat láttam, akik könyveket nem publikáltak, hanem az előadások sokszor stereotíp ismétlésekké válnak s megeskik, hogy a tanár csupán megírt tankönyvét adja elő, sőt nem átallja azt felolvasni. *(Taps. — Úgy van! Úgy van!)* Így az ifjúságnál minden tárgyi érdeklődés az illető tudomány szak iránt megszűnik, mert nemcsak az erek meszesednek el, hanem az emberi tudás is elmeszesedik, ha nincsen felfrissítés. Azt mondani, hogy egyes szakma mindig ugyanaz marad nevetéses, mert ha egy-egy szakma folyóiratait csak egy évben elolvassuk, az új szempontok ezrei merülnek fel, amelyekkel szemben annak a magyar tanárnak állást kell foglalnia és ha ekként nem tartana lépést a tudomány haladásával, akkor a trianoni helyzetünk által az egész nemzetből, a nemzet minden fiától megkivánt felfokozott tevékenységet ki fogom kény-

szeríteni ennek a Háznak támogatásával. (*Élénk helyeslés és taps. — Egy hang a szélsőbaloldalon: Kevesebbet táborozzanak!*) A tárgytól való elkalandozásokról hallunk, egyes órákon a tanárok olyan dolgokról beszélnek, amelyek alig vannak összefüggésben a tárggyal. Halljuk azt is, hogy a kollégiumok gyakran megismételtetnek, egyes tanárok folyton ugyanazt adják elő, holott nyolc félév alatt az egész diszciplinán tartoznának átmenni, ugyanazokat a dolgokat ismételtetik, mert az újabb mezők megmunkálása talán fáradságos volna. És ami a legveszedelmesebb, halljuk a stereotíp vizsgakérdések kialakulását. Egy-egy tanár úrnak van 300—400 kérdése, amelyeket azután a pedagógiai szemináriumok élelmes vezetői legyorsíratnak, (*Úgy van! Úgy van!*) az ifjúsággal bepaukoltatnak, úgyhogy az az ifjú, aki nem a tankönyveket tanulta meg, hanem bepaukoltatta magát, nagyobb sikerrel mehet a vizsgára, mint a szorgalmas tanuló. Ne értessem félre. Ez egy kisebbség a tanárok közül és az orvosi karon, a technikán, a filozófiai kar számottevő részén a tanárok heroikusan teszik meg kötelességüket. Nem akarok egyes karokat vagy egyes embereket kipécézni, ez tőlem távol áll, egészen általánosságban beszélek, de hogy ezek a bajok megvannak, senki sem tagadhatja és a bajok olyan nagyok, hogy a felelős kultuszminiszter sem hallgathatja el azokat. A felelős kultuszminiszter erről a székről a nyilvánossághoz fordul és megmondja, hogy bajok vannak, vészjelt ad és azt mondja: emberek, vigyázzanak. Ma még csak figyelmeztetek, ma még csak kérem azokat, akikből kilobbant az isteni szikra, hogy változzanak vagy távozzanak! De ha a mai figyelmeztetés nem elég, olyan törvénnyel jövök, mint amilyen törvényt hozatik a bíróság újjászervezése esetére, hogy félévre függeszték fel

a tanári nyugdíjazhatatlanságot. Kénytelen lennék ilyen drasztikus eszközökkel jönni és meg vagyok győződve, hogy még a túloldal sem fogja támogatását ebben a tekintetben megtagadni. (*Helyeslés.*) Ismétlem, a magyar egyetemi tanárok túlnyomó többsége heroikusan teljesíti a maga kötelességét. Kisebbségről van szó, de ennek a kisebbségnek kisebb kötelességteljesítése is elég arra, hogy komoly nehézségeket okozzon. Igenis, be akarom kényszeríteni a tantermekbe az ifjúságot azokon a fakultásokon is, ahol most nem kötelező az órahallgatás és kollokválás, mint ahogy kötelező például a műegyetemen, de csak akkor, ha megvan az a garanciám, (*Helyeslés jobbfelől.*) hogy azok az órák, amelyekre bekényszerítem őket, meg is tartatnak. (*Élénk helyeslés a jobb- és baloldalon.*) Csak akkor, ha megvan arra a garancia, hogy azok az órák, amelyekre az ifjút odakényszerítem, hasznothajtók is lesznek teljes mértékben. (*Élénk helyeslés. — Gál Jenő: A kinevezéseknél kell rostálás.*) Állom a felelősséget azokért a tanári kinevezésekért, amelyek az én miniszterségem alatt történtek. (*Élénk helyeslés jobbfelől.*)

Ezeken kívül, mint mondtam, van még a kultusztárcának egy pár olyan fejezete, amely állandó támogatást igényel. Itt vannak a vallásügyi kiadások. 650.000 pengőről már 8 millióra emelkedett a történeti egyházak támogatása; az autonómiáknak adott iskolai segélyek beleszámításával pedig 40 millió pengő az az összeg, amelyet a történeti egyházaink kaptak. Szívesen adjuk s egy konzervatív kormány politikai alapgondolatának meg is felel, (**Malasits Géza**: Mit konzervál?) hogy a történeti egyházak állandó állami támogatás mellett fejlődjenek. Ez a konzervatív tanügyi politikának a lényege. (*Helyeslés jobbfelől, zaj a szélsőbaloldalon.*) Én értem, hogy önök ellenzik, hiszen az enyém nem marxista kultúrpolitika;

az enyém a magyar nemzeti konzervativizmus kultúrpolitikája. Egy azonban feltétlenül szükséges, hogy a felekezetek tartsanak békét egymás között. Mert ez a nemzet halálos betegségből lábadozik és aki egy betegszobában lármát csap és civódást csinál, azt onnan ki kell utasítani. (*Élénk helyeslés jobbfelől és a középén.*) Ez a magyar nemzet ma beteg nemzet, lábadozó nemzet. Felekezeteink is vigyázzanak idegeikre. (*Élénk helyeslés a jobb- és baloldalon.*) Ha jobbról és balról történnek elszólások, ne fujjuk ezeket fel, (*Élénk helyeslés.*) hanem magyarazzuk ki a félreértéseket, mert meg vagyok róla győződve, hogy a vezetők sehol sem akarnak mást, mint békét, békét, békét. (*Úgy van! Úgy van! a jobb- és baloldalon.*) Tudom református püspök barátaimról és az új hercegprimásról, aki a pax jelszavát írta bele a címerébe, hogy békét akarnak. Békét akarunk és ha ez a béke megtartatik az állammal szemben is, (*Élénk helyeslés.*) ha az évszázados szokások fel nem fordíthatnak és a felekezetek között is fennáll a béke, történelmi egyházainkat a jövőre nézve is biztosíthatom az állam eddigi pártolásáról. (*Élénk helyeslés. — Zaj a szélsőbaloldalon. — Halljuk! Halljuk! jobbfelől és a középén.*)

A másik kérdés, amelyet még legalább érinteni szeretnék, a művészet kérdése, amelyre nézve Farkas Elemér t. barátom olyan teljes expozét tartott, hogy nagyon kevés a hozzáfűzni valóm. Én a neonacionalizmust követem, nacionalista ember vagyok, követem a művészetek nemzeti orientációját, de konzervatív részről is legyenek tisztában azzal, hogy mindössze háromszázezer pengő áll szabad rendelkezésemre. Ha méltóztatik nézni a kultusztárca költségvetésének 22. és 23. címét, ami összesen 4,743.000 pengőt tesz ki, abból azt látják, hogy művészeti iskoláink felemésztenek 1,147.000 pengőt, állami

színházaink 3,045.000 pengőt, műemlékeink fentartása, sajnos csak 90.000 pengőt. Visegrádra, Diósgyőrré utalok, amely királyi kastélyok helyreállítására és konzerválására sok pénz kellene. Ez együtt oly összeg, hogy csak 460.000 pengő marad meg. Ebből 140.000 pengő irodalmi célokra, 15.000 pengő pedig illetményekre megy, úgyhogy ennek a híres, állítólag túldotált kultusztárcának mindössze 300.000 pengője marad, amit elkölthet művészeti megrendelésekre, vételekre. **(Petrovác Gyula:** A fővárosnál több!) A fővárosnál több. Ahol állami megrendelésekről van szó, amelyek a dolog természeténél fogva többnyire monumentálisabb jellegűek, úgyis a konzervatív irány jön elsősorban tekintetbe. De 300.000 pengővel irányt szabni nem lehet s különben se tévesszék konzervatív barátaim szem elől, hogy azok a kísérletek, amelyeket a történelem folyamán oly célból tettek, hogy állami eszközökkel irodalmi vagy művészeti irányokat elfojtsanak, majdnem kivétel nélkül eredménytelenek maradtak és elég gyakran károsaknak bizonyultak és nevetségessé váltak.

Művészeti téren a legnagyobb folyamatban levő állami munkálat országos levéltárunk díszítése. Az Országos Levéltár monumentális csarnokaiból és termeiből kultúrpolitikai pantheont igyekszem csinálni úgy, hogy a magyar őskortól, a regősök és a hegedősök idejétől egészen az összeomlásig és az újjáépítésig minden lényeges mozzanat meg legyen örökítve, ami a magyar művelődés szempontjából fontos. A nagy lépcsőház mennyezet-freskóját Dudits mester most kreálja. Ezen a freskón az összeomlás, a forradalmak és Trianon minden poklával szemben a magyar címert tartó angyalok lángpallossal védik ezt a címet, védik Magyarországot. Én mindig meghatottsággal nézem a mi csodálatos magyar címerünket, melynek minden más címernél

nagyobb az esztetikája és szimbolikája. Mert ha más országok címereit nézzük, mit látunk? A fizikai erő szimbólumait, a bajor és szász címerben oroszlánokat, a württembergiben szarvast, a poroszban erdei óriásokat, az angolban egyszarvú paripát, a német címerekben sasokat, szóval olyan emblemákat, amelyek a földi, amelyek a testi erőket jelképezik. Csak a magyar címert tartják angyalok, akik a szellemi erőknek megtestesítői. Gyönyörűen jelképezi ez azt a mély igazságot, hogy most, amikor le vannak fegyverezve a magyar ezredek, — ezek az oroszlánok, — most a szellem erejével védjük a magyar hazát. És milyen jellemző módon változott, alakult át a magyar címer angyalainak ábrázolása. Mária Terézia idején ezeket az angyalokat mint játékos puttokat ábrázolták. Lehetett is abban a boldog időben, amikor a címert, az ország földjét nem fenyegette komolyabb veszély. A kiegyezés korában realiztikus volt a magyar címer rajza, abban a békés, nyugodt korban az angyaloknak nem is szántak más szerepet, mint hogy nyugodtan tartsák a reájuk bízott pajzsot. Ma az angyaloknak lángpallóst kellett ragadniok, mert szellemi erővel, a kultúra fegyvereivel oltalmazzuk ezt az országot és az igazságtalan Európának szellemi szóval hirdetjük a magyar igazságot. Ehhez a szellemi szabadságharchoz, ehhez a szent munkához kérem az ország pénzét. Meg vagyok róla győződve, hogy ez a hazafias Ház ezeket az összegeket a kultusztárcának meg is fogja adni. *(Hosszantartó, élénk helyeslés, éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon. Szónokot számosan üdvözlük.)*

A történettudomány, az elméleti államtan és a publicisztika viszonya s a neonacionalizmus mint elméleti államtani ideológia.

A Magyar Történelmi Társulat 1928.
évi május hó 10-i közgyűlésén
mondott elnöki megnyitó beszéd.

A *politika* veszedelmet jelent az összes tudományszakokra nézve, de a fertőzés veszélye egyik diszciplinánál sem olyan nagy, mint éppen a *történelemnél*. Mert nagyon könnyű összetéveszeni a történelmet a história mezében való politizálással és azért nagyon hasznos, ha a történelem művelői élesen megvonják azt a határvonalat, amelyen innét minden politikai mellétekintet nélkül tisztán tudományosan foglalkoznak vele és amelyen túl következik a históriának politikai hasznosítása.

A *történelemnek mint tudománynak* arra kell szorítkoznia, hogy a mult események lényegét és nagy összefüggéseit felkutassa és tárgyilagosan előadja.

Az így megismert történeti igazságot felhasználja úgy az *elméleti politika*, az *államtan*, mint pedig a *gyakorlati politika*.

Felhasználja az államtan, amely nélküle meg sem élhet, meg sem mozdulhat. Aki benne él a

gyakorlati politikában, szükségképpen igen hamar arra a meggyőződésre jut, hogy a filozófiai alapon felépített spekulatív államtannak praktikus jelentősége alig van; lehet ez igen szellemes játék a fogalmakkal, de a gyakorlati politikus, aki az élet nagy valóságai elé van állítva, aki folyvást megújuló helyzetekben és veszedelmek között kénytelen egy nemzetet vezetni és érdekeit istápolni, a spekulatív államtan dogmái után indulni sohasem fog. Részben az események vas-kényszere, részben intuíció, részben történeti példák vezetik cselekvéseiben. Hasznos úgy a társadalomtudományok, mind pedig a gyakorlat szempontjából csak az olyan államtan lehet, amely történelmi alapokon épül fel. Hiszen a modern alkotmányokat is csak akkor érthetjük meg, ha egyfelől az angol parlamentarizmus történelmi kialakulását, másfelől a hatalmak megosztása tanának irodalom- és alkotmánytörténetét ismerjük. Ha tehát olyan alkotmánytant akarunk megkonstruálni, amely nemcsak leckét és posztulát, hanem amely a politikában cselekvésre hivatott embernek hasznos tanácsokat is ad, akkor az alkotmánytant történeti alapokon kell felépíteni. És itt sem szabad a fősúlyt a politikai doktrinák irodalomtörténetére helyezni, hanem magára a politikai történetre, az intézmények, a kormányzat és a közigazgatás történetére. Csak ebből meríthető a gyakorlatban is hasznosítható tanulság. A német nép tudományos, gazdasági és katonai jelentőségét mindenki bámulja, de politikai sikerei a múltban az általa egyéb tereken elért eredményekkel nem állottak arányban. Ha ennek okait kutatjuk, ez okok sorában egyik legjelentékenyebb az, hogy a németek az államtan úgynevezett igazságaiban olyannyira hittek, akárcsak a vallásos ember dogmáiban és azok szerint cselekedtek még akkor is, ha az ilyen cselekvésnek célszerűtlensége nyilvánvaló. Más országokban s a ma-

gyar életben is több jelét láttuk annak, hogy valami nagyszerű elvhűséget találtak abban, ha valaki egy általa korábban hirdetett politikai ideológiához híven és annak megfelelően cselekedett akkor is, mikor a való életviszonyok már semmiképpen vagy csak részben illettek rá. Valami nagyszerűt láttak abban, ami volta-képpen jó adag hiúság és egoizmus volt, mert az ilyen nagyszerű elvhűségnek azután az illető nemzet látta kárát, amelynek a célszerűtlen cselekedetek, még ha a legszentebb okból fakadtak is, csak bajt okoztak. Sohasem tudtam bámulni az olyan elvhűséget, amely a nemzetnek kárt okoz és amely bajba sodorja.

Nem tartozom ahhoz az iskolához, amely a politikai ellenfélről mindig roszhizneműséget tételez fel és ehhez képest bárminő éles elméleti és gyakorlati ellentétben is állok a marxista szociáldemokráciával, mégis készséggel elismerem, hogy a szocialisták soraiban nagy számmal vannak meggyőződéses idealisták, akik a marxizmus állam- és közgazdaságtanának alkalmazásától az emberiség sorsának jobbrafordulását várták és e szerintük boldogabb kor eljövételéért agitáltak, küzdöttek, esetleg szenvedtek is. Minő borzasztó kiábrándulást hozhat ezeknek a jóhizemű marxistáknak az orosz kommunizmus szemlélete! Hiszen a szocialisták már azért is felzúdultak, ha valamelyik május elsején egy-egy rendőr egy elvtársat megkardlapozott, egy másik elvtársat szocialista izgatásért elítéltek, stb. És most annak a jóhizemű szocialista idealistának azt kell látnia, hogy Oroszországban százezrével mérszárolják le az embereket, a titkos rendőrség, a cseka feljelentései alapján, gyanukra támaszkodva, rendes bírói eljárás nélkül, hogy gondolat, szólás- és tanszabadságról még csak szó sem lehet és hogy a rengeteg brutalitás, vér és áldozat ellenére is a nagy Oroszország csak hanyatlik, a gazdagok

elszegényedtek és a szegények nem lettek gazdagabbá s így az egész kísérletből nem jön ki semmi. Én azt hiszem, hogy a legnagyobb csapás, ami egy magasabbrendű szellemi életet élő embert érhet, ha összeomlik, ha célszerűtlennek vagy éppen értelmetlennek bizonyul az, amitől az illető nemzete vagy éppen az emberiség sorsának jobbrafordulását várta. Egyszerre inog meg az ilyen ember bizalma nemcsak egész eszmerendszerében, hanem saját ítélőképességében is. Ezek nagy lelki tragédiák, amelyeken főleg azok mennek át, akik a politikában apriorisztikus doktrinákkal dolgoznak és nem ismerik a való életet. Az ilyen politikusok rendszerint legjobban teszik, ha visszavonulnak a közszerepléstől, mert a legkevesebb embernek van meg a lelki rugékonysága ahhoz, hogy a réginek romjain új politikai ideológiát építsen fel, vagy ha sikerül is neki, az előzmények után a közönség csak ritkán hiszi el a politikai átalakulás jóhiszeműségét és különösen önzetlenségét; az elv-változtatás mögött egoisztikus célokat gyanít.

A gyakorlati politikust és az elméleti államtan művelőjét a könnyű szerrel összeomló ideológiák elfogadásának veszedelmétől csak a nagy összefüggések történelmi szemlélete mentesítheti, amely megtanít bennünket arra, hogy a politika mennyire relatív és hogy a korszellem, a viszonyok és körülmények változásával mennyire változnak a doktrinák is. Nem is olyan régen jogbölcészek és államtudósok még azzal áltatták magukat, hogy filozófiai spekulációval, hogy a természettudományos módszereknek a társadalomtudományok terére való átlántálásával örök igazságokhoz vagy természeti törvényekhez juthatnak el. Ezek a szellemi térre átlántált természeti áltörvények azonban hamarosan utópiáknak bizonyultak, amelyekben minden

volt, csak éppen exaktság nem. Ismétlem, hogy hasznavehető elméleti államtan csak történeti alapokon építhető fel. De a historikusoknak mindig tiltakozniok kell az ellen, hogy az ekként nagy történeti anyaggal dolgozó államtudományi demonstráció magával a történettudománnyal azonosíttassék. Itt maga a történelem az államtudósna csak anyagot ad, felelőssége csak addig terjed, hogy ez az anyag a multban tényleg történt eseményeknek megfelel-e. De azokért a következtetésekért, amelyeket az államtudós a historiai anyagból levon, azokért az elméletekért, amelyeket a historiai tényekből indukál, a történést már semmi felelőség sem terheli.

A történelem szavahihetőségének érdekében még élesebben kell megvonni a határvonalat a história és a publicisztika között, mert a publicisztika már tollal üzőtt gyakorlati politika. Az elméleti államtudós, legalább elvileg, a tudományt önmagáért műveli és nincsenek vagy legalább nem lenne szabad, hogy legyenek vele közvetlen gyakorlati politikai céljai. A publicista ezzel szemben azért nyúl a tollhoz, hogy valami konkrét politikai célt érjen el és így nagyon közel fekszik a veszedelem ahhoz, hogy a történeti eseményeket is tendenciózusan úgy állítja be, hogy azok bizonyítékul szolgáljanak az általa igazolni kívánt tétel helyessége mellett. Ezt a disztinkciót gyakran nem teszik meg és merőben publicisztikus művek igen sokszor történeti munkák igényével lépnek fel és annak alakjába burkolóznak. Amikor például a liberális világnézet még küzdött a francia forradalom után restaurált monarchiák reakciójával, akkor a liberalizmus elméleti képviselői, — tagadhatatlanul a legnemesebb intencióktól vezetve — világtörténelmeiket úgy írták meg, hogy minden kor eseményeit a liberalizmus eszményei érdekében állították be. A mult század végén pedig,

kristálytisza hazafiságtól indítva, Beöthy Ákos történelmi előadásban átment az egész magyar történeten, bizonyosságokat keresve a magyar nemzet állandó önállósági vágyai, függetlenségi tendenciái, államisága mellett. Az érdekes mű publicisztika volt, a szó legnemesebb értelmében, de akadtak, akik történelemnek nézték. A historikusnak mindig ügyelnie kell arra, hogy a közönségben ilyen tévedést ne hagyjon meggyökeresedni, mert bármily nemes a publicisztika célja, más maga a történelem és más a történelemnek elméleti vagy gyakorlati hasznosítása a politika mezején.

Abban a körlevélben, amelyet az 1918-i ominózus év tizedik fordulója alkalmából újévkor Magyarország összes oktatóihoz intéztem, egy új politikai ideológia alapjait igyekeztem lerakni: a neonacionalizmusét, amelyet azóta a cikkek egész sorában kifejtettem. Igazolásként állandóan történelmi tényeket és analógiákat vonultattam fel, de sohasem igyekeztem azt a látszatot kelteni, mintha itt történelem műveléséről lenne szó. Részben elméleti államtani kutatásokat végeztem, részben gyakorlati politikai célokból publicisztikát írtam.

Miután ezt minden félreértést kizáró módon, világosan megállapítom és így nem érhet az a vád, hogy a gyakorlati politikát a történettudománnyal összekelegettem, egyúttal azt hiszem, hogy nem viszek be a Történelmi Társulatba, amelynek elvileg mindig politikamentesnek kell maradnia, gyakorlati politikát akkor, ha a neonacionalizmusnak, mint elméleti államtani koncepciónak a történelemhez való viszonyáról szövegek.

Miért beszélek neonacionalizmusról, tehát valami újfajta hazafiságról akkor, amikor a hazafiságnak, mint konzervatív principiumnak a múltban kell gyökereznie? Hiszen csak a radikalizmus gyökér-

telenül új, ellenben a nacionalizmus szükségkép keresi a kapcsolatokat a nemzeti multtal és erejét éppen a nemzeti mult szépségeiből és értékeiből meríti. Ez a kérdés kétségtelenül nagyon is beható magyarázatra szorul.

A régi osztrák-magyar monarchia, közjogi törvényszövegekre támaszkodva bármit vitattunk is alkotmányjogi téren, valóban mégis különféle nemzetek, népek, néptörzsek és néptörödékek egyesítése volt egy dínasztia alatt, ahol a fő összekötő kapcsot nem annyira az érdekek, mint éppen a közös uralkodóház alkotta. Ez a konglomerátum mint egység csak akkor maradhatott fenn, ha a keretébe tartozott minden egyes etnikum többet vagy kevesebbet áldozott a maga nemzeti érzésvilágából és öncéluságából. A régi monarchia keretében talán még az osztrák-németek sem élhették ki magukat nemzetileg teljesen, bár a közös intézmények német nyelve e részben számukra egészen kiváltságos helyzetet teremtett. A monarchia többi nemzetének, népeinek, néptörzseinek és néptörödékeinek pedig igen számottevő áldozatokat kellett a nagy egész érdekében hozniok. Szóval a nemzeti gondolat teljességéből valamit mindig fel kellett áldozniok. Mindazok tehát, akik éppen ebben a teljességben látták a politika lényegét, az erős nacionalisták, szükségképpen tagadták a régi monarchia jogosultságát és ellenzéki helyzetbe sodródtak. Ez magyarázta meg azt a nagy erőt, amelyet legutóbb a kiegyezés korában a negyvennyolcas politika jelentett, amely a monarchia egysége érdekében nem akart semmit feláldozni a magyar függetlenség teljességéből. Ez volt a magyar nacionalizmus legfőbb kérdése és legfőbb követelése 1918-ig. Ez a nacionalizmus azonban szükségképpen a meglevő helyzet tagadására volt kénytelen, tehát mint negatívum jelentkezett.

1918-ban a régi osztrák-magyar monarchia etnikus alkotóelemeire bomlott, bár az új határok megvonása olyan esztelen volt, hogy még az etnikus megosztást sem hajtották következetesen végre. A magyar nacionalizmus többé nem találja szemben magát az összbirodalmi eszmével. Ellenkezőleg, a függetlenségi gondolat helyébe lépett új végcélja, a területétség helyreállítása csak akkor érhető el, ha a korábban negatívként jelentkezett nacionalizmus most nagy pozitív törekvéssé alakul át. Régebben az volt a beállítás, hogy nem akarunk egy összbirodalomnak csak alkotórésze, az osztrák-magyar monarchiának csupán egyik fele lenni, Cis-Laithania mellett csak Trans-Laithania. Most az a jelszó, hogy meg akarunk erősödni a végből, hogy a békeszerződések igazságtalanságai korrigálhatók legyenek. A magyar nacionalizmus így évszázados negatívból pozitívummá alakult át. És mivel ez az átalakulás a legnagyobb mértékben lényegét érintő, ezért nevezem ezt az újfajta pozitív nacionalizmust, öntudatos ellentétben a korábbi negatív nacionalizmussal, neoneacionalizmusnak.

A nemzeti alapgondolatban beállott e változással összhangban át kell alakulnia a magyar egyéniségnek is. Azelőtt, amikor *nem* akartunk az osztrák összbirodalom alkotórésze lenni, hanem nemzeti önállóságunkat meg akartuk védeni, valóban nagy számmal kellett lenni olyanoknak, akik a legfőbb kérdésekben mindig *nemet* mondtak. *Nem* akartunk közös udvartartást, diplomáciát és hadsereget, *nem* akartunk közös vámterületet és jegybankot. Ebben látom én egyik magyarázatát annak, hogy még ma is igen sok közöttünk a negatív gondolkozású ember. A nemzeti célok új, pozitív beállítása ellenben most azt követeli, hogy ma erősen többségben legyenek sorainkban a pozitív emberek, azaz, hogy mentül

több legyen közöttünk az aktív, produktív, konstruktív, alkotó, teremtő ember. Ilyen egyéniségek nevelése a neonacionalizmus pedagógiai programja.

Én a pedagógiában is optimista vagyok, sőt annyira megyek, hogy azt állítom, hogy optimizmus nélkül igazi pedagógus el sem képzelhető. Én azt hiszem, hogy az egyes gyermekeknek velük született, öröklött hibái nevelés által kiirthatók vagy legalább is letompíthatók, erényei és képességei pedig fejleszthetők és erősíthetők. Ezzel párhuzamosan azt is hiszem, hogy egész népek úgynevezett hibái, sőt bűnei is céltudatos nemzetneveléssel tompíthatók, a nemzeti erények pedig még ragyogóbbá tehetők. Ha ennek lehetőségében nem hinnénk, akkor csak a tanítás kecsegtethetne sikerrel, ellenben a nevelés nem. Én pedig a nevelő munkát legalább is egyenlő értékűnek tartom a pedagógiában a tanító munkával. Az olasz fasizmus is abból indul ki, hogy az olasz nemzetet újjá neveli. Jól tudom, hogy egész Európában igen sokan vannak, akik ennek lehetőségében kételkednek, de e szkepszisnek ellentmond az a hatalmas tény, hogy az olasz közszellem alig hat év alatt teljesen átalakult, már pedig a közszellem nem változhatik meg a nélkül, hogy annak kitermelői és hordozói: az egyes állampolgárok is ne mentek volna át igen lényeges belső átalakuláson.

Ismétlem, meg vagyok róla győződve, hogy nemzeti hibáink nevelő munkával letompíthatók. Ha ez így van, akkor egyik leghasznosabb foglalkozás, hogy egész történelmi múltunkat átkutassuk annak felderítése végett, hogy melyek voltak azok a mindig visszatérő tulajdonságok, amelyek a történelem folyamán nagy katasztrófáinkat előidézték.

Ebből a szempontból legtanulságosabb a hanyatló korok kutatása, amikor féktelenül tobzódtak

fajunknak azok a tulajdonságai, amelyek nagy bajoknak voltak kútforrásai. Persze a pártviszályok megisméltetésének kimutatása nagyon is közhely lenne, mert a pártoskodás a maga katasztrófális következményeivel más népeknél is bőségesen előfordul. Nagyobb pszichikai mélységekre kell leszállnunk.

Árpád konstruktív honalapítása után vannak a céltalan kalandozások Európa-szerte. Kétségtelenül hanyatló kor ez, amelynek keservesen megadtuk az árát, mert ha politikai ellenfeleink gyűlöletet akarnak ébreszteni ellenünk, még ma is, ezer év után, ezt hánytorgatják fel, mint barbárságunk egyik bizonyítékát: e rablótámadásokat.

Szent István nagyszerű szervező munkája után megint csak visszaesést látunk. A nagy király elhibázta végrendeletét, az idegen Orseolo Pétert ültette a magyar trónra, Árpád vérét a trónutódlásból kizárva. És mivel a kereszténység terjesztői túlnyomó részben idegenek voltak, az elhibázott végrendelet következtében beálló idegengyűlölet egyben kereszténygyűlöletté is vált, jött Vatha lázadása, amellyel szemben I. Endre eleinte gyenge: megint egy hanyatló kor, tömérdek kultúrjósáág pusztulásával.

Igen nagy Szent Lászlónak és Kálmánnak egymást követő uralkodása, de már Kálmán idejében kitör az Árpád-házban a belviszály. Megvakíttatja fivérét, Álmost és annak fiát, Bélát. De nem ér cél, mert fia, II. István és másik fia, Boris között ádáz testvérviszály folyik. Vak Béla fiai pedig ismét éles ellenségként törnek egymás ellen, ami lehetővé teszi a bizánci beavatkozást Magyarország belső életébe.

III. Béla alatt azután valahogyan rendbejövünk, de dédunokája, V. István kún nőt vett el s ez fiában, Kún Lászlóban azután a vér végzetes erejével megbosszúlja magát s az egész ország foszlik-bomlik. Ekkor történt az is, hogy az Árpádok

korának magyar főiskoláját, a veszprémit Csák Péter nádor feldúlta, épületét, könyveit felperzselte. Akkortájt így szüntették meg az egyetemeket! Míg a megelőző idők visszaesései annyira primitívek, hogy igen egyszerű képletekre vezethetők vissza, addig Kún László kora már némileg komplikáltabb, a rá vonatkozó történelmi források is bővebben vannak s így átvizsgálása a nemzeti hibák feltárása szempontjából is sokkal tanulságosabb.

Monarchikus államok életében mindig óriási krízis egy-egy dinasztia kihalása, de különösen éles a válság akkor, amikor az államalapító nemzeti dinasztia hal ki. Ez utóbbi volt az eset az Árpád-ház kihalása alkalmával. Kún László gyermektelen halálakor, tehát mikor az Árpádok főága kihalt, a magyarság a nemzeti Árpád-dinasztia megszakadásának végzetes következményeit ösztönösen érezte és ezért idegenből hazahozta a még életben lévő egyetlen Árpádot, III. Endrét, aki az Árpádok II. Endrétől származó fiatalabb ágának volt utolsó sarja. De ennek az ifjabbik ágának is, a fiúörököszt hátra nem hagyott III. Endrével magva szakadt. Egy német, egy szláv és egy olasz, mindhárom Árpád-leányok leszármazottja, versengett a trónért, míg végül Róbert Károlyban az olasz Anjouk három generáció tartamára konszolidálódnak a magyar trónon. De közben már mutatkoznak a későbbi kettős királyválasztáskor felmerülő bajok előjelei.

Az igazi nagy bajok azonban Zsigmond halálával kezdődnek és tartanak egészen Mátyás trónrajutásáig. Ez a bomlásnak valósággal klasszikus korszaka, amelyet megszakít ugyan Mátyás uralkodása, de amely vehemensen folytatódik halála után eleny nyira, hogy még Mohács sem hozza meg a kijózanodást, hanem kettős királyválasztással és polgárháborúval súlyosbítjuk a nagy külpolitikai katasztrófát.

Milyen szomorú világot vet a magyar oligarchia hazafiságára az, hogy bár ismételten került a nemzet királyválasztás elé, bár ismételten változtak így a dinasztiák, mindössze kétszer emeltek ilyen módon — Aba Sámuelától eltekintve — magyar embert a trónra: Hunyadi Mátyást és Szapolyai Jánost, de a kettő közül is az utóbbit csak a nemzet egyik része ismerte el. Annyira vetélkedtek egymás közt, annyira gyűlölték egymást, hogy inkább idegent hívtak be, csakhogy közülök valót ne legyenek kénytelenek maguk felett elviselni.

Bár Mária Terézia kora az erőgyűjtés ideje volt a magyar népre nézve, a főnemesség lelki elszakadása a nemzettől szintén kóros jelenség, amely különösen azért, mert a vagyon abban az időben a főnemesség kezében volt, egyenesen katasztrófálissá vált.

Miután elszakadtunk Ausztriától, a függetlenségi gondolatot egyelőre féltünk nem kell s most már komolyan hozzáláthatunk az 1848/49-ben elkövetett nagy hibák őszinte analizálásához, amelyek megakasztották az annyi sikerrel megindult és oly sok reménnyel kecsegtető reformokat. Sőt hozzáláthatunk a kiegyezés korában, annak második felében, a millenium után a parlamenti élet terén mutatkozó bomlásnak boncolgatásához és okainak felderítéséhez.

Valóságos történelmi patológiára, történelmi kórbonctan alapítására van szükség. A hanyatló korokat valósággal oda kell tenni a történelem boncoló asztalára, az így feltárt nemzeti hibákból preparátumokat kell csinálni, mint ahogy az orvosi elméleti intézetekben formalinban megőrzik a szerveknek egyes karakterisztikus betegségi eseteit. És ez nem nemzeti önkínzás, önsanyargatás lesz. Célja sem pusztán nemzeti önmegismerés. Ennél sokkal több,

világosan fel akarjuk ismerni nemzeti hibáinkat, hogy azután a neonacionalizmus pedagógiája főképpen az iskolában tervszerűen felvehesse a harcot a begyökeresedett hibák és bűnök ellen. Ha végignézünk nemzeti történelmünk gyönyörű tragikumán, elbámulunk a sok erényen és a meghozott sok honfiáldozaton, a hazáért bőségesen kiontott tömérdek honfivéren. És ha ennyi hazafiság ellenére is sorsunk annyiszor rosszra fordult, akkor a nagy erények mellett nagy nemzeti bűnöknek is kell lenniök. Ezeknek jövő rombolásait pedig csak akkor tudjuk meggátolni, ha felismerve azokat, rendszeresen felvehetjük ellenük a harcot.

Itt jöhet a neonacionalizmus segítségére a történelemtudomány. Állítsa minél teljesebb és minél őszintébb előadásban elénk a hanyatló korokat, hogy azokból a magyar államtan elméletileg és a magyar publicisztika gyakorlatilag megállapíthassa a nemzeti terapeutika módszereit a neonacionalizmus pedagógiája számára.

Abban a biztos tudatban és meggyőződésben, hogy a magyar történelem sokkal több mint egy tudományszak s számunkra nemcsak okulás és tanulás, hanem nemzetünknek egyenesen éltető eleme, a Magyar Történelmi Társulatnak idei közgyűlését megnyitom.

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	3
Bevezető	5
Az új országgyűlés megnyitására	× 8
Magyarország a világ ítélőszéke előtt	× 15
A magyar gondolat a külföld előtt	× 20
Szelekció vagy protekció	27
A hivatott vezér	× 30
A ceglédi nap	36
A jövő sejtelmei	× 40
Értelmi proletariátus	× 43
Előörs-nemzetek és elmaradt népek	× 47
Mi a valóság?	50
Csernoch János főbornok, hercegprimás	55
Történelmi optimizmus	× 60
Kultúrdezagógia és kultúrdefétizmus	× 66
Budapest, Szeged és Debrecen, mint tudományos székvárosok	× 71
Párttörténelem és nacionalizmus	77
A katolikus nagygyűlés előtt	82
Tartalmasabb közéletet!	× 87
Mit akarnak a katolikusok?	92
Tisza István	× 95
Nagyszeged és Nagydebrecen	× 100
Palazzo Falconieri	105
Miért írok cikket?	111
Lágmányosi terveim és a politikai színpék	115
A magyar neonacionalizmus	× 120
Reálpolitika és neonacionalizmus	× 127
Neonacionalizmus	× 134
Új magyar típus	× 139

	Oldal
Munka, művek, alkotások	144
Optimista tervkövác vagyok?	148
A numerus clausus vitája közben	154
Válasz Herczeg Ferencnek	160
Bürokratizmus és bürokrácia	163
«Il canto del lavoro»	168
Szavam a szülőkhöz a gyermekek érdekében	173
Több élet és több munka!	177
A Nemzeti Színház	181
Népbarát nacionalizmus	185
Uj stílus	189
Magyar március	208
Egyetemek a nemzeti ideál szolgálatában	211
Trianon nem sírbolt!	216
Dürer	220
A spec	224
Testnevelés	229
A francia képviselőválasztások	234
Ki az oka, mi az oka?	238
A kultusztárca 1928/9. évi költségvetésének tárgyalásán mondott exposé	243
A történettudomány, az elméleti államtan és a publicisztika viszonya s a neonacionalizmus mint elméleti államtani ideológia	301

OSZK

OSZK

OSZEK

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

